

12 FEBRUARY, 2021

PISA, REPUBBLICA ITALIANA

**THEORETICAL AND PRACTICAL SCIENTIFIC
ACHIEVEMENTS: RESEARCH AND RESULTS
OF THEIR IMPLEMENTATION**

I INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

VOLUME 1

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

12 February, 2021

Pisa, Italian Republic

**THEORETICAL AND PRACTICAL SCIENTIFIC
ACHIEVEMENTS: RESEARCH AND RESULTS
OF THEIR IMPLEMENTATION**

I International Scientific and Theoretical Conference

VOLUME 1

Pisa, 2021

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Bilous T.

Responsible designer: Bondarenko I.

- T 44 **Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), February 12, 2021. Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform.

ISBN 978-1-63752-710-8

DOI 10.36074/12.02.2021.v1

Papers of participants of the I International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation», held on February 12, 2021 in Pisa are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences and registered for holding on the territory of Ukraine in UKRISTEI (Certificate № 33 dated 18 Lanuary 2021).

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2021

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2021

© NGO European Scientific Platform, 2021

ISBN 978-1-63752-710-8

CONTENT

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

BUSINESS REPUTATION IN THE ORGANISATION: FINANCIAL ASPECTS

Massakova S.S., Abdullayeva B.A., Ismagulova A.8

CONSTRAINTS OF SEAFARER'S EMPLOYMENT DURING THE PANDEMIC SARS-COV-2 SITUATION IN THE WORLD

Temerbek A.O., Tishchenko O.A.12

KYIV'S HOTEL MARKET: TRENDS AND PROSPECTS

Markhonos S., Turlo N.14

MODEL OF CREATION OF LAND CADASTRAL INFORMATION BASE IN AGRICULTURAL SECTOR

Rakhmonov Kosimdjon17

ВПЛИВ ЦІН НА ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

Ємельянов О.Ю.19

ВСТАНОВЛЕННЯ ІНДИКАТОРА РІВНЯ СТІЙКОГО ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Петрушка Т.О., Ємельянов О.Ю., Петрушка К.І.23

ДЕМОГРАФІЧНЕ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Виноградова М.В.26

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ РІЗНОРІВНЕВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Науково-дослідна група:

Марова С.Ф., Токарева В.І., Солоха Д.В., Бєлякова О.В.31

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

DECOMPOSITION APPROACH TO THE ANALYSIS OF LARGE CLUSTER STRUCTURES

Research group:

Rakhmetulina Z., Zos-Kior M., Hnatenko I., Sazonova T., Rubezhanska V.37

MODELING OF INTRACLUSTER INTERACTION OF INNOVATION CLUSTER PARTICIPANTS

Research group:

Khodakivska O., Ovcharenko I., Semenov A., Rubezhanska V., Khan Abdul Arif40

POSTPANDEMIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR Тkachuk Т.	43
РИНОК ШАМПУНІВ ДЛЯ ВОЛОССЯ В УКРАЇНІ Луців Н.В.	46
РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ В ПІДВИЩЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ Дишкантjук О.В., Потьомкін Л.М., Орлов М.С.	49
СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АНІМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНІМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Маховка В.М., Кременецька О.Є.	51
SECTION 3. FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING	
АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ НЕПОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ Костюкова В.А., Тростяньська К.М.	55
АНАЛІЗ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПЛОК В УКРАЇНІ ТА СВІТІ Вінниченко О.В., Матвієнко С.С.	58
ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИНУТИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ Васін І.М.	61
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В БОРОТЬБІ З COVID-19 Кириченко А.В.	64
ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ БАНКУ Лисенок О.В.	69
ЗНАЧЕННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВПОРЯДКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Болдовська К.П.	73
КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ МАЙНОВОГО СТАНУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ Іонін Є.Є., Беспалова А.Г.	76
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ СПОРТСМЕНІВ Костенко Ю.О., Кисіль В.В., Проскура А.С.	78
УЗГОДЖЕНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ КАТЕГОРІЇ «ФІНАНСОВИЙ РИЗИК» Геврек Ю.С.	83

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПОДАЛЬШОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ
ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ
Юрків Н.Я., Вовчак О.Д., Дубровін О.В.86

SECTION 4.
MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

КОНКУРЕНТНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗВО В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
Головко К.Ю.89

SECTION 5.
MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

THREE-LEVEL CLUSTER STRUCTURE OF THE VERTICAL TYPE OF
ORGANIZATION OF PRODUCTION AND INNOVATION INTERACTION OF ITS
PARTICIPANTS
Research group:
Vdovenko N., Trokhymets O., Rubezhanska V., Sinenok I., Yatsun A. 91

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА
Дурман М.О., Дурман О.Л.94

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ У ПЕРІОД
ПАНДЕМІЇ COVID-19
Демчишин Я.М.97

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИЧНОГО
ЗАКЛАДУ
Макаров Д.В.103

SECTION 6.
INTERNATIONAL RELATIONS

DRAWING THE GEOPOLITICAL MAP FOR GREEN HYDROGEN
Morhunova E.106

ГЛОБАЛЬНІ НЕКОНТРОЛЬОВАНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЛЮДСЬКИХ
РЕСУРСІВ - СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА
Гріщенко Д.В., Дон О.Д.108

ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У ПРОЕКТІ НОВОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ.
ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ КОВІД-19
Воробйов В.В.110

SECTION 7.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERACTION OF BODIES (UNITS) OF STATE BORDER PROTECTION AND CUSTOMS Havrik R.O., Petrechenko S.A.	114
STATE POLICY IN THE FIELD OF CLIMATE CHANGE AS A BASIS FOR IMPROVING LEGAL REGULATION Siumak V.Y., Milimko L.V.	117
TECNOLOGIA GIURIDICA DI COORDINAMENTO DELLA POLITICA ESTERA ITALIANA Maksurov A.A.	119
ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ Льченко О.В.	122
ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МУНІЦИПАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ В СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ Сидоренко В.В.	125
ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ Шевчук Т.А., Міркевич Я.В.	128
ЕНЕГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД Рекотов П.В.	131
ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Мельник А.М.	134
ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ» ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО Юрчишин В.Д.	140
КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ВІДКРИТОЇ ІНФОРМАЦІЇ Шевчук Н.В.	145
ПЕРЕДУМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ Рощупкін К.А.	148
ПОСАДОВА ОСОБА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ Попович О.В.	150

ПРАВОВА АКТИВНІСТЬ ОСОБИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗБУДОВИ ЗРІЛОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Оніщенко Н.М., Сунегін С.О.	153
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ВІДКРИТОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ Шевчук Н.В.	158
ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКІВ Квасневська О.В.	161
РОБОТА В ШКІДЛИВИХ І ВАЖКИХ УМОВАХ ПРАЦІ Нестеренко О.А., Заїченко С.І., Свиначук Л.В.	167
СТАН ЗАБЕЗПЕЧИНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ Репіна С..О., Гордєєва-Герасимова Л.Ю.	169
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ» Шахворост А.О., Кузьменко О.В.	175
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЦЬКУВАННЮ (МОБІНГУ) Гарашенко Л.П.	178
УЧАСТЬ ПЕТЛЮРИ У СТВОРЕНІ ТА ФОРМУВАННІ АРМІЇ УНР Вікторська Я.В.	180
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ Янішевська К.Д.	182

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Massakova S.S.

c.e.s., associate professor

*Narxoz University, Almaty, Kazakhstan***Abdullayeva B.A.**

c.e.s., associate professor

*Narxoz University, Almaty, Kazakhstan***Ismagulova A.**

senior lecturer

Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

BUSINESS REPUTATION IN THE ORGANISATION: FINANCIAL ASPECTS

In the 90s of the last century, business structures focused on maximizing profits “here, now and at any cost” did not care about their business reputation. However, in modern economic conditions, it became clear that its low level can be considered as a source of external threats to the organization's business activities.

In market conditions, the effective use of intangible assets, including the company's business reputation, comes to the fore. According to some estimates, business reputation accounts for up to 85% of the market value of a successful company [1, p. 134].

Kazakhstan also began to pay attention to research in this area, for example, the Topzhargan rating. Reputation rating "Topzhargan" is not a consumer rating, not a consumer loyalty index. This is the assessment of experts working in this market: middle managers, economic observers, analysts, editors of specialized business publications. These are people who know what they are talking about and whose opinion is worth trusting [2].

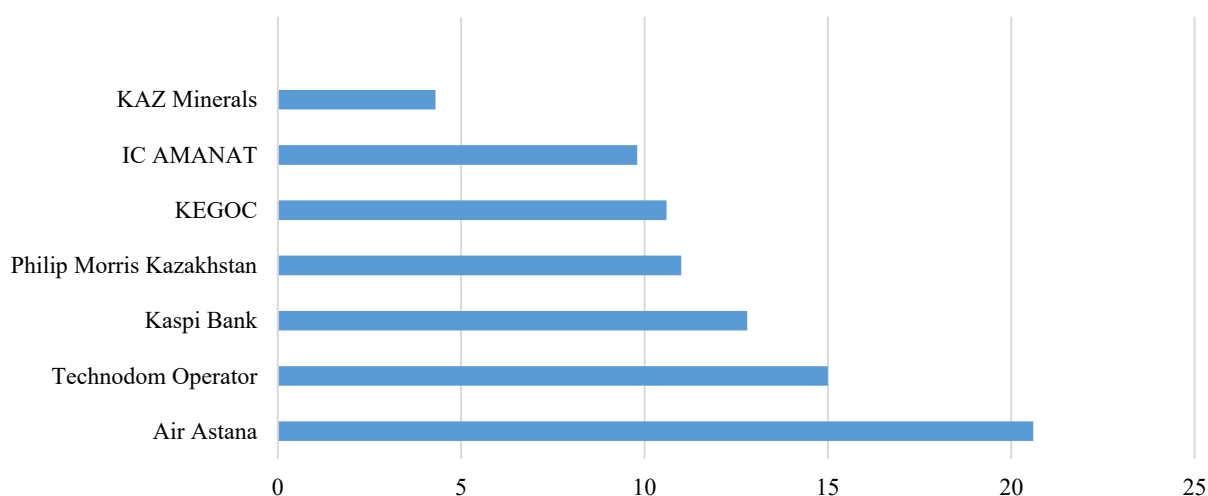

Fig. 1 National rating Topzhargan 2018, industry leaders [2]

In the economic literature, it is defined "as a set of opinions of stakeholders (employees, investors, creditors, authorities, media, etc.) about the merits and demerits of a company that determine decision-making in relation to it." In fact, this is the good name of the company.

Business reputation should not be equated with the concept of "image". The image is a superficial, artificially created idea of the object, while the reputation is formed for a long time on the basis of reliable data and ensures that the organization does not let you down.

According to V. Burr, a good reputation is created over many years, it is the resource that provides the organization with a sustainable competitive advantage and "cannot be imitated by competitors" [3, p. 108].

Business reputation assessment is a complex process that involves the use of methods such as:

- a qualitative approach;
- recommendations;
- excessive profitability;
- regulatory.

The qualitative approach is based on the statement that reputation is the image of the company in the minds of people and cannot be accurately quantified. It is realized through opinion polls and expert assessments. In particular, the opinion of the company is found out from the respondents related to its target audience. These are investors, consumers, the media (hereinafter referred to as the media), representatives of the executive and legislative authorities, etc. However, there are no objective methods of translating these opinion polls into a valuation of reputation.

The recommendatory method involves discussing the firm's reputation with experts and offering recommendations for changing it.

The excess return method is based on understanding reputation as a brand that helps generate more value.

The normative method is based on the fact that goodwill (arising from a purchase) is an additional payment made by the buyer in anticipation of future economic benefits [4, p. 7].

Russian economist B. Milner writes: "The positive business reputation of an organization should be considered as a premium to the price paid by the buyer in anticipation of future economic benefits, and taken into account as a separate inventory item" [5, p. 206].

Based on the above, the following conclusion can be made: when assessing the reputation of an organization, many variables are taken into account, such as management efficiency, financial stability of the business, investment attractiveness, quality of the product (services), the ability to attract and retain qualified specialists, the profitability of the company's assets, orientation towards using new technologies, work on environmental protection, social orientation of business, etc.

The concept of "business reputation" and "goodwill" (from the English - goodwill) can be considered synonymous.

G. Desmond and R. Kelly give the following definition of goodwill: "It is a set of those elements of the business that encourage customers to continue to use the services of this enterprise and generate profits in excess of what is required to generate a reasonable return on all other assets, including income on all other intangible assets that can be identified and separately assessed" [6, p. 156].

The term "goodwill" means that when buying a business, a transaction with an additional payment occurs of good will, without coercion by one of the parties [7, p. 139].

Next, we will dwell on the methods of forming a business reputation and the areas in which an organization gains a competitive advantage from a high reputation rating. Competent and consistent media work is one of the main ways to build a positive reputation. Its other tools include:

- ratings;

- participation in national and international competitions;
- social and charitable activities;
- the openness of the organization, etc.

A very significant part of an organization's reputation is the recognition, social significance and reputation of its first person. We are talking about the influence of the personality of the head of the company on the effectiveness of his interaction with the business elite, power structures, partners, the media, etc.

The negative in the description of the leader can significantly change the attitude towards the organization of clients, investors and business partners.

Corporate culture plays an important role in the process of forming a business reputation. It is a system of values of the organization, embodied in various aspects of its activities. This is the company's business card. It includes:

- the nature of the relationship in the team;
- microclimate;
- leadership style;
- ways of doing business;
- norms and rules in force in the organization;
- traditions, etc.

The presence of a corporate code of conduct and adherence to it, according to many experts, can be viewed as an important criterion for assessing business reputation and a necessary tool for modern business.

Thus, let us designate those competitive advantages that give a high reputation rating of an organization:

- a positive characteristic, which minimizes the risk of purchasing a low-quality product or service;
- attracting more qualified specialists to work.
- Facilitating and reducing the cost of access to financial and credit resources;
- a good reputation helps to promote new, unfamiliar goods to the market;
- increases the effectiveness of advertising and, consequently, sales;
- the consumer appreciates the quality of goods and services provided by a firm with a high reputation, which often allows these goods to be sold at higher prices;
- Limits opportunities for competitors' products to enter their market;
- Provides support from distributors, increasing the return on trading operations;
- investment attractiveness increases.

CEOs of companies recognize the need to improve corporate reputation to increase its capitalization and facilitate access to capital, but many domestic organizations have yet to implement effective practices in reputation management, corporate governance and business transparency [8].

At present, the activity of most domestic companies is concentrated around establishing relations with the media and other target audiences, as well as sponsorship and actions to improve the reputation of top managers of companies. Less attention is paid to strategic aspects of reputation management, such as identifying risks to a company's reputation and developing plans to manage these risks, conducting research to measure reputation, etc. Only a small number of companies have increased their budget for reputation management in the last two years. At the same time, the companies' plans for the near future give hope for improvements in this area.

On the one hand, it is obvious that company leaders are aware of the importance of corporate reputation for achieving the strategic goals of the company and, above all, for attracting investments and increasing market value.

References:

1. I. Vazhenin. Business reputation as a competitive resource of the company ”. // Journal of Economic Theory, 2006, No. 4, p. 134.
2. <https://kapital.kz/business/70587/kak-reputatsiya-spasayet-kompanii-v-krizis.html>
3. V. Burr. The concept of sustainable competitive advantage. // Problems of theory and practice of management, 2004, №4, p. 108.
4. S. Puchkova. Business reputation of the company. // Accounting, 2000, No. 20, p. 7.
5. B. Milner. Organization theory. - M: INFRA-M, 2004, p. 206.
6. G. Desmond, R. Kelly. Business Appraisal Guide. - M., 1996, p. 156.
7. I. Vazhenin. Business reputation as a competitive resource of the company. // Journal of Economic Theory, 2006, no. 4, p. 139.
8. <http://www.lspr-education.com/about-lspr/lspr-pr-and-reputation-management.html>

Temerbek A.O.

assistant professor of Navigation and Ship Handling Department
Azov Maritime Institute National University «Odessa Maritime Academy». Ukraine

Tishchenko O.A.

assistant professor of Navigation and Ship Handling Department
Azov Maritime Institute National University «Odessa Maritime Academy». Ukraine

CONSTRAINTS OF SEAFARER'S EMPLOYMENT DURING THE PANDEMIC SARS-COV-2 SITUATION IN THE WORLD

The coronavirus pandemic has affected the shipping industry globally. In particular, due to quarantine and widespread restrictions at the ports, it became impossible to change crews on merchant ships.

In connection with the spread of acute respiratory disease COVID-19 throughout Ukraine and countries of the world due to the SARS-CoV-2 coronavirus (hereinafter - COVID-19), the National Security and Defense Council of Ukraine notes that the epidemic situation in Ukraine has become extremely threatening. It is stated that from March 16, the admission to the territory of Ukraine of foreigners and stateless persons ceased, with the exception of persons entitled to permanent or temporary residence on the territory of Ukraine, and, according to certain decisions of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, accredited workers of diplomatic missions, consular posts, representatives of international organizations.

Since March 17, checkpoints across the state border of Ukraine have been closed for aviation, rail and bus services. For citizens of Ukraine traveling by their own transport, checkpoints are open. In Ukraine, many checkpoints are closed, including major airports and ground checkpoints, and restrictions have been introduced in ports.

However, the established restrictions do not apply to international shipping. Crews of ships, cars, airplanes can enter the territory of Ukraine, but without fail undergo a medical examination.

As for the change of crew members on ships, then a number of measures are agreed upon, agreed with the State Border Service. There is a clear list of events: - the ship's captain provides information in advance on the state of health of all crew members, their well-being, as well as temperature screening in the last two days before entering the port; - when entering the port, on board the vessel, first of all, the epidemiologists rise to inspect and interview the crew. If there are no comments and signs of illness among the crew, then a crew change or descent is made. It is forbidden to change, as well as descent to land foreigners.

According to the State Border Guard Service, if a vessel planning to call at Ukrainian ports is suspected of being infected with a virus or if the temperature of one of the crew rises, then the quarantine and sanitary doctors who will examine the alleged patients will be the first to board. Then, if the suspicions are confirmed, they call a specialized ambulance, with personnel dressed in protective suits, and isolate the patient. On the part of the agent companies that accompany the crews - the same pattern of action, because they work together. It should be noted that not a single case has been recorded with suspected infection with coronavirus among crew members of ships calling at ports of Ukraine.

Rules and precautions have been introduced in many countries around the world. And now the fate of the sailors, who were actually prisoners of ships calling at the ports of countries infected with COVID-19, is in question. Due to the pandemic and the changes made to shipping activities, shipping will be extremely difficult, at least for the quarantine period in countries that ships visit. And those sailors whose contracts are ending will have to overwork.

Representatives of crewing companies believe that no one will demand a change, because the problem has become global, and sailors understand that there is no solution yet. They will be forced to process until the air service resumes and the possibility of rotation is restored. Ship management operates as usual, just like all merchant ships. All types of financial aspects in the merchant fleet are carried out as before the pandemic.

As for passenger ships and yachts, their movement is completely stopped. This is so far the only positive news against the backdrop of thousands of canceled contracts and flights of Ukrainian seafarers. Crew members are looking for tickets and ways to return to their homeland and share evacuation routes in maritime forums and in social media groups. Most of the seafarers stayed on the ships to wait for a rotation and do not know when their situation will change. Many large shipping companies have officially announced that they postpone the replacement of the crew for at least a month. Most seafarers in forums are wondering whether to wait for a new contract or to look for work on land. It is more difficult for those whose planned flight replacements failed, thereby depriving them of the opportunity to meet with families. Now none of the crewing managers / offices can give clear answers to all questions. They only remind that it is a matter of minimizing the risk of infection not only for the sailors themselves, but also for their families.

In this difficult situation for seafarers and their families, when deciding to postpone crew rotation for weeks, the increased risk of crew infection when the members descend and lift onto the ship is taken into account. Given the widespread travel ban, many passengers find themselves in difficult situations, they are quarantined at airports around the world. A ship is considered a controlled environment in accordance with local regulations.

In order for shipowners to extend the relevant labor contracts, and ship flag countries to issue relevant confirmations, the validity period of the qualification documents of seafarers on a voyage issued on behalf of Ukraine in accordance with the provisions of the STCW Convention, which expire in March-April 2020 years are considered extended for a period not exceeding 3 months from the date of their expiration, subject to the approval of such an extension by the country of the flag of the vessel and the mandatory extension by the shipowner of the labor contract with the seaman.

It is very important that, in the threat of the coronavirus spreading, governments of all states support the shipping industry, providing access to commercial vessels in ports of the world and not hindering the rotation of crews. Against the backdrop of travel restriction measures, it is vitally important to make an exception for merchant seafarers so that when the crew changes, they can freely enter the ship or leave it. This is necessary for maintaining and normal functioning of global supply chains.

The merchant fleet transports about 90% of the total world trade - food, energy, raw materials, as well as finished goods and components, including medical products and goods sold in supermarkets, goods necessary to maintain jobs in the industry, without which modern society simply cannot exist. Now during the global crisis, it is especially important that the supply chains continue to function and transport works. Each month, it is required to change about 100 thousand seafarers from ships to ensure compliance with international requirements governing crew safety, which in its turn depends on the safety of shipping.

References:

1. Cole C., Pritchard B. and Trenkner P. Maritime English Instruction – ensuring instructors' Competence. *IBERICA Journal*, 14, 2007.
2. Dudley-Evans T., St John M. *Developments in ESP*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
3. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. *Maritime English. Model Course 3.17*. IMO. London, 2000.
5. Robinson P. *ESP today: A Practitioner's Guide*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International, 1991.
6. *Standard Marine Communication Phrases*. <http://www.imo.org>

Markhonos Svitlana Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor of the Department of International Tourism and Country Studies
*National Aviation University, Ukraine***Turlo Natalia** Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Economics and Management
Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Ukraine

KYIV'S HOTEL MARKET: TRENDS AND PROSPECTS

In the 21st century, tourism has become accessible to the general public, which has led to the rapid development of the hospitality industry. Economic, social and administrative reforms caused by the decentralization of power and Ukraine's integration into the EU have necessitated a systematic study of the general and specific characteristics of the hotel industry in the regions, its organization, patterns of development and management, intersectoral and infrastructural links. The changes covered a wide range of problems, affected many industrial bases of service activities, led to the emergence of new elements in the economic relations of the service system on a competitive basis, including capacity to serve foreign tourists. This makes very relevant the theoretical coverage of those trends that determine the further development and transformation of this area. Since the hotel industry directly or indirectly creates jobs and is a profitable sector around the world, in Ukraine it can also provide significant revenues to local budgets.

For the purpose of visiting Kyiv, foreign tourists are dominated by educational trips (60%), a third are business trips (31.3%), visits from relatives and friends (27.9%), participation in various business or sporting events (16.5%). etc. For domestic tourists, trips to the capital for educational purposes are almost twice less than for foreigners - 32.2%, business trips - 27.4%, visits to relatives and friends - 28.5%. Also, a larger proportion of domestic tourists than foreign ones visit Kyiv for treatment. Approximately a similar share of foreign (9.8%) and domestic tourists (11.2%) travel to Kyiv to participate in various cultural events (event tourism) [1].

The hospitality market in Kiev can be divided into three major sectors: hotels, hostels, apartments. The largest offer of accommodation is observed in the apartment sector - 70.6%, hotels occupy 19.3%. Given the number of rooms, the situation is reversed - the number of hotels occupies 84.5% of the market. Hospitality enterprises are unevenly distributed throughout the city: the leaders are Shevchenkivskiyi and Pecherskiy districts of the capital (Table 1).

*Table 1***Distribution of hospitality enterprises by districts of Kyiv, % [2]**

City district	Hotels	Apartments	Hostels
Holosiivskiyi	2,6	0,8	2,1
Darnytskyi	6,9	10,7	5,3
Desniansky	1,7	0,3	2,1
Dniprovsky	5,4	6,4	3,2
Obolonsky	4,0	4,9	1,1
Pecherskyi	23,4	30,3	13,7
Podolsky	7,1	1,8	14,7
Svyatoshinsky	4,3	2,8	2,1
Solomyansky	8,7	3,5	12,6
Shevchenkivskiyi	35,9	38,4	43,2

As of January 1, 2020, there were 110 hotels in Kyiv, the number of which amounted to 10,900 rooms, which is 11.7% more than in 2017. The number of rooms per 1,000 inhabitants in Kyiv is the lowest among the capitals of Central and Eastern Europe and is 3.6 numbers per thousand inhabitants. For comparison: in Sofia and Bucharest - 5.2 rooms, in Prague - 27.3 rooms. The low number of rooms indicates the existing potential of the Kyiv market, but not for all segments.

The largest supply of rooms in the segment 3 * - 3927 rooms, slightly less in hotels 4 * - 3624 rooms and much less supply in the segment 5 * - 1518 rooms in 2019. During 2015-2019, the number of rooms in 5 * and 4 * hotels increased by 4.6% and 35.2%, respectively. As for 3 * and 1-2 * hotels, the number of rooms in them decreased by 13.9% and 49.6% respectively.

Since 2015, the Kyiv market has been characterized by a fairly stable structure of distribution of the total number of rooms by different categories of rooms for the luxury, upper upscale and upper midscale segments, in general. At the same time, with the opening of Aloft in 2018, the general offer was replenished with the category of upscale [4].

Only 23% of the total number of rooms in the capital is represented by hotels of world brands. Reikartz Hotel Group and Iris Hotel International Hotels Group with a limited presence on the international market are up to 4%. There are also two Reikartz hotels in Sweden and two more in Kazakhstan. Iris, in addition to Kiev and a number of cities on the coast of the Sea of Azov, is represented in Prague.

Among the global trends in the segment of hotel real estate in the city, experts highlight:

- growing role of the Internet in shaping consumer preferences and behavior;
- opening of coworking in hotels (for example, Accor Hotels announced plans to open a coworking network in hotels under the WOJO brand);
- growing popularity of business trips combined with leisure, in particular among millennials (Bleisure Travel by Millennials).

Today, guests are attracted not by meters, but by the impressions and experiences they can gain while staying at the hotel. Therefore, such factors as unique location, impressive architecture, non-standard design, connection with local culture and immersion in the life of the city become important.

One of the main factors hindering the development of hotel real estate in Ukraine, in particular in Kyiv, is the longer payback period compared to other real estate sectors, which still does not meet the risks of investing in this sector, and the unavailability of bank financing for most market players. Under current market conditions, in most cases the development of a new quality hotel in Kiev will have a payback period of more than 10 years. This is due both to the relatively high development costs (in the structure of which a significant share is imported products) and to the operating performance of hotels and the stabilization of cash flow from their activities, which usually takes 3-5 years.

Conclusions. For the sphere of tourism, the opportunity to stay afloat can be help from the state. It is important that after the pandemic, state support is as targeted as possible, that it is directed to targeted support for the tourism business and the promotion of Ukrainian tourism products. As strategies for overcoming the crisis, representatives of 5-star hotels must enter new markets and introduce new services. Representatives of 4- and 3-star hotels should form an action plan with crisis exit strategies and work on them. The other half must choose the introduction of more innovative technologies and new services to overcome the crisis. It is also worth introducing new services, innovative technologies, entering new markets, in order to remain a competitive player.

References:

1. Romanova AA The capital of Ukraine as a promising market of inbound tourism // Bulletin of VN KhNU. Karazina. Series "International Relations. Economy. Local lore. Tourism". Vip. 8, 2018. pp. 186-195. [Electronic resource] - Resource access mode: C: /Users/38096/Downloads/12300-Text%20statti-28809-1-10-20191011.pdf
2. Overview of the hotel market in Kiev. URL: <https://m-cg.com.ua/kyiv-hotels-2016-2017>
3. Hotel market overview: what is happening with hotels in Ukraine. URL: <https://thepage.ua/en/exclusive/oglyad-rinku-goteliv-sho-vidbuyayetsya-z-gotelyami-v-ukrayini>
4. Hotel real estate market in Kiev Results of 2019. URL: https://www.cushmanwakefield.com.ua/sites/default/files/2020-02/Hospitality%20Market%202019%20Cushman%20%26%20Wakefield_1.pdf

Rakhmonov Kosimdjon

Candidate of Economic Sciences, Associate professor

Tashkent institute of irrigation and agricultural mechanization engineers, Republic of Uzbekistan

MODEL OF CREATION OF LAND CADASTRAL INFORMATION BASE IN AGRICULTURAL SECTOR

Introduction. In the current globalisation period, among all sectors of the economy, the issue of creating and using an even faster land-information base in the agrarian sector is one of the pressing problems. In the process of changing the number, Area, soil quality, socio – economic, ecological and organizational systems, as well as the supply of resources of the Land Information base and its application in practice are necessary subjects of our republic engaged in agriculture [1].

Based on the research carried out, we believe that it is worthwhile to develop a case consisting of the following blocks (components) in the creation of a land - based information base for land-user entities that grow agricultural products:

1. System of legal acts on the use of land. Registration of rights to a land plot operating in agriculture involves issues related to the formalization of the rights to rent of a certain land area. In this, the initial documents will consist of information on the legal status of land plots. In the process of analyzing the system of documents related to land use, it was determined that the use of land was directed to a specific purpose, as well as related to a specific territory and a specific subject, it covered information on the economic status of the land plots, their location and the dimensions of land use [2]. In practice, the restrictions on land use in concluded contracts are not fully reflected. Taking into account the above, we consider it desirable that the system of documents and information on the state registration of agricultural products growers should consist of the following in a general way:

- decision of the commission on the issuance (realization) of the land plot on the basis of competition (tender);
- decisions of local authorities on the registration of rights to land use;
- materials on the allocation of the land plot and the transfer of the project to the place;
- formalized materials of the land cadastre in accordance with the established procedure;
- documents on restrictions on the use of land plot (servitudes).

2. Land Accounting Information System. Land accounting is of very importance in the specialization of agricultural production. First and foremost it is necessary to have a high accuracy of the results of land accounting. The data obtained on the accounting of land in the subjects of cultivation of agricultural products are considered important in the performance of the following tasks:

- to obtain all available plan-map materials for the territory to be built, to bring an application to a system and to analyze;
- to obtain the necessary primary data and plan-map materials, to conduct field search works on obtaining images and monitoring;
- determine the extent of all lands to be made, quality status, distribution and use case accounts;
- preparation of land account maps and introduction of primary documents to special text documents;
- qualitative quantitative description of the composition of the fund by categories of land, land users, owners and land types, administrative units of land (district, city, region, Republic).

3. Land valuation data. Land valuation is part of the overall assessment of the natural resources used in the sectors of the economy, since the state is part of the land cadastre [3]. The land valuation materials of land holdings, which are carried out in the territory of land users operating in

the agricultural sector, are used to positively solve a number of issues: the correct placement of agricultural sectors; the planning of the yield of agricultural crops; determination of the level of use of land and other means of production on the basis of analysis of the production activities of agricultural enterprises; determination of rates of unified land tax; determination of the amounts of rent; calculation of the amounts of compensation for losses incurred by agriculture in the allocation of agricultural land for non-agricultural purposes; determination of prices for the sale. An information system based on the results of land valuation work is issued in a separate block.

4. Information about real estate objects. As you know, in the territory of all land use subjects will certainly be located many real estate objects. In the Land Information bank system, information on real estate objects belonging to all land users must be provided truthfully and accurately. To solve similar problems, in this block all information about the objects of real estate located in the territory of the subjects that grow agricultural products is presented in detail.

5. Data on the melioration of soils. The information contained in the data block on the melioration of soil and soil is obtained from the materials of soil evaluation and soil search and from the expressiveness listed on the soil map of the farm. In addition, information on the soil layer, mechanical composition of agricultural lands, the amount of humus and mineral substances, the degree of salinity, as well as groundwater is obtained from the second section of the land registry. These data are considered very important for the application of land reclamation and agrotechnical measures to the soil. Studies show that the indicators of the overall assessment of soil properties can be traced with its points bonus. Indicators of economic (normative) valuation of agricultural lands serve to determine the value of the single land tax.

6. System of economic indicators.

In the block of economic indicators, complete information is provided about all material assets and financial situation of the farmer farm. This data will serve to make economic recommendations that will benefit farmer farms in their future activities. Therefore, it is considered desirable to formulate the above-mentioned Land-Information System in order to fully analyze the state of land use in the territory of the subjects of cultivation of agricultural products and develop plans for the development of future activities. As a result of the practical application of the proposed system will be achieved rapid collection of information on land users operating in agriculture, analysis, up-to-date presentation, creation of a Republican-scale Base of information on land plots, such as improvement of the tax system in the district [4].

Conclusion. The practical implementation of the results of scientific research creates an opportunity to introduce a single national system for the creation of an information base of the land registry. The most important thing is to create a data exchange and data bank in the networks and bring them to the same system at a rapid pace. It is a system in which all the rights and obligations of the subjects in the use of land plots mentioned in the contracts and laws are taken into account and it is envisaged that it will be brought into a comfortable state of use by different customers. This means that the information entered through this proposed Land Information System is subject to systematization in a situation where it is reliable, simple to verify, popular, quickly updatable, and the simplest employee who is making in the management of districts is able to understand and access the computer. This system will be able to provide fast and reliable information to all agricultural product growers and guarantee their safety.

References:

1. Z.S.Abdullaev. The basis of information supply of estimating the value of land resources. Monograph. Tashkent. Publishing House "Science", 2008. - 84 p.
2. A. A. Varlamov, S. A. Galchenko. Land Cadastre volume-6. Geographical and land information systems. Textbook. - Moscow.: Kolos, 2005. - 44 p.
3. A. S. Chertovitsky, A. K. Bazarov. Land cadastre. Training manual. TIAME, Tashkent., 2012. -55 p.
4. A.R. Babajanov., M.D. Mahsudov. Diversification of land fund in the district. Monograph. Lambert Academic Publishing, 2019. -54 p.

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ВПЛИВ ЦІН НА ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

Забезпечення успішного функціонування підприємств в умовах динамічного конкурентного середовища вимагає від них розроблення та впровадження програм економічного розвитку [1, 2], зокрема, на засадах інноваційного оновлення техніко-технологічної бази [3–6]. Однією з головних цілей такого оновлення є забезпечення економії виробничих ресурсів підприємств [7–11]. При цьому важливим інструментом досягнення зазначеної цілі є провадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологічних змін [12–14], насамперед, енергозберігаючих [15, 16] та працезберігаючих [17, 18] технологічних процесів. Таке провадження часто потребує державної підтримки [19, 20], оскільки його результати суттєво впливають на рівень конкурентоспроможності національної економіки [21, 22].

Необхідно відзначити той факт, що розроблення програм ресурсозберігаючих технологічних змін на підприємствах повинно базуватися на попередньому оцінюванні економічної доцільності здійснення цих змін [23]. При цьому складність процедури оцінювання ефективності провадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологічних змін обумовлена, серед іншого, значною мінливістю окремих показників, що безпосередньо впливають на таку ефективність. Зокрема, доволі часто значним рівнем невизначеності характеризуються ціни на виробничі ресурси, економію яких передбачається досягти [24]. Цю обставину потрібно обов'язково враховувати при оцінюванні економічної ефективності проектів провадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологічних змін [25–27].

У подальшому розглядатиме випадок, коли впровадження на підприємстві ресурсозберігаючої технології потребує припинення функціонування певної частини наявного устаткування, тобто існує певний базовий варіант технології. Тоді питома величина чистого грошового потоку (сума прибутку та амортизаційних відрахувань у розрахунку на одиницю продукції) за існуючим варіантом технології обчислюватиметься за такою формулою:

$$F_0 = p_r - c_a - \sum_{i=1}^m p_i \cdot N_{0i} \quad (1)$$

де F_0 – питома величина чистого грошового потоку за існуючим варіантом технології виготовлення підприємством певної продукції;

p_r – ціна одиниці певного виду продукції, яку виготовляє підприємство за допомогою даного технологічного процесу, без непрямих податків;

c_a – собівартість одиниці продукції без амортизаційних відрахувань у тій її частині, яка залишається без змін при переході на виготовлення цієї ж продукції з використанням ресурсозберігаючої технології;

p_i – ціна одиниці i -того виду ресурсів;

N_{0i} – норма витрат i -того виду ресурсів у розрахунку на одиницю даного виду продукції, яку виготовляє підприємство, за існуючої технології її виробництва;

m – кількість видів ресурсів, які використовуються для виготовлення даного виду продукції.

З іншого боку, питома величина економічного ефекту за новою технологією виготовлення продукції буде обчислюватися за такою формулою:

$$P_{s1} = p_r - c_a - a_1 - \sum_{i=1}^m p_i \cdot N_{1i} - k_1 \cdot N_k \quad (2)$$

де P_{s1} – питома величина економічного ефекту за новою технологією;

a_1 – питомі амортизаційні відрахування за новою технологією;

N_{1i} – норма витрат i -того виду ресурсів у розрахунку на одиницю даного виду продукції, яку виготовляє підприємство, за новою технологією її виробництва;

k_1 – обсяг інвестицій у впровадження нової технології виготовлення даної продукції у розрахунку на її одиницю (питома капіталомісткість продукції);

N_k – норма прибутковості інвестицій у частках одиниці.

Тоді у випадку, якщо величина чистого грошового потоку за існуючою технологією, яка визначається формулою (1), є додатною, то заміщувати стару технологію новою буде доцільно, якщо виконуватиметься така нерівність:

$$P_{s1} - F_0 = \sum_{i=1}^m (N_{0i} - N_{1i}) \cdot p_i - a_1 - k_1 \cdot N_k > 0 \quad (3)$$

Розглянемо тепер випадок, за якого стара та нова технології відрізняються нормами витрат лише одного виробничого ресурсу. Тоді залежно від значення ціни на цей ресурс можливі такі основні ситуації:

1) питомий чистий грошовий потік за старою технологією є додатним, а значення виразу (3) не перевищує нуля. У цьому випадку заміна технології є недоцільною, слід продовжувати експлуатацію існуючої технології;

2) питомий чистий грошовий потік за старою технологією є додатним, як і значення виразу (3). У цьому випадку заміщення технології є доцільним;

3) питомий чистий грошовий потік за старою технологією не є додатним, а питомий економічний ефект за новою технологією є більшим нуля. У цьому випадку заміщення технології є доцільним;

4) питомі значення чистого грошового потоку за старою технологією та ефекту за новою технологією не є додатними. Тоді заміна технологій є недоцільною, однак, слід припиняти експлуатацію існуючої технології.

При цьому умови додатної величини питомого чистого грошового потоку за старою технологією, виразу (3) та питомого економічного ефекту за новою технологією можуть бути формалізованими у вигляді відповідно таких виразів:

$$p_1 < (p_r - c_a) / N_{01}; \quad (4) \quad p_1 > (a_1 + k_1 \cdot N_k) / (N_{01} - N_{11}); \quad (5)$$

$$p_1 < (p_r - c_a - a_1 - k_1 \cdot N_k) / N_{11}, \quad (6)$$

де p_1 – ціна виробничого ресурсу, економія якого передбачається завдяки провадженню ресурсозберігаючих технологічних змін на підприємстві.

Таким чином, механізм впливу цін виробничих ресурсів на ефективність провадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологічних змін є доволі складним та неоднозначним. З одного боку, зростання цін на ресурси обумовлює збільшення величини виразу (3), що підвищує привабливість для підприємства відповідних технологічних змін. З іншого боку, занадто високий рівень цін на ресурси може призвести до від'ємної величини економічного ефекту від провадження ресурсозберігаючих технологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Баранович, А. М. (2014). Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, (2), 77-81.
2. Погорелов, Ю. С. (2006). Розвиток підприємства: поняття та види. *Культура народів Причорномор'я*, (88), 75–81.
3. Герасимчук, В. Г., Довгань, Л. Є. & Давиденко, В. Р. (2006). Інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості України: проблеми і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, (12), 14–17.
4. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3–9.
5. Ортіна, Г. В. (2016). Модернізація та інноваційність як напрями антикризового розвитку підприємств реального сектора економіки. *Економіка та держава*, (2), 29–32.
6. Ortega-Argilés, R., Piva, M., Potters, L. & Vivarelli, M. (2010). Is corporate R&D investment in high-tech sectors more effective? *Contemporary Economic Policy*, (28 (3)), 353–365.
7. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
9. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
10. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
11. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
12. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
13. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
14. Lesynskyi, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Koleshchuk, O. (2018). Substantiation of projects that account for risk in the resource-saving technological changes at enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (6(1)), 6–16.
15. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*, (63), 1–5.
16. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Evaluation of adaptability of Ukrainian economy to changes in prices for energy carriers and to energy market risks. *Energies*, (11 (12)), 3529.
17. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
18. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
19. Михаліцька, Н. Я. (2013). Реалізація політики енерго- та ресурсозбереження в контексті зміцнення національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*, (2), 108–117.
20. Yemelyanov, O., Symak, A., Lesyk, L., Petrushka, T., Kryvinska, N. & Vovk, O. (2021). Modeling of Parameters of State Participation in Financing of Energy Saving Projects at Enterprises. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, (1293), 498–511.
21. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
22. Obradovic, D., Ebersold, Z. & Obradovic, D. (2015). Role of technology strategy in competitiveness increasing. *Economic Annals-XXI*, (1-2(1)), 32–35.

23. Джеджула, В. В. (2011). Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*, (54), 124–130.
24. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2008). Моделювання процесу формування цін на інноваційну продукцію машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика»*, (633), 153-157.
25. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління», (754), 18–25.
26. Дзядикевич, Ю. В., Буряк, М. В. & Розум, Р. І. (2011). Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження. *Інноваційна економіка*, (2), 119–122.
27. Кігель, В. Р. (2008). Оцінювання економічної ефективності ризикових проектів реального інвестування. *Держава та регіони*, (3), 118–124.

Петрушка Тетяна Олексіївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Смельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Петрушка Катерина Ігорівна

канд. техн. наук, асистент кафедри хімічної інженерії
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ВСТАНОВЛЕННЯ ІНДИКАТОРА РІВНЯ СТІЙКОГО ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Одним з головних завдань, які постають перед підприємствами у процесі планування їх господарської діяльності, є формування та реалізація потенціалу економічного розвитку суб'єктів господарювання [1, 2]. Це стосується усіх головних видів такого розвитку, передусім, інвестиційно-інноваційного [3–6], важливим різновидом якого є, своєю чергою, технологічний розвиток підприємств [7]. При цьому підприємствам слід обрати найкращу стратегію свого економічного розвитку серед кількох альтернативних таких стратегій [8–10] та забезпечити розвиток як сукупного економічного потенціалу, так і окремих його різновидів [11, 12]. Таке забезпечення потребує, зокрема, підвищення ефективності використання наявних у підприємств виробничих ресурсів [13] на засадах ресурсозберігаючого економічного розвитку суб'єктів господарювання [14].

Одним з головних різновидів ресурсозберігаючого економічного розвитку підприємств є їх енергозберігаючий економічний розвиток. Не дивлячись на те, що на шляху такого розвитку постає низка різноманітних бар'єрів [15–20], їх подолання для багатьох підприємств можна віднести до ключових умов забезпечення економічної безпеки цих суб'єктів підприємництва [21], зокрема, завдяки тому впливу, який енергозбереження справляє на витрати та ціни на продукцію [22].

Забезпечення економічного розвитку підприємств, зокрема – їх енергозберігаючого розвитку, повинно передбачати розроблення відповідних організаційно-економічних механізмів [23, 24]. Однак, такому розробленню повинно передувати оцінювання наявного рівня цього розвитку [25, 26].

Важливо, щоб енергозберігаючий економічний розвиток характеризувався належною стійкістю, тобто відбувався процес тривалого економічного зростання із одночасним скороченням споживання певного виду енергетичних ресурсів (або сукупності цих ресурсів) при тому, що цей процес мав би потенціал відбуватися і у майбутньому.

У подальшому буде розглядатися випадок споживання одного виду енергетичних ресурсів. Однак, екстраполяція отриманих результатів на випадок кількох видів таких ресурсів не викликати відчутних труднощів.

Також слід відмітити ту обставину, що результати оцінювання стійкого енергозберігаючого економічного розвитку значною мірою залежать від того, який часовий період береться в якості базового. У подальшому буде розглядатися випадок постійного базового періоду, тобто усі показники будуть зіставлятися із їх минулими значеннями за один і той самий рік. Стосовно випадку змінної бази (за якого розглядаються ланцюгові темпи росту показників), то він потребує окремого розгляду.

Однією з найважливіших характеристик стійкого енергозберігаючого економічного розвитку є його рівень. Цей рівень характеризує міру одночасного збільшення результуючого показника економічного зростання (ВВП країни, доданої вартості підприємства тощо) та зменшення фізичних обсягів споживання певного енергоресурсу. При цьому, з урахуванням різноспрямованості бажаних тенденцій зміни цих двох параметрів, при оцінюванні їх динаміки доцільно зіставляти: для результуючого показника – його звітне значення із базовим; для показника енергоспоживання – його базове значення зі звітним. Тоді рівень стійкого енергозберігаючого економічного розвитку за певний проміжок часу (за певну кількість років) визначатиметься за допомогою такого індикатора:

$$l = \min\{\alpha_r, \alpha_e\}, \quad (1)$$

де l – рівень (темп) стійкого енергозберігаючого економічного розвитку, частки одиниці;

α_r – середній темп приросту результуючого показника економічного зростання протягом досліджуваного проміжку часу, частки одиниці;

α_e – середній темп зниження споживання певного енергетичного ресурсу протягом досліджуваного проміжку часу, частки одиниці.

При цьому показники α_r та α_e обчислюватимуться за такими формулами:

$$\alpha_r = n-1 \sqrt[n]{\frac{R_n}{R_1}} - 1; \quad \alpha_e = n-1 \sqrt[n]{\frac{E_1}{E_n}} - 1, \quad (2)$$

де n – кількість років у досліджуваному періоді;

R_n, R_1 – значення результуючого показника відповідно в останньому та першому роках досліджуваного періоду, грошових одиниць виміру;

E_1, E_n – фізичні обсяги споживання певного енергоресурсу відповідно у першому та останньому роках досліджуваного періоду.

Слід відзначити, що показники α_r та α_e повинні задовольняти таку рівність:

$$(1 + \alpha_r) \cdot (1 + \alpha_e) = n-1 \sqrt[n]{\frac{R_n / E_n}{R_1 / E_1}} = n-1 \sqrt[n]{\frac{e_n}{e_1}}, \quad (3)$$

де e_n, e_1 – ефективність використання певного енергоресурсу відповідно в останньому та першому роках досліджуваного періоду.

Кількісне оцінювання рівня стійкого енергозберігаючого економічного розвитку дає змогу встановити узагальнюючу міру такого розвитку та може бути використано при прогнозуванні її майбутніх змін.

Список використаних джерел:

1. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Науковий вісник «Полісся»*, (2 (14)), 141–149.
2. Yemelyanov, O., Symak, A. & Zarytska, O. (2016). Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, (3), 128–137.
3. Гончар, М. Ф. & Ємельянов, О. Ю. (2009). Вдосконалення механізму прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації структури джерел фінансування інвестиційних проектів розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, (24), 3–6.
4. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 251–263.

5. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*, (1(1)), 106–110.
6. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
7. Пирог, О. В. (2011). Технологічний розвиток промисловості України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник*, (2 (7)), 248–252.
8. Власенко, В. А. (2014). Розробка та реалізація стратегії розвитку підприємства в умовах трансформації ринкових відносин: принципові підходи та інструменти. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*, (26(1)), 32–41.
9. Клименко, С. М. (2013). Формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризиків. *Бізнес Інформ*, (8), 343–347.
10. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Сер.: Економічні науки*, (3(25)), 167–171.
11. Войцехівська, В. В., Войцехівська, Ю. В. & Висоцький, А. Л. (2012). Методи прогнозування розвитку виробничого потенціалу підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (725), 42–48.
11. Плешка, А. Р. (2011). Фактори, що впливають на розвиток виробничого потенціалу. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій* (37/38), 279–283.
12. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
13. Петрушка, Т. О. (2013). *Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.
14. Кінаш, І. А. (2015). Бар'єри на шляху впровадження енергоефективності та енергозбереження підприємств. *Міжнародний науково-виробничий журнал: Сталий розвиток економіки*, (3), 185–189.
15. Севастьянов, Р. В. & Калініна, Я. Ю. (2014). Енергоефективність промислових підприємств України та бар'єри з її впровадження. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (7), 144–154.
16. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
17. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
18. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
19. Lesinskiy, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka, T. (2020). Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (5(3)), 24–38.
20. Коваль, В. В., Башинська, М. І. & Редьква, О. З. (2016). Розвиток машинобудівного комплексу в контексті забезпечення його економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії*, (7), 117–120.
21. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2008). Моделювання процесу формування цін на інноваційну продукцію машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика»*, (633), 153–157.
22. Смачило, І. І. (2013). Принципи формування та структура механізму управління сталим розвитком підприємства. *Економіка розвитку*, (3), 79–82.
23. Харченко, В. А. (2014). Механізм формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*, (4 (68)), 97–104.
24. Захарченко, Н. В. (2015). Оцінка рівня високотехнологічного розвитку виробничого підприємства. *Економічний вісник університету: зб. наук. праць*, (26.1), 73–80.
25. Заюкова, М. С. (2009). Методичні основи оцінки рівня розвитку переробних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*, (8(98)), 75–78.

Виногорова Марія Володимирівна

здобувач вищої освіти економічного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Пальян Зінаїда Оганесівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри статистики та демографії

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ДЕМОГРАФІЧНЕ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

На сьогодні характерною ознакою демографічних процесів в Україні та в інших розвинених країнах та країнах, що розвиваються, є стрімке старіння населення. Такий поступальний процес зрушень у віковій структурі населення обумовлений, зростанням середньої очікуваної тривалості життя, насамперед, у старших вікових групах, порівняно низьким рівнем народжуваності та внутрішніми і зовнішніми міграційними процесами.

Однією із узагальнюючих характеристик загального рівня демографічного старіння є середній вік населення. Динаміку даного показника для населення України відображено на рисунку 1.

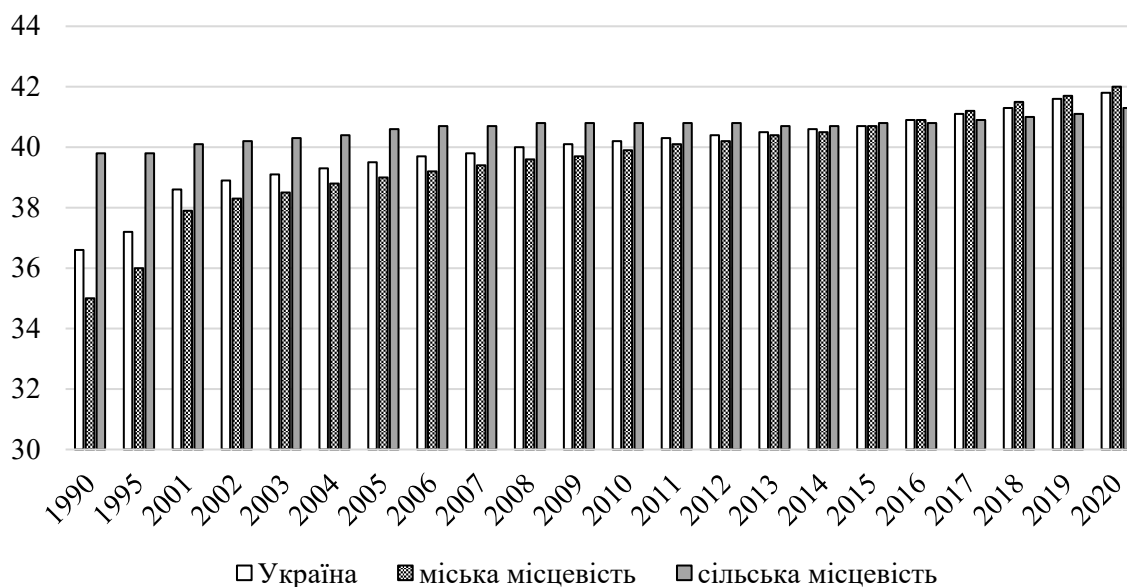

Рис. 1. Середній вік населення України за типом поселення у 1990, 1995 та 2001-2020 рр., років

Дані сформовано з [1]

За роки незалежності населення України постарішало на 5,2 роки. Міське населення має вищий середній вік порівняно із середнім віком по Україні в цілому та для сільської місцевості зокрема. Так, міське населення України за розглянутий період постарішало на 7 років проти 1,5 років, на яке постарішало сільське населення. Це пов'язано із значно вищим рівнем смертності сільського населення, особливо у старших вікових групах. У цілому загальний коефіцієнт смертності у сільській місцевості за підсумками 2019 року становив 16,8 ‰ проти 12,5 ‰ у міських поселеннях. Основними причинами смерті населення у 2019 році були хвороби системи кровообігу та новоутворення.

Якщо розглядати показники постаріння населення у розрізі статі, то середній вік жінок майже на 5 років вище. У середньому за 2020 рік середній вік жінок дорівнював 44,3 роки, а чоловіків – 39 років. За постпереписний період спостерігається поступове зростання різниці між середнім віком жінок та чоловіків в Україні в цілому: з 5 років у 2001 році до 5,3 років у 2020 році. Динаміка різниці між середнім віком жінок та чоловіків за типом поселення протягом 2001-2020 рр. характеризується протилежними напрямками, що пов'язано, насамперед, із зрушеннями у статеві-віковій структурі населення за типом поселення (рис. 2). Для міського населення різниця між середнім віком жінок та чоловіків зросла з 4,3 років у 2001 році до 5,2 років у 2020 році, а для сільського населення скоротилася з 6,3 років до 5,4 років відповідно.

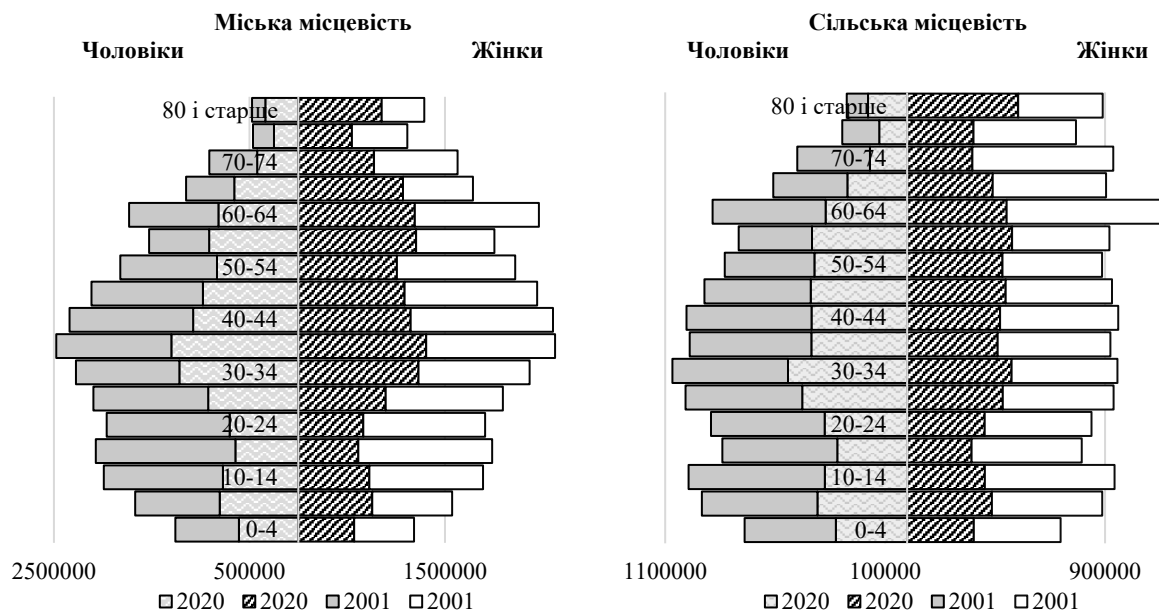

Рис. 2. Статеві-вікова піраміда населення України за типом поселення у 2001 та 2020 році., осіб

Дані сформовано з [1]

За останні десятиріччя основа статеві-вікової піраміди населення України швидко звужувалась (рис. 2). Структурні зрушення у віковому складі сільського населення є порівно меншими за розглянутий період. Дана ситуація вказує на тенденцію до стабілізації статеві-вікового складу, що є індикатором вичерпання потенціалу подальшого старіння населення у селах. Це у свою чергу зумовлює нівелювання різниці між середнім віком чоловіків та жінок. Зміни у віковій структурі міського населення вказують на зростання рівня постаріння, насамперед, через низьку народжуваність. За підсумками 2020 року чисельна «перевага» жінок над чоловіками у складі міського населення починається з 31 року, у сільському – з 44 років.

Динаміка індексу загального демографічного навантаження на основі хронологічного віку (використано показник співвідношення чисельності осіб віком від 0 до 14 років включно та віком старше 65 років до осіб у віці від 15 до 64 років) (1) відображає узагальнений вплив дії демографічних детермінант старіння: зростання тривалості життя, коливання показників смертності й народжуваності та міграцію населення.

$$K_{\text{заг.дем.навант.}}^{\text{хронологічний.вік}} = \frac{S_{0-14} + S_{65+}}{S_{15-64}} \quad (1)$$

де:

S_{0-14} – це чисельність населення у віці від 0 до 14 років включно

S_{15-64} – це чисельність населення у віці від 15 до 64 років включно

S_{65+} – це чисельність населення віком 65 і старше

На думку Курило І. О., показник традиційного демографічного навантаження простіший для інтерпретації, але він доволі грубий і не дає змоги оцінити безпосередньо демоекономічне навантаження, вплив пенсійних реформ або потреб щодо охорони здоров'я [2]. Науковець пропонує розраховувати показник демографічного навантаження на основі проспективного віку (2) для оцінки демографічного старіння в контексті досягнутої тривалості життя.

$$K_{\text{заг.дем.навант.}}^{\text{проспект.вік}} = \frac{S_{0-14} + S_{X+}}{S_{15-X}} \quad (2)$$

де:

X – це проспективний вік, в якому очікувана тривалість життя за моделлю смертності не перевищує 15 років

S_i – це чисельність населення у відповідному віці

Незважаючи на те, що вікова та статеві структури населення є головними детермінантами економічного навантаження, поточний стан ринку праці вказує на те, що потрібно також враховувати динаміку чисельності робочої сили. У майбутньому очікують, що літні працюючі особи будуть більш економічно активними порівняно із сьогоdnішніми працівниками пенсійного віку. У багатьох країнах Європи рівень зайнятості серед населення віком старше 55 років поступово зростає [3].

Враховати динаміку та характер розвитку ринку робочої сили є важливим завданням для більш точної оцінки демоекономічного навантаження. З цією метою дослідники пропонують розраховувати відношення економічно неактивного до економічно активного населення (3) [4].

$$K_{\text{навант.роб.сили}} = \frac{I}{A} \quad (3)$$

де:

I – чисельність економічно неактивного населення

A – чисельність економічно активного населення

На рисунку 3 показано хвилеподібну динаміку розглянутих показників: загального демографічного навантаження, розраховані на основі хронологічного та проспективного віку для населення та навантаження робочої сили у віці 15-70 років в Україні протягом 2001-2019 рр., зумовлену змінами у рівні постаріння населення під впливом різноманітних чинників.

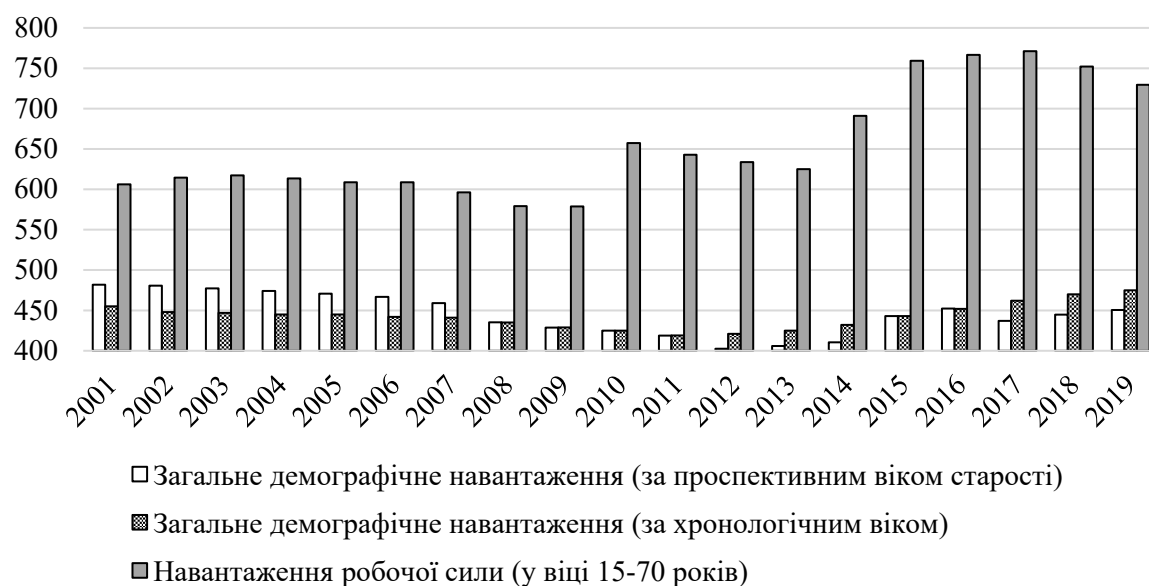

Рис. 3. Показники загального демографічного навантаження, розраховані на основі хронологічного та проспективного віку для населення та навантаження робочої сили у віці 15-70 років в Україні за 2001-2019 рр., %

Дані сформовано з [1, 5]

На початку ХХІ століття, зростання показника демографічного навантаження за хронологічним віком серед міського населення країни відбулося за рахунок стрімкого скорочення народжуваності й збільшення частки осіб літнього віку. Незважаючи на те, що найстарішим є міське населення в Україні за середнім віком, показник загального демографічного навантаження (за хронологічним віком) в сільській місцевості значно перевищує аналогічний показники для міського населення (за підсумками 2020 року дана різниця склала 56 осіб на 1000 осіб у віці 15-64 роки). Поточна демографічна ситуація у селах скалася в наслідок високого рівня смертності, а також відтік робочої сили у міські населені пункти.

Як показує порівняння показників проспективного та традиційного демографічного навантаження для населення України, демографічне навантаження населення з урахуванням досягнутої тривалості життя нині є меншим, ніж загальний показник демографічного навантаження, розрахований на основі традиційного. Це вказує на поступове зростання трудового потенціалу населення у віці старше 65 років.

Порівняння показників загального демографічного навантаження із відношенням економічно неактивного населення до економічно активного населення, вказує на порівняно вищий рівень демоекономічного навантаження з урахуванням показників ринку праці. Така ситуація свідчить про наявність значних диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили з урахуванням вікової та освітньо-кваліфікаційної структури ринку.

Старіння населення зумовлює зростання попиту на соціальні послуги, як наслідок – нагальна необхідність у підвищенні державних витрат на соціальне та пенсійне забезпечення. Водночас зростання демоекономічного навантаження за рахунок відносного скорочення частки трудоактивного населення у майбутньому спричинить зменшення податкових надходжень до державного бюджету. Така комбінація збільшення витрат та скорочення доходів держави є проблемою, що потребує нагального вирішення для української економіки в умовах високого рівня державного боргу та функціонування солідарної пенсійної системи.

У зв'язку із зростанням частки населення літнього віку, чисельність населення працездатного віку буде поступово знижуватися, що негативно вплине на пропозицію праці та економічну ситуацію в цілому. Дана ситуація зумовить потребу у підвищенні рівня оподаткування зайнятого населення з боку держави, а також нестачу кваліфікованого персоналу на ринку праці.

За висновками Міжнародної організації праці, одним із шляхів вирішення економічних викликів старіння населення є перегляд пенсійної політики, зокрема питання пенсійного віку та інших обмежувальних заходів, пов'язаних із зайнятістю людей літнього віку [6]. Постає потреба розробки програм, зосереджених на використанні трудового потенціалу літніх людей, створення сприятливого виробничого середовища.

Одним із шляхів вирішення зазначеної суперечності є впровадження програм професійного навчання персоналу з метою первинної професійної підготовки працівника, перепідготовки чи підвищення кваліфікації. Навчання протягом життя також має стати засобом підвищення конкурентоспроможності людей старшого віку на ринку праці, адаптацію до технологічних змін та соціальну інклюзію.

Зростання попиту на медичні послуги та необхідність збільшення витрат на охорону здоров'я є також наслідками поступових структурних зрушень у віковій структурі населення. Особливу увагу необхідно приділити спеціальним технологіям, орієнтованих на осіб літнього віку, а також розвитку інфраструктури медичного обслуговування.

Таким чином, наслідки демографічного старіння вимагають реформування соціально-економічної системи України, а також адаптації економіки та суспільства до потреб літнього населення.

Список використаних джерел:

1. Статистика населення України. Вилучено з http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp 3
2. Курило І. О. (2020) Демографічне старіння у столиці України, його особливості та сучасні виклики. *Демографія та соціальна економіка*, (3), 17-36. Вилучено з [https://dse.org.ua/archive/41/_3_\(41\)_2020.pdf#page=17](https://dse.org.ua/archive/41/_3_(41)_2020.pdf#page=17)
3. E. Loichinger (2015) Labor force projections up to 2053 for 26 EU countries, by age, sex, and highest level of educational attainment. *Demographic Research*. (32), 443–486. Вилучено з https://epub.wu.ac.at/5016/1/Loichinger_2015_DR_Labor-force-projections.pdf
4. Marois et al. (2020) Population aging, migration, and productivity in Europe», *PNAS* (14), 7690-7695. Вилучено з <https://www.pnas.org/content/117/14/7690#ref-12>
5. Державна служба статистики України. Вилучено з <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Employment and social protection in the new demographic context. Report IV. *International Labour Conference, 102nd Session*, 2013, 50–58. Вилучено з https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_209717.pdf

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Марова Світлана Феліксівна

д-р держ. упр, професор, ректор
Донецький державний університет управління, Україна

Токарева Валентина Іванівна

д-р держ. упр, професор, перший проректор
Донецький державний університет управління, Україна

Солоха Дмитро Володимирович

д-р екон. наук, професор, декан факультету економіки
Донецький державний університет управління, Україна

Белякова Оксана Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
і підприємництва на морському транспорті
Азовський морський інститут

Національного університету «Одеська морська академія», Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ РІЗНОРІВНЕВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Еколого-економічні й соціальні виклики які стали все частішими на початку XXI століття вимагають від владних інститутів, виробників матеріальних благ й суспільства в цілому формування й реалізації принципово новітніх підходів, щодо гармонізації розвитку соціо-економічних систем (СЕС) на різних рівнях дослідження національної економіки.

За свідченням дослідників [3;4;6;7] розвиток СЕС в історичному контексті має певну циклічність. Ретроспективне дослідження певних циклів, періодичність «підйомів» і «спадів», тривалість циклу, все це дає можливість екстраполювати показники що досягнуті та явища що відбулися, на перспективу.

Необхідність і неминучість переходу існуючих світових систем господарювання до сталого розвитку не викликає сумніву за умов що склалися у різнорівневих СЕС. Це обумовлено, перш за все, тим, що індустріальна цивілізація була заснована на стрімкому, й не завжди виправданому, використанні невідтворювальних мінерально-сировинних ресурсів [3].

Така форма життєдіяльності соціуму ставить під сумнів невід'ємне право всіх майбутніх поколінь мати таку ж нагоду щодо доступу до ресурсів і соціального блага. Під сумнів ставиться сама цінність соціального і науково-технічного прогресу, що потужно й стрімко розвернувся в минулому сторіччі, з притаманним для нього екстенсивним способом суспільного виробництва.

Альтернативою тупиковому розвитку сучасної індустріальної цивілізації є перехід до сталого розвитку [1] з проголошенням принципу рівних можливостей для всіх майбутніх поколінь.

Такий перехід означає корінну зміну форм взаємостосунків сучасної людини з навколишнім середовищем і управлінням соціальним розвитком [4]. При цьому розвиток відіграє вирішальну роль, оскільки в сучасних суспільно-економічних формаціях серйозні соціальні суперечності, конфлікти і перекося досягли планетарного масштабу.

В умовах світової економічної глобалізації ці суперечності здатні змінити основи життєдіяльності, що призведе до деградації і регресу. Нові реальності вимагають соціального розвитку, здатного вирішити основні соціальні проблеми, що накопичилися, і представити соціальну альтернативу як перехід до сталого розвитку [1].

Така система повинна ґрунтуватися з урахуванням індексу соціально-економічного розвитку, який запропоновано в наукових працях Інституту проблем природокористування і екології НАН України ще у 1997 році [3;5] у зв'язку з дослідженням соціально-економічних умов переходу регіонів до сталого розвитку. Ці праці були визнані і затверджені Ухвалою Президії НАН України, доводить автор роботи [6].

Розвиток будь-якої СЕС можна вважати сталим, якщо він зберігає будь-який її сутнісний інваріант, тобто не міняє, не піддає загрозі її принципову властивість, ставлення, обмеження, підсистему, елемент, те, що іманентно головному, критичному аспекту існування системи [1]. Таке трактування відповідає кібернетичному розумінню сталості й її математичним формалізаціям.

Інваріанти розвитку СЕС національного рівня, які повинні бути збережені при всіх осяжних для людини змін, все ще недостатньо вивчені. Іноді вони ототожнюються з такими її властивостями, які достатньо тривалий час залишаються незмінними (нерідко всупереч бажанню або навіть необхідності їх змінити). Фактично при цьому сталість неправомірно зводиться до інерційності.

Певна сукупність (система) компонентів, пов'язаних між собою потоками речовини, енергії та інформації, що територіально структурується, отримала назву «соціально-економічна система», яка просторово може мати значний діапазон масштабів (різномірність) – від глобального до регіонального.

Формування цілісності визначається дихотомічними властивостями соціально-економічних систем [4]:

1) Всі СЕС володіють властивістю сприймати речовину M , енергію E і інформацію I (MEI), які виробляються середовищем – системою вищого рангу (регіоном) і різнорідними системами нижчих рангів, що входять до її складу. При цьому важливо помітити, що першопричиною створення будь-якої СЕС є наявність впорядкованого потоку речовини й енергії.

2) СЕС, формуючись і поглинаючи MEI , перетворює їх на нову форму речовин, енергії і інформації. І оскільки соціально-економічні системи формуються в результаті впорядкованих потоків MEI , то будь-яка з них є впорядкованим, структурно організованим комплексом елементів, що виробляє і виділяє в середовище речовину, енергію і інформацію.

3) В кожній СЕС, внаслідок взаємодії з іншою СЕС, формується дихотомічна єдність F - і D -потоків речовини і енергії. F -потік, витрата речовини і енергії, необхідний для розвитку даної системи (потік MEI , спрямований до системи), що характеризує систему як «споживача» ресурсу. За сутністю, це – кількість речовин, енергії і інформації, затрачена на формування самої системи, її розвиток та на перехід з однієї форми в іншу (тут як нова форма речовини, енергії і інформації виступає сама система і потік речовин, енергії і інформації, що виділяється нею в середовище). D -потік в цій же системі обумовлюється витратою речовини і енергії конкуруючої з нею системи і характеризує її як «ресурс». Таким чином, витрата MEI в D -потоці визначає зменшення розмірів системи, зниження її впорядкованості та сталості; а в F -потоці – її збільшення, зростання ступеня впорядкованості та сталості.

Дана властивість виявляється і при взаємодії СЕС з оточуючим середовищем. Тобто і середовище, як система, теж володіє властивостями одночасно виступати і як ресурс, і як споживач речовин, енергії і інформації.

Взаємодія безлічі СЕС з оточуючим середовищем і між собою призводить до складної ієрархії взаємостосунків і властивостей, що породжуються ними.

4) Цілісна СЕС за відсутності D-потіку екстенсивно збільшується (за продуктивністю, за обсягами, за розмірами) за експоненціальним законом, а при відсутності F-потіку за тими ж параметрах експоненціально зменшується.

Саме цією властивістю обумовлюється циклічність розвитку систем. Оскільки систем, в яких не формувався D-потік, не існує, і витрата MEI в ньому росте при зростанні системи, то зміна розмірів системи або інших вихідних її характеристик здійснюється з насиченням, за логістичним законом, пропорційно різниці у витратах речовини і енергії відповідно в F- і D-потоках.

Поки F більше D, система збільшується в розмірах; коли витрати в F- і D-потоках порівнюються, зростання системи припиняється. Потім, коли витрати в D-потоці починають перевищувати такі в F-потоці, продуктивність системи убиває по логістичному ж закону.

Даною властивістю повністю визначається циклічність розвитку систем.

Цикл тому і має вид синусоїди, що складається з двох гілок: гілки, яка характеризує зростання системи, що насичується, і гілки, яка характеризує деградацію системи, що відбувається із зворотним насиченням.

5) СЕС має свій цикл формування і розвитку, який охоплює період часу від зародження системи до її руйнування. Тривале існування соціально-економічних систем (їх сталість) обумовлюється тим, що кожна з них володіє властивістю самовідтворення. Якщо при цьому «нова система» нічим не відрізняється від «старої», то цикл розвитку СЕС є симетричним.

В цьому випадку розвиток СЕС є екстенсивним, власне еволюція не має місця, оскільки в сукупності систем (або в окремих з них) складові їх елементи не придбають нових властивостей.

Такий цикл по суті має вид «стоячої хвилі», що змінюється за часом в розмірах, за формою самоподібно; якісно ж, по структурі функціональних відносин, система залишається незмінною.

Даний тип циклу можна назвати автотомельним, або конформним.

З появою в СЕС, або їх сукупності, нових властивостей елементів, цикл розвитку системи стає асиметричним, в ньому з'являється дисбаланс властивостей: одна частина циклу представлена елементами із «старими властивостями», а інша – із новими і старими, що створюють неадитивну суму.

В результаті цикл розвитку СЕС набуває вигляд асиметричної поступальної хвилі, що змінюється протягом часу за формою, за розмірами і за структурою, але система стає досконалішою, за продуктивністю – більш ефективною. Асиметрія циклу, таким чином, характеризує інтенсивний, власне еволюційний розвиток, що поєднується з екстенсивним.

6) Цикл розвитку СЕС, при зміні масштабу його розгляду, залишається подібним початковому. Фрактальні властивості виявляються і в тому, що якщо високорангова система міняє свої вихідні характеристики за деяким логістичним законом, то і всі складові системи більш низьких рангів міняють свої вихідні характеристики подібним чином.

Наслідком даної властивості є виконання вимоги узгодженості дій СЕС, що становлять цілісність більш високого рангу. Високорангова цілісність руйнуватиметься, якщо складові її підсистеми не подібні. Більш того, кожна така підсистема переходить в самостійний ранг.

Причому як D-потік в СЕС виступає пропозиція, а як F-потік – попит. Відношення F- і D-потоків речовини, енергії і інформації, що виражаються відношенням між пропозицією і попитом, формують середовище – все те, що соціально-економічною системою вироблено і що на певний момент існує, а саме, – потенціал.

Таким чином, всі СЕС представляють дихотомічну єдність потоків речовини, енергії і інформації: F-поток, що формує систему і на основі якого створюються нові форми речовини, енергії і інформації, і D-поток, що призводить до деградації самої СЕС.

Різниця між F- і D-потоків утворює потенціал СЕС.

СЕС визначається територіально, має власні цілі розвитку, які синтетично узагальнюються в категорії потенціал, а також супроводжуються відповідальністю за їх реалізацію або визначеністю механізмів, необхідних для досягнення цілей.

Цикли розвитку СЕС поділяються на декілька типів, серед яких основними є наступні:

- цикл динамічно рівноважного стану;
- цикл еволюційних революцій;
- цикл еволюційних катастроф.

Цикл динамічно рівноважного розвитку СЕС має вид симетричної поступальної хвилі. Він характерний для СЕС, в розвитку яких не виникає ідей щодо фундаментальної зміни продуктивності системи.

З наближенням до межі повинна відбуватися зміна ідей соціально-економічної організації і функціонування, технологій тощо. Але оскільки цієї зміни не відбувається, то й розвиток соціально-економічної системи за умови використання внутрішніх ресурсних можливостей, є самоподібним, конформним: він в часі повторює себе за економічними і соціальними характеристиками.

Рівень розвитку при цьому за своєю відносною величиною зберігається постійним або може зростати за рахунок ефективного використання потенціалу або додаткових ресурсів.

Зародження нової більш прогресивної ідеї викликає поступове зниження потенціалу старої системи, уповільнення, а потім і падіння темпів зростання продуктивності СЕС (цикл інтенсивного розвитку).

Розвиток нової структури в системі веде до підвищення її продуктивності, і сумарна величина потенціалу зростає.

В структурі функціональних відносин з часом формуються, розвиваються і реалізуються більш прогресивні ідеї тощо.

В данному варіанті циклічного розвитку СЕС важливим є те, що нове замінює старе в оптимальний період за часом і за змістом та межа розвитку росте, самоформується.

Система в цілому не руйнується, а удосконалюється і в результаті стало послідовно і динамічно розвивається. Все нове базується (грунтується) на старому і певний відрізок часу підтримується ним. Даний тип циклу розвитку є самим оптимальним.

В СЕС після досягнення деякого, можливо, і високого рівня розвитку починають (під впливом інших організуючих ідей і консолідуючих сил, зміни середовища) формуватися дезорганізуючі тенденції, тоді як прогресивні, зміцнюючі систему чинники, розвитку не одержують.

В результаті стара СЕС саморуйнується, залишаються лише її релікти. І лише після формування хаосу починається перехідний період і формується новий порядок, новий уклад національної економіки.

СЕС взагалі може існувати на різних рівнях ієрархії. При такому розумінні побудови та динаміки СЕС, її доміантним станом є «нестала рівновага» [2] – як відокремлення цієї системи від того, що до неї не відноситься, і стосовно чого вона повинна постійно підтримувати свою відособленість за допомогою відповідного методу управління.

Це повинне досягатися шляхом отримання (досягнені) СЕС внутрішньої рівноваги (при взаємоузгодженні усіх наявних складових підсистем) або її гомеостазу.

З урахуванням встановленого критерію управління – потенціалу СЕС – це можна представити як оптимальний інтегрований потенціал її складових. Очевидною умовою досягнення оптимального рівня потенціалу є обмежені ресурси (можливості) СЕС.

Експлікація методу реалізації ефективного розвитку СЕС вимагає двох припущень. В даному випадку очевидно, що, по-перше, розвиток системи повинний сприйматися саме як управління потенціалом СЕС.

По-друге, управління потенціалом повинне відбуватися за вказаною траєкторією онтологічного аспекту. Таким чином, встановлення змістовно адекватної траєкторії руху СЕС в процесі розвитку вирішується за допомогою наступних міркувань:

1. З властивостей розвитку складних систем, до яких безумовно відноситься і СЕС, випливає, що, досягнувши максимальної точки прогресу, кожна система або деградує внаслідок прогресуючого скорочення споживання задалегідь перевитрачених ресурсів свого середовища, або утримується на цьому рівні при урівноваженому використанні ресурсів (їх відтворенні, відновленні або регенерації, помірному споживанні, перетворенні непродуктивних інертних ресурсів в продуктивні) [7].

Отже, рівень розвитку СЕС має певне обмеження «зверху» через її граничні системні можливості.

2. Аналіз динаміки складних систем протягом їх життєвого циклу свідчить, що їм властива траєкторія розвитку у вигляді «S»-образної кривої. Для СЕС це додатково мотивується так званім «принципом результативності».

Тут головним чинником стає не значення ефективності такої системи в певний момент «Т» на горизонті її існування (в СЕС йому відповідає рівень інтегрованого потенціалу «Р»), а максимальна сума величин цього показника за весь період її дії. Таку особливість руху СЕС по траєкторії розвитку можна охарактеризувати як її кумулятивність (від латинського «cumulo» – «накопичую»), і очевидно, що це є необхідною умовою розвитку.

3. Вимоги розвитку СЕС можна узагальнити як баланс інтересів збільшенням рівня розвитку для всього горизонту існування СЕС (в ідеалі – для необмеженого періоду існування). Для характеристики траєкторії СЕС це відповідає вже вказаній S-образній кривій, яка в даному випадку виступає як достатня умова елевації (від латинського «elevation» – «піднімаю») рівня потенціалу СЕС в парадигмі довгострокового ефективного розвитку.

Таким чином, траєкторію сталого (оптимального) розвитку СЕС для певного діапазону часу $\{t_p, t_z\}$ можна представити прямою «1».

В цьому відношенні принципово відмінною від неї є інша траєкторія, з крапкою перетину для досягнутого максимуму « P_{max} » у момент «Т». Відмітимо, що рух СЕС за траєкторією розвитку – як її динамічний гомеостаз у напрямі збільшення інтегрованого потенціалу – може відбуватися тільки за умови внутрішньої реструктуризації можливостей системи. Цьому повинні відповідати як збільшення абсолютних значень одних індексів і зменшення інших, так і зміна відповідних відносних пріоритетів.

Таким чином, в умовах ринкового середовища, ефективний розвиток різнорівневих СЕС є інструментом адаптаційного процесу, завдяки чому цілісна СЕС трансформується відповідно до мінливого зовнішнього середовища, максимально використовуючи свої можливості та нейтралізуючи негативний вплив оточуючого середовища.

Формування концепції управління ефективним розвитком національної економіки на засадах циклічності розвитку СЕС, адекватної як до її властивостей, так і до принципів сталого розвитку повинно базуватися на застосуванні системно-динамічного методу, який орієнтується на вивчення складних різнорівневих систем з взаємодіючими різноманітними компонентами при їх автономному дослідженні.

Розвиток різнорівневих СЕС в рамках національної економіки, залежить від вирішення основного завдання – забезпечення сталого і динамічного зростання з глибоким розумінням економічних законів, явищ і тенденцій.

У центрі уваги опинилися фундаментальні основи економічних відносин, оскільки практика потребує не тільки повної реалізації можливостей, які закладені в сучасній економіці, а й наукової розробки їх подальшого ефективного використання.

Список використаних джерел:

1. Концепция устойчивого развития в контексте глобализации. Гришин И. Мировая экономика и международные отношения. 2007. № 6. С. 66 -79.
2. Математическая энциклопедия. Ред. Виноградова И. М.,1984. 420 с.
3. Методические подходы к выбору стратегии устойчивого развития территорий: в 2-х томах, под общей ред. Шапаря А.Г. Днепропетровск: ИППЭ НАН Украины, 1996. 334 с.
4. Методологічні основи управління сталим інноваційним розвитком потенціалу соціально-економічних систем регіону: монографія. Д. Солоха та ін. Донецьк: «Ноулідж», 2011. 431 с.
5. Проблемы устойчивого развития в ресурсодобывающих регионах. М.В. Мажаров. Геотехническая механика. Днепропетровск. 1999. Вып. № 13. С. 132-137.
6. Шапар А. Г. Відконцепції – до конкретних дій. Вісник НАН України. 1999. № 4. С. 12-19.
7. Шипуліна Ю. С. Теоретико-методичні підходи до оцінки достатності ринкового потенціалу для сприйняття нової продукції (на прикладі екологічних товарів). Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. 2004. № 1. С. 44-49.

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

RESEARCH GROUP:

Zhibek Rakhmetulina

Candidate of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship
Eurasian National University named after L. N. Gumilyov, Republic of Kazakhstan

Mykola Zos-Kior

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Management,
Poltava State Agrarian Academy, Ukraine

Iryna Hnatenko

Candidate of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Business
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Tetiana Sazonova

Candidate of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Management Department
Poltava State Agrarian Academy, Ukraine

Viktoriiia Rubezhanska

Candidate of Economics, Senior Lecturer of the Finance,
Accounting and Banking Department
Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

DECOMPOSITION APPROACH TO THE ANALYSIS OF LARGE CLUSTER STRUCTURES

The directions of development of national economies, due to the trends of globalization and territorial localization, as one of the important conditions for intensifying the use of innovation potential include the creation of groups of enterprises or clusters which are competitive in the global market and united by common goals [1-3]. World experience shows that in the modern economy a high level of competitiveness of certain areas is provided by the strong position of cooperating enterprises, which are a set of geographically concentrated firms that have numerous competitive advantages as a result of synergies from their interaction [4-7]. In this regard, research aimed at developing tools for effective interaction of cluster participants in order to increase their competitiveness and increase inclusion in the system of modernization relations.

To determine the directions of building an economic-mathematical model focused on the choice of the optimal structure of the cluster association, the rational composition of its members, as well as the goals of their associated activities in the cluster, significant methodological interest is the choice of those that determine its economic content as a special simulated design [8-10]. Taking into account the given clarifications of conceptual and terminological constructions of cluster problems, we present the characteristics of coordination of decision criteria for global (for

the cluster as a whole) and local model blocks selected from it at decomposition of simulation model of cluster structure.

Suppose that a simulation model is created to study a complex financial-industrial cluster structure. As a criterion for the optimality of this cluster, the scalar objective function can be used (1):

$$P(X) \rightarrow \max, X \in \Omega, \quad (1)$$

where x – dimensional vector of parameters of the studied model, Ω – many valid parameter values $\Omega \subset E^n$. The objective function $P(X)$ allows to find the optimal variant of the parameters X^* , at which $P(X^*) = \max P(X), X \in \Omega$

Suppose that it is possible to present a complex simulation model of an innovation cluster in the form of some set of m simplest models. Let X_k be the vector of parameters of the k -th selected model, $k \in M, M = 1, \dots, m$. Then the admissible solution of the global problem can be described by the composition of the vectors of local solutions $X = (x_1, \dots, x_m)$ of the selected models, and the criterion of the global model can be represented as (2):

$$P = (X_1, \dots, X_m) \rightarrow \max \quad (2)$$

provided $X_k \in \Omega_k, \Omega_k \in \Omega$

This representation of the studied cluster model allows us to formulate an approach to the choice of solution for a particular k -th model. Let the selected model k include m_k participants, and each j_k -th participant has its own criterion $P_{jk}, j_k \in M_k, M_k = 1, \dots, m_k$.

Then the task of each participant is built taking into account external relations:

$$P_{jk}(X_k) \rightarrow \max, X_k \in \Omega_k(q_k), k \in M \quad (3)$$

Here $\Omega_k(q_k)$ is a set of admissible solutions to the k -th selected model, which depends on the external relations of this model, which are determined by resource-technological and other conditions given by the vector q_k . The optimal solution of the k -th selected model is to choose such a vector X_k^0 cluster parameters of this model, which ensures that each of the cluster members achieves the maximum guaranteed income in the planned interval $[t_0, T]$ (4).

$$P_{jk}(X_k^0) = \max P_{jk}(X_k), j_k \in M_k, \quad (4)$$

moreover, an additional condition must be satisfied to ensure the stability of the k -th model (5):

$$P_{jk}(X_k^0) \geq P_{Hjk}(X_k^0), \quad (5)$$

where $P_{Hjk}(X_k^0)$ – maximum guaranteed income j_k - participant of the k -th group with its alternative independent activity.

The vector X_k^0 will be called the optimal solution of the k -th selected model. Building an optimal global solution based on the composition of locally optimal solutions is accomplished by adjusting the values of q_k . As a result of the analysis of the global task for the cluster as a whole redistribution of a resource between local models is carried out. The problem of reconciliation in the model system is understood as the reconciliation of local and global solutions. Let's present a global criterion in the form (6):

$$P(X) = \sum P_k(X_k), k = 1, \dots, m, \quad (6)$$

where $P_{jk}(X_k) = \sum P_{jk}(X_k), j = 1, \dots, m_k$. Then for the k -th selected model the task is built (7):

$$P_{jk}(X_k) \rightarrow \max \quad (7)$$

provided $g_k(X_k) \leq q_k, X_k \in \Omega_k, j_k \in M_k$, where Ω_k - many valid solutions for the k -th model, which do not depend on the parameters of external relations, and the condition $g_k(X_k) \leq q_k$ reflects explicitly the dependence of the solution on external conditions. Obviously that (8):

$$\Omega_k(g_k) = \{X_k \in \Omega_k \cdot g_k(X_k) \leq q_k\} \quad (8)$$

Coordination of solutions of local problems is carried out by adjusting the parameters q_k . The purpose of the negotiation process is to determine such values of q_k^* , which would allow to obtain optimal solutions for local models that maximize the objective function (9):

$$P(X) = \sum \sum P_{jk}(X_k) \rightarrow \max, \quad k = 1, \dots, m, j_k = 1, \dots, M_k, \quad (9)$$

$$\sum g_k(X_k) \leq q, \quad q = \sum q_k, \quad k = 1, \dots, m, X_k \in \Omega_k.$$

The proposed simulation model can be used to quantify the feasibility of creating a territorial production association of the cluster type, taking into account the specifics of the territory (region) of the cluster, the sectoral affiliation of its potential participants, the degree of institutional environment for such associated interaction for specific participants and a specific territorially localized economic system.

References:

1. Goncharov, V.M., Zos-Kior, M. & Rakhmetulina, Z. (2013). The investment component of ukrainian agrarian enterprises' development in conditions of land reform. *Actual Problems of Economics*, 10 (148), 118-125.
2. Martin, S. & Mayer, H. (2008). Sustainability, Clusters, and Competitiveness: Introduction to Focus Section. *Economic Development Quarterly*, 22(4), 272-276.
3. Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Shtuler, I., Serzhanov, V. & Rubezhanska, V. (2020). An Approach to Innovation Potential Evaluation as a Means of Enterprise Management Improving. *International Journal of Supply and Operations Management*, 7(1), 112-118. <https://doi.org/10.22034/ijssom.2020.1.7>.
4. Petryk, O., Semenov, A., Hnatenko, I., Samiilenko, A., Rubezhanska, V. & Patsarniuk, O. (2020). Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*, 6(6). <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.8.015>
5. Samborskyi, O., Isai, O., Hnatenko, I., Parkhomenko, O., Rubezhanska, V. & Yershova, O. (2020). Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*, 6(5), 705-712. <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.6.014>
6. Rakhmetulina, Z., Pokataieva, O., Trokhymets, O., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2020). Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*, 4(35), 238-247.
7. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O., Rubezhanska, V. (2021). Management of efficiency of the energy and resource saving innovative projects at the processing enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), 504–515. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.52>.
8. Ganushchak-Efimenko, L., Hnatenko, I., Kozhushko, R., Rebilas, R., Rubezhanska, V. & Krakhmalova, T. (2020). Optimization models of investment management in the activities of innovative enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(3), 225-234. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.22>
9. Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2018). Architectonics of the concept of the national labour market regulation. *Journal Management*, 1 (27), 79-90.
10. Гнатенко, І. А. & Рубежанська, В. О. (2018). Державне регулювання ринку праці з позицій стратегічного та стейкхолдерно-орієнтованого підходів. *Бізнес Інформ*, 8, 100-105.

RESEARCH GROUP:**Olga Khodakivska**

Doctor of Economics, Professor, Corresponding Member of NAAS,
Deputy Director on Scientific and Project Work
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics», Ukraine

Ievgen Ovcharenko

Doctor of Economics, Professor,
Head of Department of Public Administration, Management and Marketing
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

Andriy Semenov

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics
Classic Private University, Ukraine

Viktoriia Rubezhanska

Candidate of Economics, Senior Lecturer of the Finance,
Accounting and Banking Department
Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

Khan Abdul Arif

Owner & Director of LLC «Eurasian consulting agency», India

MODELING OF INTRACLUSTER INTERACTION OF INNOVATION CLUSTER PARTICIPANTS

In the development of innovative economy it is important to create new cluster forms and models of joint activities that would take full account, on the one hand, the goals and potential of participants, and on the other - features of territorial localization of economic entities interaction of one or related sectors [1-2]. In this regard, research aimed at developing tools for effective interaction of cluster participants in order to increase their competitiveness and increase inclusion in the system of modernization relations, as well as to determine the institutional conditions and factors stimulating clustering of the economy, including the separation of state and market regulators of this process [3-5].

To quantitatively substantiate the effectiveness of creating a cluster structure, it is proposed to use the following model of intracluster interaction [6-8]. Suppose that three companies interact in this model, financial and credit organization - the bank (and the bank lends to the sales company and at the same time participates in its authorized capital, which allows it to manage and control the intended use of credit resources provided to this company) and external banks, which lend to the enterprise-supplier of resources. It is assumed that each of the members of the simulated cluster association seeks to maximize the end result of their activities. In this case, this result is the profit that remains at the disposal of both enterprises and the bank after certain transactions.

Let $X = (x_1, \dots, x_n)$ – the amount of resource costs required by the enterprise L_2 for production, and $W = (w_1 \dots w_n)$ – respectively, the prices of factors of production. Further, the enterprise L_2 produces one type of product, and the volume of production is reflected by the production function of the type (1):

$$Q = f(x_1, \dots, x_n) \quad (1)$$

Participants in the cluster structure interact with each other at their own, transfer prices, which differs favorably from similar prices in operating outside the cluster. Let such an intra-cluster issue price be $-p_l$. Then the amount of profit received by the enterprise - supplier of resources (A) in the cluster, subject to the allocation of an external bank loan in the amount of Cr_l , can be represented as follows (2):

$$P(Cr_1, x_1, \dots, x_n) = Pr_1(Cr_1, x_1, \dots, x_n) = \lambda_{Cr_1} \left(\sum_{t=1}^n w_1 x_1 - C \right), \quad (2)$$

where C - supplier's costs for resource extraction,

λ_{Cr_1} - coefficient reflecting the effect of the loan provided by the external bank to the enterprise L_1 in the amount of Cr_1 . Then, after partial repayment of the loan and payment of interest on it for the period under study, the profit L_1 will look like (3):

$$Pr_1(Cr_1, x_1, \dots, x_n) - pCr_1 = \lambda_{Cr_1} \left(\sum_{t=1}^n w_1 x_1 - C \right) - pCr_1 \rightarrow \max$$

$$Cr_1 \geq 0 \quad (3)$$

Accordingly, the profit of the enterprise - the manufacturer (L_2) can be displayed as follows (4):

$$P_2(x_1, \dots, x_n) = p_1 Q - \sum_{t=1}^n w_1 x_1 \rightarrow \max \quad (4)$$

Similarly, the profit of the sales company L_3 taking into account the issuance of a loan by an internal bank in the amount of Cr_3 and after partial repayment of the loan and payment of interest on it for the period under review can be represented as (5):

$$Pr_3(Cr_3, x_1, \dots, x_n) = \lambda_{Cr_3}(p_2 - p_1) - rCr_3, \quad (5)$$

where p_2 - market prices, $p_2 > p_1$, $r \leq p$, $Cr_3 \geq 0$.

Then the amount of profit of the sales company, taking into account the investment in innovative design, can be presented (6):

$$P_3(Cr_3, x_1, \dots, x_n) = Pr_3(Cr_3, x_1, \dots, x_n)(1 - v) = (\lambda_{K_3}(p_2 - p_1) - rK_3)(1 - v) \rightarrow \max, \quad (6)$$

where v - share of own funds in the form of deductions for innovative design, $0 \leq v \leq 1$. In its turn, the bank also seeks to maximize its income. Part of the bank's income from participation in intra-cluster activities, received from lending to the enterprise L_3 in the amount of Cr_3 , will be described by the following system of relations (7):

$$P_b(Cr_3, c) = cP_3 + rCr_3 \rightarrow \max$$

$$Cr_3 + cY_3 \leq l$$

$$0 \leq c \leq 1, Cr_3 \geq 0, \quad (7)$$

where l - financial resources of the bank.

Let r_0 - be the level of return of the bank's financial resources when using them outside the cluster structure (alternative directions of capital investment for the bank). Then for the bank the criterion of that its participation in the volume l in the activities of the studied cluster is justified, is the fulfillment of the ratio (8):

$$\frac{cP_3 + rCr_3}{l} \geq r_0 \quad (8)$$

That is, the return on credit operations within the cluster should not be less than the return on possible bank investments in other alternative projects. Taking into account all the considerations, the basic relations of the model can be represented as follows (9):

$$P_1(Cr_1, x_1, \dots, x_n) = Pr_1(Cr_1, x_1, \dots, x_n) - pCr_1 = \lambda_{Cr_1} \left(\sum_{t=1}^n w_1 x_1 - C \right) - pCr_1$$

$$\rightarrow \max$$

$$P_2(x_1, \dots, x_n) = p_1 Q - \sum_{t=1}^n w_1 x_1 \rightarrow \max \quad (9)$$

$$\begin{aligned}
P_3(Cr_3, x_1, \dots, x_n) &= Pr_3(Cr_3, x_1, \dots, x_n)(1 - v) = (\lambda_{K3}(p_2 - p_1) - rK_3)(1 - v) \\
&\rightarrow \max \\
Cr_1 &\geq 0, Cr_3 \geq 0, r \leq p, 0 \leq v \leq 1 \\
P_b(Cr_3, c) &= cP_3 + rCr_3 \rightarrow \max \\
Cr_3 + cY_3 &\leq l \\
\frac{cP_3 + rCr_3}{l} &\geq r_0 \\
0 &\leq c \leq 1
\end{aligned}$$

The global criterion and global constraints for the modeled cluster structure of a complex type are presented as follows (10):

$$\begin{aligned}
P(x_1, \dots, x_n) &= \sum_{k=1}^3 P_k(X_k) \rightarrow \max \\
P_k(X_k^0) &\geq P_{hk}(X_k^0) \\
\sum_{k=1}^3 g_k(X_k) &\leq q, q = \sum_{k=1}^3 q_k, x_k \in \Omega_k.
\end{aligned} \tag{10}$$

$P_{hk}(X_k^0)$ - the maximum guaranteed income of the k -th enterprise of the cluster in its alternative independent activity. The vector X_k^0 is the optimal solution of the k -th selected model. In the following stages of the general model study of a large cluster structure in accordance with certain rules, the values of one or more parameters from among the previously recorded external parameters are changed and all calculations are repeated for each selected local model as part of the global one, i.e. the next iteration is calculated, then the following one, etc. Ultimately, by making targeted changes to the values of external parameters and repeating of all calculations at each iteration, including the evaluation of the global criterion, the optimal (or close to it) global result can be get.

References:

1. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O., Rubezhanska, V. (2021). Management of efficiency of the energy and resource saving innovative projects at the processing enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), 504–515. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.52>.
2. Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Shtuler, I., Serzhanov, V. & Rubezhanska, V. (2020). An Approach to Innovation Potential Evaluation as a Means of Enterprise Management Improving. *International Journal of Supply and Operations Management*, 7(1), 112-118. <https://doi.org/10.22034/ijsum.2020.1.7>.
3. Rakhmetulina, Z., Pokataieva, O., Trokhymets, O., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2020). Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*, 4(35), 238-247.
4. Гнатенко, І. А. & Рубежанська, В. О. (2018). Державне регулювання ринку праці з позицій стратегічного та стейкхолдерно-орієнтованого підходів. *Бізнес Інформ*, 8, 100-105.
5. Petryk, O., Semenov, A., Hnatenko, I., Samiilenko, A., Rubezhanska, V. & Patsarniuk, O. (2020). Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*, 6(6). <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.8.015>
6. Samborskyi, O., Isai, O., Hnatenko, I., Parkhomenko, O., Rubezhanska, V. & Yershova, O. (2020). Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*, 6(5), 705-712. <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.6.014>
7. Hnatenko, I. & Rubezhanska, V. (2018). Architectonics of the concept of the national labour market regulation. *Journal Management*, 1 (27), 79-90.
8. Kuksa, I., Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Moisieieva, N. & Rubezhanska, V. (2019). State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(2), 228-236. <https://doi.org/10.15544/mts.2019.19>

Tkachuk Tatiana

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Hotel and Restaurant Business Department
Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

POSTPANDEMIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR

The global crisis in Covid -19 has had a significant negative impact and continues to affect all areas and types of economic activity around the world. It is therefore appropriate to take appropriate measures to ensure the continuity of statistics and the constant availability of data to inform governments and all sectors of society of emergency actions to mitigate the effects of the global pandemic [3].

Tourism is one of the world's major sectors of the economy hardest hit by the Covid-19 pandemic. It is the third largest category of exports (after fuels and chemicals) and accounted for 7% of world trade in 2019, and for some countries more than 20%. GDP [2].

Tourism supports every tenth job and ensures the existence of many millions of people both in developing countries and in developed economies. In some small island developing states, tourism accounts for about 80% of exports.

According to world experts, export revenues from tourism could fall in the range from 910 billion dollars to 1.2 trillion dollars in 2020-2021. This will have a significant impact and could reduce world GDP from 1.5% to 2.8% [2].

Closure of borders, travel bans and quarantine measures in many countries directly affect the tourism sector arguably like no other. After increasing almost uninterruptedly and more than doubling since 2000, UNWTO found international arrivals in 2020 to decreased by 60 to 80 percent with respect to 2019, depending on when travel restrictions are lifted. Available data show that arrivals in the month of March dropped by 60 percent with respect to the same month in 2019. In particular, Asia and the Pacific saw an 84% decrease in international arrivals in 2020, about 300 million less than in the previous year. The Middle East and Africa both recorded a 75% drop in arrivals. In Europe arrivals declined by 70%, representing over 500 million fewer international tourists, while the Americas saw a drop of 69% [2].

Many of the countries most significantly affected by the health emergency are key players in the global tourism ecosystem, either as destinations, source markets or both. Countries with the highest number of reported cases account for about 55 and 68 percent of global inbound and outbound tourism expenditure, respectively (fig. 1).

The effects of the crisis on these economies will spill out to other countries, and the impact will be particularly critical on territories that are heavily dependent on international tourism.

Figure 2 shows those countries or territories where inbound tourism expenditure represents more than a quarter of total GDP. These developing economies are thus more vulnerable to the impact of COVID-19, as they depend greatly on inbound tourism, especially from those countries that at the moment are most directly affected by the pandemic.

Thus, the tourism sector around the world requires urgent support and specific packages of measures mitigation with job support and market potential immediately after an emergency. The economic and social impact of tourism overshadows any other economic sector. While this makes tourism vulnerable, it also puts this sector in a unique position needs to create larger recovery plans and actions.

All over the world, tourism embodies opportunities for development, promotes solidarity and mutual understanding between countries, while domestic tourism contributes to strengthening

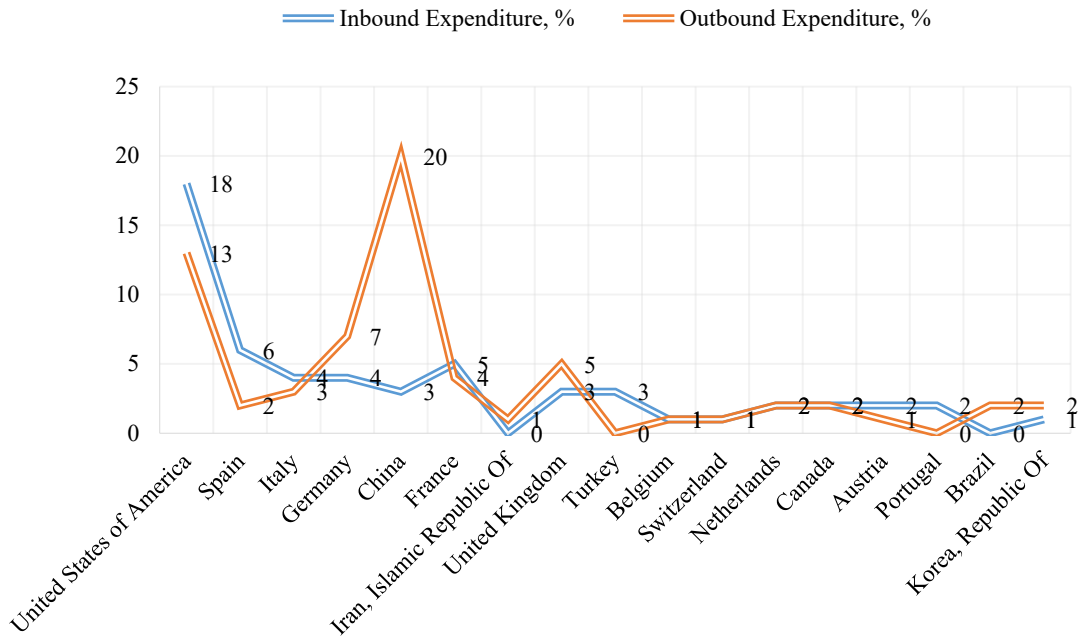

Fig. 1. Proportion of global tourism inbound and outbound expenditure of countries with most reported COVID-19 cases
 Source: data generated from [1].

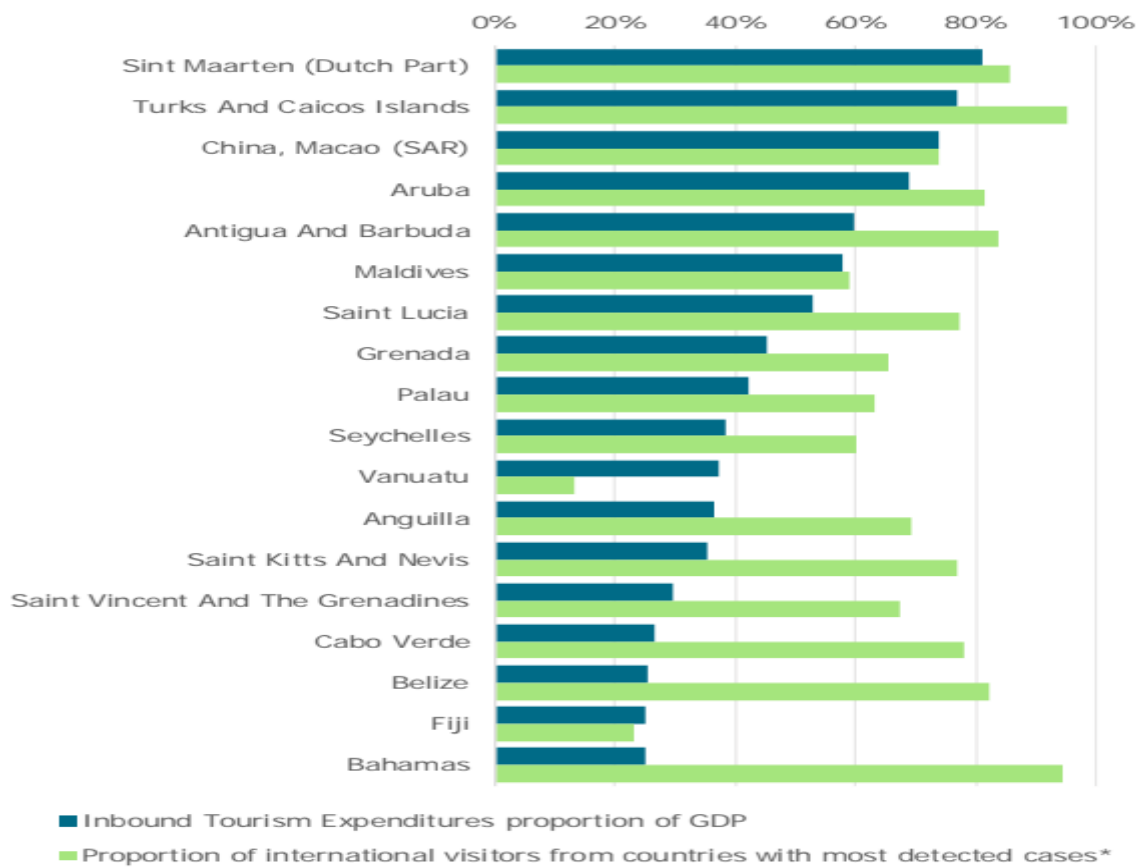

Fig. 2. Proportion of global tourism inbound and outbound expenditure of countries with most reported COVID-19 cases
 Source: taken from [1].

cohesion within countries. In addition, the sector has played a key role in stepping up efforts to preserve and promote natural and cultural heritage and has long been at the forefront of environmental protection. All this makes it even more urgent to support the global tourism sector both during the crisis and as society enters a recovery phase.

The COVID-19 pandemic has hit travel and tourism hard. However, the virus provides a rare opportunity for reflection and the search for new mechanisms for the recovery and development of all areas and economic activities affected by the pandemic in general and the tourism sector in particular.

Conclusions. The crisis is an opportunity to rethink how tourism interacts with our societies, other economic sectors and our natural resources and ecosystems; to measure and manage it better; to ensure a fair distribution of its benefits and to advance the transition towards a resilient tourism economy.

Based on the results of research, it is advisable to identify the main postpandemic priorities for tourism development:

- Increasing the competitiveness and sustainability of the tourism sector, in particular by diversifying the economy. This will promote the development of domestic and regional tourism and, consequently, the business environment for micro, small and medium enterprises.

- Deepening innovation and digital transformation of tourism, including promoting innovation and investment in digitalisation. This, in turn, will ensure the actualization of modern directions of development of the tourism sector and new jobs.

- Promoting the development and sustainability of domestic tourism to ensure a competitive position in the market as a whole.

- Coordination, support and development of partnerships in the global market in order to restart and transform the tourism sector and ensure mitigation of losses due to the COVID-19 pandemic.

In general, according to world experts, the general prospects for the resumption of tourism in 2021 are unlikely.

According to the analysis of UNWTO statistical reports, it is determined that experts' opinions on the further recovery and development of the tourism sector are divided: most experts do not see a return to pre-pandemic levels by 2023. In fact, 43% of respondents point to 2023, while 41% expect a return to the level of 2019 not earlier than 2024 and later [2].

Extended UNWTO scenarios for 2021-2024 indicate that it may take two and a half to four years for international tourism to return to 2019 levels.

References:

1. How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33773> (date of application: 5th of February, 2021).
2. UNWTO COVID-19 webpage. URL: <https://www.unwto.org/tourism-covid-19> (date of application: 5th of February, 2021).
3. United Nations: Resources for Official Statistician. URL: <https://covid-19-response.unstatshub.org/> (date of application: 7th of February, 2021).

Луців Наталія Василівна

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва,
товарознавства та експертизи товарів

Львівський інститут економіки і туризму, Україна

РИНОК ШАМПУНІВ ДЛЯ ВОЛОССЯ В УКРАЇНІ

Шампуні – складні суміші різних за природою речовин, які об’єднує здатність видаляти бруд, сало та піт, не ушкоджуючи шкіру та волосся. Волосся після миття шампунями стає м’яким, еластичним та блискучим, легко укладається в зачіску. Завдяки останнім досягненням науки сучасні шампуні мають більш м’яку основу, що дозволило їх використовувати частіше. Лікувально-профілактичний ефект шампунів різного призначення досягається за рахунок спеціальних корисних добавок.

Сьогодні 79% ринку засобів догляду за волоссям складають шампуні. Це засоби різного призначення, консистенції тощо. На рис. 1 наведено розроблену нами загальну схему класифікації шампунів, представлених на українському ринку.

Слід відзначити, що виробництво шампунів в Україні є досить перспективним, в країні функціонує велика кількість підприємств різних розмірів, які здійснюють виробництво косметичних засобів для догляду за волоссям, в т.ч. шампунів. Однак, виробництво шампунів в Україні характеризується нестійкою динамікою з тенденцією до зменшення обсягів виробництва (рис. 2).

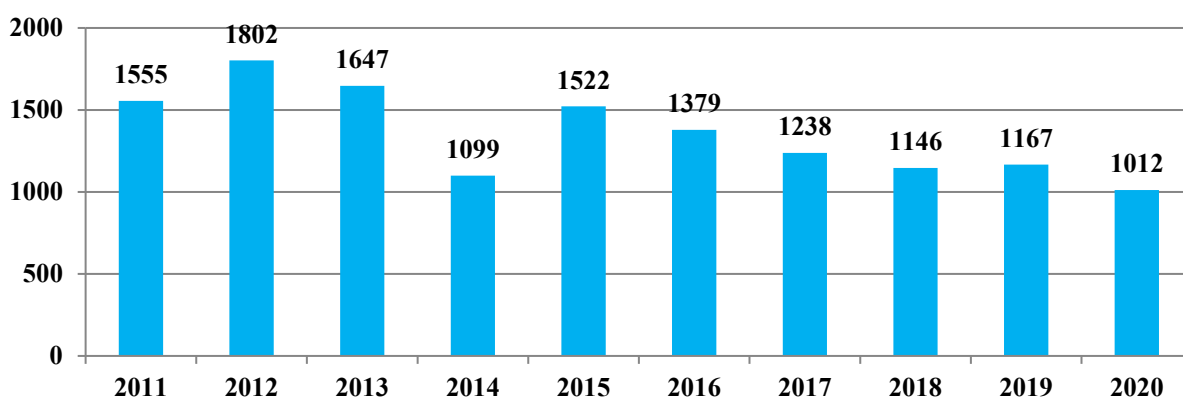

Рис. 2. Динаміка виробництва шампунів в Україні в 2011 -2020 роках, тис. дал.

Дані сформовано з [2]

Незважаючи на широке коло вітчизняних виробників шампунів, основне виробництво забезпечують три компанії: ПП «Фармацевтична фабрика «НВО «Ельфа», ТОВ «Пірана» і ТОВ «Фітодоктор». Сумарна частка цих виробників складала протягом останніх років більше 75 % загальноукраїнського виробництва шампунів. [1]

Серед інших вагомих виробників шампунів – компанії «СВК-Плюс», «СВК», «Вельта-Косметик», «Екмі», «Алес», «Альянс краси», «Вінницяпобутхім», «Аромат», «Супермаш», «Біотон», «Концерн «ФрешАП», «СВ», «Біокон», «Мейнпак» тощо.

В асортиментній структурі українського виробництва шампунів домінуюча частка (понад 70 %) припадає безпосередньо на шампуні, решта – на шампуні-бальзами, шампуні-кондиціонери, шампуні-ополіскувачі, кондиціонери, бальзами, маски для волосся. Виробництво дитячих шампунів займає приблизно 7-8 % загальноукраїнського виробництва шампунів щорічно [3].

Основне виробництво дитячих шампунів забезпечують компанії, що є провідними виробниками шампунів у цілому. Це – «Фармацевтична фабрика «НВО «Ельфа» (шампунь, пінка-шампунь ТМ «Dr.S.Baby»), «Пірана» (шампуні та шампуні-кондиціонери «Кря-Кря»). «Фітодоктор» (шампуні «Дитячий», «Семицветик»), «Супермаш» (шампунь «Утёнок Кря-Кря»), «Вінниця-побутхім» (шампунь «Ушастый нянь») тощо.

Потреби внутрішнього ринку шампунів значною мірою забезпечуються імпортною продукцією – понад 70 % [4]. Сьогодні український ринок шампунів в основному поділений між кількома великими міжнародними компаніями, серед яких Procter&Gamble (основні торгові марки – «Head& Shoulders», «Pantene», «Shamtu»); Schwarzkopf&Henkel (ТМ «Gliss Kur», «Schauma», «Syoss»); Unilever (ТМ «Dove», «Timotei», «Sunsilk», «Clear Vita Abe», «Чистая ління», «Сто рецептов красота»); L’Oreal (ТМ «Elseve», «L’Oreal»). Серед українських виробників шампунів лідерами продажів є компанії «Ельфа», «Пірана», «Фітодоктор», «Вельта-Косметік» тощо [1].

Національні виробники поки що істотно програють іноземним компаніям, оскільки більшість із них, особливо компанії з незначним виробничим потенціалом, зацікавлені в нарощуванні обсягів виробництва шампунів переважно низькоцінового сегмента, а не у вкладанні коштів у виробництво та розвиток конкурентоспроможних брендів.

Таким чином, український ринок шампунів контролюють іноземні транснаціональні компанії, що представляють свою продукцію переважно в середньому та у верхньому цінових сегментах. Українські виробники, що займають 30-35 % ринку шампунів, представлені у нижньому та незначна частка – в середньому ціновому сегменті. Проте останнім часом частка вітчизняних шампунів на ринку має тенденцію до зростання на тлі істотного скорочення імпорту та надання споживачами переваги більш дешевій продукції, яку представляють в основному шампуні українського виробництва.

Аналіз ринку шампунів для волосся в Україні дозволив виокремити такі основні тенденції його розвитку: посилення позицій українських виробників; збільшення кількості косметичних засобів на основі натуральних компонентів; подальше розширення асортименту продукції; поява нових торговельних марок; збільшення реалізації через інтернет-магазини; посилення конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Ковальов О.М., Цигульова О.М., Шуміло О.М. & Деева О.О. (2016). Безпека косметичних товарів в Україні. Медико-правові аспекти та сучасна кон’юнктура на внутрішньому ринку. Київ: ФОП «Клименко». 203.
2. Виробництво промислової продукції за видами в Україні в 2011-2020 роках. Вилучено з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Гавришко В.Я. (2018). Дослідження ринку шампунів в Україні. *Формування механізмів управління якістю та підвищення конкурентоспроможності підприємств*: матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених та студентів (Дніпро, 22 березня 2018р.). 47 – 48.
4. Луців Н.В. (2015). Проблеми та основні тенденції розвитку українського ринку косметичних засобів для догляду за волоссям. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*, 10, 116-125.

Дишкант'юк О.В.

канд. техн. наук, доцент

завідувач кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Потьомкін Леонід Миколайович

доктор економічних наук, професор

професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Орлов Максим Сергійович

здобувач вищої освіти Інституту права, економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ В ПІДВИЩЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ

Світовою практикою, що успішно використовується в світі для підтримки вітчизняних виробників, сприяє забезпеченню високої якості продукту та розвитку туризму в регіоні та країні, є механізм захищених географічних зазначень (ЗГЗ)[1]. В Європі зареєстровано вже понад 3,5 тисячі географічних зазначень, разом з тим, в Україні система власних географічних зазначень лише в процесі становлення. Знак географічного зазначення продукту свідчить про його високу якість, тривалу традицію виробництва та особливий зв'язок з територією. Продукт може мати наступні сертифікати: DOP (захищене найменування за походженням), IGP (захищене географічне походження) і STG (гарантований традиційний типовий продукт). Географічним зазначенням може бути захищена більшість харчових продуктів та напоїв: м'ясо, риба, молочні продукти, мед, фрукти та овочі, хліб, макаронні вироби, торти, цукерки, вино, спиртні напої. Фахівці проєкту ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні» в презентації «Запровадження системи географічних зазначень в Україні: потенціал для місцевих продуктів (на прикладі квасолі Стрийський Ясь)» виділили наступні переваги географічних зазначень для стейкхолдерів [2].

Переваги для споживачів:

- гарантія якості продукту;
- захист від підробки;
- натуральність та автентичність товару;
- зв'язок з культурою регіону, частиною якої є кулінарія;

Переваги для виробників:

- підтвердження високої якості продукції, її унікальності та традиційності;
- збереження традиційної технології;
- можливість збільшити обсяги збуту, вийти на нові ринки та підвищити конкурентоспроможність продукції;
- захист продукту від підробок;
- приваблює туристів

Переваги для регіону:

- збереження місцевих традицій, підвищення туристичної привабливості регіону та їх розвиток;
- зростання зайнятості місцевого населення;
- розвиток місцевого бізнесу та наповнення місцевих бюджетів

– розвиток суміжних сфер, зокрема готельно-ресторанного бізнесу, гастрономічного туризму, виробництва сувенірної продукції.

Україна зобов'язалася гармонізувати своє законодавство щодо географічних зазначень з європейським та забезпечити відповідний рівень правової охорони для географічних зазначень ЄС. Разом з тим необхідно створити систему географічних зазначень, яка буде стимулювати та підтримувати внутрішній ринок традиційної продукції України. За інформацією Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, 2019 року було визначено для реєстрації географічного зазначення перші десять українських продуктів із захищеними назвами: «Гуцульська овеча бриндзя»; «Херсонський кавун»; «Мелітопольська черешня»; «Карпатський мед»; вино — захищена назва походження «Шабський», «Ялпуг», «Закарпаття», «Білгород-Дністровський». В Україні офіційно зареєстровано три продукти із захищеним географічним зазначенням (ГЗ) - гуцульська коров'яча бринза, гуцульська овеча бриндзя та мелітопольська черешня. Гуцульська овеча бриндзя стала першим харчовим продуктом, який отримав свідоцтво про реєстрацію географічного зазначення. Цей продукт є автентичним продуктом Гуцульщини, що виробляється з XIV століття, і готується вручну з молока овець місцевої аборигенної гірсько-карпатської породи лише на високогір'ї Українських Карпат. Проводиться робота щодо реєстрації баранини Фрумушки та Бессарабського горіха.

Разом з тим, перелік таких продуктів може бути набагато ширшим. Зокрема, претендентами на географічні зазначення можуть бути: Дрогобицька ковбаса, Перемишлянська черешня, Стрийський ясь, Яворівський пиріг, карпатський чай та варення з тертої ружі, Буковинський будз і бринза, Бессарабська бринза, Зіньківська ковбаса, засипана каша (Поділля), колотуха, Селиський сир, Ніжинські огірки, Рахівська бринза, вурда, квасоля Ясько (Львівська область), Київський торт. Проведені опитування засвідчили, що 28% місцевих продуктів поширені на території України, 17% виробників готові зареєструвати ГЗ походження продукції, але про переваги запровадження цього інструменту поінформована незначна їх кількість [3,4].

В Україні створено перші Дороги вина та смаку, зокрема, Дорога вина та смаку Української Бессарабії, після впровадження якої продаж місцевої продукції та туристичний потік зріс на 30%. На наш погляд, перспективним є залучення до подорожей Дорогою вина та смаку Української Бессарабії туристів річкових круїзів Дунаєм. В цьому аспекті, уваги заслуговує компанія «Шабо» - це перша, і на сьогодні єдина, яка має право створювати вина КНП (український аналог французьких АОС (фр. Appellation d'origine controlée) [5]. В Україні також створена Дорога вина та смаку Закарпаття, у процесі створення – Дороги смаку Херсонщини, Прикарпаття, Миколаївщини, Буковини. Об'єднання усіх доріг під загальним українським брендом сприятиме виведенню гастрономічного туризму України на міжнародний ринок.

Список використаних джерел:

1. Д. Крисанов. (2016). Географічні зазначення походження агропродовольчої продукції: європейський досвід і вітчизняні перспективи. *Економіст*. № 10. С. 18-24.
2. Проект ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні». Інформаційно-аналітичний портал АПК України. Вилучено з <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij/geografichni-zaznachennya/proekt-yes-pidtrimka-rozvitku-sistemi-geografichnih-zaznachen-v-ukrayini>
3. Віктор Терес. Огляд потенціалу якісних продуктів харчування із географічним зазначенням та попит на них в Україні. МБФ «Добробут громад (Heifer-Ukraine) // ТАІЕХ-2 [Електронний ресурс]. Вилучено з www.agroosvita.com/.
4. Шуткевич О. ЄС сприяє розвитку українських географічних зазначень. Вилучено з <https://euukrainescoop.net/2020/01/20/ес-сприяє-розвитку-українських-географ/>
5. Дишкантюк О.В, Потьомкін Л.М, Власюк К.В. (2021). Локальні харчові системи в розвитку гастрономічного туризму. *Збірник наукових праць SCIENTIA: Proceedings of the 1 International Scientific and Theoretical Conference «THE DRIVING FORCE OF SCIENCE AND TRENDS IN ITS DEVELOPMENT»* (Vol. 1, pp. 57-59). January 29, 2021, Coventry, United Kingdom: NGO «European Scientific Platform».

Маховка Вікторія Михайлівна

канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та туризму

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна

Кременецька Олена Євгеніївна

Менеджер з туристичного обслуговування

ТА «Туркафе», Україна

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АНІМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНІМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних умовах анімаційна діяльність займає важливе місце в структурі комплексного якісного туристичного обслуговування та відображає конкурентоспроможність та привабливість туристичних послуг. Слід зауважити, що сфера надання туристських послуг на відміну від інших видів господарської діяльності має певні специфічні риси. Так, головна роль належить туристу як споживачу, що за допомогою здійснення власних видатків визначає привабливість продукту. У підсумку це впливає на фінансовий результат діяльності суб'єктів туристичної діяльності. Одним з ефективних сучасних засобів впливу на вибір споживачем того чи іншого місця відпочинку є надання анімаційних послуг, які підкреслюють індивідуальний підхід до гостей із різними вимогами стосовно відпочинку.

Відповідно зміст туристського дозвілля включає: культурне споживання; самоосвіту; неформальне спілкування; культурно-творчі заняття; задоволення екологічних потреб (спілкування з флорою та фауною); фізкультурно-оздоровчі заняття; розважальну діяльність тощо.

Зауважимо, що анімація – це напрямок туристичної та курортної діяльності, який передбачає як зорову (пасивну), так і особисту участь відпочиваючих у театралізованих та ігрових програмах, культурно-розважальних та спортивних заходах.

Міжнародний досвід туристичного готельного бізнесу розглядає анімаційну діяльність як цілісний процес взаємодії аніматора з туристами, в процесі якого задовольняється освітньо-культурні, рекреаційно-оздоровчі, творчі потреби та інтереси учасників [1].

Отже, збереження та відновлення здоров'я людини (соматичного, фізичного, психічного, морального) під час туристського дозвілля досягається за допомогою організації готельної анімації. Комбінація активного та пасивного відпочинку туристів незалежно від вікової категорії та соціального статусу передбачає наявність розважальних заходів, яким притаманні емоційне переключення, незвичайність, святковість, несхожість на те, чим займаються у своєму повсякденному житті.

В зарубіжній практиці гостинності застосовують термін «amusements» (розваги), під яким об'єднано комплекс видів рекреаційної діяльності людини в період відпочинку, крім суто розважальної: пізнавальну, спортивно-оздоровчу, соціокультурну та ін. Холістичний (англ. holism від гр. holos – цілий, увесь) характер рекреаційної діяльності який проявляється у здатності туризму вносити різноманітність та радість в повсякденне життя людини, створювати атмосферу свята обумовив появу терміну «animation» (анімація) [1]. Термін «анімація» походить від латинського animation – надихати, оживляти. Даний термін почали вперше використовуватися у Франції на початку ХХ століття і трактується як діяльність, спрямована на поживлення інтересу до культурно-художньої творчості [5].

Сучасні науковці розуміють анімацію як процес організації дозвілля в закладах відпочинку та оздоровлення, на корпоративах та МІСЕ заходах, в дитячих таборих та дитячих святах, яка передбачає особисту участь відпочиваючих в анімаційних заходах. За твердженням В. Зоріна, анімація в туризмі – це діяльність з розробки та подання спеціальних програм проведення вільного часу. Анімаційні програми включають спортивні ігри та змагання, танцювальні вечори, карнавали, ігри, хобі тощо [5]. Туристична анімація являє собою комплексну, цілісну взаємодію аніматора та туриста з використанням спланованих засобів впливу та стимулювання їх активності та відновлення життєвих сил в процесі цієї взаємодії [2]. Таким чином, туристична анімація являє собою найважливішу частину сукупної діяльності на туристському підприємстві, вираження високого ступеня її професіоналізму, найважливіша складова частина туристичного продукту. Тому, як і всяка інша діяльність на туристському підприємстві, анімація повинна бути планованою, чітко регламентованою, організаційно керованою й забезпеченою матеріальними, фінансовими й кадровими ресурсами. Кінцевою метою туристської анімації є задоволеність туриста відпочинком – його гарний настрій, позитивні враження, відновлення моральних і фізичних сил. У цьому полягають найважливіші рекреаційні функції анімації.

Проведені дослідження дозволяють деталізувати значення туристичної анімації (рис. 1).

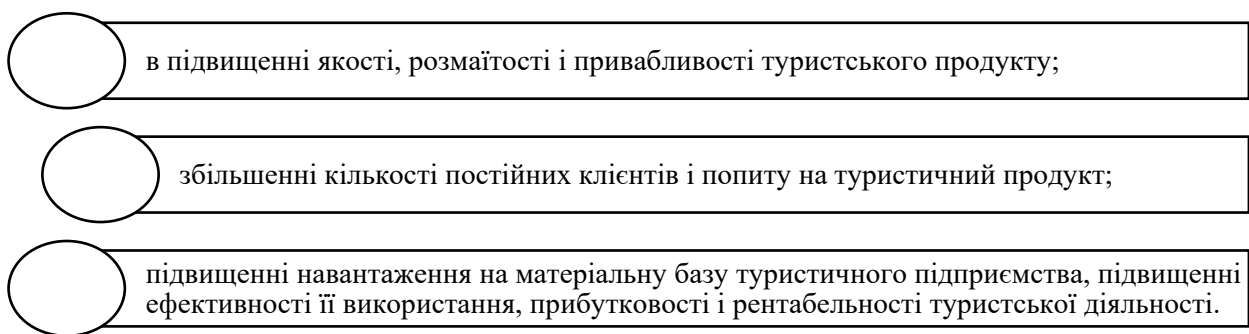

Рис. 1. Значення туристичної анімації

Узагальнюючи результати проведеного дослідження сутності анімації, зазначимо її характерні риси (рис. 2).

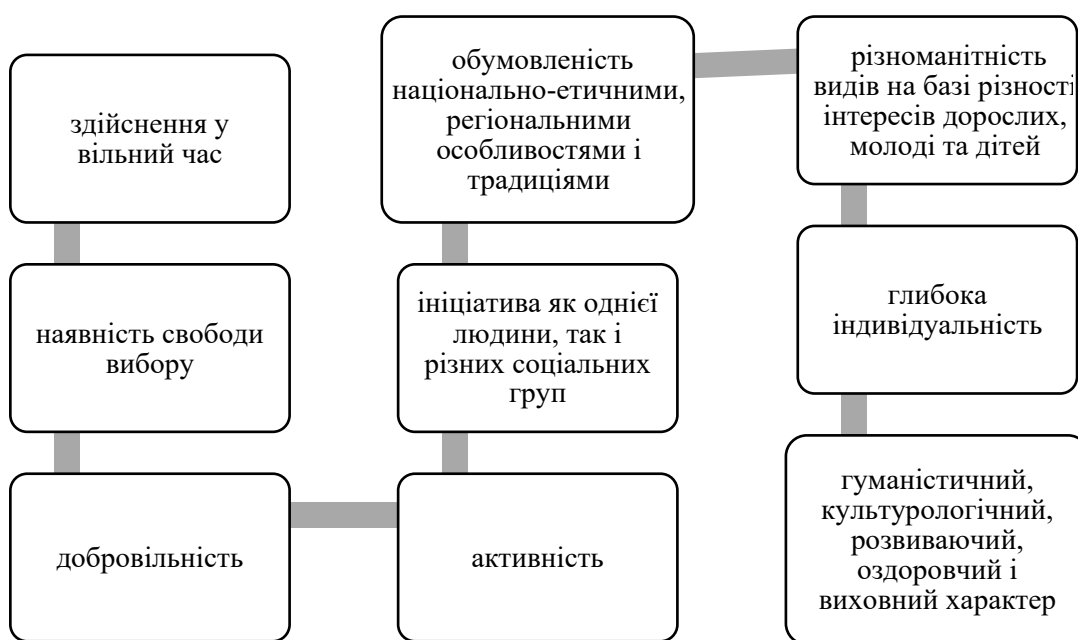

Рис. 2. Характерні риси анімації [1]

Анімація як складова дозвілля є способом ініціації творчих потреб людини та її соціальної активності; оптимізації міжособистісних та міжгрупових відносин, соціально-культурної інтеграції, самосвідомості та самовизначення особи в контексті побудови громадянського суспільства.

Результати досліджень свідчать, що міжнародний досвід організації анімаційного сервісу, послуг розваг обумовлений перш за все збільшенням вільного часу у населення, а отже, йде процес якісного збільшення дозвілєвих програм і послуг. Найбільший розвиток організації дозвілля та розваг набув в США, Канада, країни Західної Європи (Німеччина, Франція, Данія, Бельгія, Нідерланди, Фінляндія). Туристичний анімаційний сервіс найбільш розвинений у курортних зонах, де він сприяє підвищенню атрактивності туристичних подорожей та якості відпочинку. У курортних зонах всього світу існує чітке усвідомлення того, що особлива роль належить організації дозвілля відпочиваючих: ігровим заходам, активним змаганням, різним шоу і святкам тощо. На Заході основною діяльністю анімаційного сектора є щоденні програми розваг, які включають у себе асортимент безкоштовних послуг анімації для дорослих і дітей [4].

Зауважимо, що під анімаційними послугами розуміють додаткові послуги, що надаються туристу та дозволяють, поряд з добре організованими проживанням, харчуванням, створити найбільш комфортні умови для відпочинку. Правильно організована анімація не залишає гостя без належної уваги, він постійно зайнятий тим, що доставляє йому задоволення, викликає позитивні емоції, формує прекрасний настрій і збуджує бажання повертатися до таких емоцій знову і знову.

Міжнародний досвід організації анімаційного сервісу свідчить про два напрямки:

створення спеціальних музеїв і парків, організація костюмованих турів, шоу, свят та інших дійств за своїми сценаріями;

оживлення програм дозвілля туристів у місцях тривалого відпочинку – курортних готелях і центрах, туристичних селищах і базах, на круїзних суднах тощо.

На думку Ільїної Є.Н. [3], доцільно виділити цілих чотири пріоритетних напрями анімаційного туризму, виділивши організацію костюмованих турів, шоу-музеї та тематичні парки в три абсолютно різні за походженням напрями (рис. 1.6).

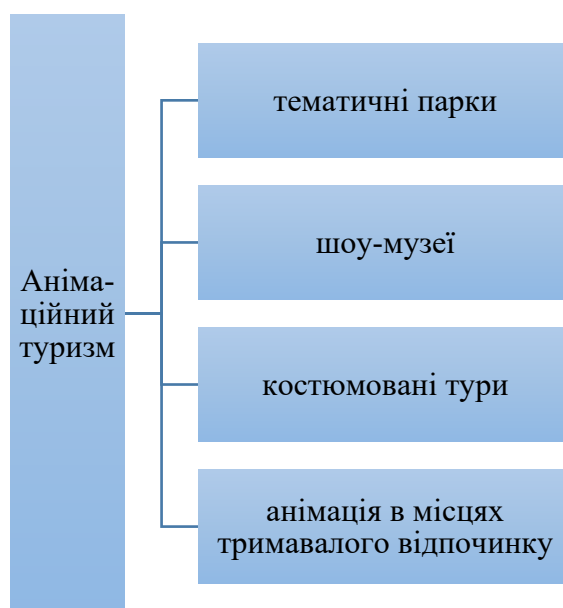

Рис.1.6. Різновиди анімаційного туризму (узагальнено автором на основі [3])

Отже, стрімкий розвиток туризму зумовив й розвиток анімації, яка вже розглядається не лише як засіб організації дозвілля туристів, а як новий популярний напрямок

туристської діяльності, який сьогодні набуває активного розвитку по всьому світі як адекватний засіб у конкурентній боротьбі між подібними за рівнем сервісу й облаштуванням інтер'єрів готелями і туристськими комплексами. Анімація як особлива складова частина організації дозвілля виходить на новий рівень застосування, дає змогу використовувати її в різноманітних аспектах соціальної діяльності. Анімація як складова дозвілля є способом ініціації творчих потреб людини та її соціальної активності; оптимізації міжособистісних та міжгрупових відносин, соціально-культурної інтеграції, самосвідомості та самовизначення особи в контексті побудови громадянського суспільства. У результаті анімаційного впливу задовольняються релаксаційні, оздоровчі, культурні, освітні, творчі потреби та інтереси суб'єктів дозвіллевої діяльності, створюються умови для соціальної активності особи, здатної до перетворення навколишньої дійсності.

Список використаних джерел:

1. Байлик С.І., Кравець О.М. Організація анімаційних послуг в туризмі: Навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2008. 197 с.
2. Зорін В., Квартальнов С. Глумачний словник туристських термінів. Туризм. Туристська індустрія. Туристський бізнес / В. Зорін, С. Квартальнов. Афіни : INFOGROUP, 1994. 408 с.
3. Ільїна Є.Н. Туроперейтинг: організація діяльності. Посібник. М., 2005. 480 с.
4. Ільтьо Т.І. Розвиток та впровадження анімаційної діяльності в готельному господарстві на українському і світовому ринках // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип.6. С.174-178.
5. Міхо О.І. Анімація в рекреації та туризмі: Словник-довідник. К.: Видавництво Ліра-К, 2019. 224 с.

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

Костюкова Вероніка Анатоліївна

здобувач вищої освіти факультету економіки

Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

Тростянська Карина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики

Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ НЕПОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Аналіз виробництва продукції посідає важливе місце в системі економічного аналізу. Аналіз витрат на виробництво продукції допомагає оцінити діяльність компанії та сприяє її ефективному плануванню.

Темпи зростання обсягу виробництва продукції, підвищення її якості безпосередньо впливають на величину витрат, прибуток і рентабельність підприємства. При цьому, правильно обрана стратегія виробництва, відповідні обсяги випуску продукції, стабільний і розширений обсяг збуту продукції, дозволяє всім учасникам виробничої діяльності досягти своїх цілей. У зв'язку з цим, одним напрямів аналізу діяльності промислових підприємств є вивчення показників виробництва продукції підприємств суміжної діяльності.

Для успішного існування на ринку певної продукції кожне підприємство повинно проводити аналіз своїх конкурентів. Такий аналіз можна провести лише за загальнодоступними даними, тобто при неповній інформації про виробництво продукції підприємством. Аналіз виробництва продукції підприємств-конкурентів можливе лише за загальними даними, що розмістить сама організація. Такий аналіз не показує повної картини роботи підприємства, але його все одно періодично слід застосовувати, щоб мати уявлення щодо успішності роботи інших підприємств. Аналіз виробництва підприємств певної галузі має велике значення для визначення стратегії даного підприємства стосовно зовнішнього середовища.

Метою такого аналізу є моніторинг виробничої діяльності потенційних конкурентів підприємства.

Основними завданнями аналізу є:

- оцінка динаміки за основними показниками обсягу продукції;
- оцінка ступеня виконання плану виробництва;
- оцінка асортименту і структури виробництва продукції.

Об'єктами даного напрямку аналізу є:

- обсяг виробництва;
- асортимент і структура продукції;
- якість товарів;
- ритмічність випуску продукції.

На будь-якому підприємстві обов'язково передбачене планування роботи підприємства на майбутнє. Адже без планових даних дуже важко зрозуміти обсяги випуску

продукції виправдали сподівання керівництва чи ні. При цьому процес планування базується на неповних даних, адже існують аспекти економічної системи, які не можливо передбачити бо вони не повністю піддаються оцінці, а залежать від зовнішнього середовища.

Зовнішнє середовище — сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних чинників, що діють незалежно від певного підприємства. Можна виділити таких суб'єктів, від яких залежить діяльність підприємства: постачальники ресурсів, посередники, споживачі та конкуренти.

Серед усіх перелічених суб'єктів слід виділити конкурентів. Адже саме за наявності конкуренції на ринку організації весь час мають стежити за обсягами виробництва, якістю та асортиментом продукції, як власного випуску, так і підприємств-конкурентів. Спостереження за діяльністю конкурентів дозволяє керівництву організації постійно бути готовим до будь-яких дій з їх боку.

Саме тому при прийнятті рішень дуже важливим є врахування постійних змін зовнішнього середовища, його аналіз, пошук нових стратегій та підходів. Адже чим точніше проведено аналіз конкурентного середовища, тим менший ризик прийняття неправильного рішення.

Оцінку зовнішнього середовища потрібно здійснювати для того, щоб:

- виявити зміни, що існують у середовищі;
- визначити, які фактори зовнішнього середовища можуть становити загрозу для підприємства;
- оцінити, які фактори зовнішнього середовища можуть сприяти досягненню цілей діяльності підприємства.

Ми розглянули традиційні прийоми аналізу випуску продукції промислового підприємства [1, 2, 3] та визначили можливість їхнього застосування в умовах неповної інформації (таблиця 1).

Таблиця 1

Інформаційне забезпечення аналізу виробництва продукції

Етапи аналізу	Методи	Необхідна інформація	Доступна інформація
Аналіз динаміки виробництва продукції	—розрахунок показників динаміки: абсолютний приріст, темп росту/приросту та ін.	—обсяги виробництва за кілька років	Річна звітність емітента
Аналіз виконання плану	—порівняння плану з фактичними даними	—планові дані; —фактичні дані	Річна звітність емітента (Опис бізнесу)
Аналіз якості продукції	—розрахунок узагальнюючих показників: питома вага сертифікованої продукції, обсяг продукції вищого сорту та продукції на експорт; —розрахунок часткових показників: надійність, довговічність, дизайн, технологічність; —розрахунок показників ефективності: рівень браку, гарантійний термін роботи, зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці, тощо	—розподіл продукції за сортністю; —обсяг сертифікованої продукції; —обсяг бракованої продукції; — обсяг продукції, на яку надійшли рекламації від покупців; —сплачені штрафи за неякісну продукцію	Нормативні документи

Продовження табл. 1

Етапи аналізу	Методи	Необхідна інформація	Доступна інформація
Аналіз асортименту продукції	—розрахунок коефіцієнту асортиментності; —порівняння видів продукції за обсягами	—асортимент підприємства; —дані обсягів виробництва за видами продукції;	Річна звітність емітента
Ритмічність виробництва	—розрахунок коефіцієнтів: ритмічності, варіації, аритмічності	—дані поквартальних обсягів виробництва	Статистична звітність Форма № 1-П «Квартальна звітність промислового підприємства про випуск окремих видів продукції в асортименті»
Факторний аналіз	—методи детермінованого факторного аналізу обсягів виробництва: індексний, ланцюгових підстановок, абсолютних різниць тощо	—вартість основних засобів підприємства; —сума матеріальних витрат на виробництво продукції; —чисельність працівників	Форма 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан) рядок 1011; Форма 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) рядок 2500; Примітки до річної фінансової звітності (Примітка 16)

[авторська розробка]

У таблиці 1 виділено, які дані треба мати для того, щоб провести повний аналіз виробництва та дані, які є доступними дистанційно за кожним етапом аналізу.

За традиційним підходом необхідний широкий перелік інформаційних джерел: оперативні плани виробництва і відвантаження продукції; дані бухгалтерського обліку (первинні документи і реєстри обліку продукції: накладні, рахунки-фактури, відомості тощо); внутрішні звіти з якості продукції; нормативні документи з питань якості продукції; господарські договори з покупцями продукції. Можливості дистанційного збирання подібної інформації обмежені.

Для зовнішнього аналізу можна використати статистичні дані з офіційного сайту Державної служби статистики та фінансові звіти підприємств, які вони розміщують на своїх офіційних сайтах. Та на жаль, дуже мала ймовірність зібрати данні для аналізу якості продукції та ритмічності виробництва, оскільки ці напрямки аналізу потребують більш розгорнутих точних даних, які не надаються підприємствами на публічний огляд.

Список використаних джерел:

1. Гнатенко Є. П. (2013) Аналіз збалансованості обсягів виробництва та реалізації продукції на підприємстві. *Ефективна економіка*, (9). Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_18.
2. Замула І.В. & Іваненко В.О. (2011) Аналіз обсягів виробництва промислової продукції на основі даних статистичної звітності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*, 1 (19), 166-173. Вилучено з: pbo.ztu.edu.ua/article/download/43255/39997.
3. Сімоненко І. В. & Косова Т. Д. (2013) Аналіз господарської діяльності: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури.

Вінниченко Олена Вікторівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Матвієнко Сніжана Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

АНАЛІЗ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Сьогодні найпоширенішою формою фінансових кооперативів є кредитні спілки, які, за даними Всесвітньої ради кредитних спілок (WOCCU), об'єднують понад 88 мільйонів членів у 87 країнах світу. Активи кредитних спілок у світі становлять 2,6 білйони доларів США.

Діяльність кредитних спілок у США регулюється Федеральним законом про кредитні спілки, який діє з 1934 року. Ціль цього Закону полягає в тому, щоб зробити кредит доступним і забезпечити ріст економіки через національну систему некомерційних організацій – кредитних спілок. Відповідно до цього Закону, федеративна кредитна спілка – це кооперативне об'єднання, організовано відповідно до положень закону, з метою сприяння ощадливості серед своїх членів та створення джерела кредиту для виробничих цілей. Федеративним кредитним спілкам дозволяється здійснювати безліч послуг для задоволення потреб їх учасників, а також вони звільнені від оподаткування. [1].

В Європі 11 країн входять до Всесвітньої ради кредитних спілок. Половина населення Ірландії є членами кредитних спілок (хоча ця ідея була привнесена в країну лише на початку 50-х років минулого століття). Так в Ірландії 318 кредитних спілок, членами яких є 3,7 млн. осіб, при цьому заощадження та пайові внески складають понад 17 мільярдів доларів. В Канаді створено масштабну систему кредитних спілок. Вражають динамікою розвитку польські кредитні спілки, понад 500 тисяч громадян Польщі стали членами кредитних спілок за 10 років. За кількістю залученого населення в кредитні спілки немає рівних Ірландії, де дозволяється, до того ж, бути членом одразу кількох кредитних спілок [1].

В Україні станом на 01.04.2020 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 335 кредитних спілок. Кількість кредитних спілок постійно зменшується, за останні п'ять років зменшилась майже вдвічі.

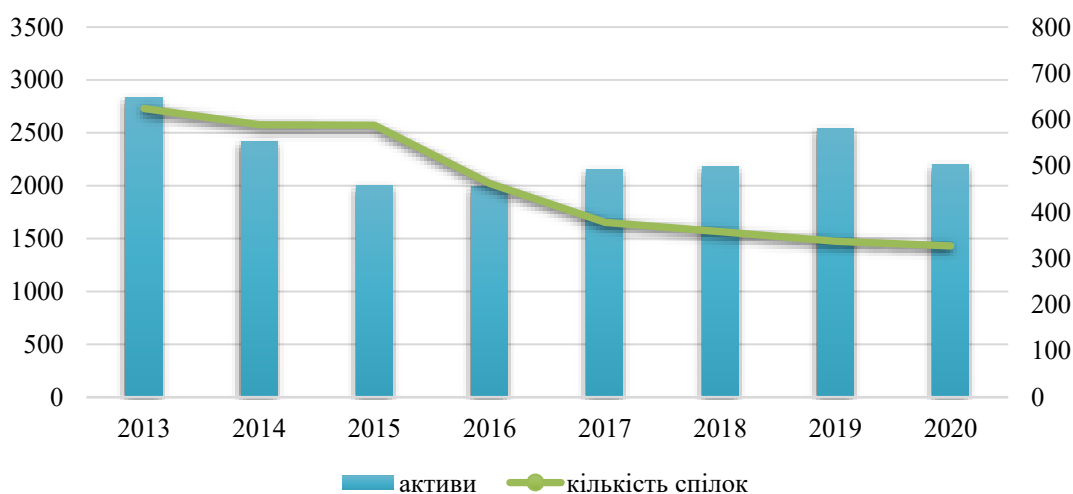

Рис. 1. Динаміка активів та кількості кредитних спілок протягом 2013-2020 рр.

взято з [2]

Кредитні спілки надають послуги в усіх областях України та обслуговують як сільське, так і міське населення. Сьогодні найбільше кредитних спілок розташовано в м. Києві та Київській, Львівській, Івано-Франківській, Харківській та Херсонській областях, а найбільша концентрація активів припадає на 3 регіони (42% активів): м. Київ (29 кредитних спілок), Івано-Франківська (18 кредитних спілок) та Львівська обл. (17 кредитних спілок). Разом з тим, кредитні спілки є в кожній області України. Станом на жовтень 2020 року сектор кредитних спілок розвивається повільно: обсяги активів майже не зростають, кількість гравців скорочується. 23% членів кредитних спілок є активними, тобто користуються послугами кредитних спілок. Кредитним спілкам непросто конкурувати з іншими кредиторами: можливості надавати супровідні фінансові послуги законодавчо обмежені. Ставки кредитування нижчі порівняно з іншими небанківськими кредиторами, але близькі до банківських. Під час кризи ситуація загострилася. Ринок кредитних спілок є досить концентрованим: частка п'яти найбільших кредитних установ становить 24,8% в активах (712,9 млн грн). У кількісному вимірі переважну більшість становлять саме невеликі кредитні спілки: близько 80% кредитних спілок України мають активи менше 10 млн грн (175 кредитних спілок). Загалом лише 49 кредитних спілок України мають активи понад 10 млн грн кожна (сумарні активи – 2254 млн грн).

В цілому по ринку активи кредитних спілок майже не ростуть через постійне зменшення їхньої кількості. Станом на жовтень 2020 року сектор кредитних спілок розвивається повільно: обсяги активів майже не зростають, кількість гравців скорочується. 23% членів кредитних спілок є активними, тобто користуються послугами кредитних спілок. Кредитним спілкам непросто конкурувати з іншими кредиторами: можливості надавати супровідні фінансові послуги законодавчо обмежені. Ставки кредитування нижчі порівняно з іншими небанківськими кредиторами, але близькі до банківських. У системі кредитних спілок функціонують об'єднані кредитні спілки (ОКС), як центри підтримки ліквідності для задоволення короткострокових потреб кредитних спілок у фінансуванні. Наразі в Україні створені дві ОКС на базі членства в національних асоціаціях кредитних спілок: "Українська об'єднана кредитна спілка" (УОКС) на базі членства кредитних спілок у Всеукраїнській асоціації кредитних спілок (ВАКС); "Об'єднана кредитна спілка НАКСУ" (ОКС НАКСУ) на базі членства кредитних спілок у Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ). Членами ВАКС станом на 01.04.2020 року є 73 кредитних спілки. Найбільше кредитних спілок – членів ВАКС (37 КС) знаходиться на заході, найменше (3 КС) – на півдні. Кредитні спілки – члени ВАКС східного регіону займають 22% (16 КС) у загальному членстві асоціації. У центральному регіоні працюють 17 кредитних спілок, які є членами ВАКС.

Аналіз ринку кредитних спілок в Україні дозволив виділити особливості та етапи розвитку кредитних спілок (табл. 1).

Таблиця 1

Основні етапи розвитку кредитних спілок в Україні

Період (роки)	Характеристика етапу
1992-2001	Створення перших кредитних спілок. Перші законодавчі документи: «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні», створення Національної асоціації кредитних спілок в Україні. Динамічне поширення кредитних спілок у сільській місцевості
2002-2007	Швидкий розвиток кредитних спілок. Цей період характеризується економічною стабільністю та значним зростанням обсягів споживчого кредитування (споживчий бум), через це українці почали частіше звертатися до кредитних спілок.
2008-2011	Спад на ринку кредитних спілок в наслідку світової економічної кризи. Позичальники почали затримувати платежі за кредитами у зв'язку зі зменшенням реальних доходів і високим рівнем інфляції. Показники діяльності кредитних спілок почали погіршуватися: відбулося суттєве зменшення як активів, так і членства в кредитних спілках.

Продовження табл. 1

Період (роки)	Характеристика етапу
2011-2013	Стабілізація на ринку кредитних спілок. Сектор знову почав відновлюватись. Ліквідовано Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, створено Нацкомфінпослуг із розширеними повноваженнями.
2014-2019	Загальна економічна, політична кризи та криза фінансового сектору, що мали вирішальний вплив на подальший розвиток кредитних спілок. Україна втратила близько 120 установ у Автономній Республіці Крим та на Донбасі. Виключення з Державного реєстру фінансових установ понад 230 кредитних спілок, переважно через порушення законодавства про фінансові послуги та недотримання фінансових нормативів.
2020	Криза через пандемію. Кредитні спілки виявилися найуразливішими до карантинних обмежень з-поміж інших небанківських установ. Ліквідація Нацкомфінпослуг, натомість кредитні спілки переходять під патронат НБУ.

[авторська розробка]

На початку карантину кредитним спілкам було тимчасово заборонено приймати клієнтів у відділеннях. Хоча така заборона діяла й для інших небанківських кредиторів, вони продовжували обслуговувати клієнтів онлайн, що було неможливим для кредитних спілок. Кредитні спілки не надають онлайн послуги, в першу чергу через відсутність достатньої кількості ресурсів для впровадження таких технологій.

Кредитні спілки забезпечують кредитами переважно соціально незахищені версти населення та здійснюють фінансову підтримку суб'єктів малого підприємництва, фермерських господарств. Що набуває особливої актуальності в період пандемії.

На сучасному етапі розвитку системі кредитних спілок України необхідно наукове обґрунтування та законодавче регулювання даного сегменту із врахуванням вітчизняних особливостей та міжнародного досвіду. Кредитні спілки займають досить значне місце у провідних економіках світу, чого на жаль неможливо відзначити в Україні. Кредитним спілкам необхідно імплементувати новітні технології та розширити спектр послуг, що надасть можливість працювати на більш широку аудиторію.

Список використаних джерел:

- Осадчий Є. С. Розвиток міжнародної інфраструктури кредитної кооперації. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 64-68.
- Огляд небанківського фінансового сектору URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2020-10.pdf?v=4 (дата звернення: 04.02.2021).

Васін Ігор Михайлович

здобувач вищої освіти факультету фінансів, підприємництва та обліку
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Науковий керівник: Карвацький Максим Володимирович

канд. екон. наук, доцент кафедри публічних, корпоративних
фінансів та фінансового посередництва
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИНУТИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

В будь-якій сфері життєдіяльності країни важливо регулярно вивчати досвід, що використаний розвинутими державами. Особливо важливим для України є досвід країн, які пройшли шлях євроінтеграційного розвитку. Але в питанні забезпечення фінансової безпеки, не можна повністю запозичити модель поведінки певної держави, слід опиратись на зарубіжний досвід і вчитись на вдалих чи невдалих прикладах.

У 2003 році на засіданні Європейської Ради в Брюсселі було прийнято «Європейську стратегію безпеки», яка стала орієнтиром не лише країн-учасниць Європейського Союзу, але й інших країн. Важливим цей документ є і для України. В ньому зазначається, що інтеграція в ЄС нових держав хоч і підвищує безпеку союзу, але в той же час наближає Союз до кризових регіонів. У зв'язку з цим, Європейський Союз ставить перед собою завдання: забезпечити на схід від ЄС і вздовж його кордонів кільце країн з хорошим державним управлінням, з якими можна було б підтримувати тісне співробітництво [1]. Таке формулювання для України означає те, що ми можемо розраховувати на всебічну допомогу і підтримку з боку європейської спільноти. Така підтримка надається у вигляді різноманітної фінансової допомоги та кредитів, а це є загрозою для фінансової безпеки України.

Забезпечення фінансової безпеки Німеччини є одним із завдань, що висвітлено в офіційній директиві Міністерства оборони, тобто фінансова безпека є настільки ж вагомим завданням, наскільки і військова безпека країни. В директиві зазначено, що для уряду Німеччини процес забезпечення фінансової безпеки означає виконання заходів, спрямованих на підтримку соціального та економічного прогресу, захисті від економічного шантажу, демократизації в Європі та в усьому світі, забезпеченні свободи торгівлі, доступу до сировинних ресурсів та ринків в межах справедливої світової економічної та фінансової системи. Серед інших нормативно-правових актів варто відзначити Закон «Про підтримку стабільності та росту економіки Німеччини», який є одним із інструментів, що використовується для забезпечення економічної безпеки в країні. В документі зазначається, що Німеччиною повинно забезпечуватись проведення такої економічної політики, яка сприяла б зниженню рівня інфляції, високому рівню зайнятості та зовнішньоекономічній рівновазі, при цьому забезпечивши сталі темпи економічного росту [2].

В Польщі питання фінансової безпеки також розглядаються крізь призму національної безпеки, основні засади якої зазначені в Стратегії національної безпеки Республіки Польща, що прийнята 12 травня 2020 року. Відповідно до зазначеної Стратегії з точки зору фінансової стабільності викликами для національної безпеки є забезпечення

високої ефективності та результативності фінансових інструментів, нагляд за фінансовими ринками, зокрема банківським наглядом та ринками капіталу. Діяльність у даній сфері повинні здійснюватися на основі сучасних рішень у галузі фінансових технологій з одночасною оптимізацією ризиків їх функціонування. Важливим здобутком польського законодавства є приділення уваги розробці власних рішень у сфері кібербезпеки для розширення потенціалу держави у фінансовій сфері.

Загалом серед питань забезпечення фінансової безпеки Польщі Стратегією виділено такі заходи: підтримка зусиль щодо підвищення стійкості держави до міжнародних фінансових криз, шляхом зміцнення стійкості системи державних фінансів, забезпечуючи умови для стабільного та стійкого економічного зростання; робота в напрямку реструктуризації державних витрат з метою збільшення ресурсів для сприяння державного розвитку; зменшення розривів у розвитку з більш потужнішими економіками, зберігаючи при цьому здатність гнучко реагувати на зовнішні та внутрішні виклики; забезпечення ефективної системи грошових переказів у період криз банківської системи; посилення наглядового потенціалу державних органів для боротьби з ризиками, пов'язаними з дестабілізацією фінансових ринків, спекулятивними атаками на польську валюту та витоком капіталу; вдосконалити інструменти нагляду за фінансовими ринками, включаючи розширення та активізацію співпраці наглядових установ та правоохоронних органів [3].

Серед загроз фінансовій безпеці Польщі виділено вікову зміну структури населення, включаючи ріст кількості людей похилого віку, що спричиняє значний тиск на пенсійну систему та систему охорони здоров'я.

Зважаючи на те, що Україна прагне євроінтеграції, важливим для нас є досвід Великобританії, яка, навпаки, прагне позбутись членства у Європейському Союзі. Питаннями забезпечення фінансової безпеки займається Комітет з фінансової політики [4], основною ціллю якого є забезпечення стійкості фінансової безпеки Великобританії від широкого кола ризиків. Одним з основних завдань Комітету є зменшення тиску на фінансову систему від наслідків Брекзиту. Серед основних ризиків варто відзначити можливі перебої у співробітництві із європейськими фінансовими установами, ускладнений доступ на європейські фінансові ринки, зменшення попиту на фінансові послуги Великобританії, внаслідок чого зростатиме тиск на банківську систему, зменшення довіри бізнесу до уряду. Для зменшення негативних наслідків, проводиться ряд запобіжних заходів. Банк Англії регулярно надає позики комерційним банкам, задля забезпечення ліквідними активами, а у 2021 році Банк планує проведення стрес-тесту на стійкість фінансової системи Великобританії до перехідних ризиків. Брекзит – це загроза не лише для Великобританії, але й для усього Європейського Союзу, адже Британія є важливим стратегічним партнером, який постачає великі обсяги фінансових ресурсів (за оцінкою 2018 року – близько 6 млрд. фунтів стерлінгів щорічно).

Так як Україна активно бере участь у міжнародних інтеграційних процесах, важливо досліджувати її позиції у міжнародних економічних рейтингах, адже вони дають змогу оцінити ефективність забезпечення сталого розвитку, економічної міцності держави, її конкурентоздатності та загальний стан соціальної і економічної стабільності і благополуччя. До прикладу, щороку газетою «Волл-стріт джорнел» та стратегічним дослідницьким інститутом США Херітедж Фаундейшн розраховується «Індекс економічної свободи», який оцінює вплив чотирьох сфер на ступінь економічної свободи в країні, а саме: верховенство права (ефективність судочинства, захист прав власності), державний вплив (витрати, податки), регуляторну ефективність (свободу ведення бізнесу, свобода трудових стосунків, грошово-кредитна свобода) та відкритість ринку (свободу торгівлі, інвестицій та фінансову свободу).

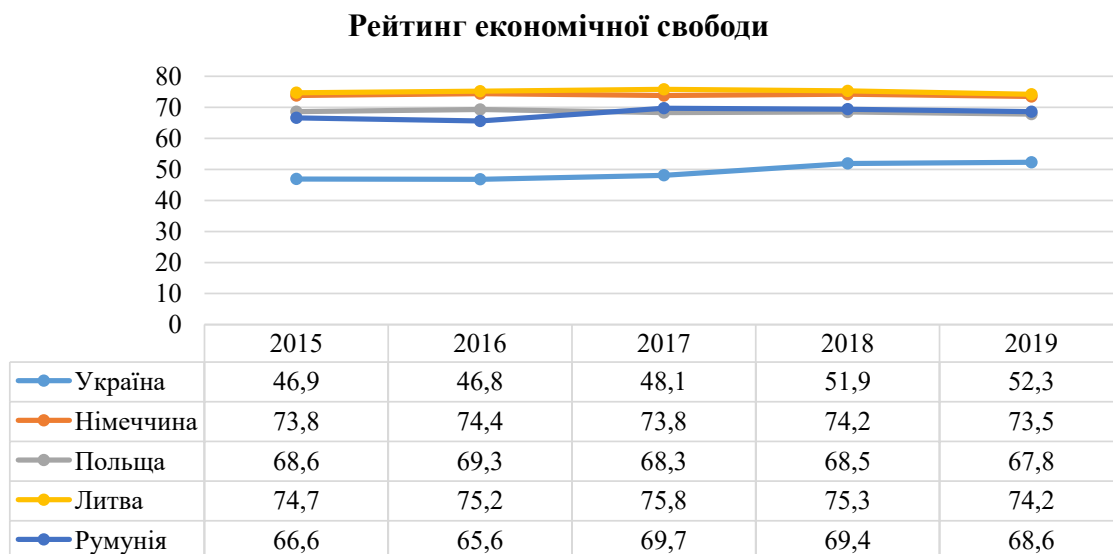

Рис. 1. Позиція України у рейтингу економічної свободи
дані сформовано з [5]

У 2019 році Україні підняли загальну оцінку економічної свободи. Проте інші досліджувані держави знаходяться в даному рейтингу значно вище. Грошово-кредитну свободу в нашій державі оцінюють у 58,6 пунктів, фінансову свободу в 30. В той же час монетарна свобода в Латвії оцінюється у 84,6 пунктів, а фінансова свобода – в 70 пунктів. Дослідники вважають, що політика уряду Латвії є однією з найкращих в ЄС, хоча й зауважують, що існують проблеми зі структурою та ефективністю здійснення державних витрат, адже за останні 15 років країна отримала більше, ніж сплатила внесків.

Щодо сусідньої Польщі, то її грошово-кредитна свобода оцінюється в 82,1 пунктів, а фінансова – в 70. Однією з основних проблем, що негативно впливає на інтегральний індекс, вважаються державні перевитрати, проте потужний виробничий сектор та інфраструктурні інвестиції дали змогу країні стати восьмою за величиною економікою ЄС.

Таким чином, міжнародні рейтинги дають змогу порівняти розвиток України з іншими країнами, визначити слабкі місця і прогалини, та отримати незалежну та неупереджену думку експертів щодо стану економічного сектору, а регулярний аналіз зарубіжного досвіду, зокрема у сфері нормативно-правового забезпечення, здійснення заходів, спрямованих на покращення позицій України в міжнародних рейтингах є необхідною складовою ефективного забезпечення фінансової безпеки.

Список використаних джерел:

1. Security Union Strategy - European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/index_en (Last accessed: 29.01.2021).
2. Gesetz zur Förderung der Stabilität und des Wachstums der Wirtschaft. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stabg/BJNR005820967.html> (Last accessed: 30.01.2021).
3. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (Last accessed: 01.02.2021).
4. Financial Policy Committee. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/about/people/financial-policy-committee> (Last accessed: 30.01.2021).
5. Index of economic freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/about> (Last accessed: 29.01.2021).

Кириченко Анастасія Володимирівна

канд. екон. наук., доцент,

доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В БОРОТЬБІ З COVID-19

Пандемія COVID-19, яка охопила світ, призвела не лише до захворюваності та смерті людей, але й до фінансово-економічної кризи. Враховуючи кризу держави пристосовуються до ситуації, що склалась та приймають рішення, які покликані подолати кризу, у тому числі у сфері медичного страхування. Пандемія викликає як загрози так і можливості для розвитку державного та добровільного медичного страхування.

Метою дослідження є узагальнення ключових змін українського та італійського медичного страхування в умовах пандемії COVID-19.

Пандемія COVID-19 почалась наприкінці грудня 2019 р. в Китаї. 31 грудня 2019 р. влада Китаю повідомила про спалах невідомої пневмонії у Всесвітню Організацію Охорони Здоров'я (ВООЗ). 30 січня 2020 р. ВООЗ визнала спалах нового коронавірусу надзвичайною ситуацією в області громадської охорони здоров'я, що має міжнародне значення. 11 лютого 2020 р. захворювання отримало назву нової коронавірусної пневмонії – COVID-2019 (офіційна назва SARS-CoV-2). На 7 лютого 2021 р. у світі захворіло 106,42 млн людей, з них 73,5% видужали, а 2,2% померли [5]. Рисунок 1 показує зростання захворюваності коронавірусом у всьому світі, з розподілом по померлих та видужалих за 2020 р.

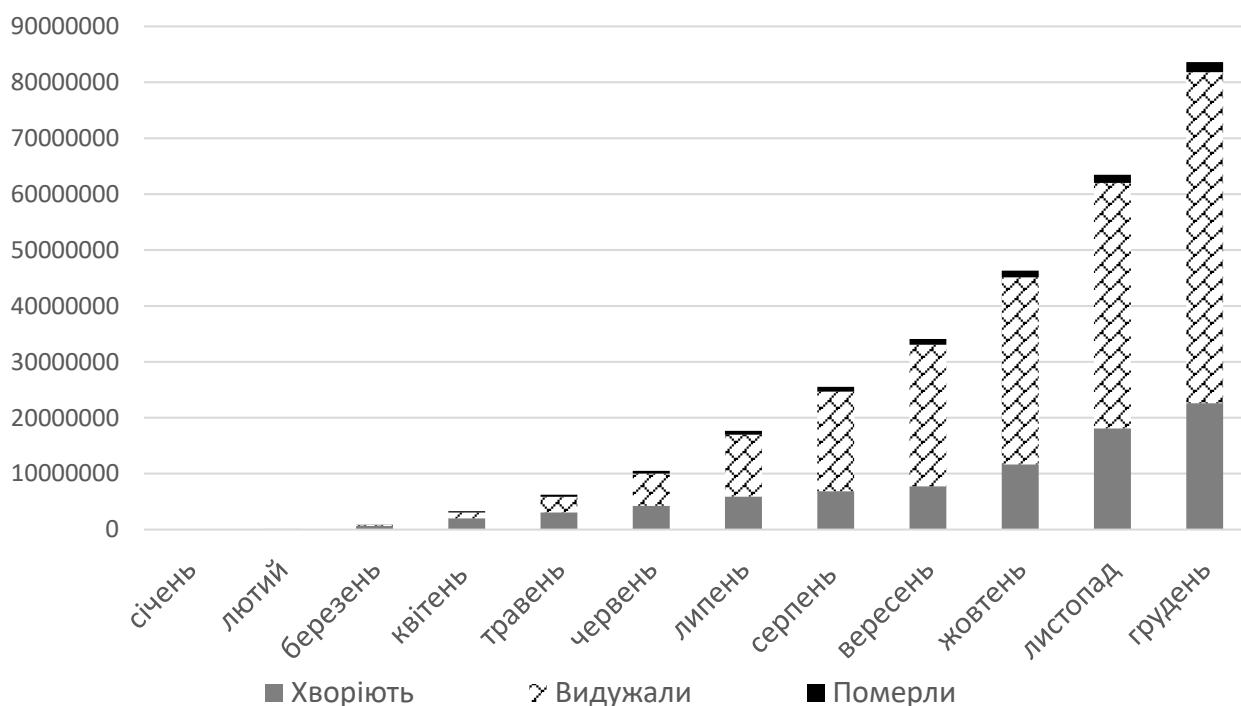

Рис. 1. Пандемія COVID-19 в світі в 2020 р.

Обов'язкове медичне страхування є механізмом фінансування системи охорони здоров'я та складовою частиною державного соціального страхування, що забезпечує всім громадянам рівні можливості отримання медичної допомоги [4]. Доповненням до нього в багатьох державах є добровільне медичне страхування, страховиками в ньому виступають страхові компанії, які були змушені переорієнтуватись на віддалену роботу у зв'язку з пандемією COVID-19, а також розробити нові страхові продукти на ринку медичного страхування.

Офіційними документами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) визначено п'ять джерел фінансування медичних послуг: кошти платників податків (бюджет), добровільне медичне страхування громадян, програми добровільного страхування роботодавців (витрати приватних компаній), кошти донорів або неурядових організацій, безпосередні витрати громадян (або домогосподарств) [3].

В Україні коронавірусна інфекція Covid-19 вперше була діагностована 3 березня 2020 року в Чернівцях. 13 березня було зафіксовано перший летальний випадок внаслідок коронавірусної інфекції. На 7 лютого 2021 р. в Україні налічувалося 1,24 млн хворих, з них 86,2% видужали, а 1,9% померли [5]. На рис. 2 наведено інформацію по всіх категоріях інфікованих за 2020 р.

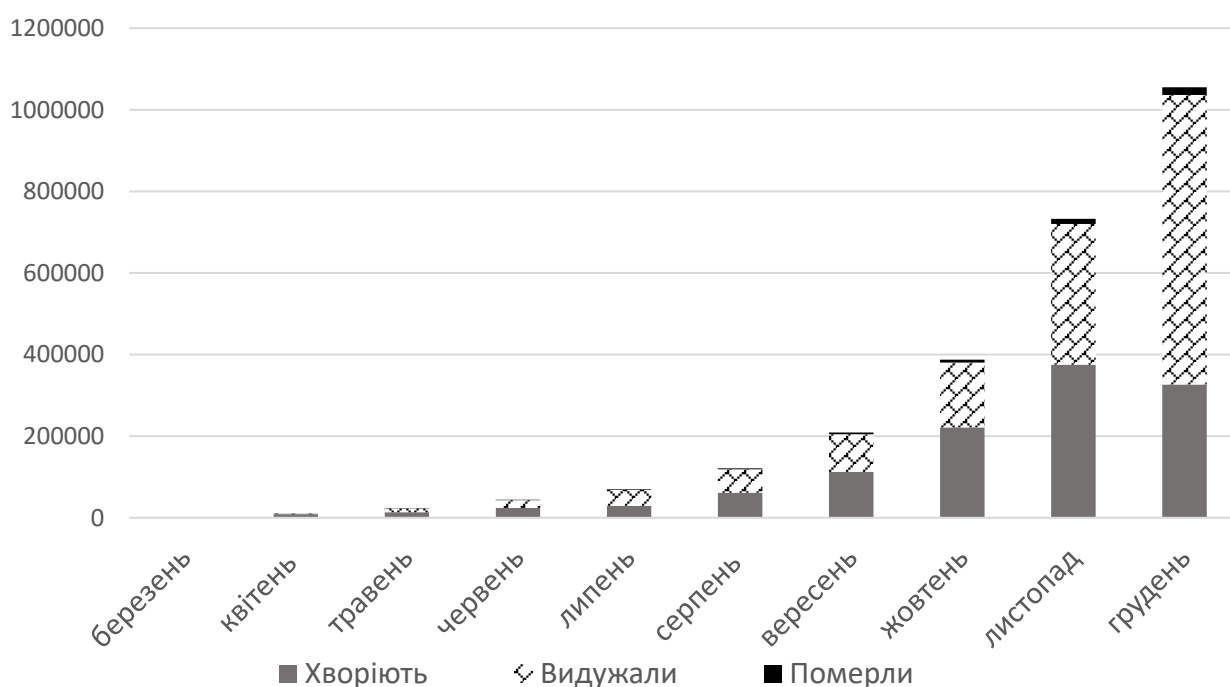

Рис. 2. Пандемія COVID-19 в Україні в 2020 р.

Італія посідає друге місце у світі за якістю медичного страхування. Воно представлено державним медичним страхуванням, яке розповсюджується на всіх жителів Італії та добровільним медичним страхуванням. Перше фінансується за рахунок коштів суспільного оподаткування, як на національному, так і на регіональному рівнях. Частково фінансування відбувається також за рахунок податку на заробітну плату [1].

На 7 лютого 2021 р. в Італії налічувалося 2,63 млн хворих, з них 80,2% видужали, а 3,5% померли [5]. На рис. 3 наведено інформацію по всіх категоріях інфікованих за 2020 р.

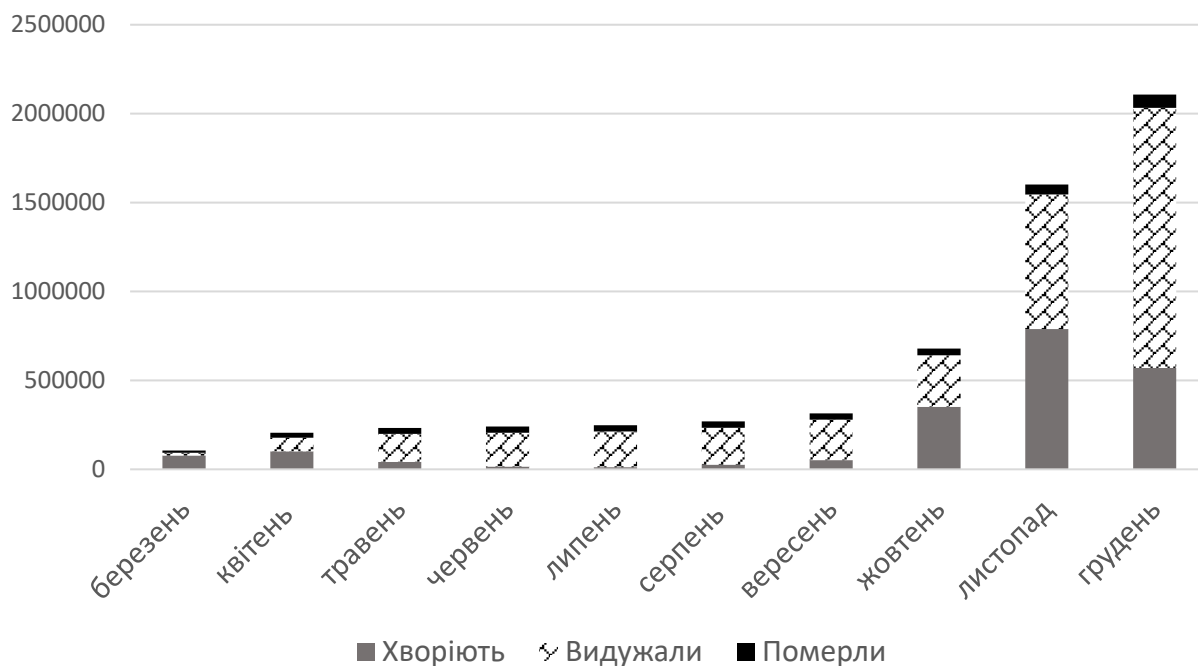

Рис. 3. Пандемія COVID-19 в Італії в 2020 р.

Пандемія COVID-19 виявила слабкі ланки в медичних системах різних держав світу, але в Україні пандемія показала катастрофічний стан охорони здоров'я в частині забезпечення доступності та якості медичних послуг. Одним із факторів є не ефективне державне медичне страхування. У розвинених державах світу дієвим механізмом фінансування видатків на охорону здоров'я є добровільне медичне страхування (в Україні менше 1% витрат на охорону здоров'я) [3].

В Україні COVID-19 є винятком із стандартного договору медичного страхування, тому щоб отримати лікування від нього не достатньо мати звичайну медичну страховку. Першим страховим продуктом від COVID-19 стало медичне страхування туристів, в подальшому з'явилося і набуло розвитку страхування від коронавірусу не лише подорожуючих. Страхові компанії в Україні пропонують страхові продукти, які покривають лише один ризик – COVID-19 (табл 1).

Таблиця 1

Програми страхування від COVID-19

Страхова компанія	Ліміти з виплат	Строки страхування	Що компенсують	Вартість максимального покриття для клієнта 35 років
ARX	Від 10-50 тис грн залежно від програми	3 і 6 місяців	Госпіталізація з пневмонією (виплата 100% страхової суми). Передчасна смерть з будь-якої причини (виплата 100% страхової суми). Амбулаторно-поліклінічна допомога при пневмонії (виплата 25% від страхової суми).	3 780 грн на 6 місяців
Універсальна	Від 50-100 тис грн залежно від програми	3, 6 і 12 місяців	Смерть (максимальна сума виплати 100 тис грн). Стаціонар (максимальна сума виплати 50 тис грн). Встановлення діагнозу (максимальна сума виплати 5 тис грн).	6 200 грн на 12 місяців

Продовження табл. 1

Страхова компанія	Ліміти з виплат	Строки страхування	Що компенсують	Вартість максимального покриття для клієнта 35 років
Універсальна	Від 50-100 тис грн залежно від програми	3, 6 і 12 місяців	Смерть (максимальна сума виплати 100 тис грн). Стационар (максимальна сума виплати 50 тис грн). Встановлення діагнозу (максимальна сума виплати 5 тис грн).	6 200 грн на 12 місяців
Інго	Від 30-100 тис грн залежно від програми	6 місяців	Екстрена госпіталізація (максимальний ліміт – 20 тис грн, у тому числі 600 грн за кожен день перебування в стаціонарі). Смерть (максимальна виплата 100 тис грн).	1 300 грн (незалежно від віку) на 6 місяців
Оберіг	Максимальна сума виплати – від 10 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Строк страхування – шість місяців	Стационарне лікування (до 1 тис грн за добу) Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	450 грн (незалежно від віку) на шість місяців
Аска-життя	Максимальна виплата – 10 тис грн	Строк страхування – місяць	Стационарне та амбулаторне лікування (300 грн на день) Смерть (10 тис грн)	150 грн (незалежно від віку) на місяць
Вусо	Максимальна страхова виплата – 70 тис грн	Строк страхування – шість місяців	Діагностування (2 тис грн) Пневмонія з ускладненнями (+7 тис грн) Пневмонія з реанімацією (+30 тис грн) Смерть (+31 тис грн)	1 436 грн (незалежно від віку) на шість місяців
Країна	Максимальна страхова виплата – від 10 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Строк страхування – 12 місяців	Госпіталізація (50% від страхової суми) Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	2 400 грн на 12 місяців
Провідна	Максимальна страхова виплата – від 15 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Строк страхування – 6 місяців	Госпіталізація (1% від страхової суми на день) Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	750 грн (незалежно від віку) на шість місяців
Альфа-страхування	Максимальна страхова виплата – 50 тис грн	Строк страхування – шість і 12 місяців	Смерть (50 тис грн) Інвалідність першої групи (50 тис грн) Інвалідність другої групи (35 тис грн) Інвалідність третьої групи (25 тис грн)	700 грн (незалежно від віку) на 12 місяців

Взято з [6].

Оскільки державне медичне страхування має недостатньо коштів для фінансування виявлення та лікування COVID-19, а добровільне медичне страхування ще й досі не набуло достатнього розповсюдження серед українців оптимальним вирішенням проблеми можуть

статі спільні програми для страхування ризиків пандемії утворені шляхом партнерства між органами державної влади та страховими компаніями [2].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що державне медичне страхування в Україні має ряд недоліків, які спричиняють загрози в боротьбі з COVID-19. Добровільне медичне страхування представлено новими вузькоспеціалізованими програмами страхування направлені на фінансування лікування COVID-19. Для успішного подолання кризи у сфері охорони здоров'я викликаною пандемією доречно розробити програми страхування, які будуть спільними та створять партнерство між державою та страховими компаніями.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Б. (2019) Скільки коштує здоров'я, або як працюють системи медичного обслуговування у світі. Дзеркало тижня. Вилучено з: https://zn.ua/ukr/HEALTH/skilki-koshtuye-zdorov-ya-abo-yak-pracyuyut-sistemi-medichnogo-obslugovuvannya-u-sviti-330582_.html
2. Боднар О. А., Хоренженко В. В., Татаренкова Ю. В. (2020) Функціонування страхового ринку України в умовах пандемії COVID-19. Ефективна економіка. (10). Вилучено з: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/69.pdf
3. Бутківська Т. (2021) Чи є майбутнє у добровільного медичного страхування в Україні? Українська правда. Вилучено з: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/01/29/7281700/>
4. Кириченко А. В. (2018) Медична реформа та запровадження обов'язкового медичного страхування. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. (284), 92-97. Вилучено з: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/viewFile/11285/9889>
5. Міністерство фінансів України. Вилучено з: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/>
6. Руденко В. (2020) Страхівка від COVID-19: скільки можуть отримати хворі на коронавірус. Економічна правда. Вилучено з: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/25/668376/>

Лисенок Олексій Володимирович доктор екон. наук, доцент, професор кафедри фінансів
Національний університет харчових технологій, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ БАНКУ

Швидке впровадження нових банківських технологій, нові види банківських послуг, злиття або ліквідація окремих банків, комп'ютери та Інтернет змінюють способи ведення банківського бізнесу і взаємодію людей у процесі трудової діяльності. У країнах із економікою, що розвивається, до яких належить і Україна, ці зміни посилюються ще і значними соціально-економічними перетвореннями.

У зв'язку з цим відмітимо, що управління персоналом в банківському бізнесі важливе не менше, ніж управління його фінансово-економічною діяльністю, оскільки кваліфікація працівників банку впливає на ефективність ведення банківського бізнесу. Таким чином, динамічний розвиток банку, у взаємозв'язку із зростанням конкуренції в банківській сфері, неможливий без постійного розвитку професіоналізму його працівників. Тому сьогодні значно підвищується значення інновацій та інноваційних технологій і методів в управлінні банківським персоналом.

У сучасній науці з банківської справи, а також на практиці, відбувається постійний процес удосконалення та пошуку нових підходів і методів у сфері роботи з персоналом банку. Окрім цього, недостатнє вивчення означених питань призводить до того, що потреби банківської установи в інноваційному управлінні людськими ресурсами повністю не задовольняються, що знижує ефективність банківської діяльності і, як наслідок, що спостерігається протягом останніх років, призводить до проблем у фінансово-економічній діяльності банків та й можливої їх, у подальшому, ліквідації.

Слід також відмітити, що персонал, як основний ресурс будь-якого підприємства, почав зароджуватися у давній Шумерії. Вже тоді існували люди, які здійснювали відбір персоналу для здійснення торгових операцій [1, с. 68]. Більш кваліфікований відбір працівників почав здійснюватися 4-5 тис. років тому в Стародавньому Єгипті [2], а принципи такого відбору передбачали володіння найманим працівником певними розумовими здібностями, культурою, освітою, фізичною підготовкою тощо. У Древній Греції [3] мислителі починають згадувати про володіння означеними певними людськими якостями працівників при відборі на відповідну роботу, що вимагала певної кваліфікації. Китайці у XVII до н. е. використовували відбір персоналу через систему іспитів при прийнятті на державну службу [2]. Велика індустріальна революція XVIII–XIX ст. внесла свої зміни у розвиток відбору персоналу: малопродуктивна ручна праця поступово замінювалася механізованою, змінювалися умови роботи, суспільні форми розподілу праці та принципи формування кадрів на підприємстві [4, с. 16]. З цього приводу видатний економіст Адам Сміт писав, «що значне збільшення кількості роботи, яку може виконати в результаті поділу праці та сама кількість працівників залежить від трьох різних умов: по-перше, від збільшення вправності кожного окремого працівника; по-друге, від економії часу, який зазвичай утрачається на перехід від одного виду праці до іншого; по-третє, від винаходу великої кількості машин, які полегшують і скорочують працю та дають змогу одній людині виконувати роботу кількох» [5, с. 47]. Таким чином, можемо стверджувати, що кожен етап розвитку суспільства створював інноваційні, на той час, способи, підходи і методи до відбору та управління персоналом.

Отже, висококваліфікований персонал – це основа банківського бізнесу, оскільки ця сфера потребує фахівців з відповідною вищою освітою і досвідом роботи. Сучасні умови розвитку банківської діяльності вимагають високопрофесійних кадрів і змушують банківські установи шукати та застосовувати інноваційні методи управління персоналом.

З приводу цього зазначимо, що аналіз сучасної наукової та практичної літератури свідчить, що існує чимало підходів до визначення сутності поняття «інновація». Проте більшість наукових праць присвячені, як правило, продуктивним інноваціям і майже не зустрічається публікацій, в яких автори розглядають зміни й саму систему управління персоналом як інновацію. Враховуючи той факт, що однією з ознак сучасної економіки є її інноваційний характер і без інновацій практично неможливо говорити про її подальший розвиток, питання про доцільність використання інноваційних методів до управління персоналом банківської установи є своєчасним і таким, що відповідає реаліям сьогодення.

В науковій термінології поняття «інновація» було введено видатним вченим Й. Шумпетером. Він зазначав, що «інновація являє собою історичне явище, що спричиняє необоротну зміну виробництва товарів. Якщо замість зміни величини факторів ми змінимо функцію виробництва, то матимемо інновацію. Тобто можемо визначити інновацію просто як встановлення нової виробничої функції. Інновація означає появу нової комбінації, тобто перехід від старої виробничої функції до нової» [6, с. 87–88].

У зв'язку з цим, слід відмітити, що тривалий час банківська діяльність знаходилася за межами досліджень інноваційної теорії. У своїх найперших працях Й. Шумпетер відводив банкам тільки забезпечувальну та контрольну роль у здійсненні інновацій: «Банкір робить можливим здійснення нових комбінацій і, виступаючи від імені народного господарства, надає повноваження на їх здійснення. Він – ефор ринкового господарства» [7, с. 169]. Така думка існувала на той час (на початку ХХ ст.) через те, що тільки підприємці (промислові капіталісти) вважалися реальними новаторами.

Проте у більш пізніх своїх працях, Й. Шумпетер включає до суб'єктів інноваційної діяльності й банки. У зв'язку з цим він писав, що: «Фінансові інститути та їх діяльність входять до нашого кола проблем у трьох напрямках: вони є «допоміжним та підтримуючим засобом»; банківська справа може бути об'єктом підприємницької активності, тобто запровадження нових видів банківської діяльності може відображати підприємливість; також банкіри (або інші «фінансисти») можуть використовувати засоби, що є в їхньому розпорядженні, для того, щоб самим увійти у торгове або промислове підприємство» [8, с. 337]. Така думка говорить про те, що автор досліджує банки як окремі підприємства, що мають можливість через застосування інновацій досягати певних цілей економічного зростання.

Загалом інновації завжди пов'язують з прогресом, оскільки вони, фактично, є додатковою суспільною продуктивною силою. Багатозначність цього поняття призвела до того, що у науковій літературі існує чимало визначень поняття «інновація», в яких зарубіжні та вітчизняні науковці трактують своє розуміння її сутності та ролі в економіці.

Зокрема видатний американський економіст П. Друкер стверджував, що інновація: «...це особливий інструмент підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування» [9, с. 24].

На думку Ф. Валенти інновація привносить докорінні зміни у початковій структурі виробничого механізму, що можуть сприяти як позитивному, так і негативному розвитку процесів, та які стосуються усіх напрямів діяльності підприємства [10, с. 13]. Проте Б. Санто зазначає, що інновація являє собою суспільний технічний та економічний процеси: впровадження в практичну діяльність нових розробок та ідей, що орієнтовані на зростання економічної ефективності підприємства, шляхом вдосконалення технологічних процесів і, зокрема, створення нових видів продукції [11, с. 117].

Дещо схожі визначення поняття «інновація» подають і вітчизняні вчені. Зокрема Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник та В. С. Савчук стверджують, що інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вводиться юридичною особою у власну діяльність із метою зростання своєї конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках [12, с. 14].

На думку І. І. Вініченко, інновація – це кінцевий результат впровадження нововведень у вигляді нових або удосконалених існуючих технологій, продукції, послуг чи інших організаційно-технічних рішень, що задовольняють існуючі суспільні потреби і спричиняють, головним чином, економічний, науково-технічний та екологічний ефекти [13, с. 9]. Схоже, за своєю основною суттю, визначення інновації подає С. А. Ілляшенко – це «...кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілених у вигляді удосконалених або нових товарів (виробів, послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, які сприяють розвитку та підвищенню ефективності діяльності підприємств» [14, с. 15].

Згідно Закону України "Про інноваційну діяльність" інновації – це новостворені або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [15]. Проте незважаючи на однозначність тлумачення поняття «інновація» у нормативних документах, в науковій та практичній літературі, як досліджено вище, відсутня єдина позиція щодо його визначення.

Слід також звернутися і до визначення інновації у сучасних вітчизняних та закордонних економічних словниках, які трактують інновацію як:

- впровадження нової техніки чи технологій, організації виробництва і збуту товарів, що дає змогу здобувати переваги над конкурентами [16, с. 281];
- новий підхід до виробництва та збуту товарів унаслідок якого новатор і його компанія здобувають переваги над конкурентами [17, с. 137];
- кінцевий результат інноваційної діяльності у вигляді нового (вдосконаленого) продукту чи технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності [18, с. 53].

Таким чином, в енциклопедичній літературі термін «інновація» тлумачиться не однозначно.

Отже, враховуючи усе вищевикладене про інновацію, можемо констатувати, що жодне з наведених найпоширеніших тлумачень інновації не співпадає з об'єктом нашого дослідження. Адже всі наведені визначення інновації, в основному, стосуються розробки певного виду механізму, техніки чи технології, які б забезпечили випуск нового продукту, послуги чи зростання конкурентоспроможності підприємства. Єдине, з чим ми можемо погодитися, так це із визначенням П. Уайта, який зазначає, що інновація має на меті введення чогось нового в практику [19, с. 72]. Це найпростіше визначення можливо пристосувати до будь-якої сфери ведення бізнесу, а також до будь-якого структурного підрозділу, який створений юридичною особою та займається певним видом діяльності.

Таким чином, інновації в управлінні персоналом слід розуміти як оновлення, зміну, розвиток та створення нових способів і методів управління діяльністю людей, що змінюються під впливом суспільного розвитку. Це дасть змогу покращити процес прийняття управлінських рішень і, як наслідок, призведе до зростання ефективності фінансово-економічної діяльності банку.

Список використаних джерел:

1. Батюк Б.Б., Гірняк К.М. Управління персоналом [Текст]: навч. пос. / Б.Б. Батюк, К.М. Гірняк. – Львів: Сполом, 2014. – 191 с.

2. Жилияева І.Ю. Передумови виникнення рекрутингу як інструменту з підбору персоналу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/NTU_XPI_59_2010_15.pdf.
3. Наумік К.Г., Жилияева І.Ю. Уточнення змісту поняття «рекрутинг» як інструменту гармонізації комунікаційних процесів в організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/OKSANA/Downloads/problems-of-economy-2010-2_0-pages-56_60.pdf.
4. Яценко О.Є. Дослідження інновацій в управлінні персоналом: [моногр.] / О.Є. Яценко. – Львів: Сполом, 2014. – 315 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 678 с.
6. Schumpeter J. Business Cycles / J. Schumpeter. – New York: McGraw –Hill, 1939. – 123 p.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер.с англ. / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
8. Festre A. Schumpeter on money, banking and finance: an institutional perspective / A. Festre, E. Nasicca // European Journal of the History of Economic Thought. – 2019. – № 16 (2). – P. 325 – 356.
9. Друкер П. Ф. Рынок: как выйти в лидеры / П. Ф. Друкер. – Москва: Буксембер Интернешнл, 1992. – 458 с.
10. Валента Ф. Управление инновациями / Ф. Валента. – Москва: Прогресс, 1985. – 203 с.
11. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто; пер. с венг. – Москва: Прогресс, 1990. – 367 с.
12. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – Київ: КНЕУ, 2003. – 394 с.
13. Вініченко І. І. Економічна сутність НТП, інновацій та їх роль у розвитку агропромислового виробництва / І. І. Вініченко // Економіка і держава. – 2017. – № 4. – С. 7–12.
14. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: монографія / ред. С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2016. – 728 с.
15. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 р. № 40-IV з наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
16. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т., Т.1 / Мочерний С.В. [та ін.]; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: світ, 2005. – 616 с.
17. Економічна енциклопедія: у 3 томах, Т.3 / С.В. Мочерний [та ін.] – К.: Вид центр «Академія» 2002. – 959 с.
18. Статистика науки та інновацій: краткий терминологический словарь / Под ред. Л.М. Гокберга. – М.: Центр исследований и статистики науки. – 1996. – 281 с.
19. Уайт П. Управление исследованиями и разработками: Сокр пер с англ. / Под ред. Д.И. Дробышева. – М.: Экономика, 1982. – 225 с.

Болдовська К.П.

кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

ЗНАЧЕННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВПОРЯДКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах глобальної соціально-економічної кризи, коли загострюються внутрішні суперечності між основними цілями господарської діяльності – одержанням прибутку і підвищенням рівня соціальної відповідальності, – посилюється роль бухгалтерського обліку як інструменту пізнання, організації та об'єктивного відображення господарського життя.

Сучасна цивілізація йде шляхом узгодження інтересів власників та найманих працівників через моралізацію відносин між ними, що можливо лише у випадку організації господарського життя з урахуванням культурних, політичних та економічних факторів, тобто через усвідомлення необхідності соціально відповідального господарювання.

Основою сучасної парадигми і новою стратегією економічного і соціального розвитку є формування інституційного середовища, спрямованого на стимулювання, з одного боку, підприємницької активності, економічне зростання на основі структурно-інноваційних перетворень, утвердження сучасної соціальної інфраструктури, механізмів соціально-ринкової економіки тощо, а з іншого – подолання нагромадження суперечностей між економікою та суспільством за рахунок формування і реалізації послідовної політики глибокої демократизації економічних процесів, утвердження повноцінних інститутів ринкової економіки та громадянського суспільства.

Саме сучасному етапу розвитку суспільства притаманна активізація процесів трансформації понять і принципів економічної науки загалом та бухгалтерського обліку зокрема як прикладної науки, яка через притаманну йому методологію здатна впорядковувати інформацію щодо процесів господарювання, і тим самим скеровувати дії (рішення) людини.

Головна ціль і мета бухгалтерського обліку полягає у формуванні та наданні якісної та корисної у прийнятті стратегічно важливих управлінських рішень і яка цілком та повністю задовольнить інформаційні потреби потенційних стейкхолдерів. Саме це сприятиме розвитку економічного середовища суб'єкта господарювання та країни в цілому і суттєво мінімізує ризики прийняття помилкових, неправильних рішень на основі неправдивої інформації, що генерується системою бухгалтерського обліку з кінцевою метою формування та подання фінансової звітності, що є базисом у прийнятті важливих бізнес-рішень щодо подальших стратегічних планів розвитку того чи іншого суб'єкта господарювання.

Значення бухгалтерського обліку зростає зі зростанням обсягу знань, прогресом технологій та розумінням необхідності врахування в системі господарювання не лише економічних, а й соціальних факторів. Уже з початку свого існування людство намагається внести порядок до свого життя, але й досі це є невирішеним актуальним завданням, розв'язок якого знаходиться на шляху впорядкування знань, розвитку науки та, зокрема, достовірного відображення інформації про події, що відбуваються, в системі бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік, як інформаційна система управління, що покликана забезпечувати порозуміння та керованість у соціально-економічному середовищі, має розвиватися, продукуючи методологічні рішення на запити практики. Якщо цієї залежності не має, то виникає розрив між теорією і практикою. Розрив може настільки поглиблюватися, що, зрештою, апробовані тривалою практикою положення обліку змінюють усталену теорію, тобто саме вони, а не нові запити користувачів соціально-економічного середовища, стають чинником зміни облікової методології.

Отже, методологія бухгалтерського обліку є інструментом впорядкування господарства як складової частини суспільства, і від того, як буде використовуватись цей інструмент, залежить, яким чином буде організоване господарське життя в подальшому його розвитку (система буде впорядкованою чи хаотичною). Відсутність обліку або його неналежна організація призводить до неупорядкованості господарської системи, наслідком якої є соціальні диспропорції, розорення підприємств; політичного хаосу, що виявляється в економічній анархії держави, що, зрештою, призводить до культурної та суспільної деградації. Разом з тим, існуюча методологія та підходи до організації бухгалтерського обліку не можуть повною мірою задовольняти вимоги управління соціально відповідальною діяльністю як на мікро-, так і на макрорівні.

Необхідною основою для забезпечення господарського і державного, соціального і культурного порядку є порядок обліковий, першочерговим завданням якого є повне усунення можливості появи асиметричної інформації через недостовірне ведення рахунків та складання звітності. Оскільки існуючі методики дозволяють зловживати інформацією з метою введення в оману власника (якщо недобросовісний бухгалтер), або ж третіх осіб (якщо власник і бухгалтер не є соціально відповідальними), або ж самого бухгалтера (якщо власник надає недостовірну інформацію про оцінку окремих об'єктів свого майна).

Відтак, ефективне функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта потребує забезпечення управлінського персоналу, який приймає рішення, достовірною й об'єктивною інформацією про майно, фінансовий стан, результати господарської діяльності, а також про процеси їх формування. Саме таку інформацію надає система бухгалтерського обліку через свої функції.

Бухгалтерський облік виконує такі основні функції: інформаційна, оціночна, контрольна й аналітична [1].

Інформаційне забезпечення є одним із ресурсів підприємства і належить до основних складових системи управління. Прийняття виважених управлінських рішень можливе лише на основі інформації. Інформаційна роль бухгалтерського обліку являє собою одну з функціональних підсистем, що забезпечують зворотний зв'язок у всій системі управління.

Оціночна функція бухгалтерського обліку дає можливість проводити вартісне вимірювання всіх об'єктів бухгалтерського обліку.

Контрольна функція сприяє збереженню власності підприємства та забезпечує надходження коштів у державний та місцеві бюджети і фонди. Контрольна функція важлива не лише сама по собі, а і як засіб економічної дії на якість роботи підприємства. Це означає, що бухгалтерський облік повинен не лише сигналізувати про недоліки в роботі, нераціональне використання ресурсів, але і за допомогою відповідної організації облікової служби забезпечити недопущення негативних явищ у діяльності підприємства.

Отримана з бухгалтерського обліку інформація аналізується для прийняття управлінських (оперативних, тактичних і стратегічних) рішень з метою здійснення господарської діяльності в ринкових умовах господарювання, які, в більшості випадків, ототожнюються з невизначеними умовами.

Економічні перетворення, що відбуваються в Україні, тісно пов'язані з пошуком нових методів управління виробництвом. Ці перетворення в країні ставлять нові вимоги до впровадження новітніх технологій та сучасних підходів у сфері інформаційного

забезпечення системи менеджменту. Цим зумовлена необхідність усвідомлення важливості та перспективності освоєння організаційно-методологічного забезпечення інтегрованого бухгалтерського обліку діяльності господарюючих суб'єктів. Останній має забезпечити розкриття інформації про економічну і соціальну діяльність підприємства, оскільки сталий розвиток – це збалансований розвиток усіх складових діяльності підприємства. Лише тісний зв'язок усіх видів обліку з плануванням, аналізом і контролем дозволить розглядати їх як близькі за своїми змістом, цілями, завданнями і функціями прикладного менеджменту.

На сьогодні розвиток бухгалтерського обліку, першою чергою, пов'язаний з удосконаленням процесу складання і подання фінансової звітності суб'єктами господарювання, а також підвищенням достовірності даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності, як невід'ємної складової сучасної економічної системи.

Таким чином, невід'ємною умовою ефективного функціонування кожного господарюючого суб'єкта є якісно побудована цілісна система бухгалтерського обліку, яка передбачає формування та прийняття на тривалу перспективу чіткої облікової політики, як специфічного елемента регулювання бухгалтерського обліку та звітності. Своєю чергою, ефективна організація бухгалтерського обліку передбачає створення гнучкої, багатофункціональної системи, орієнтованої на забезпечення вихідною обліковою інформацією користувачів з метою прийняття виважених управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2018. 608 с.

Іонін Євген Євгенович

докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Беспалова Алла Геннадіївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ МАЙНОВОГО СТАНУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ

Максимізація ринкової вартості власності, бізнесу або майна компанії повинна забезпечити зростання доходів акціонерів та вартості акціонерного капіталу, соціальну відповідальність перед суспільством. Це знайшло відображення в нормативних документах на міжнародному та національному рівнях, дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців: Коупленд Т., Коллер Т., Мурин Д, Скотт М., Дойль П., Брейлі Р., Майерс С., Бланк І.О. та інші. «Секрет успіху фінансового управління криється в збільшенні вартості» [1, с.3]. У такому контексті управління майном виступає найважливішою передумовою управління доходами, фінансовою стійкістю, прибутком підприємства, що в сукупності зумовлює зростання його вартості.

Досягнення стратегічної мети передбачає управління майновим станом компанії на основі його аналізу та контролю, що дає можливість своєчасно виявляти розвиток негативних тенденцій і приймати превентивні рішення. Оскільки підприємництво має економічну природу і здійснюється в режимі правового регулювання, до оцінки майнового стану підприємств слід підходити з урахуванням взаємодії норм права та принципів сучасної ринкової економіки.

Правовий регламент майнового стану суб'єкта господарювання встановлює сукупність майнових прав і зобов'язань, а також порядок їх відображення в бухгалтерському обліку та звітності. Економічне визначення майнового стану спирається на його юридичне трактування, але деталізується за допомогою системи економічних показників. Таким чином, поняття майновий стан суб'єкта господарювання можна розглядати як систему, що складається з двох підсистем: юридичної та економічної.

Елементами юридичної підсистеми майнового стану є майнові права та майнові зобов'язання, як похідні елементи складу, структури і величини майна та його організаційно - правової визначеності. Економічна підсистема майнового стану являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, кожен з яких відображає його характерну рису, що в сукупності формує систему ключових критеріїв, як якісних ознак майнового стану. Критерії дозволяють розмежувати елементи системи, встановити їх відмінні ознаки, за якими може бути проведена оцінка.

Відправною точкою у побудові системи критеріїв оцінки майнового стану виступає вартість майна. В аналітичному плані збільшення балансової вартості майна в цілому свідчить про збільшення виробничих можливостей і оцінюється позитивно (без обліку дооцінки основних засобів тощо).

Найважливішою якісною характеристикою майна, яке контролюється підприємством в результаті минулих подій, є те, що використання його має призвести до надходження економічних вигід у майбутньому, які зазвичай розглядаються як потенціал, сприяє надходженню коштів. Це характеризує здатність майна генерувати грошові потоки в майбутньому, за якими визначається його ринкова вартість на основі дисконтування

майбутніх грошових надходжень, основу яких складають обсяги продажу, орієнтовані на прибуток.

Використання в бухгалтерському обліку принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, викликає певну асинхронність в утворенні фінансового результату і руху грошових потоків у зв'язку із здійсненням певних операцій, що посилює увагу фінансового менеджменту до управління грошовими потоками. З метою усунення розриву між фінансовим результатом і реальними грошовими потоками, необхідно забезпечити контроль за величиною дебіторської та кредиторської заборгованостей, причинами їх утворення і тактикою оптимізації.

Виділені критерії - балансова вартість майна, обсяг продажів, грошові потоки і фінансові результати складають характерні ознаки механізму реалізації майнових прав підприємства. Таким чином, в єдине ціле інтегрується юридична складова «майнові права» і економічна складова, що відображає використання цих прав [2, с.45].

Реалізація майнових прав пов'язана з майновою відповідальністю. Склад майнових зобов'язань нерозривно пов'язаний з джерелами формування майна, а їх аналіз є необхідною складовою в оцінці майнового стану. Згідно з правовим трактуванням, зобов'язання повинні відображатися на рахунках розрахунків у сумах, визначених нормативними актами, договорами на конкретну дату у встановленій сумі до отримання або виплати [3].

Бухгалтерське трактування виконання зобов'язань виходить зі зменшення обсягів ресурсів у разі виконання контрактів або договорів. При цьому ресурси визначаються як грошові кошти, запаси, необоротні активи, можливості, джерела, тобто зобов'язання представляють собою вимоги щодо активів підприємств, розрахунки за якими повинні привести до відтоку активів, а значить до зменшення майна.

Найважливішою ознакою, що відображає ступінь і якість виконання майнових зобов'язань, є платоспроможність, яка зумовлюється ліквідністю, як стан активів у їх обігу, що завершується отриманням грошових коштів. У даному контексті ліквідність слід розглядати, як засіб забезпечення платоспроможності. Платоспроможність і ліквідність співвідносяться як поняття, що визначають стан і готовність: стан пов'язаний з внутрішньою характеристикою об'єкта, а готовність схильна до дії зовнішніх чинників, наприклад, наявність конкретних термінів виконання зобов'язань.

Величина зобов'язань підприємства тісно пов'язана з фінансовою стійкістю, яка зумовлюється збереженням і нарощуванням власного капіталу. Зі збільшенням частки власного капіталу в джерелах формування майна частка зобов'язань зменшується і, відповідно, знижується ризик їх непогашення. Збільшення позикових коштів у джерелах формування майна призводить до збільшення зобов'язань, що може негативно відбитися на платоспроможності, у той час як збільшення власного капіталу, зменшуючи обсяг зобов'язань, зміцнює її.

Таким чином, досліджуючи майнові зобов'язання, необхідно враховувати, що зобов'язання знаходяться в зворотній залежності від власного капіталу, а платоспроможність в прямій залежності від власного капіталу. Критеріями, що відображають майнові зобов'язання підприємства є: ліквідність, платоспроможність та фінансова стійкість. Зазначені критерії являють собою сукупність взаємопов'язаних елементів, якісно характеризують певну сторону даної підсистеми. Якісні характеристики критеріїв розкриваються за допомогою системи узагальнюючих і часткових показників, що деталізують їх.

Список використаних джерел:

1. Брейли Р., Майерс С. (2008) *Принципы корпоративных финансов*. Москва: Олимп-Бизнес.
2. Іонін Є. Є., Овчинникова М.М. (2012) *Фінансова аналітика сучасного бізнесу*. Донецьк: ДонНУ
3. Цивільний кодекс України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Костенко Юрій Олексійович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Кисіль Владислав Васильович

здобувач вищої освіти факультету управління та бізнесу
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Проскура Аліна Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету управління та бізнесу
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ СПОРТСМЕНІВ

Здійснення страхування спортсменів регламентується чинним законодавством України і визначається на основі нормативно-правових документів. Аналіз існуючої системи нормативно-правового регулювання страхування спортсменів в Україні дає можливість виділити п'ять рівнів, кожен з яких охоплює ряд документів (рис. 1).

На поточний час до першого рівня входять Конституція України, Цивільний Кодекс та три Закони України.

У статті 49 Конституції України [1], закріплено обов'язок держави забезпечити належні умови охорони здоров'я. Центральне місце в спорті займає здоров'я людини, яке у статті 3 визначене найвищою соціальною цінністю. Конституція України є правовою базою для нормативно-правового регулювання страхування спортсменів.

Цивільний Кодекс [2] зокрема глава 67 та Закон України «Про страхування» [3] формують зміст договорів страхування спортсменів, порядок їх укладання, розірвання тощо.

Закон України «Про страхування» [3] визначає форми страхування (добровільне та обов'язкове) та його види. Пунктом 4 частини 1 статті 7 цього закону та статті 43 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [4] визначено, що спортсмени вищих категорій підлягають обов'язковому державному страхуванню. У Законі України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» спортсменами вищих категорій є спортсмени, які мають найвищі досягнення на офіційних національних та міжнародних змаганнях і які включені згідно зі спортивним рейтингом до складу збірних команд України [5]. Крім того у статті 3 цього закону визначено, що держава забезпечує соціальний захист членів збірних команд України з олімпійських та паралімпійських видів спорту шляхом фінансування витрат на обов'язкове державне та медичне страхування спортсменів вищих категорій.

Постанова КМУ «Порядок та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій» [6] формує 2-й рівень системи нормативно-правового регулювання страхування спортсменів. Цей вид страхування здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання штатних збірних команд України, на випадок:

- загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них;
- втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них.

3-й рівень складається з Правил спортивних змагань затверджених Наказами Міністерства молоді та спорту України. Проведений нами аналіз показав, що з 35 затверджених Правил (станом на 01.01.2021 р.) тільки 22 або 63 % вимагають наявності

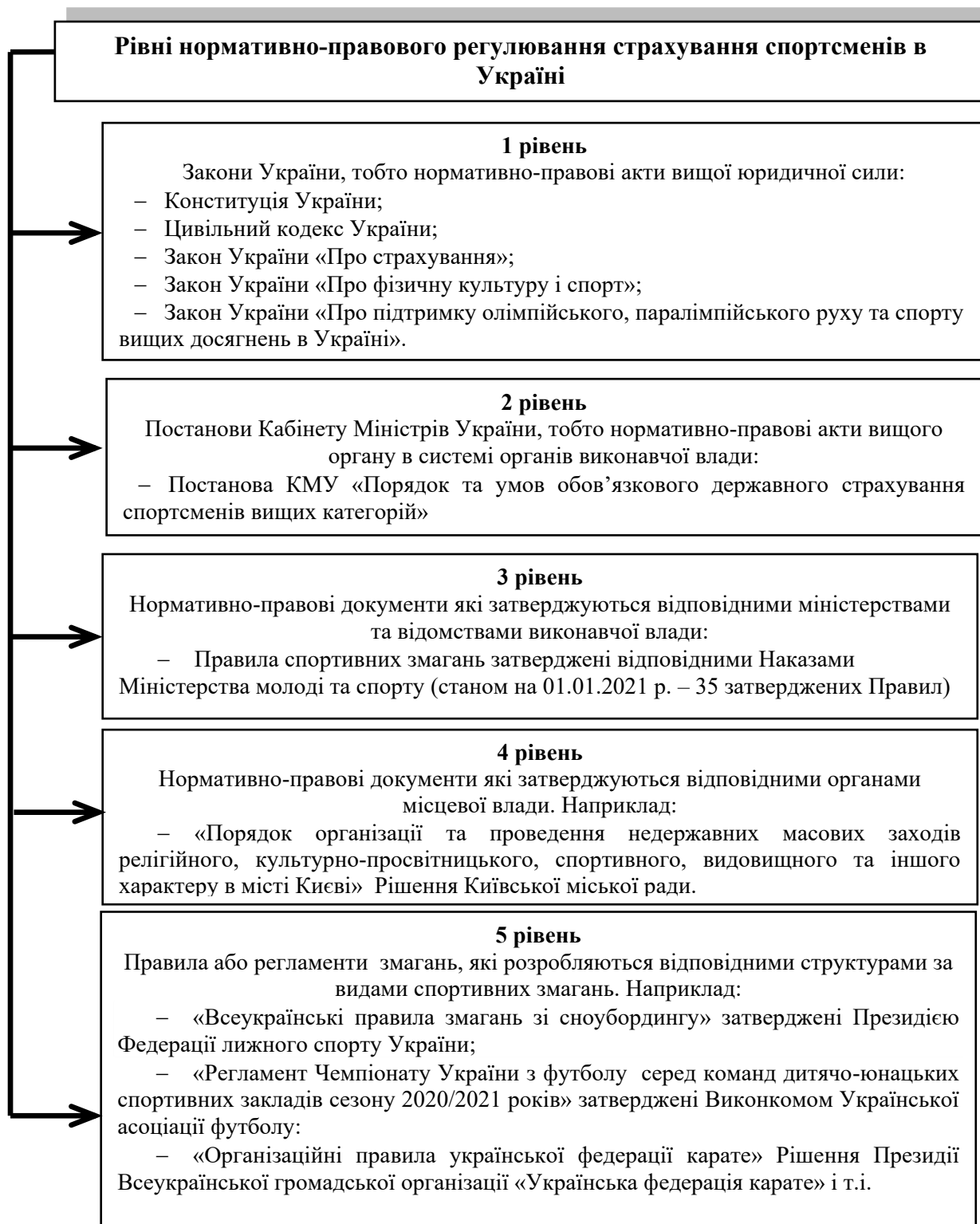

Рис. 1. Рівні нормативно-правового регулювання страхування спортсменів в Україні
 [авторська розробка]

страхового полісу (свідоцтва або сертифікату). 12 або 54,6 % вимагають страхуватися від нещасного випадку, 4 або 18,2 % потребують поліс медичного страхування, також у 4 (18,2 %) Правилах не вказано яку саме страховку повинен мати учасник змагань, 1 Правила вимагають страхування від спортивної травми, а ще одні правила вимагають від учасників наявність 2

видів страхування (страхування здоров'я й життя та страхування відповідальності).

Розглянемо Правила які вимагають страхування спортсменів більш детально.

Згідно «Правил спортивних змагань з лижних гонок» [7], «Правил спортивних змагань з лижного двоборства» [8], «Правил спортивних змагань з фристайлу» [9], «Правил спортивних змагань зі стрибків на лижах з трампліна [10], «Правил спортивних змагань з кіокушинкайкан карате» [11], «Правил спортивних змагань з фігурного катання на ковзанах» [12], «Правил спортивних змагань з Комбат Дзю-Дзюцу» [13], «Правила змагань з військово-спортивних багатоборств» [14], «Правил спортивних змагань з кунгфу [15] спортсмени допускаються до змагань за наявності страхового полісу (свідоцтва або сертифікату) передбаченого Законом України «Про страхування» [3] (пункт 2, частина четверта, стаття 6). Тобто учасники цих змагань повинні бути застраховані на добровільній основі від нещасного випадку.

У «Правилах спортивних змагань з роликового спорту в дисципліні швидкісний біг на роликів ковзанах» [16] необхідність страхування від нещасного випадку на добровільній основі наведена опосередковано: до мандатної комісії представники команд серед необхідних документом визначених цими Правилами подають страхове свідоцтво (поліс, сертифікат), передбачене пунктом 2 частини 4 статті 6 Закону України «Про страхування» [3]. Аналогічним чином реалізована необхідність страхування учасників змагань у «Правилах спортивних змагань з санного спорту» [17], «Правилах спортивних змагань з рукопашу гопак» [18].

Правила спортивних змагань з веслування на байдарках і каное, з вертолітного спорту, з парашутного спорту, з гирьового спорту вимагають наявності у учасників змагань полісів договору добровільного медичного страхування спортсменів, чинних на період проведення змагань [19, 20, 21, 22].

Правила спортивних змагань з фрі-файту вимагають наявності у учасників особистого страхового поліса щодо страхування від спортивної травми [23].

Правила спортивних змагань з літакового спорту (вищий пілотаж на поршневіх літаках) вимагають від учасників наявність 2 видів страхування [24]:

- страховий поліс здоров'я й життя, дія якого поширюється й на змаганнях;
- страховки на користь третіх осіб, що діє на період проведення змагання в місці проведення змагання (страхування відповідальності).

За Правилами спортивних змагань з середньовічного бою [25], з веслування академічного [26], спортивних змагань зі змішаних єдиноборств (ММА) [27], спортивних змагань з тайландського боксу Муей Тай [28] спортсмени допускаються до змагань за наявності страхового полісу (свідоцтва або сертифікату) але в правилах не вказано, яку саме страховку повинен мати учасник змагань.

4 рівень складається з нормативно-правових документів які затверджуються відповідними органами місцевої влади. У якості приклада можна розглянути «Порядок організації та проведення недержавних масових заходів релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру в місті Києві» затвердженого Рішенням Київської міської ради [29]. Цим документом визначено, що «Організатор масового заходу зобов'язаний: укласти із підприємствами, установами, організаціями угоди, необхідні для забезпечення проведення масового заходу та добровільного страхування відповідальності організатора масового заходу під час його проведення».

5 рівень містить правила або регламенти змагань, які розробляються відповідними структурами за видами спортивних змагань. Так «Всеукраїнські правила змагань зі сноубордингу» (затверджені Президією Федерації лижного спорту України) [30] ; вимагають наявності страхового полісу але не вказано, яку саме страховку повинен мати

учасник змагань зі сноубордингу.

У «Регламенті Чемпіонату України з футболу серед команд дитячо-юнацьких спортивних закладів сезону 2020/2021 років» (затверджені Виконкомом Української асоціації футболу) [31] вказано, що для участі у змаганнях «...ДЮСЗ/клуб надає копії договір зі страховою компанією про страхування футболістів від нещасного випадку (завірений список команди) під час спортивної діяльності».

«Організаційні правила української федерації карате» Рішення Президії Всеукраїнської громадської організації «Українська федерація карате» вимагають «...забезпечити Спортсмена усіма видами соціального страхування та обов'язковим особистим страхуванням його здоров'я і життя на основі встановлених правил (умов) страхування».

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

- система нормативно-правового регулювання страхування спортсменів в Україні складається з п'яти рівнів;
- обов'язковим згідно існуючого законодавства є лише страхування спортсменів вищих категорій;
- добровільне страхування спортсменів має досить умовну форму, адже у більшості випадків спортсмена не допускають до змагань без наявності страховки;
- більшість Правил спортивних змагань затверджених Наказами Міністерства молоді та спорту України містять вимогу страхування спортсменів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 р. № 85/96-ВР . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
5. Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14 вересня 2000 р. № 1954-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14#Text>
6. Порядок та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. № 378. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=378-95-%EF>.
7. Правила спортивних змагань з лижних гонок: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03 червня 2019 р. № 2818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-19#Text>
8. Правила спортивних змагань з лижного двоборства: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 06 березня 2019 р. № 1164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0331-19#Text>
9. Правила спортивних змагань з фристайлу: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 04 січня 2019 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-19#Text>
10. Правила спортивних змагань зі стрибків на лижах з трампліна: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 19 грудня 2018 р. № 5755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0053-19#Text>
11. Правила спортивних змагань з кіокушинкайкан карате: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 07 грудня 2018 р. № 5615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-19#Text>
12. Правила спортивних змагань з фігурного катання на ковзанах: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 24 жовтня 2018 р. № 4907. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-18#Text>
13. Правила спортивних змагань з Комбат Дзю-Дзюцу: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 04 жовтня 2018 р. № 4623. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1212-18#Text>
14. Правила спортивних змагань з військово-спортивних багатоборств: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 22 квітня 2014 р. № 1283 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту

- України від 15 квітня 2019 р. № 1846). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0504-14#Text>
15. Правила спортивних змагань з кунгфу: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 26 червня 2013 р. № 23 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту України від 07 березня 2019 р. № 1179). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-13#Text>
 16. Правила спортивних змагань з роликів спорту в дисципліні швидкісний біг на роликів ковзанах: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 27 травня 2019 р. № 2642. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0650-19#Text>
 17. Правила спортивних змагань з санного спорту: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03 червня 2019 р. № 2798. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-19#Text>
 18. Правила спортивних змагань з рукопашу гопак: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03 травня 2019 р. № 2134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0553-19#Text>
 19. Правила спортивних змагань з веслування на байдарках і каное: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 30 січня .2014. № 272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0316-14#Text>
 20. Правила спортивних змагань з вертолітного спорту: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 14 жовтня 2013 № 608 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту України від 14.06.2017 № 2551). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1764-13#Text>
 21. Правила спортивних змагань з парашутного спорту: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 21 серпня 2013 р. № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1560-13#Text>
 22. Правила спортивних змагань з гирьового спорту Наказ Міністерства молоді та спорту України від 08 липня 2013 № 27 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту України від 18 лютого 2019 року № 813). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-13#Text>
 23. Правила спортивних змагань з фрі-файту: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 23 липня 2013 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1368-13#Text>
 24. Правила спортивних змагань з літакового спорту (вищий пілотаж на поршневих літаках): Наказ Міністерства молоді та спорту України від 14 вересня 2018 р. № 4288. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-18#Text>
 25. Правила спортивних змагань з середньовічного бою: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 12 грудня 2017 р. № 5130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-18#Text>
 26. Правила спортивних змагань з веслування академічного: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 08 липня 2013 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1264-13#Text>
 27. Правила спортивних змагань зі змішаних єдиноборств (ММА): Наказ Міністерства молоді та спорту України від 05 червня 2013 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-13#Text>
 28. Правила спортивних змагань з тайландського боксу Муей Тай: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 01 квітня 2013 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0604-13#Text>
 29. Порядок організації та проведення недержавних масових заходів релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру в місті Києві: Рішення Київської міської ради 19.12.2019 р. № 470/8043 URL: [https://kmr.ligazakon.net/document/mr191442\\$2019_12_19](https://kmr.ligazakon.net/document/mr191442$2019_12_19)
 30. Всеукраїнські правила змагань зі сноубордингу: затверджені Президією Федерації лижного спорту України від 21 жовтня 2010 р. URL: https://www.sfu.org.ua/official_documents/ukrainian_rules/pravila-zmagan-zi-snoubordingu
 31. Регламент Чемпіонату України з футболу серед команд дитячо-юнацьких спортивних закладів сезону 2020/2021 років: Затверджено Виконкомом Української асоціації футболу 12 серпня 2020 р. URL: <https://duflu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/reglament-dyuflyu-2020-2021.pdf>

Геврек Юлія Сергіївна
аспірант кафедри економіки і фінансів
Одеський національний морський університет, Україна

УЗГОДЖЕНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ КАТЕГОРІЇ «ФІНАНСОВИЙ РИЗИК»

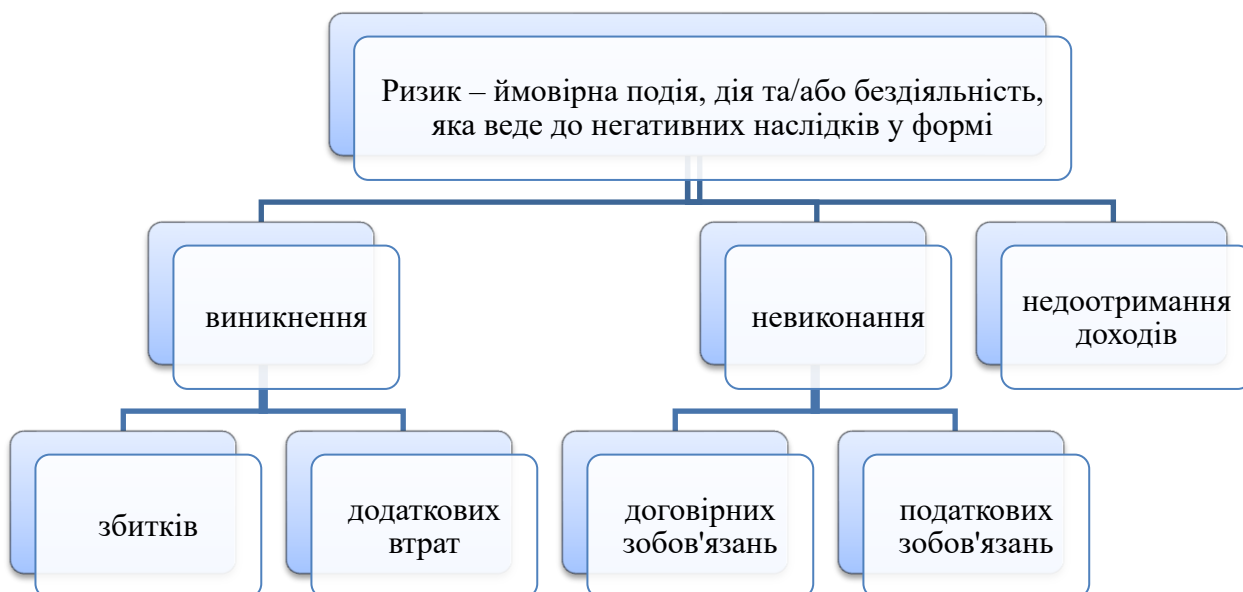
Змістове навантаження категорійного визначення «ризик» сформульовано на законодавчому та теоретичному рівнях та має деякі відмінності, пов'язані з деталізацією категорійного апарату, визначенням кількісної, вартісної або якісної оцінки, надходжень до бюджету або характером впливу на результати діяльності.

Вивчення наведених відмінностей має принципово значущий характер, який проявляється у необхідності визначення альтернативних заходів щодо запобігання, нейтралізації, нівелювання або уникнення ризикових операцій, притаманних будь-якому виду діяльності, що обумовлює актуальність дослідження.

На законодавчому рівні у різного роду нормативно-правових документах стосовно суб'єктів господарювання визначають ризик у таких сферах:

- державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- податковому законодавстві;
- виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства;
- пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку;
- організація системи управління ризиками в банках України та банківських групах;
- здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів.

Для суб'єкту господарювання категорія «ризик» на законодавчому рівні розглядається як структурно-логічні напрямки негативних подій, наведених на рис. 1.

**Рис. 1. Структурно-логічна схема ризикових подій суб'єктів господарювання на
законодавчому рівні**

Джерело: складено з використанням [1-6]

З позиції трактування сутності категорії «ризик» на теоретичному рівні у наукових джерелах ризикові події суб'єктів господарювання здебільшого схожі з визначенням на законодавчому рівні. При цьому додатковими подіями вважаються: «недонадходжень планованих доходів, прибутку» [7, с. 17]; «шанс несприятливого результату, небезпека, загроза втрат і ушкоджень» [8, с. 6]; «втрати цінностей (фінансових, матеріальних, товарних ресурсів)» [9, с. 8].

Окремою групою існуючих ризиків є фінансові ризики, які виникають у сфері фінансових відносин компанії. Використання ризик-орієнтованого підходу фінансових аспектів діяльності суб'єктів господарювання визначено у багатьох роботах науковців, серед яких виділимо Е.В. Кондукова [10], О.О. Глущенко, І.Б. Семеген [11], С.В. Онешко та С.В. Ільченко [12].

Стосовно визначення фінансового ризику на законодавчому рівні – такий вид ризику відокремлюється тільки у Положенні щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками: «загальний фінансовий ризик (ризик банкрутства) – ризик неможливості продовження діяльності підприємства, який може виникнути при погіршенні фінансового стану підприємства, якості його активів, структури капіталу, при виникненні збитків від його діяльності внаслідок перевищення витрат над доходами» [4].

На теоретичному рівні науковці визначають фінансовий ризик як «випадковий характер формування фінансових потоків, які виникають під час функціонування суб'єкта» [13, с. 19]; «особливістю фінансового ризику є імовірність настання збитку в результаті проведення яких-небудь операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій з фондовими цінними паперами, тобто ризику, що впливає з природи цих операцій» [14, с. 139]; «фінансовий ризик – частина комерційних, пов'язана із імовірністю ризиків, фінансових втрат унаслідок операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах» [15].

Загальними рисами визначення фінансового ризику на законодавчому та теоретичному рівнях є віднесення фінансового ризику до спекулятивного, що проявляється у потенційній можливості одержати прибуток або зазнати збиток, тобто має фінансові наслідки (негативні, нульові або позитивні). Такий підхід обумовлює наявність альтернативного вибору здійснення фінансово-господарчої діяльності та пов'язаний з нейтралізацією, запобіганням, нівелюванням або уникненням небажаних фінансових наслідків. Крім того, фінансовий ризик розглядається як невизначена подія, яка має наслідки, пов'язані з рівнем фінансового стану суб'єкту господарювання, а саме фінансовою стійкістю. За таким підходом фінансові ризики впливають на розмір фінансового результату у вигляді прибутку та вірогідністю фінансових втрат у вартісному виразі.

Теоретичні дослідження у напрямку категорії «фінансовий ризик», на відміну від законодавчого визначення, включають аспект функціонування фінансів з позиції формування фінансових потоків та операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах. Така особливість визначення дозволяє зробити висновок про необхідність страхового захисту фінансового ризику, наприклад, відповідальність за непогашення кредиту, валютних втрат; виданих гарантій. Ще одна відмінність законодавчого та теоретичного аспектів проявляється у недостатності теоретичної розробки деталізації категорійного апарату фінансового ризику в частині невиконання договірних та податкових зобов'язань, що потребує подальших розробок для оцінки ймовірності фінансових втрат у вигляді штрафних санкцій з боку органів державної фіскальної служби при ситуаціях невиконання законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V в редакції від 01.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI в редакції від 27.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. *Методика виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними: Постанова КМУ від 16 лютого 2011 р. № 232 в редакції від 30.09.2015 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%D0%BF>
4. Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 1597 01.10.2015 р. в редакції від 01.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-15>
5. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: *Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018 р.* в редакції від 07.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>
6. Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів: *Постанова КМУ № 1062 від 12 грудня 2018 р.* в редакції від 27.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF>
7. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2007. 344 с.
8. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2006. 312 с.
9. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2003. 188 с.
10. Кондукова Е.В. Фінансово-аналітичні аспекти ризик-орієнтованого підходу у практиці вітчизняних контрольних органів. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 2. С. 105–110.
11. Глущенко О.О., Семенген І.Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р.А. Слав'юка. К.: УБС НБУ, 2014. 386 с.
12. Oneshko S., Ilchenko S. Financial monitoring of the port industry companies on the basis of risk-oriented approach. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 14, Issue #1, 2017. pp. 191–199. DOI: 10.21511/imfi.14(1-1).2017.05
13. Плаксієнко В.Я. Бабенко В.Г. Проблеми категоріального обґрунтування страхування фінансових ризиків. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2006. № 1. С. 17–19.
14. Шарий В., Таран В. Державне управління ризиками у фінансовій сфері виконавчої гілки влади України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2010, №3. С. 135–142.
15. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: монографія. Тернопіль: Економічна думка: Карт-бланш, 2002. 570 с.

Юрків Надія Ярославівна

доктор економічних наук, професор

Національний інститут стратегічних досліджень, Україна

Вовчак Ольга Дмитрівна

док. екон. наук, професор, завідувач кафедри банківської справи та ФТ

Університет банківської справи, Україна

Дубровін Олександр Віталійович

кандидат економічних наук, перший заступник Голови Правління

АБ «Укргазбанк», Україна

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПОДАЛЬШОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

В умовах підвищених фінансово-економічних ризиків, зростання вартості й ускладнення доступу до іноземних інвестицій, зниження рівня фінансової стійкості та платоспроможності підприємств реального сектору економіки, поширення пандемії COVID-19, які негативно впливають на можливості економічного розвитку держави, зумовлюють важливість поглибленої взаємодії України з Міжнародним валютним Фондом (МВФ), яка дозволила за роки незалежності здійснити найбільший обсяг запозичень – понад 33,1 млрд. дол. США [1]. Стабілізації економіки України та відновлення її зростання, відповідно до плану Міністерства фінансів України [2], починаючи з 2016 р., сприяла чотирирічна програма «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility - EFF) обсягом 17,5 млрд. дол. США, яка була прийнята рішенням Ради Директорів МВФ від 11 березня 2015 р.

Ефективність цієї програми полягала у низькій відсотковій ставці за кредитом EFF (лише 3,05% річних), тоді як середня ставка за залученими кредитами впродовж 2010-2013рр. становила майже 8%, при цьому кредит надавався на 10 років, де пільговий період - перші п'ять з половиною років, а виплати за кредитом здійснювалися кожного кварталу [3].

Нестабільність суспільно-політичної ситуації в Україні та зниження темпів реформування спричинили призупинення взаємодії з МВФ та виділення наступних траншів, які були заплановані на кінець 2015 р. та перше півріччя 2016 р. Негативними чинниками у відносинах України з МВФ на той час були визнані: корупція, зокрема про це йшлося в доповіді МВФ про корупцію у світовій економіці (Вашингтон, 11 травня) [3], де визнано корупцію та незадовільні темпи здійснення реформ основною проблемою невиділення Україні третього траншу. Водночас вже в грудні 2018р. в Україні розпочато дію нової Програми із загальним обсягом 3,9 млрд. дол. США, за першим траншем Україна одержала 1,4 млрд. дол. США, два наступних транші було заплановано отримати у 2019 р. [4].

Починаючи з літа 2019 р. українська влада вела з МВФ переговори про довгострокову програму розширеного фінансування (Extended Fund Facility -EFF) та вже у грудні 2019 р. з керівництвом МВФ була досягнута домовленість про нову програму співпраці на 4млрд. SDR (5,52млрд. дол. США) на 3 роки. Однак 7 травня 2020 р. МВФ змінив свої плани щодо України: замість програми EFF керівництво фонду планує підписати програму Stand-by. На підтвердження свого рішення представник МВФ Джеррі Райс під час традиційного

брифінгу у Вашингтоні 7 травня заявив, що «враховуючи безпрецедентну невизначеність щодо економічних та фінансових перспектив та необхідність сконцентрувати політичні пріоритети на короткостроковому стримуванні та стабілізації, переговори переключилися на 18-місячний stand-by, який може забезпечити підтримку платіжного балансу для посилення реакції влади» [5]. Водночас МВФ не став зменшувати запланованих обсягів фінансування: у наступні 1,5 роки Україна отримає 5 мільярдів доларів, як і очікувалося під час переговорів про кредитну програму EFF.

11 червня 2020 р. МВФ оприлюднив Лист про наміри та Меморандум економічної та фінансової політики в рамках запиту нової 18-місячної програми фінансування stand-by на п'ять мільярдів доларів США для України. 12 червня 2020 р. Україна отримала перший транш в обсязі 2,1 мільярда доларів США. При цьому кошти надходили не від МВФ, а від країн-членів фонду частинами в доларах, євро, єнах, фунтах і юанях - валютах, що входять у SDR [6].

Відповідно до Меморандуму економічної та фінансової політики, після надання першого траншу, заплановані чотири перегляди програми, а для продовження співпраці з МВФ Україна затвердила перелік заходів на найближчий період, зокрема на 2021 р.:

- до кінця червня мають бути затверджені плани скорочення проблемних кредитів держбанків;
- до кінця серпня-переглянуті тарифи на опалення з повним відображенням витрат на газ;
- до кінця вересня заплановано розширити повноваження наглядової ради НАК "Нафтогаз України" в її статуті та привести корпоративне управління в інших держкомпаніях до стандартів Організації економічного співробітництва та розвитку;
- до кінця жовтня до положення про Фонд гарантування вкладів і законів заплановано внести зміни для поліпшення механізму ліквідації банків і відновлення активів, а також затвердити поправки до закону про Вищу раду юстиції щодо поліпшення її відбору;
- до кінця листопада мають бути внесені нові правки в закон про банківську діяльність щодо посилення вимог до капіталу, резервів і акціонерів, поліпшення корпоративного управління і збільшення повноважень Національного банку;
- до кінця березня 2021 року має бути завершений аудит бюджетних видатків, пов'язаних із боротьбою з пандемією COVID-19.

Також мають бути здійснені підготовчі роботи для запуску реєстру єдиних юридичних осіб податкової та митних служб, щоб дозволити їх діяльність з 1 січня 2021р.

В умовах коронавірусної кризи особливо потрібна підтримка МВФ для того, аби покрити дефіцит бюджету та надати державі змогу профінансувати всі заплановані видатки. Водночас співпраця з МВФ, крім очевидної вигоди у вигляді відносно дешевих позичок (близько 1,5% річних), має ще й інші переваги. За інформацією фахівців групи ІСУ «навіть без пандемії, Україні була потрібна програма з МВФ. У першу чергу, це сигнал інвесторам про подальший рух у бік реформ і розвиток економіки. Зараз, зі збільшенням нестабільності у світі, програма МВФ дозволить не тільки отримати кошти до бюджету, але й відкрити інші джерела фінансування. Тому допомогу від МВФ можна назвати своєрідним рятівним жилетом для фінансової стабільності країни» [7].

Основними шляхами активізації подальшої взаємодії України з МВФ вважаємо такі:

- актуалізація сучасного стану нормативно-правового регулювання цієї взаємодії, виявлення основних напрямів вдосконалення існуючої нормативно-правової бази;
- взаємодія України з іншими країнами-позичальниками з метою формування консолідованої позиції щодо реформування підходів МВФ до кредитування з урахуванням інтересів країн-позичальників;
- широке залучення громадськості як до оцінки програм кредитування та контролю за їх реалізацією, так і до розробки й підтримки внутрішніх програм реформування.

Головною ж умовою покращення співробітництва з МВФ є вирішення проблемних питань, пов'язаних з подоланням корупції на всіх рівнях, насамперед у сфері діяльності податкових та митних органів та збільшення ефективності роботи судової системи.

Список використаних джерел:

1. Юрків Н.Я., Вовчак О.Д. Напрями активізації взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями для забезпечення розвитку економіки / Н.Я. Юрків, О.Д. Вовчак // Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 15 жовтня 2019 р. Полтава: ПолтНТУ, 2019. С.108-112.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2016). [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhнародne-spivrobotnictvo/mehanizm-rozshirenogo-kredituvannja>
3. Corruption : Costs and Mitigating Strategies// IMF. May 11, 2016. - <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43888>
4. Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/mvf>
5. МВФ відмовився від довгострокової програми з Україною. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://prk.city/news/920-mvf-vidmovyvsya_vid_dovgostrokovoyi_programy_z_ukrayinoyu
6. МВФ оприлюднив меморандум з Україною [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.centernews.com.ua/?p=255264>
7. МВФ дає гроші. Що зробила влада для отримання кредиту та на що його витратитиме? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/mvf-daye-groshi-sho-zrobila-vlada-dlya-otrimannya-kreditu-ta-na-sho-jogo-vitrachatime>

SECTION 4. MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

Головко Катерина Юрївна

Аспірант кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Україна

КОНКУРЕНТНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗВО В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сьогодні, в умовах міжнародних інтеграційних процесів, українським ЗВО необхідно посилювати свої конкурентні переваги, що неможливо без розробки обґрунтованих маркетингових стратегій та формування сталих переваг. Межі між країнами стають все більш умовними і люди можуть вільно пересуватися між країнами для навчання або ведення трудової діяльності. Саме це стає причиною того, що з кожним роком все більше наших студентів виїжджають з України з метою отримання освіти в іноземних закладах вищої освіти.

За останні роки за кордон виїхала значна кількість студентів – більше 83000 осіб [1]. Звісно, це свідчить про високий рівень мобільності, що є позитивним показником для інтеграції України з європейськими країнами. Але в негативі ми маємо проблему відтоку з країни молодих перспективних кадрів.

Іншою проблемою студентської еміграції є посилення конкурентного тиску з боку зарубіжних ЗВО, що зменшують можливості вітчизняних ЗВО отримати достойні конкурентні позиції на міжнародній арені. Як показали опитування, головними критеріями, які впливають на вибір абітурієнтами зарубіжних ЗВО є наступні:

1. Диплом європейського університету дає можливість більш перспективного працевлаштування та вищої заробітної плати;
2. Помірна вартість навчання;
3. Високі рейтинги ЗВО у міжнародних рейтингах;
4. Комфортні умови проживання.

Крім того, наслідком світової пандемії є можливість навчатися дистанційно, знаходячись у будь-якому куточку землі, і відповідно навчатися в зарубіжних ЗВО не виїжджаючи з рідної країни. Це також дає абітурієнтам та студентам вибір: навчатися у вітчизняних ЗВО, чи на таких самих умовах отримати диплом європейського університету [2].

Українські ЗВО сьогодні активно працюють над підвищенням своїх позицій серед світових університетів. Посилення конкурентних позицій ЗВО передбачає відповідність світовим та європейським якості вищої освіти, а саме:

1. Сформульовані цілі освітньої програми;
2. Чітка структура та зміст освітньої програми;
3. Відкритий доступ до вимог освітньої програми та можливість визнання результатів;
4. Проведення навчального процесу безпосередньо за освітньою програмою;
5. Проведення контролю та перевірка результатів навчання;
6. Залучення викладачів з необхідним рівнем професіоналізму;

7. Наявність необхідного матеріального оснащення;

8. Регулярне оновлення освітньої програми відповідно до зміни вимог до професійних навиків випускників та інше.

Отже, українські ЗВО активно працюють над змінами в наданні освітніх послуг, що сприяє підвищенню їхніх показників у міжнародних рейтингах. Проте залишається невирішеною проблема з працевлаштуванням студентів та випускників, на які ЗВО не можуть вплинути. Українські студенти не мають впевненості в тому, що після отримання диплому вони зможуть зайняти посаду за спеціальністю з гідним рівнем зарплатні [3]. Вітчизняні роботодавці не мають бажання наймати на роботу випускників навід провідних ЗВО без досвіду роботи, а отримувати практичний досвід під час навчання складно. Проблема також полягає в ряді обмежень можливостей студентів роботодавцями, таких як складність в узгодженні графіку та небажання витратити час на навчання молодих кадрів. Тому сьогодні це залишається головним фактором який впливає на еміграцію українських абітурієнтів та студентів.

Таким чином можна зазначити, що через ряд суб'єктивних та об'єктивних причин вітчизняні ЗВО потребують швидкого впровадження якісних змін, над якими вони зараз працюють. Особливої уваги потребує питання мобільності студентів та розвиток програм подвійного дипломування, що дозволить вплинути на потребу в еміграції для абітурієнтів та студентів. Також важливим є заключення партнерських договорів з роботодавцями для стажування та можливості працевлаштування студентів, що допоможе вирішити проблему з набуттям практичних професійних навиків.

Список використаних джерел:

1. Стадний Є. Українське студентство за кордоном. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku> (дата звернення 06.02.2021).
2. Чеховська Є. Як в Україні обирають вищу освіту. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/yak-v-ukraini-obyrayut-vyshchu-osvitu-konspekt-prezentatsii-doslidzhennia-ta-obhovorennia> (дата звернення 06.02.2021).
3. Матрос М. Чому (не) варто отримувати освіту в українських ЗВО. URL: <https://womo.ua/dostalopochemu-ne-stoit-poluchat-obrazovanie-v-ukrainskih-vuzah/> (дата звернення 04.02.2021).

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

RESEARCH GROUP:

Nataliia Vdovenko

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Global Economics
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Olena Trokhymets

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of National Economy, Marketing and Foreign Economic Relations
Classic Private University, Ukraine

Viktoriia Rubezhanska

Candidate of Economics, Senior Lecturer of the Finance, Accounting and Banking Department
Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

Ihor Sinenok

Postgraduate Student of the Department of Global Economics
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Anastasia Yatsun

Postgraduate Student of the Department of Global Economics
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

THREE-LEVEL CLUSTER STRUCTURE OF THE VERTICAL TYPE OF ORGANIZATION OF PRODUCTION AND INNOVATION INTERACTION OF ITS PARTICIPANTS

In the development of innovative economy it is important to create new cluster forms and models of joint activities that would take full account of the goals and potential of participants and features of territorial localization of economic entities interaction of one or related sectors [1-4]. In this regard, the relevant areas of research are the development of tools for effective interaction of participants in innovation clusters in order to increase their competitiveness and ensure the stable development of the cluster as a whole [5-6].

Thus, a complex model of cluster structure includes three levels of vertical integration, and for simplicity of description and construction of the model it will be assumed that there is one enterprise at each level (existence of several parallel enterprises, close to each other in terms of technological processes, is possible) [7-9]. The scheme of the cluster structure is shown in Fig.1.

Obviously, the optimization of financial flows in such a multilevel and multiparameter cluster model is almost impossible. Therefore, it will be considered its decomposition, which allows to identify simplest models.

The main purpose of the decomposition procedure is to determine the values of the model parameters that provide the maximum total for the entire period of the cluster structure guaranteed income of each cluster member, as well as its stability throughout the interval [10-11].

A brief description of the main characteristics of the production activities of enterprises and their interaction with each other as part of an innovation cluster for a conditionally complex model will be given.

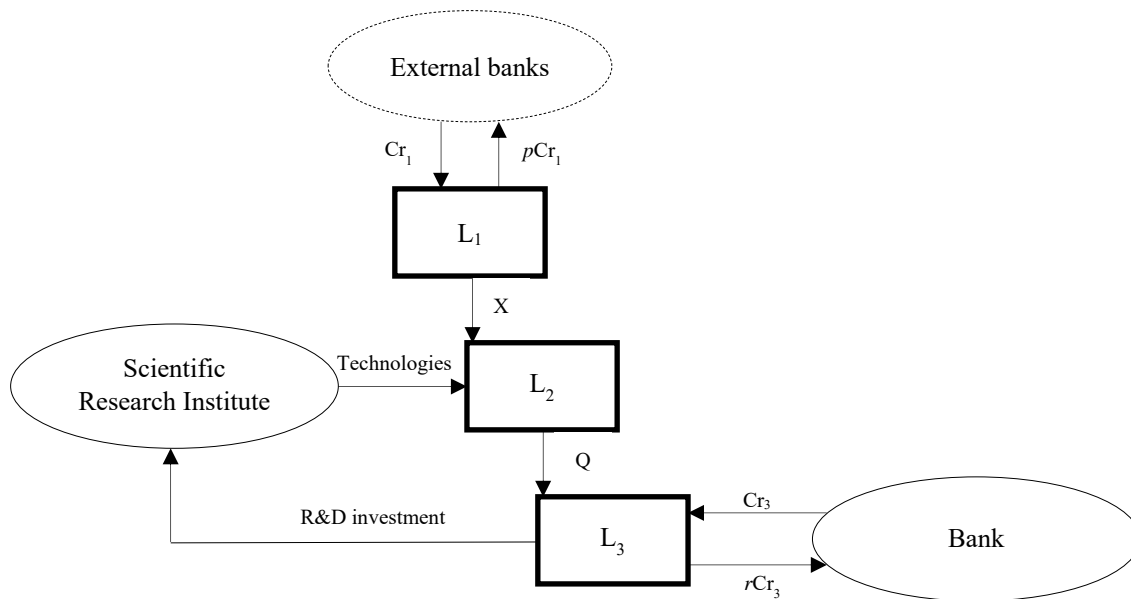

Fig. 1. **Three-level cluster structure of vertical type**

Source: Created by the authors.

The enterprises of the cluster of different levels are connected in vertically integrated cluster structures by a common technological process, and the products produced in the previous technological link are the source material for the enterprises of the next level.

The first level of the cluster structure of the vertical type – L_1 is represented by the enterprise - supplier of raw materials, the second level L_2 - is an enterprise that is directly engaged in production, the third level L_3 - a sales company that supplies products to markets.

Thus, the sales company of the cluster works with the consumer. Its key functions are: marketing, industrial design, R&D. The company orders finished products from the manufacturer in full, and innovative projects - from the research institute as needed to update equipment and technology. In turn, the manufacturer specializes in performing a limited number of production processes and strives to meet the high requirements for product quality, compliance with the terms of the agreed delivery schedule. The cluster group includes a financial and credit organization - a bank. In addition, enterprises - members of the cluster can use loans from external banks, i.e. those that are not a part of the cluster, taking into account the market value (p) of loans.

Let the bank-member of the cluster structure provide loans to the company L_3 at intra-corporate interest r ($r \leq p$) for the purpose - to reduce unit costs, and the company L_1 uses market loans.

Further the main characteristics of the production interaction of enterprises sequentially for each of the selected levels of the cluster structure of the vertical type will be considered.

Level L_1 consists of the enterprise - supplier of raw materials to the enterprise B in the amount of $X = (x_1, \dots, x_n)$ at the price $W = (w_1 \dots w_n)$. In order to reduce unit costs L_1 can use external credit Cr_1 . It will be assumed that the maximum total needs of the enterprise L_2 in raw materials exceed the maximum output of the enterprise L_1 even with infinitely large investments aimed at reducing its costs. Thus, the supplier of raw materials L_1 at each moment of time t sells all raw materials to the enterprise L_2 .

Level L_2 . Enterprise L_2 produces the same type of product in the amount of q on the basis of raw materials purchased by it, produced by the enterprise of the first level. Then the manufacturer sells its products to sales companies L_3 at domestic cluster prices p_1 .

Level L_3 . The sales company promotes products on the markets. The profit of the enterprise of this level is provided at the expense of a difference of market purchase prices for final production Q , and also incomes on actions. The sales company is interested in reducing intra-

cluster prices for products. This can be achieved by reducing production costs by upgrading equipment and developing new technologies. Therefore, the sales company cooperates with research institutes, investing some of its own funds in innovative projects. And then the research institute transfers new technologies to the enterprise - the manufacturer.

The bank included in the cluster structure provides L_3 with a loan Cr_3 to reduce unit costs L_3 and owns shares of the sales company.

The given description is a basis for construction in rather aggregated kind of imitation model of joint cluster activity of all levels enterprises of vertical type cluster structure of the organization of industrial-innovative interaction of its participants.

References:

1. Martin, S. & Mayer, H. (2008). Sustainability, Clusters, and Competitiveness: Introduction to Focus Section. *Economic Development Quarterly*, 22(4), 272-276.
2. Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Shtuler, I., Serzhanov, V. & Rubezhanska, V. (2020). An Approach to Innovation Potential Evaluation as a Means of Enterprise Management Improving. *International Journal of Supply and Operations Management*, 7(1), 112-118. <https://doi.org/10.22034/ijom.2020.1.7>.
3. Goncharov, V.M., Zos-Kior, M. & Rakhmetulina, Z. (2013). The investment component of ukrainian agrarian enterprises' development in conditions of land reform. *Actual Problems of Economics*, 10 (148), 118-125.
4. Rakhmetulina, Z., Pokataieva, O., Trokhymets, O., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2020). Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*, 4(35), 238-247.
5. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O., Rubezhanska, V. (2021). Management of efficiency of the energy and resource saving innovative projects at the processing enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), 504–515. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.52>.
6. Petryk, O., Semenov, A., Hnatenko, I., Samiilenko, A., Rubezhanska, V. & Patsarniuk, O. (2020). Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*, 6(6). <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.8.015>
7. Samborskyi, O., Isai, O., Hnatenko, I., Parkhomenko, O., Rubezhanska, V. & Yershova, O. (2020). Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*, 6(5), 705-712. <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.6.014>
8. Ganushchak-Efimenko, L., Hnatenko, I., Kozhushko, R., Rebilas, R., Rubezhanska, V. & Krakhmalova, T. (2020). Optimization models of investment management in the activities of innovative enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(3), 225-234. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.22>
9. Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2018). Architectonics of the concept of the national labour market regulation. *Journal Management*, 1 (27), 79-90.
10. Гнатенко, І. А. & Рубежанська, В. О. (2018). Державне регулювання ринку праці з позицій стратегічного та стейкхолдерно-орієнтованого підходів. *Бізнес Інформ*, 8, 100-105.
11. Hnatenko, I., Kuksa, I., Naumenko, I., Baldyk, D. and Rubezhanska, V. (2020). Infrastructure of innovation enterprise: features of formation and regulation in modern market conditions. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(1), 97-104. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.10>

Дурман М.О.

кандидат технічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонський національний технічний університет, Україна

Дурман О.Л.

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
Херсонський національний технічний університет, Україна

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА

Проблеми формування зовнішньополітичного курсу держави мають складний, комплексний характер, і це вимагає більш скоординованого підходу до цього процесу. Застосування системного підходу дає можливість формувати цей курс з використанням сучасних наукових підходів та методів і мати надію, що він буде ефективним та суб'єктивним по відношенню до зовнішнього середовища.

Зовнішня політика є одним з найскладніших предметів наукового дослідження. Проблематика зовнішньої політики в науковому пізнанні поєднує в собі комплекс системних складових всесвітньої і національної історії, геополітики, політології і права. Упродовж історичного розвитку людства систему світового облаштування легітимізувала певна система міжнародних відносин, яка формувалась зовнішньополітичною діяльністю основних держав як наслідок глобального конфлікту [1].

Вибір методологічного інструментарію зумовлений потребою всебічного і неупередженого вивчення зовнішньої політики України, з'ясування її теоретико-концептуального підґрунтя, чинників, що визначали зміст та пріоритети становлення, зокрема в аспекті реалізації засадничих завдань у європейсько-атлантичному контексті.

Зауважимо, що важливим пріоритетом методології сучасної зовнішньої політики держави є системно-історичний аспект. Досвід світового державотворення з точки зору зовнішньої політики доводить наявність змін у розумінні найпоширеніших у науці історичних категорій і понять, кожне з яких раніше чи пізніше, залежно від епохи і стану суспільств, набуває особливих прикмет та змісту, витісняючи інші попередні. Варто зазначити, що зовнішню політику та пов'язані з нею відносини досліджували у теорії міжнародних відносин чи не найбільше.

Проте ще й досі поняття зовнішньої політики залишається дискусійним. Зовнішня політика, порівняно із внутрішньою, має виразну специфіку, оскільки реалізується у міжнародному соціумі, особливості якого визначають його зміст і форми. А політична діяльність у міжнародному середовищі містить елемент випадковості, непередбачуваності, емпіричності.

У сучасній теорії міжнародних відносин більшість дослідників схиляється до визначення діяльнісного характеру взаємодії внутрішньої та зовнішньої політики, конкретний стан якої, насамперед, залежить від статусу суб'єкта міжнародних відносин. Натомість, загальний курс держави у сфері зовнішньої політики, за енциклопедичним визначенням, переважно розглядають як її поведінку в міжнародному середовищі, що впливає із реакції її політичного керівництва на зовнішні чи внутрішні подразники. У міжнародних відносинах держава має бути об'єктом з боку інших держав, міжнародних організацій, суспільних груп чи окремих осіб. Зовнішню політику розглядаємо як велику, складну, дипломатичну систему, з власною структурою.

Практика сучасної зовнішньополітичної діяльності кожної країни потребує ґрунтовного опрацювання комплексу теоретичних і прикладних проблем, які пов'язані з історичним розвитком усієї системи міжнародних відносин, з метою повного використання міжнародного становища для досягнення зовнішньополітичних цілей згідно з національними інтересами держави і, які напряду відносяться до системно-проблемного аспекту.

З принципом історизму у висвітленні зовнішньої політики України та її діяльності на міжнародній арені, тісно пов'язаний принцип об'єктивності. Його використання вимагає від дослідника врахування всіх внутрішніх зв'язків і відносин системи зовнішньополітичної доктрини України, факторів, що впливають на її функціонування.

Ефективність вищезазначених наукових принципів залежить від комплексного застосування широкого спектру науково-дослідницьких методів, чільне місце серед яких займають як загальнонаукові, так і спеціально-наукові чи, власне, історичні та конкретно-наукові, або спеціальні.

В наукових дослідженнях державотворення, як і в інших науках, істотне значення мають такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування.

На всіх етапах проведення дослідження, забезпечення органічного взаємозв'язку цілого та його частин, виокремлення пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності України та визначення доцільності використання позитивних аспектів у реалізації європейсько-атлантичної інтеграції, окремих питань у здійсненні зовнішньої політики базовим є метод аналізу і синтезу.

Суттєве значення для розуміння ключових аспектів розроблення державної зовнішньої політики України, визначення її пріоритетних компонентів, виявлення проблем у різних напрямках реалізації, з'ясування істотних чинників впливу на прогресивний розвиток має емпірико-аналітичний розгляд основних форм й тенденцій зовнішньополітичної діяльності країни в сучасній геополітичній ситуації в контексті міжнародних викликів, охоплюючи перспективу її поглиблення до національних інтересів і цілей.

Використання методу аналізу є важливим для предметного вияву й оцінки конкретних державно-історичних фактів і подій у процесі реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави, а також для ефективності механізмів міжнародної діяльності, дипломатичних та інших форм й методів реалізації зовнішньої політики в нових геополітичних реаліях.

З науково-дослідницькими принципами та методами наукового пізнання органічно поєднані теоретико-методологічні підходи, які є не менш важливими у виявленні зовнішньої політики України. У контексті проблеми принципово важливим серед них, безперечно, є системний підхід, який сприяє адекватній постановці проблематики, вибору шляхів і засобів розв'язання поставленої мети і завдань.

Розуміння динамічності зовнішньополітичного курсу України, бачення не тільки механізму функціонування міжнародної політики, а й її розвитку, не лише тенденційність стану компонентів і структури геополітичної системи, а й тенденцій майбутнього, передбачає використання міждисциплінарного підходу.

Не випадково більшість фахівців-прогностиків єдині в тому, що всю систему методів, котрі використовуються у зовнішньо-політичному прогнозуванні, можна поділити на два основні види: 1) формалізовані й 2) експертні [2], або 1) інтуїтивні (інтуїтивно-логічні) і 2) математико-статистичні [3]. Прикметно, що фахівцями відзначається суттєвий розвиток за останні роки саме математико-статистичних методів. Відповідно, ці методи отримують широке застосування в аналітичному процесі підготовки, ухваленні та реалізації публічних політичних рішень, у практиці соціально-політичного прогнозування. Хоча, як і раніше, експертні методи (інтуїтивні, евристичні чи суб'єктивні) використовуються в умовах невизначеності та нестабільності ситуації на зовнішньому контурі країни.

У зв'язку з цим закономірно постає питання: а чим же конкретно обумовлюється переважна роль саме експертних методів і процедур, на відміну від раціональних, в аналітичному процесі підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм?

На нашу думку, саме в силу оперативності та інноваційності їх використання експертні методи переважають в аналітичному процесі, а традиційний лінійно-раціональний підхід до підготовки і прийняття публічних політичних рішень і програм у багатьох випадках стає практично неможливим без їх використання.

Загальним є те, що формалізовані й експертні методи, котрі використовувалися в зовнішньо-політичному аналізі, почали застосовувати на всіх фазах цього циклічного процесу без строго обумовленої їх фазної, етапної межі застосування. До того ж, через складність і багатомірність публічних політичних об'єктів, котрі досліджуються, в аналітичному процесі стали використовувати не один якийсь окремих метод, а певну їх сукупність, а точніше – певну систему способів і процедур, які в реальному аналітичному процесі, як правило, не просто перекривають, а взаємодоповнюють і взаємообумовлюють одне одного в процедурнофункціональному розумінні.

Теоретико-методологічні основи дослідження визначаються складністю зовнішньої політики як предмета системно-історичного, системно-структурного, системно-проблемного та інших аналізу. Серйозним викликом у цьому контексті є те, що значна частина досліджуваних процесів та явищ ще не завершилась і залишаються предметом зовнішньо-політичних маніпуляцій. Проте потреба наукового осмислення та наявність методологічного інструментарію національної науки державного управління дозволяють проаналізувати значення системного аспекта трансформації зовнішньої політики у сучасному контексті.

Список використаних джерел:

1. Прийдун С. В. Трансформація зовнішньої політики України: європейсько-атлантичний аспект (1991-2015). дис. ... к.і.н. Тернопіль. 2019. 302 с. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/Dis_Pryidun.pdf
2. Бестужев-Лада И. В., Наместникова Г. А. Социальное прогнозирование. Курс лекций. Педагогическое общество России; Москва. 2002. 211 с.
3. Янч Э. Прогнозирование научно-технического прогресса. / Пер. с англ. Общая ред. и предисл. Д. М. Гвишиани. Изд-во «Прогресс». М. 1970. 568 с.

Демчишин Ярослав Михайлович

магістрант кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу

Західноукраїнський національний університет, Україна

асистент кафедри дитячих інфекційних хвороб

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Науковий керівник: Монастирський Григорій Леонардович

професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу

доктор економічних наук, професор

Західноукраїнський національний університет, Україна

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

***Анотація.** Гармонізація процесів розвитку лікувально-профілактичних закладів та їх структурних підрозділів у пандемію COVID-19 вимагає формування узгодженого управлінського впливу з боку усіх суб'єктів економічних відносин з метою імплементації системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості. Поряд з тим, поза сферою наукового пошуку опинилася проблема визначення особливостей функціонування системи контролю якості лікувально-профілактичних закладів на основі сучасної парадигми, адекватної існуючим світовим та національним тенденціям розвитку систем охорони здоров'я. Визначення оптимальних функціональних ланок системи контролю якості у сфері охорони здоров'я повинна здійснюватись комплексно з урахуванням закордонних практик на законодавчому та виконавчому рівнях влади, а також безпосередньо в лікувально-профілактичних закладах.*

Актуальність. Беззаперечним є те, що економічний розвиток будь-якої держави в умовах пандемії, як складної соціально-економічної системи, визначається рівнем економічного розвитку її складових підсистем, однак напряму залежить в сучасних умовах від стану системи охорони здоров'я та її організаційних й функціональних складових. Саме на її рівні безпосередньо відбуваються вихідні соціальні процеси, що агрегуючись формують соціально-економічну ситуацію в територіальних лікувально-профілактичних закладах. Варто зазначити, що в еру пандемії COVID-19, лікувально-профілактичні заклади переживають своєрідну кризу, яка пов'язана із нестабільністю управлінської системи та із зростанням фінансування даних закладів із резервного фонду по боротьбі із COVID-19.

Гармонійність розвитку лікувально-профілактичних закладів та їх структурних підрозділів вимагає формування узгодженого управлінського впливу з боку суб'єктів економічних відносин, який був би адекватно новим відповідно сучасних тенденцій та потреб суспільства. Поряд з формуванням адаптивної публічної політики в умовах пандемії керівниками лікувально-профілактичних закладів, постає проблема оптимізації внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин та контролю якості у комунальних некомерційних підприємствах.

Поза сферою наукового пошуку опинилася проблема контролю якості лікувально-профілактичних закладів на основі сучасної парадигми, адекватної існуючим світовим та національним тенденціям розвитку систем охорони здоров'я.

Об'єктом дослідження є проблема системи контролю якості діяльності лікувально-профілактичних закладів різних форм власності системи охорони здоров'я України у період пандемії COVID-19. **Предметом** наукового дослідження є адміністративно-правове забезпечення контролю якості у галузі системи охорони здоров'я.

Метою наукової роботи є теоретичне обґрунтування концепції та розроблення практичних пропозицій щодо контролю якості в сфері охорони здоров'я України в умовах пандемії COVID-19.

Завдання роботи:

1. Дослідити особливості, характеристики та роль принципів контролю якості у сфері охорони здоров'я;
2. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності контролю якості у сфері охорони здоров'я України крізь призму зарубіжного досвіду;

Методи дослідження. Методологічними засадами наукової роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених різних шкіл та напрямків, які стосуються проблеми контролю якості у системі охорони здоров'я України. В роботі використано такі методи дослідження: системний аналіз, порівняльний аналіз, експертні. На основі узагальнення теоретичних відомостей щодо організації системи охорони здоров'я України, організації публічної політики ЛПЗ в умовах пандемії COVID-19 дана робота демонструє наскільки вагомим є розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації управлінських рішень стосовно системи контролю якості у рамках публічної діяльності лікувально-профілактичних закладів, особливо в умовах пандемії COVID-19.

Результати та їх обговорення. Діяльність закладів системи охорони здоров'я України відбувається через реалізацію діяльності публічної політики. Головними цілями публічної політики в здоров'я в країнах Європейської спільноти визначено [1]: міжсекторне партнерство для покращення характеристик сфери охорони здоров'я; поліпшення якості життя людей; використання інструментарію стратегічного досягнення цілей охорони здоров'я. При цьому головними стратегічними цілями мають бути: розробка в країнах напрямків політики і стратегій щодо здоров'я та благополуччя як загальної соціальної мети, створення для заінтересованих сторін механізмів участі та визначення шляхів досягнення цілей; активізацію обміну знаннями і втілення інновацій, розширення бази знань, необхідних для розвитку охорони здоров'я, підвищення здатності медичних працівників та інших спеціалістів адаптуватися до нових підходів в охороні здоров'я, орієнтація в медико-санітарній допомозі на потреби пацієнтів, максимальне використання новітніх технологій для підвищення ефективності та якості медичної допомоги; підвищення свідомості кожного громадянина у використанні власних ресурсів здоров'я.

Модернізація національних систем управління охороною здоров'я в сучасному світі відбувається за такими напрямками: уніфікації стандартів у галузі надання медичних послуг на міжнародному рівні; розвитку ринкових відносин у відносинах між суб'єктами системи охорони здоров'я; вирішення національних проблем з регулювання видатків на забезпечення медичного обслуговування населення; децентралізації державних функцій та їх делегування регіональним, чи муніципальним органам влади, що є характерним для більшості європейських країн; оптимізації медичного обслуговування, переорієнтації служб охорони здоров'я з лікування на ранню діагностику та профілактику захворюваності (80 % обсягу медичних послуг надається лікарями загальної практики й тільки решта – вузькоспеціалізованими медичними працівниками); посилення конкуренції в сфері охорони здоров'я; розвитку системи добровільного медичного страхування; створення системи управління знаннями, яка стимулює інновації; сприяє розвитку співпраці, збагачує процес обміну експліцитними та непрямыми знаннями між людьми; прискорює процес навчання; примножує соціальний капітал, зберігає висококваліфіковані медичні кадри, перетворює інтелектуальний капітал в структурний капітал і фокусує стратегічне мислення на використання нових досягнень в сфері медицини; сприяє використанню сучасних інформаційних технологій; забезпечує базу для багаторазового користування знаннями і впровадження інновацій; підтримує лідерство і прийняття рішень; покращує

обслуговування клієнтів шляхом раціоналізації їх часу відгуку; диференціює підходи до управління організації діяльності, надання медичних послуг.

Основними напрямками реформи медичного обслуговування в Україні щодо підвищення якості медичної допомоги населенню визначено: забезпечення розроблення нових та оновлення існуючих медичних стандартів та клінічних протоколів з надання медичної допомоги на основі доказової медицини з паралельним забезпеченням процедури контролю МОЗ України, місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства над реалізацією і дотриманням цих стандартів; створення програми підвищення якості надання послуг з охорони здоров'я (у т. ч. за рахунок дистанційного навчання, комп'ютеризації робочих місць лікарів тощо), які надаються на різних рівнях системи охорони здоров'я, вдосконалення системи позавідомчого (ліцензування, акредитація, атестація) та відомчого (незалежна експертиза) контролю якості [2].

Для ефективного управління якістю медичної допомоги та забезпечення підвищення рівня контролю за якістю медичної допомоги відповідно до ст. 7, 14, 22, 141 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» наказом МОЗ України від 28.09.2012 р. №752 затверджено Порядок контролю якості медичної допомоги. Згідно з даним нормативно-правовим актом контроль якості медичної допомоги забезпечується шляхом застосування методів зовнішнього та внутрішнього контролю, самооцінки медичних працівників, експертної оцінки, клінічного аудиту, моніторингу системи індикаторів якості, атестації/сертифікації відповідно до вимог чинного законодавства України та законодавства Європейського Союзу [3].

Гарантоване Конституцією України право громадян на отримання ефективного медичного обслуговування має забезпечуватися певною системою управлінських рішень, пов'язаних з розвитком та удосконаленням ринку медичних послуг, а також створенням та підтримкою високотехнологічної медичної інфраструктури, розширенням джерел фінансування та виробленням чітких і прозорих правил державного фінансування і підтримки сфери охорони здоров'я, так і з дослідженням питань покращення якості медичної допомоги та організації контролю за процесами її надання. На даному етапі вирішення проблеми гарантування надання громадянам доступних якісних медичних послуг в повному обсязі є ключовим в реалізації медичної реформи та прийнятих нормативно-правових актів, котрі регламентують діяльність закладів охорони здоров'я на ринку медичних послуг.

На думку провідного фахівця в сфері менеджменту охорони здоров'я Донабедіана, якість медичної допомоги є сукупністю характеристик, що підтверджують відповідність наданої медичної допомоги наявними потребам пацієнта (населення), його очікуванням, сучасному рівню медичної науки і технології. Вчений виділяє наступні характеристики якості медичної допомоги: результативність (effectiveness) – як зовнішню ефективність, що вимірює досягнення завдань закладу охорони здоров'я.; ефективність (efficiency) – як економічність, що характеризує раціональне використання ресурсів та відображає прагнення до зменшення вартості медичної послуги без зниження її результативності; оптимальність (adequacy) – як оптимальне співвідношення витрат на охорону здоров'я та отриманих внаслідок цього результатів у контексті поліпшення стану здоров'я; прийнятність (acceptability) – як відповідність наданої медичної послуги потребам пацієнтів; законність (legitimacy) – як відповідність законодавчо встановленим нормам, котрі виражаються в етичних принципах а також правилах; справедливість та неупередженість (equity) – як відповідність принципам обґрунтованості і доступності медичної послуги та надання законних пільг населенню.

За методологією Донабедіана, якість медичної послуги включає три базові компоненти: 1 – структуру (яким чином організована медична допомога?); 2 – процес (як надається допомога?); 3 – кінцевий результат (що відбувається зі здоров'ям пацієнта?) [3].

У науковій медичній практиці та експертних оцінках часто використовуються такі визначення, як належна і неналежна якість медичної допомоги. Зокрема, з найбільш поширених визначень, під належною якістю медичної допомоги слід розуміти відповідність уявленням про її необхідний рівень та обсяг при певному типі патології з урахуванням індивідуальних особливостей організму пацієнта та можливостей медичного закладу та лікаря щодо надання такої послуги.

Неналежна якість медичної допомоги виникає у випадку неможливості отримати певний рівень такої медичної послуги в достатньому обсязі для ліквідування патології з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнта і можливостей спеціалізованого медичного закладу [4].

Європейське бюро ВООЗ для розв'язання проблеми визначення якості медичної допомоги пропонує враховувати її складові елементи [5]: кваліфікацію медичного працівника; оптимальність використання ресурсів медицини; наявний ризик для пацієнта; рівень задоволеності пацієнта від його взаємодії з закладом охорони здоров'я

Виходячи із вищенаведених тверджень, можемо виокремити три основні напрями надання якісних медичних послуг: розробка та імплементація у практику надання медичних послуг медико-технологічних документів (до їх переліку входить розробка адаптованих клінічних настанов; стандартів медичної допомоги, що стосуються найбільш актуальних медичних проблем; протоколів медичної допомоги; уніфікованих клінічних протоколів тощо); побудова дієвих моделей контролю якості в закладах охорони здоров'я відповідно до вимог і рекомендацій міжнародних стандартів; розробка чіткого регламенту процедур контролю за якістю забезпечення медичної допомоги, в т.ч. клінічного аудиту.

Варто підкреслити, що підвищення якості управління можливе лише в рамках запровадження систем якості, які відповідають міжнародним стандартам якості.

Для західноєвропейських країн в умовах пандемії COVID-19 характерне зростання довіри до ринкових підходів під час імплементації управлінських рішень, що пов'язані із регулюванням державного сектору охорони здоров'я. Втім, активне впровадження ринкових механізмів супроводжується вдосконаленням регулюючої ролі держави. При цьому у найбільш розвинутих країнах у процесі реформування систем охорони здоров'я увага держави концентрується не на збільшенні обсягів фінансування, а на забезпеченні контролю за ефективністю та результативністю розподілу наявних ресурсів та стимуляції підвищення якості медичних послуг.

Побудова громадського здоров'я в Україні постає достатньо вагомо у світлі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Першочерговим заходам у галузі громадського здоров'я присвячена 22 глава цієї Угоди, а ст. 427 передбачено створення Національного центру громадського здоров'я, котрий буде виконувати функції нагляду за рівнем захворюваності та буде запобігати ризикам виникнення певних патологій. Питання оновлення сфери охорони громадського здоров'я з урахуванням глобальних викликів та положень зазначеної Угоди як ключове питання розглядалося Стратегічною дорадчою групою при МОЗ України, громадською ініціативою «Реанімаційний пакет реформ» та іншими громадськими робочими групами. Втім, існуюча практика діяльності в сфері охорони здоров'я не повністю забезпечує на сьогодні ефективну протидію вказаним вище факторам та потребує вдосконалення. Аналіз інформаційних матеріалів МОЗ України свідчить, що рівень здоров'я населення України сьогодні кваліфікується як незадовільний, оскільки впродовж останнього десятиріччя спостерігається зростання рівня загальної смертності населення, а середня тривалість очікуваного життя на 5-10 років менша, ніж в економічно розвинутих європейських державах [6].

Водночас імплементація ринкових механізмів у систему охорони здоров'я робить підвищує її ефективність, спонукає її ефективніше реагувати на потреби пацієнтів і, як наслідок, сприяє зміцненню системи охорони здоров'я та збереженню соціальних

цінностей. На користь раціональності такої позиції свідчить досвід Великобританії, Фінляндії, деяких країн Центральної Європи, насамперед Угорщини та Чехії: у країнах, в яких ключова увага надавалась обережному розвитку ринкових відносин у межах системи охорони здоров'я, за останні 20 років було приватизовано незначну кількість державних медичних закладів [7].

Забезпечення оптимальної якості медичної допомоги є основою забезпечення оптимальної якості життя населення, що, є метою трансформацій в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Узагальнюючи аналітичні дані, можемо вказати, що пошук шляхів удосконалення контролю якості у галузі охорони здоров'я повинен здійснюватись комплексно, з урахуванням євроінтеграційного спрямування України, намагання запровадити медичне страхування та забезпечити пацієнтам дотримання вимог статті 49 Конституції України.

На рівні центральних органів виконавчої влади для реалізації вищезазначеного твердження необхідно: розробити засади державної політики щодо якості надання медичної допомоги з метою орієнтування системи управління охороною здоров'я на вирішення проблем надання такої допомоги; розробити критерії якості медичної допомоги, встановити вимоги до стосовно її забезпечення та визначити відповідальність за неналежну якість такої послуги; здійснювати підтримку та сприяти розвитку ринку медичних послуг в Україні, що дозволить громадянам забезпечити вибір ефективного надавача медичної допомоги та сприятиме здоровій конкуренції на засадах гарантії її якості; прискорити впровадження ліцензування медичної практики та реального лікарського самоврядування в закладах охорони здоров'я, що здійснюють реорганізаційні зміни в системі управління;

На рівні закладу охорони здоров'я потрібно: вдосконалювати практику розробки та впровадження моделей якості у діяльність медичного закладу, що дозволить забезпечити належність якості медичної послуги від системи управління (такими моделями можуть стати: система міжнародних стандартів якості ISO 9001; системи якості Міжнародного товариства якості охорони здоров'я (ISQua), моделі спільна комісія з акредитації організацій охорони здоров'я (JCAHO).); впроваджувати комунікативні технології та налагоджувати взаємовідносини між медичними працівниками закладу охорони здоров'я та пацієнтами і їх документальне оформлення; аналізувати скарги пацієнтів; постійно моніторувати зміни лікувального процесу, що впливають на якість надання медичної допомоги; забезпечити сталий професійний розвиток персоналу, покращувати його мотивацію та задоволеність умовами праці; створити умови для впровадження нових технологічних документів на засадах доказової медицини; забезпечити впровадження системи моніторингу якості медичної допомоги в закладах охорони здоров'я; запровадити елементи самооцінювання діяльності закладу охорони здоров'я з метою підвищення якості надання медичної допомоги.

Висновки. Гармонійність розвитку лікувально-профілактичних закладів та їх структурних підрозділів вимагає формування узгодженого управлінського впливу який був би адекватно новим відповідно сучасних тенденцій та потреб суспільства. В еру пандемії COVID-19, ЛПЗ переживають своєрідну кризу, яка пов'язана із нестабільністю управлінської системи та вимагає адекватного контролю якості та фінансування лікувально-профілактичних закладів на основі сучасної парадигми, адекватної існуючим світовим та національним тенденціям розвитку систем охорони здоров'я. Пошук шляхів удосконалення контролю якості у сфері охорони здоров'я повинен здійснюватись комплексно з урахуванням кращих закордонних практик на законодавчому та виконавчому рівнях влади, а також безпосередньо в лікувально-профілактичних закладах.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т.– Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ: ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
2. Апанасенко, К.І. Державне регулювання та нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності: навч. посіб. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 275 с.
3. Майданик Р. А. Законодавство України в сфері охорони здоров'я: система і систематизація. Медичне право. 2013. № 2. С. 63-74
4. The Ljubljana Charter on Reforming Health Care, 18 June 1996 // Bulletin of the World Health Organization. 1997. Vol. 77. № 1. P 48 - 49.
5. Князевич В.М., Авраменко Т.П., Короленко В.В. Перспективи розвитку публічного управління у сфері громадського здоров'я України в умовах системних змін. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2016. № 1. С. 56
6. Стеценко В. Ю. Обов'язкове медичне страхування в Україні: тези до нормативно-правового забезпечення. Публічне право. 2013. № 2 (10). С. 57–63.
7. Sidelkovsky O. State, communal, departmental and private medical institutions in the single medical space of Ukraine: administrative and legal principles // Visegrad Journal on Human Rights. 2020. № 1. С. 196–200.

Макаров Даниїл Володимирович

Здобувач вищої освіти факультету економіки та управління
Хмельницький національний університет, Україна

Науковий керівник: Карвацка Наталія Станіславівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет, Україна

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ

У сучасному світі наявність і доступність паливно-енергетичних ресурсів, безперебійність постачання й ефективність їх використання багато в чому визначають стійкість та темпи розвитку будь-якої країни [1, с. 3]. Згідно з прогнозом Міжнародного Енергетичного Агентства (International Energy Agency: World Energy Outlook 2017), до 2040 року споживання енергії збільшиться ще на 30% через суттєве підвищення енергопотреб в країнах, що розвиваються [2]. Тому пошук шляхів оптимізації енергоспоживання є актуальним та надзвичайно важливим напрямком розвитку країни особливо в муніципальному секторі, адже вважається, що потенціал енергозбереження у муніципального сектору сягає 40 % [1]. Як результат маємо величезний потенціал інвестицій в енергоефективність. Його вдале використання є необхідним інструментом досягнення комфортних умов в будівлях закладів освіти, охорони здоров'я та громадських закладах з метою втілення європейських стандартів життя.

Одними з найбільш енергоємних громадських будівель в Україні є заклади охорони здоров'я. Наразі в Україні триває реформа системи охорони здоров'я, відбувається автономізація медичних закладів, що передбачає зміни у фінансово-господарській, організаційній та управлінській діяльності [3]. Відповідно створюються передумови застосування більш високих вимог до прийняття управлінських рішень, однак виникають і нові можливості формування та використання фінансових ресурсів. Враховуючи, що тарифи на комунальні послуги для комунальних неприбуткових підприємств вищі, ніж для бюджетних установ, в умовах загальноосвітнього зростаючого дефіциту і відповідного збільшення вартості енергоресурсів одним із актуальних та перспективних напрямків енергозбереження є використання нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії.

Визначимо заходи з енергозбереження, які доцільно впроваджувати на рівні окремих медичних установ. Зокрема, варто здійснити такі заходи:

- призначити відповідального за енергоменеджмент медичного закладу;
- забезпечити проведення повного енергоаудиту будівель і споруд;
- розробити план заходів щодо підвищення енергоефективності об'єктів з урахуванням висновків проведеного енергоаудиту;
- визначити джерела фінансування і забезпечення реалізації плану заходів;
- провести навчальні та просвітницькі заходи для персоналу і пацієнтів з питань енергозбереження та ощадливого споживання електричної, теплової енергії, води та інших ресурсів;
- встановити енергоощадливі системи електроопалення і водонагріву;
- виконати заміну чи утеплення входних дверей та вікон, інших технологічних конструкцій, оснастити вікна системами сонцезахисту;
- здійснити модернізацію чи повну заміну систем опалення будівель;
- здійснити енергозберігаюче утеплення фасадів та покрівель.

Розглянемо проєкт підвищення енергоефективності медичного закладу із залученням фінансування державним фондом регіонального розвитку, коштів місцевого бюджету та партнерської участі підприємців міста. Основні характеристики проєкту наведено на рисунку 1.

Рис. 1. **Основні характеристики проєкту підвищення енергоефективності медичного закладу**
авторська розробка

Проєкт енергозбереження представляє чисту технологію використання сонячної енергії для гарячого водопостачання закладу; забезпечуватиме економію палива завдяки виробництву теплової енергії з енергії сонця та покращить місцеву екологічну ситуацію завдяки зниженню викидів в атмосферу парникових газів, токсичних речовин. Заходи по цьому проєкту включають в себе: встановлення на даху сонячних колекторів, які розраховані на круглорічне використання, монтаж баків косвеного нагріву, монтаж насосного обладнання, підключення блоку управління, прокладку трубопроводів геліосистеми; зменшення втрат тепла лікарні (модернізація системи опалення, ремонт даху, фасаду та горищного перекриття будівлі мінеральними плитами, заміна вікон та дверей)

Фінансування заходів покращення енергоефективності медичного закладу можна виконати за допомогою державного фонду регіонального розвитку, коштів місцевого бюджету та партнерської участі підприємців міста. Кошти ДФРР спрямовуються, згідно чинного законодавства, на виконання інвестиційних програм і проєктів регіонального

розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів [4]. Відбір проектів, які фінансуються з ДФРР відбувається насамперед на обласному рівні і результати передаються на національний рівень в міжвідомчу комісію Мінрегіонбуду. Кошти розподіляються між областями за формулою, що враховує чисельність населення - (80%) та економічний стан регіону відповідно до показника ВРП в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75 % середнього показника по Україні) - (20%). Програми і проекти, що реалізуються за рахунок коштів ДФРР, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів на рівні 10 % [4].

Проект забезпечуватиме економію первинних видів палива завдяки виробництву теплової енергії з енергії сонця, тобто для обрахунку показників ефективності проекту можна враховувати розмір економії коштів на оплату комунальних платежів - зниження енерговитрат на одиницю продукції та поліпшення її якості; економію ПЕР; зниження адміністративних витрат на енергію. Окрім цього у таких проєктах важливим є соціальний ефект - поліпшення комфорту пацієнтів та умов праці працівників медичного закладу, зменшення забруднення довкілля.

До основних чинників негативного впливу варто віднести можливе зростання: обсягу основних фондів лікарні; матеріальних та фінансових витрат (незважаючи на економію енергоресурсів), пов'язаних із реалізацією технологій; чисельності обслуговуючого персоналу та інших чинників.

Таким чином, для медичних закладів ми пропонуємо залучення коштів ДФРР для створення умов додаткового отримання теплової енергії з альтернативних джерел; зменшення втрат тепла лікарні. Для цього необхідно встановити системи відновлювальних джерел енергії, провести енергоаудит будівель і споруд та виконати ремонтні роботи, спрямовані на зменшення втрат тепла. Такі заходи мають також соціальну доцільність впровадження, адже важливим є соціальний ефект, а саме забезпечення належних умов перебування пацієнтів у лікарні.

Список використаних джерел:

1. Максимов А., Вахович І. та ін. (2015) *Енергоефективність в муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування*. Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 184 с.
2. International Energy Agency (2017) *World Energy Outlook 2017*. Вилучено з: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2017>
3. Семчук І. В., Кукель Г. С. & Роледерс В. В. (2020) Впровадження нових підходів до управління закладами охорони здоров'я в умовах ринку. *Ефективна економіка*, (5). Вилучено з: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7910>
4. Державний фонд регіонального розвитку. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. (2020) *Про ДФРР*. Вилучено з: <http://dfrr.minregion.gov.ua/pro-konkurs>

SECTION 6. INTERNATIONAL RELATIONS

Elina Morhunova

Ph.D. Candidate in Political Science
*Volodymyr Koretskyi Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine*

Scientific advisor: Iryna Kresina

Doctor of Political Science, Professor, Associated Member,
Chief, Legal Issues of Political Science Department,
*Volodymyr Koretskyi Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine*

DRAWING THE GEOPOLITICAL MAP FOR GREEN HYDROGEN

Policy makers worldwide have a decision to make: will they invest in groundbreaking green energy projects?

Today's geopolitical tensions are often linked to energy: resource abundance creates geopolitical influence, while resource scarcity indicates vulnerability. Consequently, unequal access to resources often serves as a catalyst for international conflicts. Renewable resources, unlike natural reserves of oil and gas, are not highly concentrated in certain parts of the world, which makes it possible to undermine the hegemony of these resource-rich states and democratise the energy landscape.

Within the bounds of global economy decarbonisation, green hydrogen is foreseen to play a central role in future energy systems. Setting the political goal of climate neutrality by 2050 in Germany and the EU calls for turning backs from fossil fuels downright by 2050.

Energy system transformation aims not only at sustainable, competitive and efficient energy supply, but also at affordable and secure energy supply. Therefore, when considering the security of energy supply, the EU Energy Union is not limited to import dependence, but also includes system stability, critical infrastructure and cyber security. The assessment of import risks is based on various factors such as the share of imports, stability of the exporting country, the replaceability of the exporting country as well as of the imported energy carrier, transportation risks, and diversification of supply sources. That said, import dependency plays a major role in the discussion about supply security, which is clearly on the political agenda.

The role that a country can play in renewable hydrogen markets will depend on its ability to produce and distribute green hydrogen competitively and on a large scale. Due to the great costs of seaborne transport, hydrogen trade is likely to be regional focused and markets with fluctuating supply chains may emerge. Given the European example, Germany does not have an ideal initial stance in the international green hydrogen market. Depending on the scenario, importing green hydrogen will be cheaper than producing it domestically if it can be imported via converted natural gas pipelines from countries with high solar or wind energy potential. Meaning, the advantage of lower production costs abroad will slightly outweigh the disadvantage of higher transportation costs to Germany.

If renewable hydrogen is widely adopted in the coming decades, future market dynamics will likely resemble today's regional natural gas markets with a corresponding potential for geopolitical conflict. Whether renewable hydrogen will be as regionally concentrated as today's oil markets or decentralised like renewables will depend on technology, availability of enabling infrastructure, and future market structures.

In the low carbon energy future, geopolitical dynamics will rely not only on energy systems and market dynamics but also on the energy sources dominating in the energy mix.

Resource-specific geopolitical problems are well-documented in mainstream energy markets, frequently involve oil (*e.g.* the OPEC oil embargo in 1973) and natural gas (*e.g.* Russia-Ukraine gas dispute in 2006). From some perspectives, the geopolitics of green hydrogen will compare more with the international dynamics of conventional energy carriers such as natural gas, rather than renewable electricity.

Countries are likely to take on roles in global green hydrogen systems, depending on the level of their renewable resources, water endowment, and infrastructure potential. For this reason, the geopolitical realities of resource-poor countries in Europe and Southeast Asia may be reminiscent of the present, as these countries are expected to import green hydrogen from emerging export leaders, such as Australia and Morocco, which are tightly positioned on cost and access to large imports. Nevertheless, importing countries should prepare and adopt strategic long-term supply diversification to enhance national energy security. It will also be necessary for both importing and exporting players to establish international standards for green hydrogen production, transportation and use.

While Russia could power its gigantic geography for large-scale renewable energy production, relatively low solar radiation and wind speeds limit its ability to be cost competitive. Thus, the transition to a low-carbon economy is likely to reduce the EU's energy dependence on Russia, while a new dependence on renewable hydrogen exporters may emerge.

USA and Australia are projected to be world green hydrogen 'export champions'. Whereas some conventional energy exporters - including Saudi Arabia, rich in oil but short on water reserves - might be prevented from replicating their influence due to limited resource endowment. Unlike today's fragile, authoritarian states that dominate the oil trade, the countries identified as potential hydrogen export champions have largely secure market economies. Thus, a power shift could significantly improve the stability of the global energy markets.

Therefore, one of the political priorities is to further embrace these approaches and to devise a new sustainable policy for cooperation with *de futuro* producing countries.

Грищенко Данило Володимирович

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Дон Ольга Дмитрівна

старший викладач

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ГЛОБАЛЬНІ НЕКОНТРОЛЬОВАНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ - СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА

Треба зауважити, що проблема міграції набула глобального характеру наприкінці ХХ - початку ХХІ століття, приріст населення, що мігрує, зростає невпинно. Переміщення людських ресурсів (або міграція) – це перетин кордону між двома країнами особи чи груп осіб, добровільного або примусового характеру за наявності або без законних підстав для цього.

Причиною для міграції найчастіше стає трудовий характер переміщення, тобто через погіршення економічної ситуації у державі іммігранта, особа переїжджає до іншої країни задля знаходження місця роботи (бо найчастіше дана особа не може знайти роботу у своїй країні або регіоні). Також трапляється і вимушена міграція, коли цілі групи осіб переїжджають з місць свого проживання у інше місце через голод, переслідування або війни.

Дані дослідження, що було виконано у 2019 році, показали, що більшість мігрантів, які подолали важкий шлях із Африки до Європи змогли б зробити це ще раз навіть, якщо б знали через що їм доведеться пройти. За результатами опитування, яке провели серед 2000 незаконних мігрантів, 93% потрапили у небезпечні ситуації, але лише 2% погодилися з думкою, що залишилися б удома. Проте з'ясувалося більше: 50% працюючих розповіли, що заробляли недостатньо і це стало для багатьох головною причиною перетину кордону. Та більше, з'ясувалося, що на Батьківщині частина респондентів не мали ніякого заробітку, а більшість і перспективи для працевлаштування. У даному дослідженні науковці підкреслили, що прогрес у Африці є неоднаковим і достатньо нешвидким, щоб виправдати очікування населення цих країн. Самі респонденти зауважили, що уся справа в політиках, що тримали людей у бідності та не розвивали, в першу чергу, сфери соціального значення, наприклад, освіту та охорону здоров'я [1].

Якщо розглядати проблему біженців у Європі, то, звісно, потрібно зауважити, що основною причиною для перетину кордону є військові дії у Сирії. Автор пропонує розглянути статистику ООН, яка демонструє кількість біженців у світі, починаючи з початку війни в Сирії у 2011 році.

За вказаний період кількість біженців у світі зросла з 11 мільйонів до 15 мільйонів осіб.

За офіційними даними, статус біженців у країнах ЄС у 2019 році отримали 295,8 тисяч мігрантів, а це на 6% менше, ніж за статистикою 2018 року. З них близько 40% позитивних клопотань приходяться на Німеччину.

Тобто проаналізувавши дані, можна зрозуміти, що проблема переміщення людських ресурсів стала достатньо глобальною за останні 10 років. Велика кількість розвинених країн залучилася, щоб допомогти біженцям врятуватися більшій частині мігрантів від війни. [3]

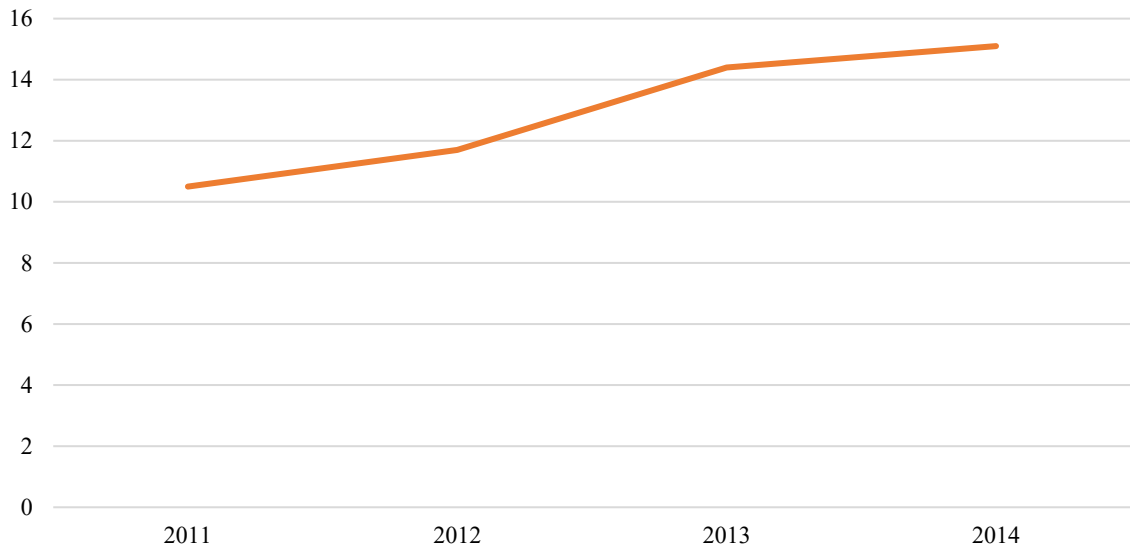

Рис. 1 Динаміка кількості біженців у світі, млн. осіб [2]

У глобальному масштабі неконтрольована міграція може негативно впливати на зростання злочинності та створювати певні етнічні зіткнення. Дані проблеми повинні контролюватися міжнародними організаціями та урядами країн для запобігання критичним ситуаціям.

Список використаних джерел:

1. Попри небезпеки, більшість незаконних мігрантів з Африки все одно готові спробувати потрапити до Європи – звіт ПРООН. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2019/despite-dangers-majority-of-irregular-migrants-from-africa-to-e.html> (дата звернення: 07.02.2021)
2. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky> (дата звернення: 07.02.2021)
3. В 2019 году в Евросоюзе снизилось число принятых беженцев. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B2-2019> (дата звернення: 07.02.2021)

Воробйов В.В

Магістр-випускник наук про безпеку
Варшавська Академія Військових Мистецтв, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У ПРОЕКТІ НОВОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ КОВІД-19.

Економічна експансія Китаю прогресує в різних частинах світу, включаючи Європу. Багато інвестицій пов'язано з проектом «Новий Шовковий Шлях» [1]. Для України це історичний шанс стати не тільки мостом між Заходом и Сходом, але й заохочувати Китай до інвестування в нашу економіку, оскільки інвестиційна діяльність є важливим фактором швидкого та ефективного економічного і соціального розвитку України. Актуальність статті полягає у тому, що глобальна пандемія негативно вплинула не тільки на життя мільярдів людей по всьому світу але й світову економіку, тому слід розглянути сучасний стан справ пов'язаних з цим феноменом.

Метою є розглянути можливість поглиблення відносин між Україною та Китаєм у контексті китайського інтересу до розширення маршрутів Шовкового Шляху і можливостей України запропонувати свою портову, залізничну та дорожню інфраструктуру(рис.1) [2].

Рис.1 Українська гілка Нового Шовкового Шляху

У китайській політиці домінує прагматичний підхід, який наголошує на співпраці з тими країнами, які дозволяють їм реалізовувати далекосяжні цілі. На економічному рівні обидві країни поділяють всебічну взаємозалежність, як це має місце з іншими країнами Нового Шовкового Шляху.

Ідею Нового Шовкового Шляху можна охарактеризувати як комплексну концепцію зовнішньої та внутрішньої політики Китаю, спрямовану на захист політичних та економічних інтересів цієї країни. Проект посиляється на історичні витоки та означає

будівництво інфраструктурних сполучень на територіях країн, через які цей шлях повинен проходити. Стратегічно розташована Україна усвідомлює вигоди від співпраці з КНР у багатьох сферах. За межами Китаю маршрут пролягає через три континенти: Азію та Європу до Африки. Пропозиція Китаю для країн, зацікавлених у цій ініціативі, разом із мирною риторикою може виявитись більш привабливою пропозицією про співпрацю, ніж пропозиція США або Європи. Проект Нового Шовкового шляху передбачає співпрацю на основі взаємної вигоди. Китай хоче сприяти економіці та світовій політиці, а отже, зміцнювати свій статус могутньої в політичному і економічному сенсі держави. За думкою італійського дослідника міжнародних відносин Ніколи Касаріні – кінцева ціль китайського проекту полягає у тому, щоб усі дороги вели не до Риму а до Пекіну [3].

Ініціатива проекту, що був запущений у 2013 році, вже спонукала Китай інвестувати понад 450 мільярдів доларів майже в 140 країнах Азії, Європи, Південної Америки і Африки [4]. Попутно змінилася назва проекту: первинна назва Один Пояс Один Шлях (One Belt One Road) було змінено на Ініціатива Поясного Шляху (Belt Road Initiative), оскільки слово «один» було визнано таким, що вводить в оману для проекту, схильного до розширення. Але КНР вимагає від своїх партнерів бути послідовними: Пекін позичає гроші своїм партнерам на будівництво життєво важливої інфраструктури - залізниць, доріг, портів, заводів - в обмін на те, що китайські компанії знайдуть нові закордонні ринки.

Проблеми вперше проявилися, коли в середині квітня Пакистан направив до Китаю офіційний лист із закликом переглянути терміни і умови виплати понад 100 мільйонів доларів, встановлених на травень [5]. 17 травня Пекін запевнив Ісламабад, що докладе зусиль для свого «пакистанського друга», але не було ніяких подальших дій або подробиць з приводу обіцяного жесту доброї волі.

Перед Пекіном постає складна дилема: підтримка своєї економіки, яка сильно постраждала від кризи в галузі охорони здоров'я та яка залишається його пріоритетом № 1, і допомога своїм партнерам Шовкового шляху, яким вона була обіцяна в обмін на членство в проекті. Однак криза, викликана пандемією несе в собі як ризики так і нові можливості. Вона може підштовхнути Китай до реалізації ініціативи Шовкового Шляху Здоров'я, щоб створити можливості для будівництва медичних установ і збільшення торгівлі товарами медичного призначення між Китаєм і країнами партнерами по Шовковому Шляху [6]. Це означає що окрім будівництва автомобільних доріг, залізниць та портів, Шовковий Шлях Здоров'я міг би стати продовженням Шовкового Шляху, який фокусується на поліпшенні інфраструктури охорони здоров'я, збільшення потоку товарів і послуг, медичного призначення, а також обмін ідеями і практиками в медицині між країнами.

Іншим проблемним аспектом стало перекриття кордонів між країнами задля дотримання карантинного режиму економік. Такий розвиток подій спонукало багатьох вантажовідправників шукати здійсненні і ефективні альтернативи для транспортування своїх товарів по євразійським коридорах. Літаки застрягли на землі, а вантажівкам не дозволили перетинати кордон через численні обмеження. Таким чином, вантажна залізнична інфраструктура стала найоптимальнішим вибором. Так званий перехід на залізничні перевезення в перші місяці 2020 року приніс сектору великі вигоди. Залізничні перевезення значно збільшили обсяги перевезень і обсяг перевезень між Європою і Китаєм. Наприклад, державна компанія Російські залізничні дороги оголосили, що обсяг контейнерів, перевезених за їх маршрутом шовкового шляху за 2020 рік склали 502 600 TEU (20 фунтовий еквівалент) [7]. Більш того, в минулому році Китайські залізниці збільшили кількість потягів приблизно на 3 000, а загальна кількість поїздів в євразійському повідомленні склало 12 000 [8].

У 2020 році обсяг перевезень контейнерних поїздів в Україні зріс на 41%. Це число відповідає перевезенням 230 000 TEU поїздом. Одночасно в цілому по країні було перевезено 425000 TEU через свої кордони, що на 10,7% більше, ніж в 2019 році [9].

В інтерв'ю залізничного інтернет-форуму RailFreight.com представник української залізничної компанії Bonus Trans, Тимофій Мураховський зазначив, що обсяг перевезень контейнерних поїздів в країні неухильно зростає з кожним роком майже на 20 відсотків. Це зростання відбувається, незважаючи на складні умови в країні після декількох років соціально-політичної нестабільності [10].

У червні перший прямий залізничний транспорт із Китаю доїхав до терміналу Києва. Він прибув 8 червня і походить з китайського Янтаю [11]. Цю послугу організувала EU-Trans, київська компанія-експедитор. Він пролягав через Монголію та Росію і складався з 41 40-футового контейнера, завантаженого різноманітним асортиментом товарів: від одягу та взуття до медичного та технологічного обладнання. Подорож зайняла п'ятнадцять днів.

Крім встановлення прямого сполучення з Китаєм, Україна також стала європейськими воротами для руху на захід. Зростання євразійського руху привело до частоті перевантаженості пунктів перетину кордону на європейських пунктах в'їзду. Отже, існує потреба в альтернативах, що дозволяють залізничних перевезеннях зберігати безперебійність і ефективність своїх послуг. Українська компанія Global Ocean Link разом з поляками з PCC Intermodal розробили сполучення між Україною та Польщею, яке має стати постійним залізничним маршрутом Нового Шовкового Шляху(рис.2) [12]. Згідно інформації, яку вони розмістили на своєму сайті, Маршрут через Україну набирає популярність як альтернатива перевезень через Росію. „Кожного тижня до міжнародного залізничного сполучення додаються нові країни і міста. В цілому залізничні перевезення між Європою та Китаєм в цьому році зросли на 30% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Україна, як найбільша країна в ЄС, не могла залишатися осторонь від таких подій. Україна повинна бути підключена до євразійської залізничної мережі, це тільки питання часу.”, йдеться у описі проекту компанії.

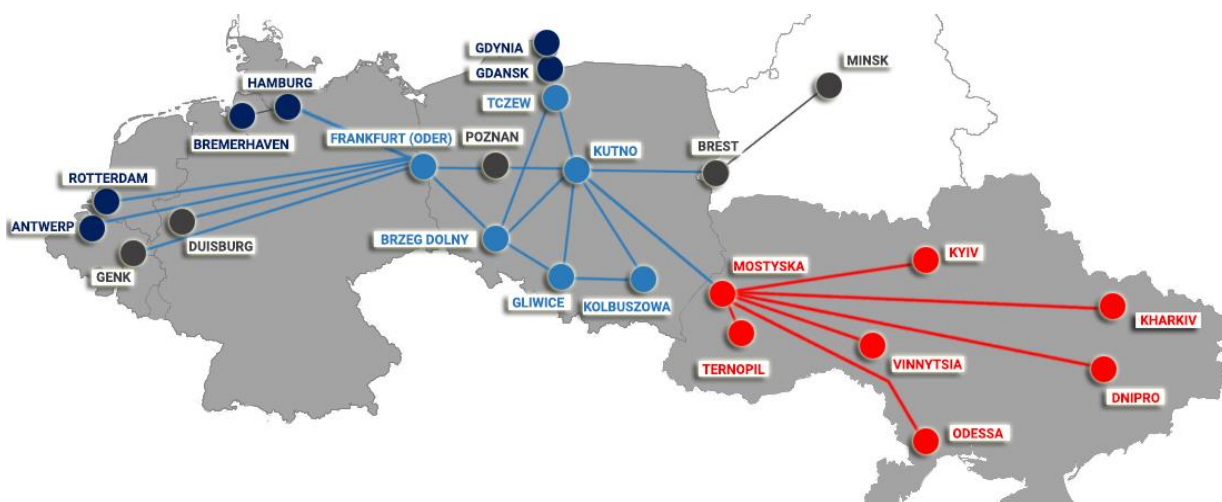

Рис. 2. Маршрут розроблений GOL за підтримки PCC Intermodal

Підсумування: Україна та її залізниці мають що запропонувати щодо євразійських залізничних перевезень та розгрузки коридорів. Наприклад, оскільки в даний час прикордонний перехід Брест / Малашевичі здійснює весь рух на захід із Китаю, на думку Тимофія Мураховського, інфраструктура Білорусі досягає своїх меж. Застосування Української залізниці як альтернативи могло б, таким чином, полегшити рух транспорту та поліпшити якість послуг. Регулярність перевезення вантажів з Китаю разом із встановленням нового залізничного сполучення з Польщі до України (Мостиська) у квітні 2019 року свідчить про потенціал, який країна має використовувати як наступний транзитний маршрут Нового Шовкового Шляху. Тому Україна має поставити за мету довести, свою спроможність бути надійним партнером, забезпечуючи якість та доступність

сервісу вантажного перевезення. Незважаючи на негативні чинники викликані глобальною пандемією, Україна знову відкрила ворота для вантажних перевезень, забезпечивши безпеку транзитних поїздів та запросивши потенційних партнерів до спільної роботи. Також слід уважно стежити за розвитком проекту Шовкового Шляху здоров'я, який може стати поштовхом до розвитку української системи охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Le Corre, Philippe. "Chinese investments in European Countries: Experiences and lessons for the "Belt and Road" initiative." *Rethinking the silk road*. Palgrave Macmillan, Singapore, 2018. P. 161-175.
2. Між Заходом і Сходом: Яка роль України на Шовковому шляху Agropolit.com, 2017. <https://agropolit.com/spetsproekty/379-mij-zahodom-i-shodom-yaka-rol-ukrayini-na-shovkovomu-shlyahu> (дата звернення 06.02.2021).
3. Casarini, Nicola. "When all roads lead to Beijing. Assessing China's New Silk Road and its implications for Europe." *The International Spectator* 51.4, 2016: p. 95-108.
4. Genovese, Paolo Vincenzo "the BRI and the Organization of Living Space Before and After Covid-19", *ISPI*, 2020. URL: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/bri-and-organization-living-space-and-after-covid-19-26846> (дата звернення 06.02.2021).
5. Khaleeq Kiani "Pakistan urges China to soften terms for power deals", *Dawn*, 2020. URL: <https://www.dawn.com/news/1549299> (дата звернення 06.02.2021).
6. Cao, Jiahn. "Toward a Health Silk Road: China's Proposal for Global Health Cooperation." *China Quarterly of International Strategic Studies* 6.01, 2020: 19-35.
7. Транзит вантажів у контейнерах в повідомленні Китай - Європа - Китай по мережі ООО РЖД подвоївся в січні-листопаді, *Cargo.rzd.ru*, 2020. URL: <https://cargo.rzd.ru/ru/9514/page/3104?id=258047> (дата звернення 06.02.2021).
8. Jensen, Thomas-Peder, "Rail transport has become more competitive in speed and cost", *Tschudi Logistics*, 2020. URL: <https://tschudilogistics.com/rail-transport-china-cis-europe/> (дата звернення 06.02.2021).
9. Колісниченко, Вадим, " «Укрзалізниця» у 2020 році наростила перевезення контейнерів на 11%", *GMK Center*, 2020. URL: <https://gmk.center/ua/news/ukrzeliznicya-u-2020-roci-narostila-perevezennya-kontejneriv-na-11/> (дата звернення 06.02.2021).
10. Ukraine on the New Silk Road, *RailFreight Live*, 2020. URL: https://www.youtube.com/watch?v=O2E7PffrGRg&ab_channel=RailFreightLive (дата звернення 06.02.2021).
11. Перший прямий контейнерний поїзд з Китаю прибув до Києва URL: <https://railexpo.ua/novyny/pershyi-priamyi-konteynernyi-poizd-z-kytaiu-prybuva-u-kyiv/> (дата звернення 06.02.2021).
12. Global Ocean Link has organized a regular train service between Ukraine and Poland URL: <https://gol.ua/en/ukraine-cannot-be-on-the-sidelines-of-the-new-silk-road/> (дата звернення 06.02.2021).

SECTION 7.

LAW AND INTERNATIONAL LAW I

Havrik Roman Oleksandrovyh

Ph. D in Law, Associate Professor of
Department of Administrative activity,
*National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine*

Svitlana Anatoliivna Petrechenko

Ph. D in Law, Associate Professor of
Department of Administrative activity,
*National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine*

PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERACTION OF BODIES (UNITS) OF STATE BORDER PROTECTION AND CUSTOMS

At the present stage of development of the Ukrainian state, in terms of strengthening globalization processes in the world economy, including taking into account the approximation of the economy, law, political system and social sphere of Ukraine to European standards, implementation of Association Agreements, readmission, visa-free regime between Ukraine on the one hand and the European Union on the other, certain directives and regulations of the European Union, which regulate a number of issues of political, social and economic nature, economic ties are being strengthened between Ukraine and the member states of the European Union, between economic entities of these countries, which in turn leads to an increase in the movement of goods, currency, cultural values, vehicles and other items across the customs border of Ukraine.

This study is also relevant in terms of developing a better mechanism for cooperation between border and fiscal units in other countries, as was noted Aurelija Pūraitė, the European Union is currently facing a number of problems related to effective border management, the need for appropriate economic and financial measures and control of migration flows, which is crucial for achieving the common goals of public security, stability, respect for European values and the rule of law [1, p. 31-32].

Certain issues of cooperation between fiscal and border units on the implementation of joint customs and border control over goods and other items moving across the customs border, have been the subject of many scientists, unfortunately, they hardly touch upon such an important aspect of cooperation between the customs of the State Customs Service of Ukraine and the state border guards, as an interaction during the detection of signs of violations of customs regulations, the detection of property that has no owner or whose owner is unknown, as well as other issues related to the need for joint customs and border control, and even if they were the subject of the study, they were of a sufficiently overview nature.

Given that on October 18, 2018, a joint order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine number 849/828 (hereinafter - the Procedure № 849/828)

approved a new procedure for this interaction [2], there is a need to analyze it and development of proposals for its improvement in terms of ensuring the effective operation of state border guards and customs of the State Customs Service of Ukraine, ensuring compliance with customs legislation and legislation on border issues, prevention of violations in this area, including prevention of smuggling, ensuring economic and national security of Ukraine, in particular on the administrative border with the Autonomous Republic of Crimea, the line of demarcation between the controlled territory of Ukraine and the territory of certain districts of Donetsk and Luhansk regions controlled by so-called "DPR" and "LPR" and the Russian Federation.

Unfortunately, the Procedure number 849/828 does not contain any other significant changes, although a number of issues related to the interaction of these bodies with the bodies of the State Customs Service of Ukraine arise in the operational and service activities of state border protection bodies.

In particular, as evidenced by an anonymous survey of staff of the State Border Guard Service of Ukraine with experience working at checkpoints across the state border, the vast majority (over 80%) of respondents mentioned the problem of insufficiently effective coordination of the work of state border guards and customs of the State Customs Service of Ukraine on ensuring the unity of customs and border control, which leads to excessive queues at checkpoints, impossibility to send a representative of the State Customs Service of Ukraine or a state border protection body due to the fact that they carry out customs or border control of another person moving goods, vehicles across the state / customs border of Ukraine, lack of interest in such interaction, lack of a specific list of reasons when a joint review should be conducted, the feasibility of increasing the staff in terms of providing in the staff of the relevant unit of persons responsible for conducting a joint review on an ongoing basis. It was also noted that there are no sanctions for failure to conduct a joint inspection in case of detection of goods that move both in violation of customs rules and border legislation without sufficient reasons for this.

In connection with the above, we can offer the following solutions to these problems. The current legislation in general provides for the obligation to inform about the detection of signs of violation of customs rules, property, the owner of which is unknown or which does not have the owner of the responsible persons of the State Customs Service of Ukraine and state border guards, as well as the responsibilities of the administrative task force to inspect the relevant property.

On the other hand, it is expedient to provide for the establishment of a Joint Customs and Border Control Group consisting of the Administrative Task Force and responsible customs officers of the State Customs Service of Ukraine, which should be empowered to inspect detected property and draw up acts on detection of property, seizure of relevant property, objects of the offense and relevant documents, obtaining appropriate explanations from participants and witnesses of the offense, as well as their subsequent transfer to the customs of the State Customs Service of Ukraine. At the same time, the task of state border guards should be only to stop the offense, detain the perpetrators and ensure the safety of relevant property, vehicles, objects of the offense and relevant documents until the arrival of representatives of fiscal authorities and the creation of a Joint Group, as well as registration of protocols on administrative offenses in case of detection of offenses in the actions of persons whose counteraction is attributed to the competence of the State Border Guard Service of Ukraine, the task of customs officials of the State Customs Service of Ukraine - registration of procedural documents in case of violation of customs rules. In this case, failure to conduct a joint inspection by border and fiscal units will be illegal, and therefore the perpetrators may be subject to disciplinary action. At the same time, in order to ensure the continuity of control, it is advisable to provide separately in the staff of the State Border Guard and Customs of the State Customs Service of Ukraine persons who should be included in the Joint Group and will not be involved in other activities.

Conclusions. Based on the above, it can be concluded that the issues of cooperation between state border guards and customs of the State Customs Service of Ukraine are regulated by the

updated Procedure number 849/828, approved by a joint order of the Ministry of Internal Affairs and the Ministry of Finance of Ukraine, which contains a number of novelties. Unfortunately, the mentioned Procedure № 849/828 does not solve a number of urgent issues of such interaction, such as: insufficiently effective coordination of the work of state border protection bodies and customs of the State Customs Service of Ukraine on issues of ensuring the unity of customs and border control, impossibility to send a representative of the state border protection bodies (state border protection units) and customs of the State Customs Service of Ukraine, to conduct separate control in cases when it is necessary to conduct joint control, lack of interest in carrying out such interaction, lack of a specific list of reasons when a joint inspection should be conducted, lack of sanctions for failure to conduct a joint inspection in case of detection of goods, who move both in violation of customs regulations and border legislation without sufficient reasons for this. Therefore, a solution to these problems is proposed.

References:

1. Aurelija Pūraitė, Saulius Greičius, Danguolė Seniutienė. (2017) *Managing State Border in the Context of Migration Crisis in Europe*. Lithuanian Case. Montenegrin Journal of Economics. Vol. 13. No 3. Paged 31-42.
2. On approval of the Procedure for cooperation between the bodies of the State Border Guard Service of Ukraine and the State Fiscal Service of Ukraine in identifying signs of violations of customs rules, as well as identifying property that is not owned by the owner or whose owner is unknown (2018): an order of the Ministry of Finance of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 18.10. 2018 year № 849/828. *Official Bulletin of Ukraine*. No. 97. P. 30. Art. 3208.

Siimak Valeriya Yevgenyvna

Student, Law Faculty

National Aviation University, Ukraine

Milimko Larysa Vasylyvna

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor

National Aviation University, Ukraine

STATE POLICY IN THE FIELD OF CLIMATE CHANGE AS A BASIS FOR IMPROVING LEGAL REGULATION

The solution to the problem of climate change largely depends on the nature of domestic and foreign policy of a particular state, its approach to international cooperation. Climate change is a potentially irreversible threat to humanity and the planet as a whole, and therefore requires the widest possible cooperation of all countries and participation in an effective and appropriate international response to accelerate the reduction of global greenhouse gas emissions.

In this regard, the study of the development and implementation of state policy in the field of climate change is a topical issue today. It is the effective state policy that should be the basis for the development of effective legislation in the field of combating the negative changes of the environment caused by climate change.

As a Party to the United Nations Framework Convention on Climate Change, on April 22, 2016, Ukraine signed the Paris Agreement, a universal, legally binding global agreement aimed at combating climate change. Ukraine has committed itself to preventing climate change by keeping global average temperatures well below 2 ° C above pre-industrial levels and making efforts to limit temperature rises to 1.5 ° C. this will significantly reduce the risks and impacts of climate change; increase the ability to adapt to the adverse effects of climate change and promote resilience to such change and development with low greenhouse gas emissions in a way that does not jeopardize food production [1].

In this regard, a number of initiatives have been implemented in Ukraine, which have given impetus to the formation of climate policy as an independent direction of public policy. Thus, the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 7, 2016 approved the Concept of implementation of state policy in the field of climate change until 2030 [3]. Thus, the first strategic document in the field of combating climate change was adopted at the national level, which takes into account the main provisions of the Paris Agreement and will contribute to the implementation of the main objectives of international climate policy in Ukraine. The purpose of the Concept is to improve state policy in the field of climate change to achieve sustainable development of the state, create legal and institutional prerequisites for a gradual transition to low-carbon development with economic, energy and environmental security and improve the welfare of citizens.

On July 18, 2018, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved and sent to the Secretariat of the UN Framework Convention on Climate Change [1] for adoption at the international level the Strategy of Low Carbon Development of Ukraine until 2050. The aim is to determine the directions of transition of our state's economy to the trajectory of low-carbon growth on the basis of sustainable development in accordance with national priorities. As stated in the text of the Strategy, it is at the national level a tool for public administration and the formation of climate-responsible behavior of businesses and citizens.

The adoption of the above documents is a significant contribution to the formation of state policy in the field of climate change, but there is a question about the effectiveness of the latter.

According to the rating provided in the Index of Effectiveness of Combating Climate Change, Ukraine with a score of 60 points is in the overall table, and first in the group of "yellow spectrum" - countries with an average level of success in combating climate change. However, despite the high overall rating score, it was Ukraine's climate policy that was ineffective. Only 40 points out of 100 possible were obtained in this category. And if the international climate policy was estimated at 53.2 points, the national policy - 34.3. According to a report published by the ranking for each country, the lack of ambition in the national climate policy affects the very low assessment of the national climate assessment of Ukraine and how the rate of emission reduction and development of renewable energy by 2030 meet the challenge of preventing rising temperatures. Earth at 2 degrees Celsius [2].

It should be noted that today there is no specialized legal act in the field of climate change and regulation of greenhouse gas emissions, which should determine the legal and organizational framework for prevention and mitigation of climate change and was directly aimed at fulfilling Ukraine's obligations under the Framework the UN Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol thereto and the Paris Agreement. The adoption of such a law is a logical step in the implementation of state policy in the field of climate change, which would solve the problem of imperfect regulatory regulation in this area. Unfortunately, the development of such a legal act is not envisaged by any of the adopted strategic documents in the field of combating climate change.

Summarizing the above, Ukraine has adopted a number of important documents in the field of climate policy, including the approved Concept for the implementation of state policy in the field of climate change for 2030 [3], approved the Action Plan for the implementation of the Concept for the implementation of public policy in the field of climate change. work on legislation on monitoring greenhouse gas emissions. Thus, the foundations of Ukraine's climate policy are in place, but they have certain shortcomings. Thus, there is still no specialized legal act in the field of climate change and regulation of greenhouse gas emissions, and the lack of ambitious goals to reduce greenhouse gas emissions, declared by our state, remains a problem that needs to be addressed urgently.

It should be emphasized that non-interference in the process of climate change and delays in the adoption of precautionary and adaptation measures can have serious consequences for national and global security. In turn, it is effective public policy that can reduce the negative impact of climate change on the environment and provide conditions for the full existence of man and society.

References:

1. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), World Health Organization (WHO), Retrieved 22 October 2020.
2. IPCC SAR WG3 (1996), Bruce, J. P.; Lee, H.; Haites, E. F. (eds.), Climate Change 1995: Economic and Social Dimensions of Climate Change, Contribution of Working Group III (WG3) to the Second Assessment Report (SAR) of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Cambridge University Press, ISBN 0-521-56051-9
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 07.12.2016 № 932-р

Maksurov Aleksey Anatolyevich

Candidato di diritto, Professore

Università statale di Yaroslavl intitolata a P.G. Demidova, Russia

Docente, Facoltà di Giurisprudenza

Università Sorbona di Parigi, Francia

TECNOLOGIA GIURIDICA DI COORDINAMENTO DELLA POLITICA ESTERA ITALIANA

Il legislatore della Repubblica italiana, di norma, presta molta attenzione alle questioni relative al coordinamento della tecnologia giuridica [1]. Tuttavia, anche nell'attività politica estera della Repubblica italiana ci sono importanti meccanismi di coordinamento, il cui valore è difficile da sopravvalutare.

Secondo EVERY EFFORT MUST BE MADE to minimise IMPACT of GLOBAL DOWNTURN ON AFRICA's INFRASTRUCTURE, parlando al termine dell'incontro a Roma, il coordinatore DELL'ISA Alex Rugamba ha dichiarato: "non dobbiamo sottovalutare l'impatto della crisi finanziaria ed economica sugli investimenti nel settore delle infrastrutture Dell'Africa, in particolare sul livello degli investimenti del settore privato. Ma affinché L'Africa possa beneficiare, devono essere creati "elementi costitutivi di un'infrastruttura affidabile". «Ciò significa un migliore coordinamento degli sforzi per ridurre il deficit di finanziamento e lavorare con i partner e le parti interessate per incoraggiare i servizi infrastrutturali in Africa ai fornitori di utilizzare \$ 20 miliardi che possono essere ottenuti ogni anno attraverso una maggiore efficienza", ha aggiunto. Alla riunione hanno partecipato rappresentanti Senior dei governi del G8, istituzioni multilaterali come la Banca africana per lo sviluppo, la Banca Mondiale, la Commissione Europea, la Banca Europea per gli investimenti e istituzioni africane come L'Unione Africana, le comunità economiche regionali. Hanno partecipato anche rappresentanti di alto livello delle istituzioni finanziarie provenienti dalla Cina, dalla Banca islamica per lo sviluppo, dal gruppo arabo per il coordinamento delle attività All'interno del fondo e Dall'India [2].

Un altro esempio « " i progetti devono essere presentati sia dai coordinatori italiani che Coreani alle rispettive amministrazioni. I progetti presentati solo da una delle due parti non saranno considerati. I progetti di tre anni devono essere redatti in inglese, firmati dal coordinatore del progetto e devono includere le seguenti informazioni: titolo, area di ricerca (deve essere specificata una sola area), tre parole chiave del progetto, nomi e dati personali (in questo ordine: posta, istituzione, Indirizzo, Telefono, Fax, E-Mail)dei coordinatori italiani / Coreani; un breve elenco di cinque pubblicazioni del coordinatore italiano / Nel caso di un progetto già esistente, i coordinatori italiani e coreani devono indicare lo stato attuale e i risultati raggiunti finora ... I coordinatori italiani e coreani devono presentare le loro proposte ai ministeri o alle agenzie responsabili dell'attuazione del Programma Esecutivo di cooperazione scientifica e tecnica in entrambi i paesi. I progetti che non sono stati presentati in entrambi i paesi in conformità con le procedure di cui sopra non saranno considerati ... Il coordinatore Coreano deve presentare il progetto di ricerca compilando il modulo allegato e inviandolo dal 22 giugno al 31 luglio 2009, dieci copie, per posta, con i documenti ufficiali rilasciati dal suo istituto... Il coordinatore deve anche scaricare un modulo elettronico sul sito web della Fondazione coreana per la cooperazione internazionale tra scienza e tecnologia (KICOS) ... Alla fine di ogni anno, i coordinatori italiani devono segnalare lo stato di avanzamento dei loro progetti. Il finanziamento per il prossimo anno non sarà concessa se i

coordinatori non presenteranno le loro relazioni di lavoro. I coordinatori Coreani riportano le loro prestazioni un mese prima della scadenza dei loro contratti. Ogni contratto verrà rinnovato prima della scadenza dei loro contratti e la dimensione del fondo sarà determinata in base alla valutazione della loro efficacia e al risultato atteso ... Anche nel Partito Coreano, ogni ricercatore può presentare un solo progetto; la proposta di un programma speciale esclude la possibilità per il coordinatore del progetto di richiedere altri finanziamenti come programma di scambio di ricercatori " [3].

Un altro esempio, più specifico. "SIGMA continua la collaborazione negli appalti pubblici con PPB. In questo contesto, rimane importante per SIGMA garantire un coordinamento continuo con DG MARKT, in particolare quando si lavora su una proposta di modifica della legge sugli appalti pubblici ... La PBD garantirà un adeguato coordinamento con altre attività e impedirà la duplicazione delle attività ... Il progetto richiede un responsabile del progetto responsabile del coordinamento generale delle attività del progetto, un consulente residente per la gestione delle attività del progetto ed esperti a breve termine (un numero che sarà offerto dallo Stato membro, ma preferibilmente non più di 15 persone) ... Il responsabile del progetto MS descriverà, coordinerà e supervisionerà l'orientamento generale del progetto, dirigerà l'attività del progetto e assicurerà il raggiungimento del risultato previsto ... Inoltre, egli deve coordinare, da parte dello Stato membro, il Comitato di gestione del progetto (PSC), che si riunirà a Skopje almeno una volta ogni tre mesi ... Compiti del consulente residente(residente): pianificare, collaborare e garantire la corretta qualità dei risultati, coordinare e organizzare eventi di formazione, seminari e attività di sensibilizzazione del pubblico ... Gruppo di affari dell'unione EUROPEA e relazioni internazionali - caratteristiche principali divisioni: la cooperazione con le organizzazioni internazionali, la cooperazione con le autorità nazionali degli appalti pubblici di Stati membri dell'UE, la preparazione e l'organizzazione di convegni nazionali e internazionali e seminari per gli appalti pubblici, la pianificazione e il coordinamento internazionale TP ... Organizzazione, selezione e nomina dei membri dei gruppi di lavoro, comitati direttivi e di coordinamento, seminari beneficiari secondo il piano di lavoro del progetto " [4].

Riteniamo che le norme di coordinamento nel diritto della Repubblica italiana siano piuttosto numerose e varie. I disegni giuridici applicati dal legislatore possono parlare dell'efficacia di queste norme, dell'assenza delle loro proprietà di blanchetnosti (riferimento): si tratta di norme di azione diretta che portano direttamente alla risoluzione della situazione giuridica nel merito.

Come una cosa positiva dovrebbe essere notato e uno studio approfondito di queste norme in termini di struttura delle norme di legge. La dovuta attenzione è rivolta anche alle questioni relative al rapporto tra queste norme.

Tutto ciò ci permette di dire che le norme di coordinamento nel diritto della Repubblica italiana combinano in modo ottimale il risparmio di impatto pubblico-legale e l'efficacia dell'applicazione.

Tuttavia, le norme di coordinamento nel diritto della Repubblica Italiana non sono prive di alcune carenze, la cui correzione consentirebbe di migliorare significativamente la qualità della regolamentazione costituzionale in Italia nel suo complesso.

In primo luogo, il numero di difetti di queste norme è la loro frammentazione, cioè, non sono previsti per risolvere la maggior parte dei conflitti giuridici a livello costituzionale e sono applicati episodicamente.

In secondo luogo, viene prestata poca attenzione ai modi e ai mezzi, alle forme pratiche sostenibili di interazione coordinata.

In terzo luogo, queste norme non sono supportate da norme organizzative e procedurali, il che riduce il livello della loro attuazione a causa della mancanza di diligenza in termini di processo di esecuzione.

Elenco delle fonti utilizzate:

1. Maksurov A.A. Norme di legge di coordinamento nella legislazione della Repubblica Italiana // Науковий прогрес та тенденції сучасної науки [текст]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 30 вересня 2018 року у м. Дніпро: зб. наук. праць «ΛΟΓΟΣ» / відп. за випуск Голденблат М.А. // ГО «Європейська наукова платформа». – Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В.М., 2018. – Т.1.- С.18-21.
2. Comunicazione ufficiale del Governo Italiano //
- <http://www.esteri.it/mae/en/search?q=site:www.esteri.it%20coordin>
3. Comunicazione ufficiale del Governo Italiano //
- <http://www.esteri.it/mae/en/search?q=site:www.esteri.it%20coordin>
4. Comunicazione ufficiale del Governo Italiano //
- <http://www.esteri.it/mae/en/search?q=site:www.esteri.it%20coordin>

Гльченко Олександр Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально - наукового інституту права
Сумський державний університет, Україна

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ

Охорона державного кордону є однією із найважливіших функцій держави. Державний кордон - це ознака, яка повинна бути притаманна будь-якій державі і без якої неможливе її існування.

Сфери здійснення територіального верховенства держав визначаються за допомогою кордонів, установлених між ними. Отже, основним призначенням кордонів полягає у встановленні меж державних територій.

Жодна держава не може існувати без юридично визначеної території. Проте геополітичним державним атрибутом є відповідний політичний простір, який визначається державними кордонами, що закріплені нормами національного та міжнародного законодавства. Належне функціонування будь-якої країни, рівень її соціального та економічного розвитку безпосередньо залежить від надійної охорони, захисту та стабільності державних кордонів. Невід'ємною складовою державної прикордонної політики і державно-правового регулювання є створення ефективної, досконалої правової бази та умов для забезпечення суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, враховуючи при цьому сучасні виклики які існують в безпековій сфері, пов'язані з державним регулюванням прикордонної безпеки, охорони та захисту державного кордону в цілому й адміністративно-правовим регулюванням зокрема.

Євроінтеграційна політика України, процеси глобалізації, які відбуваються в світі, прояви зовнішньої агресії впливають на прикордонну політику та потребують пошуку шляхів підвищення рівня надійності захисту та охорони державного кордону як основного атрибуту її суверенітету, територіальної цілісності та важливої складової національної безпеки України.

Вагомим заходом щодо підвищення прикордонної безпеки України є впровадження в Україні проекту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)» що фінансується Європейським Союзом та втілюється Міжнародним центром з розвитку міграційної політики (ICMPD). Реалізація Проекту дасть можливість виявляти та усувати недоліки у впровадженні реформ, що допоможуть наблизити національну систему управління кордонами до стандартів та найкращих практик Європейського Союзу

Згідно з Конвенцією Монтевідео про права та обов'язки держав (Монтевідео, 26 грудня 1933 г.) територія є необхідною ознакою держави і контроль над територією – необхідний елемент державності. Юрисдикція над територією передбачає компетенцію держави приймати та втілювати норми стосовно даної території. Суверенітет держави передбачає здатність держави здійснювати виключну юрисдикцію над своєю територією [1].

В основних положеннях Конституції України, ст. 1 закріплено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України (ДК) покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [2], вступ до Ради Європи та інші

сучасні чинники, обумовили потребу в переоцінюванні основних питань, що стосуються галузі охорони та захисту ДК, та безпосередньо місця Державної митної служби України в системі органів державної виконавчої влади що забезпечують правопорядок на державному кордоні.

Складна економічна ситуація в Україні зумовлює посилення негативної тенденції, коли митниця відіграє провідну роль у забезпеченні бюджетних надходжень, а митні платежі є одним з головних джерел формування дохідної частини державного бюджету. Це зумовлює критичну залежність національної економіки від імпорту а також провокує підвищення фіскального навантаження на міжнародну торгівлю та не сприяє покращанню бізнес-клімату в Україні [3].

На сьогодні на противагу правоохоронній функції як пріоритетній усе більше посилюється фіскальна функція митниці, яка має бути для неї другорядною. Це зумовлює конфлікт та невідповідність місії, завдань і функцій митної системи й підміну пріоритетів державної митної політики. Фіскальна складова має бути логічним наслідком правоохоронної, а не метою діяльності митних органів у вигляді виконання планових індикативних показників.

Утім, як у період формування незалежності України, так і сьогодні функція наповнення державного бюджету “швидкими” грошима непрямого оподаткування залишилася практично незмінною. Подальший розвиток державної митної справи вимагає відходу від принципу та пріоритету збирання митних платежів і віддавання переваги спрощенню процедур торгівлі та контролю над ланцюгами поставок. Однак це можливо лише в системі, яка вільна від надмірної бюрократії, корупції та домінування фіскальної функції [4].

Вагомим заходом щодо усунення недоліків в діяльності Державної митної служби є впровадження в Україні проекту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)» що фінансується Європейським Союзом та втілюється Міжнародним центром з розвитку міграційної політики (ICMPD).

Проект допомагає виявляти та усувати прогалини у впровадженні національних реформ, покликаних наблизити українську систему управління кордонами до стандартів та найкращих практик Європейського Союзу. Проект розвиває ефективніші механізми двосторонньої комунікації з громадськістю та заохочує заходи, що протидіють корупції в довгостроковій перспективі [5].

Після розробки та схвалення відповідних концепцій Держмитслужбою «EU4IBM» надаватиме підтримку у їх впровадженні, щоб забезпечити якісне надання послуг громадянам, сприяти регіональному співробітництву, розвитку транскордонної торгівлі та людським контактам, дозволити громадянам і суб'єктам господарювання отримувати вигоду від збільшення мобільності та інтеграції у світові економічні потоки – все це у поєднанні із вищим рівнем безпеки кордонів та попередженням транскордонної злочинності.

Як зазначає Ксав'є Камю, керівник секції «Ефективне врядування та демократизація» Представництва ЄС в Україні, відкриті, але добре керовані, контрольовані та безпечні кордони є однією з основних цілей Стратегії інтегрованого управління кордонами України. ЄС, будучи довготривалим партнером України, поділяє цю мету та надає постійну та всебічну підтримку у цьому напрямі [5].

Отже, одним з основних суб'єктів що здійснює правопорядок на державному кордоні є органи Державної митної служби (ДМС). Згідно пріоритетів державної митної політики правоохоронна функція митних органів є пріоритетною, але у зв'язку із складним економічним становищем в Україні фіскальні функції митниці посилюються. Фіскальна складова в діяльності ДМС не може бути метою їх діяльності та має бути логічним наслідком правоохоронної. Основними напрямками розвитку державної митної політики

має бути спрощення митних процедур та відходу від сучасних пріоритетів збиранням митних платежів. Це можливо лише за умов усунення надмірної бюрократії, корупції та домінування фіскальних функцій.

Список використаних джерел:

1. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, UOI The Faculty of law. URL: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml> (дата звернення: 02.02.2021).
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. - № 30. Ст. 141.
3. Комаров О.В. Удосконалення фіскальної політики у галузі митної справи. – *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. К.: - 2017. - № 4 (87). - С. 62-67.
4. Експерти ЄС продовжують проводити оцінювання пунктів пропуску через державний кордон України. Адміністрація Державної прикордонної служби України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/eksperti-yes-prodovzhuyut-provoditi-ocinyuvannya-punktiv-propusku-cherez-derzhavnij-kordon-ukrayini> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM). URL: <https://eu4ukraine.eu/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D> (дата звернення: 03.02.2021).
6. <https://eu4ukraine.eu/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D> (дата звернення: 03.02.2021).

Сидоренко Віталій Вікторович

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри права та соціально-поведінкових наук

Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», Україна

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МУНІЦИПАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ В СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Запровадження реформи децентралізації актуалізує необхідність виконання покладених на органи місцевого самоврядування завдань щодо забезпечення громадського порядку та охорони й захисту прав і законних інтересів громадян в межах територіальної громади. Виходячи зі збільшення запитів мешканців громади щодо забезпечення особистої безпеки та підвищення ефективності нових інституцій місцевого самоврядування, потребує систематизації досвід функціонування муніципальних утворень в сфері забезпечення громадського порядку та визначення найбільш оптимальних організаційно-правових форм діяльності недержавних суб'єктів, що здійснюють відповідні функції, а також пошук дієвих механізмів та моделей удосконалення правового та організаційного забезпечення їх діяльності.

Чинне законодавство України передбачає доволі широкі можливості для суб'єктів місцевого самоврядування в царині забезпечення громадського порядку та особистої безпеки громадян. Так, ст. 140 Конституції України та ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» гарантують право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України[1,2], а в ст.ст. 30,33,38,38¹ цього закону деталізуються окремі повноваження органів місцевого самоврядування щодо контролю за роботою громадських вбиралень, стоянок та майданчиків для паркування автомобільного транспорту, якістю питної води, станом благоустрою населених пунктів, дотриманням правил паркування транспортних засобів, за поведінням із відходами, додержанням земельного та природоохоронного законодавства, здійсненням заходів щодо землеустрою, а також щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян[2]. Відповідно органи місцевого самоврядування мають реальну можливість формувати відповідні муніципальні утворення покликані забезпечити реалізацію відповідних повноважень. І саме на цьому етапі виникають значні складності та неузгодженості, що у свою чергу призводять до суттєвих правових аномалій у визначенні правового статусу та організаційно-функціональних аспектів здійснення практичної діяльності місцевих суб'єктів забезпечення громадського порядку в межах територіальної громади.

На сьогодні в Україні діють три фактично не узгоджені між собою законодавчі акти: «Про охоронну діяльність», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про Національну поліцію», які фактично складають основу національного законодавства в сфері організації та діяльності муніципальних утворень в сфері забезпечення громадського порядку. Так, Закон України «Про охоронну діяльність» визначає організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян, а також встановлює, що суб'єктом охоронної діяльності є суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії[3]. В свою чергу Закон України «Про участь

громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» визначає засади участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону, засади організації та діяльності відповідних громадських формувань та основоположні аспекти взаємодії громадських формувань з правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування[4]. В Законі України «Про Національну поліцію» деталізуються правові засади організації та діяльності Національної поліції України та засади взаємодії поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування[5].

Відповідно перед органами місцевого самоврядування постає необхідність визначити за допомогою яких механізмів та у якій формі реалізувати власні повноваження у сфері забезпечення громадського порядку. В даному контексті необхідно звернутись до основних наукових поглядів на проблематику створення та функціонування муніципальних правоохоронних формувань.

При здійсненні місцевого самоврядування фундаментальне значення має права організація охорони громадського порядку, без нього неможлива діяльність органів у сфері охорони громадського порядку, залучення громадськості до його охорони. Особливе місце в цьому процесі належить законам, які приймаються в установленому порядку і, маючи найвищу юридичну силу, регулюють найважливіші суспільні відносини, зокрема у сфері охорони громадського порядку[6], а створення місцевої (муніципальної) поліції потребує чіткого розмежування компетенції між державною та місцевою (муніципальною) поліцією. Головним напрямом діяльності місцевої поліції повинна бути профілактична діяльність щодо проступків проти публічного порядку, а також надання різноманітних соціальних послуг населенню, підтримання публічного порядку та надання допомоги населенню[7].

Відповідно в сучасних умовах державотворення та процесів децентралізації пріоритетною моделлю місцевої (муніципальної) поліції має стати її створення на базі підрозділів поліції превентивної діяльності. Водночас процесам створення місцевої (муніципальної) поліції мають передувати вирішення питань щодо нормативно-правового регулювання її статусу з чітким окресленням завдань, функцій, розмежування повноважень із центральними органами Національної поліції та шляхів фінансування[8]. При цьому створення та діяльність муніципальних органів правоохоронної спрямованості на сьогодні регламентується локальними нормативно-правовими актами (рішеннями місцевих рад, статутами територіальних громад, статутами комунальних підприємств), тому що законодавчого врегулювання цього питання поки немає[9].

Отже, зважаючи на те, що створення та діяльність муніципальних формувань з охорони громадського порядку, як це вбачається з аналізу спеціальної наукової літератури, є одним з пріоритетних напрямків діяльності органів місцевого самоврядування в сучасних умовах реалізації реформи децентралізації в Україні, виникає необхідність визначити певні орієнтири та окреслити коло проблемних питань їх правового статусу.

Взаємовідносини в сфері охорони громадського порядку є сферою перетину, інтересів всіх членів територіальної громади і без активної участі органів місцевого самоврядування у підтримці громадської безпеки та правопорядку неможливе ефективне функціонування муніципальних інститутів, але пріоритетної при цьому повинна бути ініціатива самих жителів відповідної території, тобто реальний запит на створення муніципальних правоохоронних утворень повинен бути сформований на рівні громадських ініціатив, а самі громадяни повинні брати безпосередню участь у діяльності таких суб'єктів. Основним завданням органів місцевого самоврядування при цьому повинно бути створення можливостей для застосування найбільш дієвих форм і методів у сфері охорони громадського порядку, які напрацьовані як на національному рівні, так і в постсоціалістичних країнах, що є членами Європейського Союзу (Литва, Естонія, Чехія, Словаччина та Польща). Це сприятиме налагодженню соціального компромісу та

партнерських взаємовідносин між владними суб'єктами та жителями відповідної території.

Однак, на сьогодні залишається велика кількість проблемних питань організації та діяльності муніципальних правоохоронних утворень, зокрема відсутності прозорих стандартів щодо їх створення та механізмів координації діяльності, низької рентабельності або взагалі збитковості діяльності, низький рівень залучення до забезпечення щоденних потреб людини, в окремих випадках незадовільна якість послуг, що надаються населенню. Саме тому виникає необхідність проведення подальших всебічних та ґрунтовних наукових пошуків в аспекті забезпечення стабільності і розвитку територіальних громад щодо забезпечення громадського порядку засобами муніципального адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. № 254к/96-ВР. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні (Закон України). № 280/97-ВР. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.
3. Про охоронну діяльність (Закон України). № 4616-VI. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону (Закон України). № 1835-III. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.
5. Про Національну поліцію (Закон України). № 580-VIII. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
6. Дерев'янка, С. (2019). Форми участі громадян в забезпеченні громадського порядку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, (5), Вилучено з <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1439>
7. Комісаров, С. (2018). Актуальні питання функціонування місцевої (муніципальної) поліції. *Правовий часопис Донбасу*, (1), 126-132. Вилучено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2018_1_20
8. Мінка, Т. (2017). Проблемні питання створення місцевої (муніципальної) поліції в Україні. *Правова позиція*, (2), 25–30. Вилучено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2017_2_5
9. Орлов, В. (2018). Муніципальна поліція в постсоціалістичних країнах ЄС: компаративне дослідження. *Правовий часопис Донбасу*, (2), 12-18. Вилучено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2018_2_4 С.15-16

Шевчук Тетяна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,
викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Міркевич Яна Володимирівна

курсант 4 курсу факультету №1
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Однією з найактуальніших проблем, яка турбує будь-яке суспільство, є злочинність серед неповнолітніх. Її гострота та актуальність зумовлені тим, що рівень злочинності неповнолітніх виступає в якості індикатора, який відображає стан правового «здоров'я» суспільства та викриває основні ознаки і детермінанти його дестабілізації. Адже неповнолітні особи – це з одного боку, найбільш вразлива та найменш захищена частина суспільства, а з іншого – резерв злочинності дорослих, в чому простежується нерозривний діалектичний зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього.

Питання, які стосуються причин злочинності неповнолітніх та особливостей запобіжного впливу на неї, свого часу були предметом дослідження багатьох науковців. Цій тематиці приділяли увагу такі вчені, як Ю. М. Антонян, Г. А. Аванесов, І. О. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б.М. Головкін, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, К. Є. Ігошев, О. С. Іщук, О. М. Литвинов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. В. Шаблистий, Н. С. Юзікова, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш та багато інших фахівців в галузі кримінального права та кримінології.

Результати наукових досліджень свідчать, що злочинність неповнолітніх детермінована широким причинним комплексом, це зокрема: негативний вплив мікро середовища, сім'ї; недоліки у шкільному вихованні; незайнятість суспільно корисною працею; низький економічний статус родини; прогалини у вихованні, втягнення у злочинну діяльність, поширення культу насильства та жорстокості; вживання неповнолітніми алкоголю і наркотиків та багато інших причин соціального, економічного, політичного, психологічного, біологічного та іншого походження. При цьому слід вказати, що вони тісно взаємопов'язані між собою, і за кожною із них стоїть певне соціальне явище або проблема.

Поряд із вказаними причинами останнім часом українські та зарубіжні педагоги, дитячі психологи, науковці та практичні працівники правоохоронних органів зважаючи на особливості кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, їх характер та інтенсивність виділяють в якості окремого самостійного фактору злочинності цієї категорії осіб негативний вплив засобів масової інформації (далі ЗМІ).

Відповідно до Закону України «Про інформацію» масова інформація – це інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб, а, відповідно, засоби масової інформації – це засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації [1].

На сьогоднішній день беззаперечним лідером серед джерел поширення інформації серед неповнолітніх являються Інтернет-ЗМІ, перш за все, через доступність, можливість швидкого отримання та легкого сприйняття інформації. Інтернет – контент найбільш прогресивний і сучасний, містить найновіші науково – технічні та технологічні можливості.

Але поряд з беззаперечно позитивними сторонами використання Інтернет ресурсів слід звернути увагу на іншу «сторону медалі», на той негативний вплив, який вони можуть чинити саме на неповнолітніх осіб. Інформація навіть позитивного або нейтрального змісту не завжди правильно віддзеркалюється у свідомості неповнолітніх, що сприяє появі та розвитку негативних моделей поведінки у майбутньому. Саме Інтернет своїм широким інформаційним полем «поглинає» підлітків, впливаючи на їх ще не сформовану нестійку психіку і свідомість, викликає залежність, іноді фактично виступаючи провокатором злочинної поведінки через вибір антисоціального її напрямку.

Загалом, вплив ЗМІ на людину починається з раннього віку й продовжується все життя. По суті в сучасному світі ЗМІ взяли на себе значну частину функцій з формування свідомості людей, виховання їх поглядів, ідей, звичок тощо. Людина, яка раніше не зустрічалася з тією чи іншою проблемою, завдяки можливостям ЗМІ змогла познайомитися з найрізноманітнішими проявами суспільного життя, скласти про них певну уяву і сформувати до них відповідне ставлення [2, с. 26].

Так, аналізуючи вплив телебачення та комп'ютерних технологій на дітей дошкільного віку Г.В. Апостолова у науковій статті, опублікованій в журналі «Практична психологія та соціальна робота» виокремила такі аспекти їх особистісних якостей: залишається примітивною мова як засіб самовираження; знижується здатність виокремлювати головний зміст із прочитаного тексту; виникають стандартні зорові образи й асоціації, тому складно спрямувати дитину до створення власних уявлень під час усного спілкування; дитина майже не читає, їй подобається розглядати малюнки (комікси); не відбувається активна переробка того, що дитина бачить, чує або читає, звідси затримується розвиток здатності до зосередження й уважного спостереження, творчого пошуку, цілеспрямованої діяльності; підвищується схильність до уживання алкоголю, токсико і наркоманії, оскільки дитина привчається отримувати лише враження та відчуття задоволення; порушується розвиток волі, бо дитина перед екраном неспроможна діяти активно-наслідково, як це має бути в цьому віці, натомість відбувається агресивний і неупорядкований вибух накопиченої та невтраченої активності [3, с. 2].

Результати цього дослідження просто вражають, адже саме період дошкільного віку є вкрай важливим для формування особистості, в цьому віці закладаються основи, фундамент для правильного та гармонійного подальшого її розвитку.

Оцінюючи соціальне становище сучасних дітей, науковці зауважують що традиційні інститути соціалізації (сім'я, дошкільний заклад, школа) істотно послабили свої позиції, а їхні функції перейняли ЗМІ. Якщо взяти до уваги психосоціальну систему «соціум – особистість», то під впливом ЗМІ вона видозмінилась у своїй структурі й набула такого вигляду: «соціум – мас-медіа – особистість». Проблема впливу телевізійної інформації на формування особистості неповнолітніх набуває неабиякої актуальності, насамперед у контексті зростання такого негативного явища, як агресивність. Остання, як показали спеціальні дослідження, корелює з кількістю спостережуваних підлітком сцен насильства та жорстокості [4, с. 263].

М.О. Мокряк із цього приводу вказує, що суттєвим елементом механізму розширеного відтворення та самовідтворення злочинності в суспільстві є сучасні ЗМІ, які здійснюють безпосередній криміногенний вплив, що в сукупності з іншими факторами детермінації призводить до вчинення злочинних дій [5, с.140].

Процес соціалізації підлітків часто порушується у зв'язку з великою кількістю інформації, складнощами її правильної оцінки та сприйняття, накладає суттєвий і не завжди позитивний відбиток на формування особистості. Те, що підліток здобув в ході ранньої соціалізації, в подальшому трансформується в суспільні відносини правової поведінки та її протиправні відхилення.

Встановлення контролю за діяльністю засобів масової інформації, зокрема, Інтернет – провайдерів та телевізійних станцій, які часто фактично пропагують насильство та жорстокість, а також ніби «рекламують» переваги злочинного способу життя, кримінального романтизму, субкультури та ідеології, є назрілою необхідністю. Інформаційний фон ЗМІ у формуванні світогляду неповнолітніх повинен базуватися на невичерпних позитивних можливостях впливу на їх свідомість, нетерпимості до протиправної, антисоціальної поведінки, проявів насильства та жорстокості.

Засоби масової інформації слід «налаштувати» в бік протидії злочинності неповнолітніх, а не розглядати в якості детермінуючого фактору, яким він, на жаль, на сьогоднішній день являється. ЗМІ містять значний досить ефективний та інтенсивний потенціал у сфері протидії злочинності, серед неповнолітніх в тому числі. Взагалі, у сьогоденній державно-правовій політиці з протидії злочинності масовим комунікаціям надається велике значення, оскільки ця політика, як і будь-яка інша, здійснюється в умовах насиченого і різноманітного інформаційного поля [6, с.84]. Саме їх активність в політичному та соціальному житті країни повинна привертати увагу всього суспільства до стану, структури, основних причин злочинності неповнолітніх. Зважаючи на те, що це явище соціально обумовлене, то протидіяти йому окрім спеціалізованих суб'єктів має саме соціум в тісній взаємодії державних та недержавних органів, громадських організацій із використанням при цьому потужних можливостей ЗМІ.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію (Закон України) № 2657-ХІІ (1992): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2657-12> (Дата звернення 06.02.2021 року).
2. Кушнар'ов С.В. Вплив засобів масової інформації на формування правосвідомості неповнолітніх: зарубіжний та вітчизняний досвід. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 2. С. 24-31.
3. Апостолова Г.В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини. Практична психологія та соціальна робота. 2003 № 9. С. 1–3
4. Ковальчук В.П. Вплив насильства та жорстокості в засобах масової інформації на протиправну поведінку неповнолітніх. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ 2018. № 1. С. 259-267
5. Мокряк М.О. Вплив засобів масової інформації на відтворення злочинності Прикарпатський юридичний Вісник. 2017. Випуск 6 (21) том 2, С. 140-144
6. Коваленко В. Сучасна масова комунікація: носій добра чи криміногенний фактор?. Право України. 2008. № 4. С. 84–89.

Рекотов Петро Валентинович

канд. юрид. наук, доцент

доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін

Інженерного навчально-наукового інституту

Запорізький національний університет, Україна

ЕНЕГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД

Проблеми формування правових засад забезпечення енегозбереження в Україні, його значення, обумовлюється важливістю даного аспекту у дослідженні ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів у нашій країні.

Стратегічним підходом для забезпечення конкурентоспроможності країни в цілому в довгостроковій перспективі є діяльність з інвестування в раціональне використання та економне витрачання енергії. Відтак політика держави спрямовувалась у період незалежності на перехід від адміністративних до ринкових методів регулювання з енегозбереження.

Правову основу системи регулювання складають нормативно-правові акти (НПА), формальні і неформальні приписи та допоміжні правила, що встановлюються державою, та недержавними організаціями чи організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження [1]. НПА, що регулюють відносини енегозбереження, встановлюють межі компетенції органів влади у цій сфері, визначають обсяг повноважень, прямо чи опосередковано стосуючись питань скорочення використання енергії, практичних можливостей реалізації заходів із енегозбереження.

Розглядаючи розвиток законодавства України з енегозбереження можна умовно виділити кілька періодів.

У 1994 – 2002 рр. здійснюється формування організаційно-інституційної структури управління сфери енегозбереження, системи нормування стандартизації, експертизи з енегозбереження, питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів на виробництво продукції тощо. У цей період з'являються Закони України «Про енегозбереження» від 01.07.94 р., «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 р., «Про альтернативні види рідкого та газового палива» від 14 січня 2000 р. (назва Закону в редакції N 1391-VI (1391-17) від 21.05.2009 р. «Про альтернативні види палива»)[2] та ін.

2002 – 2005 рр. – вдосконалюється система регулювання, розвитку стандартизації, впроваджуються програми енегозбереження у бюджетній сфері, створюються правові засади регулювання інноваційної діяльності та розвитку нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії на фоні формування ринкового середовища і конкурентних економічних відносин.

Розробка у попередній період Закону «Про альтернативні види рідкого та газового палива» стала у майбутньому основою для напрацювання інших нормативних актів, пов'язаних з використанням альтернативних джерел енергії, зокрема: Закону «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. (визначив правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі), Постанови КМУ від 5 жовтня 2004 р. «Про порядок видачі свідоцтва про належність палива до альтернативного», яка затвердила порядок видачі свідоцтв про належність палива до альтернативного, Закону України від 05 квітня 2005 р. «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» [3] та інших.

У 2005 – 2010 рр. змінюється механізм регулювання енергозбереження, розробляються законодавчі засади лібералізації ринку при значному зростанні цін на енергоносії. Приймається Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження» [4] від 16.03.2007 р. , що передбачив зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (80731-10, 80732-10) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до N 51, ст. 1122), які стосуються правових засад відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері використання ПЕР у частині марнотратного їх споживання і недотримання вимог щодо ефективності використання та інших.

У період 2010 – 2015 рр. Україна набуває статусу Договірної Сторони в Енергетичному Співтоваристві (ЕС), здійснюється імплементація основних актів енергетичного законодавства Європейського Союзу (ЄС), формується законодавче підґрунтя підвищення ролі альтернативних джерел енергії в процесі заміщення природного газу, виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних джерел палива.

З 2015 р. по сьогоднішній день здійснюється законодавче сприяння залученню інвестицій у термомодернізацію житлових будівель і в будівництво споруд з близьким до нульового споживанням енергії, адаптація стандартів палива та технологій його використання до європейських, запровадження сертифікації енергетичної ефективності будівель, системи енергоаудиту та енергоменеджменту, а також забезпечення 100% комерційного обліку споживання газу, електро-, теплової енергії та води; законодавчо передбачено пряме бюджетне фінансування, звільнення від ПДВ, ввізного мита, звільнення частини прибутку від оподаткування, установа економічно обґрунтованих тарифів на комунальні послуги, надання державних гарантій під кредитні лінії, відкриті в кредитних установах для підприємств та господарств у сфері енергоефективності, запроваджується механізм енергосервісу для термомодернізації будівель бюджетних установ, створюється новий ринок енергосервісних послуг та ін.

У цьому контексті необхідно згадати Закони «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» від 9 квітня 2015 р. [5] та «Про енергетичну ефективність будівель» від 22.06.2017 р. № 2118-VIII. Перший встановив правові та економічні засади здійснення енергосервісу для підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності. Другий прийнято з метою створення законодавчих, економічних та організаційних засад діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, створення умов для раціонального споживання в них енергетичних ресурсів (суттєвого скорочення споживання енергії).

Враховуючи, що до його прийняття в Україні було фактично відсутнє спеціальне законодавство в сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, він привертає до себе особливу увагу. Саме з цього нормативного акту почалася імплементація у національне законодавство вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС - 29 - 2010/31/ЄС «Про енергетичну ефективність будівель» на виконання зобов'язань України як члена Енергетичного співтовариства.

Розпорядженням від 18 серпня 2017 р. № 605-р схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [6], що має на меті забезпечення енергетичної безпеки і сталого розвитку енергетичного сектору країни в складних умовах сучасного світу.

Нині Уряд України продовжує роботу над законодавчою базою та створенням дієвих інструментів у сфері енергоефективності. Розроблено концепцію нової Державної цільової програми енергоефективності на 2022-2026 рр. Очікується внесення на розгляд Уряду Національного плану дій з енергоефективності на період до 2030 року із встановленням відповідних національних кінцевих та проміжних цілей.

Отже, подальший розвиток України та її енергетичної безпеки забезпечується системним формуванням та вдосконаленням вітчизняної нормативної бази, передбачене цільовими програмами з урахуванням досвіду європейських країн, прискоренням темпів гармонізації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузе управління / наук.-ред. колегія : Р.М. Їжа (співголова), В.Р.Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
2. Про енергозбереження : Закон України : № 74/94ВР : від 01.07.1994 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>; Про електроенергетику [Електронний ресурс]: Закон України від 16 жовтня 1997 року № 74/94-ВР // Верховна Рада України. Законодавство України [сайт]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр.>; Закон України «Про альтернативні види рідкого та газового палива» від 14 січня 2000 року № 1391-XIV (Відомості Верховної Ради України, 2000, № 12 (24.03.2000), ст. 94).
3. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року № 555- IV (Відомості Верховної Ради України, 2003, № 24 (13.06.2003), ст. 155); Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок видачі свідоцтва про належність палива до альтернативного» від 5 жовтня 2004 року № 1307 (Офіційний вісник України, 2004, № 40 (22.10.2004), ст. 2633); Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» від 05 квітня 2005 року № 2509-IV (Офіційний вісник України, 2005, № 18 (20.05.2005), ст. 945).
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження» від 16.03.2007 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, N 23, ст.301.
5. Закон України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» від 9 квітня 2015 р. № 327-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.220).
6. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>

Мельник Андрій Михайлович

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Письменна Олена Прилипівна

канд. юрид. наук, доцент кафедри теорії та історії держави і
права та адміністративного права

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У роботі досліджено сутність поняття професійної правничої діяльності. Окреслена її структура. Проаналізовані особливості міжнародних правових основ стандартизації професійної правничої діяльності. Визначено специфіку міжнародних стандартів діяльності судових та правоохоронних органів. Окреслено специфіку європейських стандартів професійної правничої діяльності. Визначено проблемні аспекти впровадження європейських та міжнародних стандартів професійної правничої діяльності в правове поле України.*

Постановка проблеми. Правові стандарти правничої діяльності, зокрема, міжнародні, - це загальноприйняті правила, норми, принципи функціонування правової системи, які визнані міжнародним співтовариством і відображені в положеннях відповідних правових актів. Такі правила – універсальна підстава процесу міжнародного співробітництва, узгодження міжнародних і національних правових систем. Нормативно-правові стандарти можна класифікувати за різними критеріями, які дозволяють скласти більш повне уявлення про досліджуване явище, диференційовано підійти до визначення його форми прояву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику визначення європейських та міжнародних стандартів професійної правничої діяльності досліджували такі вчені, як: С.В. Бородин, Т. Б. Вільчик, А. В. Дьомін, Н.О. Євдокимова, К. Кирнова, Ю.Н. ін.

Метою статті є комплексне вивчення європейських та міжнародних стандартів професійної правничої діяльності, дослідити особливості міжнародних правових основ стандартизації професійної правничої діяльності;

Виклад основного матеріалу.

Стандарти в міжнародному праві є універсально визнаними нормами, які, з одного боку, являють собою мінімально допустимий консенсус, а з іншого – є зразками для наслідування. У цій подвійній ролі стандартів полягає причина їх рухливості (в сфері прав людини - в бік постійного розширення змісту проголошених прав). Міжнародно-правові стандарти є своєрідним масштабом виміру в законодавчому регулюванні різних країн.

Формування міжнародних стандартів є складним об'єктивним процесом, який увібрав в себе загальнолюдський досвід утворення норм міжнародного права. Якщо коротко охарактеризувати процес створення нормативної бази в сфері міжнародного права, то можна зробити висновок, що в основному цей процес відбувається в напрямку захисту прав людини і громадянина [1, с. 73].

Розвиток зовнішніх правових зв'язків призвів до необхідності вироблення стандартного підходу до поняття «якість надання юридичних послуг». Багатьма міжнародними організаціями зі стандартизації (ISO) розроблено міжнародні стандарти. Основне призначення міжнародних стандартів - це створення на міжнародному рівні єдиної методичної основи для

розробки нових і вдосконалення діючих систем якості та їх сертифікації.

Існують системи якості (МС ІСО 8402), які представляють собою сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення загального керівництва якістю.

Система якості створюється і впроваджується як засіб, що забезпечує проведення політики у сфері якості - досягнення поставлених стратегічних цілей.

Забезпечення якості юридичних послуг включає в себе діяльність по створенню впевненості у виконанні вимог до якості продукції у керівництва підприємством і діяльність, спрямовану на забезпечення впевненості, що всі елементи системи якості функціонують за умов управління.

Міжнародний досвід організації систем якості відображений в стандартах МС ІСО 9004 - «Загальне керівництво якістю й елементи системи якості».

Стандарт рекомендує вибір основних елементів системи якості, визначає їх місце в загальній системі управління якістю. В основі організації систем якості перебувають шість принципів: відповідності; документування; єдиноначальності; підконтрольності; комплексності; законності.

Добре структурована організаційна система якості є запорукою реалізації функцій і успішного загального керівництва системою якості.

Принцип відповідності втілюється і в організації самої системи якості, тобто в ефективності її організації.

Вважається, що система якості відповідає своєму призначенню при виконанні наступних умов:

- робота її елементів забезпечує попередження і нейтралізацію причин, що викликають зниження якості;

- виконуються вимоги споживача до продукції;

- робота самої системи економічно виправдана, система якості документується.

Накопичується досвід в галузі забезпечення якості постійно потребує осмислення, аналізу та систематизації. Питаннями цього досвіду і юридичним його оформленням займається Міжнародна організація зі стандартизації (ІСО).

Основним завданням ІСО є розробка міжнародних стандартів для сприяння міжнародним зв'язкам в різних галузях.

У 1987 р. були схвалені і введені в дію п'ять міжнародних стандартів серії ІСО 9000 на системи якості: МС ІСО 9000, МС ІСО 9001, МС ІСО 9002, МС ІСО 9003, МС ІСО 9004.

В цей же час Європейська організація по стандартизації випустила Європейські стандарти Е № 29000 і Е № 29004, основні вимоги яких збігаються з вимогами міжнародних стандартів до систем якості.

В даний час всі розвинені країни світу визнають і використовують міжнародні стандарти для вдосконалення систем якості. Адже, повсюдні глобалізаційні та інтеграційні процеси призводять окремі держави до того, щоб в якомога більшій мірі уніфікувати національне законодавство і правозастосовчу практику, забезпечуючи при цьому їх відповідність основним міжнародно-правовим нормам в тій чи іншій сфері. Зокрема, і адвокатська діяльність не є винятком в даному випадку[2, с. 65].

Не залишилися осторонь від цього процесу і міжнародні організації, діяльність яких пов'язана з наданням юридичних послуг, зокрема з діяльністю адвокатів. Міжнародне співтовариство юристів розробило міжнародні стандарти професійної діяльності юриста, які містяться в наступних документах: Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів (1990), Деонтологічний кодекс (Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства) (1988), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979), Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів (1985), Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і

зловживання владою (1985), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985), Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII конгресі ООН (1990), Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими, прийняті на першому конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (1955) та ін.

Зрозуміло, кожна країна має свої традиції і специфіку в галузі правничої діяльності, обумовлені національним судоустроєм і судочинством, структурою органів державної влади і системою законодавства. Однак є загальні вихідні положення, які мають або повинні мати однакову силу в правових державах. Ці вихідні положення, що стали загальними правилами міжнаціональної діяльності (а не тільки національними правилами), і є міжнародні стандарти професійної правничої діяльності. Багато з них були прийняті в Європейському співтоваристві і повинні враховуватися всіма країнами-учасницями при перегляді національних норм з метою їх гармонізації та подальшого розвитку.

Так, наприклад, міжнародні правові акти, що регулюють діяльність адвокатури, можна розділити на три групи:

- правові акти загального характеру, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини і громадянина;
- правові акти спеціального характеру, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини і громадянина;
- правові акти, що встановлюють загальні принципи надання правничої допомоги та діяльності адвокатів.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. є перший міжнародний документ, який закріпив право на отримання правничої допомоги (ст. 11 надає людині право на захист під час судового розгляду). Безперечно, дана міжнародно-правова норма знайшла своє відображення в національному законодавстві багатьох країн. Право кожного при розгляді будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення захищати себе особисто або за допомогою призначеного йому захисника забезпечується Міжнародним пактом про громадянські і політичні права від 19 грудня 1966 р. [2, с. 65].

На сьогоднішній день міжнародною спільнотою юристів розроблено кілька основних документів, які можуть бути прийняті до уваги при оцінці чинного законодавства про адвокатську діяльність на предмет відповідності міжнародним нормам.

До таких документів можна віднести Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII конгресі ООН в 1990 році, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), прийняті в 1985 році, Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими, прийняті на першому конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками в 1955 році, Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів, прийняті в 1990 році, Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства, прийнятий в 1988 році. Також деякі стандарти адвокатської діяльності можна знайти в документах, що регламентують діяльність інших учасників процесу, наприклад, в Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому в 1979 році, Основних принципах незалежності судових органів, прийнятих в 1985 році, Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою, прийнятої в 1985 році.

Зазначимо, що кожна країна має свої традиції і специфіку в галузі адвокатської діяльності, обумовлені національним судоустроєм і судочинством, структурою органів державної влади і системою законодавства. Однак є загальні вихідні положення, які мають або повинні мати однакову силу в правових державах. Багато з таких вихідних положень були прийняті в Європейському співтоваристві і повинні враховуватися всіма країнами-учасницями при перегляді національних норм з метою їх гармонізації та подальшого

розвитку[3, с. 112].

Міжнародні стандарти професійної правничої діяльності - це передбачені міжнародно-правовими актами вимоги до кваліфікації правника, а також до якості надання ним правової допомоги, що дозволяють йому діяти найбільш ефективним чином.

Виходячи з даного визначення, пропонуються наступні основні характерні риси міжнародних стандартів професійної правничої діяльності:

1. Змістом стандартів є упорядкована сукупність вимог, які складаються з двох складових:

- вимоги до кваліфікації правника. Ці вимоги стосуються, перш за все, рівня освіти і досвіду роботи, необхідних для того, щоб особа набула статус правника. Крім цього, враховуються особисті характеристики, пов'язані, наприклад, з неможливістю поєднання статусу адвоката зі статусом судді і т. д.;

- вимоги до якості надання послуг. Ці вимоги пов'язані з виконуваною правником роботою і повинні відповідати як загальним принципам, що пред'являються до всіх видів юридичних послуг, які виконує адвокат, так і окремих галузевих обов'язків адвоката.

2. Стандарти адвокатської діяльності закріплені в міжнародно-правових актах. При цьому дані документи можуть мати як загальний, що стосується різних аспектів життя суспільства, так і спеціальний характер, стосовно окремих видів суспільної діяльності, зокрема, в галузі надання юридичних послуг адвокатами.

3. Метою правової регламентації стандартів професійної правничої діяльності є підвищення рівня ефективності надання правової допомоги в сфері захисту прав і законних інтересів людини.

Таким чином, міжнародні стандарти професійної правничої діяльності є системою взаємозалежних вимог, принципів і правил, що регламентують діяльність правників і організації професійної правничої діяльності в державі з метою найбільш повного захисту прав і свобод людини.

Що ж стосується специфіки європейських стандартів професійної правничої діяльності потрібно зазначити, що нормативно-правові стандарти можна класифікувати за різними критеріями, які дають змогу скласти якомога повніше уявлення про досліджуване явище, диференційовано підійти до визначення його форм вияву. Так, за суб'єктами створення стандарти запропоновано розподілити на стандарти Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі тощо. За галузевою приналежністю виокремлено стандарти конституційно-правові, кримінально-правові, цивільно-правові тощо. За зовнішньою формою закріплення є стандарти, які фіксують у міжнародних договорах, практиці Європейського суду з прав людини, юридичних актах міжнародних організацій, які належать до джерел права [4, с. 17].

Стандарти правничої професії (незалежно від організаційно-правового статусу їх представників), яким має відповідати діяльність практикуючих юристів у країнах, що належать до двох основних правових сімей світу (романо-германської і англосаксонської), закріплені в декількох документах міжнародних професійних правничих організацій та мають статус Правил корпоративної етики (поведінки), а також у документах окремих міжнародно-правових інституцій та політичних організацій, що мають рекомендаційно-зобов'язальний (умовно – нормативно-правовий) характер для їхніх членів та учасників [5, с. 27].

До переліку таких документів (актів) у хронологічній послідовності їх ухвалення можна включити:

- Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (ухвалено делегаціями Асоціацій адвокатів 12 країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р.);

- Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів

(ухвалено на конференції МАЮ у Нью-Йорку у вересні 1990 р.);

- Кодекс поведення посадових осіб з підтримання правопорядку;

- Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні 13 жовтня 1994 р.);

- Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (ухвалено Радою Європи, Лісабон, 1998 р.);

- Рекомендація № 2000/19 «Про роль державної прокуратури в системі кримінального судочинства» (ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 р.) [6, с. 23].

Аналіз цих документів беззаперечно засвідчує, що базовими принципами професійної правничої діяльності є такі:

- визначна роль правників у дотриманні балансу приватних, суспільних і державних інтересів;

- захист правниками основоположних прав і свобод людини і громадянина незалежно від виконуваних ними професійних функцій;

- незалежність представників правничої професії від сторонніх неправомірних впливів на їхню діяльність як з боку держави, так і з боку суспільства, а також унеможливлення «внутрішньо цехового» впливу правників один на одного;

- безумовне дотримання (виконання) правниками всіх складових принципу верховенства права, включаючи приписи чинного національного законодавства та міжнародно-правових актів;

- самоврядність організації професійної правничої діяльності, що ґрунтується на безумовній повазі та дотриманні встановлених корпоративних етичних правил поведінки та високому рівні професійної відповідальності за результати такої поведінки і діяльності [7, с. 110].

Слід підкреслити, що всі зазначені документи акцентують увагу на умовах і процедурах допуску до професійної правничої діяльності, включаючи вимоги до професійної підготовки (навчання) майбутніх юристів та підвищення кваліфікації працюючих. Значну увагу в цих документах приділено механізмам і процедурам застосування методів та інструментів дисциплінарного впливу (покарання) до тих представників професії, які не дотримуються встановлених принципів і правил, включно з примусовим позбавленням права на зайняття юридичною практикою.

Висновки: Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Міжнародно-правові стандарти є своєрідним масштабом виміру в законодавчому регулюванні різних країн.

Міжнародні правові стандарти – це загальноприйняті правила, норми, принципи функціонування правової системи, які визнані міжнародним співтовариством і відображені в положеннях відповідних правових актів. Такі правила є найоптимальнішими, це універсальне підґрунтя процесу міжнародного співробітництва, узгодження міжнародної та національних правових систем.

Кожен із професійних напрямів здійснення правничої діяльності ґрунтується на основоположних ідеях, принципах, засадах тощо, формалізація яких відбувається шляхом їх закріплення в текстах нормативно-правових або корпоративних актів. Слід констатувати розмаїття таких ідей для кожної професії, а також несформованість уніфікованого підходу до визнання міжнародних і національних, загальних та спеціальних принципів (засад) діяльності юристів. Водночас принципи справедливості, законності, гуманізму, верховенства права використовують для стандартизації окремих напрямів професійної діяльності юристів як універсальні положення, властиві різним суспільствам і правовим системам

Список використаних джерел:

1. Бородин С.В., Рябцева Е.В. Международно-правовые стандарты адвокатуры. Москва:

- Юрлитинформ, 2013. 246 с.
2. Рагулин А.В. Регламентация профессиональных прав адвоката-защитника, обеспечение их реализации и охраны по законодательству государств Восточной Европы. *Евразийская адвокатура*. 2012. № 1. С. 65.
 3. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 490 с.
 4. Ставнійчук М. І. Роль міжнародних стандартів у захисті та розвитку демократичних принципів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 2. С. 17.
 5. Дробязко С. Г. Принципы в праве. *Проблемы развития юридической науки и совершенствование правоприменительной практики* : сб. науч. тр. Минск: БГУ, 2005. С. 27.
 6. Сущенко В. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 181. С. 23.
 7. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: /за заг. ред. В. І. Муравйова. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.

Юрчишин Віталій Дмитрович

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології

Івано-Франківський юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ» ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

В умовах функціонування та ефективної реалізації норм кримінального судочинства в Україні надзвичайно актуальною є проблема гармонізації національного законодавства у відповідності до європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язала нашу країну створити надійні ефективні механізми їх забезпечення. Першим важливим завданням у цьому контексті є забезпечення уніфікованого застосування юридичної термінології.

В даному випадку, мова йде про дослідження поняття, правової природи, системи та функціонального призначення європейських правових стандартів забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Тим більше, що об'єктом наукового пошуку, дана правова категорія виступала в основному у працях науковців у галузі конституційного, міжнародного права та права Європейського Союзу [1, с.72; 2, с.12-21; 6].

В той же час, поняття «європейські стандарти» забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження до теперішнього часу практично не було об'єктом наукових досліджень у теорії кримінального процесу. Виняток, хіба що становить монографічне дослідження В.Т. Маляренка «Перебудова кримінального процесу в контексті європейських стандартів» [12, с.12]. Тільки після прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України, в теорії кримінального процесу поступово почали з'являтися наукові праці, які стосуються дослідження сутності категорії «європейські правові стандарти» та їх значення для кримінального провадження.

По суті, одним із перших внутрішніх законодавчих актів, в якому згадується сам термін «європейський стандарт» є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. Так, у преамбулі до вказаного закону зазначається, що цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України [14].

До того ж, у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів теж закріплена вказана правова категорія [7].

Більш ґрунтовніше зміст даної правової категорії визначений у наказі Міністерства юстиції України від 25 лютого 2014 року № 386/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі». Відповідно

до п. 1 Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, під ними розуміється комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами [17].

В той же час, з філологічної точки зору, категорія «стандарт» означає норму, зразок, мірило або ж загальноприйнятий взірць [4, с.1383].

За своєю етимологічною та онтологічною сутністю термін «стандарт» (англ. – норма, зразок, модель, від франц. букв. – твердо стояти) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. Приймається в установленому порядку на основі консенсусу [18, с.614].

Як наслідок, у юридичній науці теж відсутні думки з приводу даної правової категорії. При цьому, науковцями іноді підміняються терміни міжнародні та європейські стандарти у юридичній науці загалом та кримінальному процесі зокрема. Так, В.Г. Буткевич вважає, що міжнародний стандарт виступає своєрідним кодексом прав людини у міжнародному праві [3, с.91]. О.В. Капліна, В.М. Хотенець та інші науковці у галузі кримінального процесу визначають міжнародно-правові стандарти як норми, котрі базуються на загальних принципах міжнародного права і регулюють відносини, що складаються у ході їх реалізації у різних сферах кримінального судочинства [5, с. 224; 13, с. 199].

М.І. Скригонюк зазначає, що європейські стандарти кримінального судочинства – це встановлені законодавством Європи та проголошені в міжнародних документах прогресивні вимоги (принципи, орієнтири) щодо кримінально-процесуальної діяльності [16, с.63-64]. На думку Л.М. Лобойка, європейські стандарти дотримання прав людини у галузі кримінального судочинства – встановлені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод загальні положення щодо дотримання прав людини, а також ухвалені на її основі Рішення ЄСПЛ, що стосуються застосування національними компетентними органами даної Конвенції під час провадження у конкретних кримінальних справах [10, с.7]. Дані позиції науковців з приводу вказаних дефініцій підтримує Д.В. Сімонович, але з урахуванням такої важливої ознаки європейських стандартів як «обов'язковість» [15, с. 32-33].

Крім того, Ю. М. Грошевий, О.П. Кучинська та інші науковці вказують на те, що у засадах кримінального провадження знаходять своє вираження найбільш прогресивні положення, які позиціонуються міжнародною спільнотою як міжнародно-правові стандарти кримінальної процесуальної діяльності, що містяться у Конституції України, ЗДПЛ, КЗПЛ, МПГПП та інших міжнародних документах [8, с. 62; 9, с. 9].

Отже, у внутрішньому законодавстві України, в основному згадується дана правова категорія, яка носить різне смислове навантаження та не наводиться її сутність. При цьому, саме поняття «європейські стандарти» є досить умовним, оскільки підходи до правового регулювання кримінального процесу часто відрізняються і у самих державах-членах ЄС. Необхідно враховувати також вихідні та суттєві розбіжності судоустрою і кримінального судочинства в системах загального та континентального права. Крім того, ЄСПЛ неодноразово вказував на автономію та можливість на власний розсуд держав-учасниць Конвенції здійснювати організацію судоустрою та регулювання процесуальних норм справедливого правосуддя.

В даному випадку, термін «європейські стандарти» відображає швидше приналежність до певного ціннісного вибору у цивілізаційному процесі, який визначається

спільною історичною долею європейських країн, подібністю політичних, економічних і культурних передумов формування сучасного правосуддя.

Іншими словами, інтерпретуючи наведені дефініції стосовно як правової науки загалом, так і науки кримінального процесу зокрема, необхідно зазначити, що під правовими стандартами розуміють норми, зразки, моделі та принципи, що приймаються та закріплюються у порядку, встановленому внутрішнім законодавством тієї чи іншої країни. Відтак, для того аби стандарти (норми, зразки, моделі та принципи) стали правовими, необхідний законодавчий процес їх прийняття та закріплення у правову систему країни, яка вирішила їх імплементувати.

Можна погодитися із Л.А. Луць, яка зазначає, що правові стандарти встановлюються у сферах правового регулювання, в яких необхідно типологізувати поведінку відповідних суб'єктів права з метою усунення юридичних колізій або «підготовки» певної сфери суспільних відносин для більш високого рівня уніфікованого регулювання. У сучасних умовах правові стандарти використовуються для адаптації національних правових систем у межах європейського правового простору до європейських міждержавних правових систем. Вони містять принципи та норми права, які визнані державами-учасницями у межах міждержавно-правових систем, зафіксовані у міжнародно-правових актах та документах і сприяють правовій інтеграції національних правових систем у міжнародну спільноту [11, с.113].

Виникнення правового стандарту в деяких випадках подібне до виникнення міжнародного звичаю: спочатку зароджується практика, яка повторюється протягом певного періоду часу, а згодом за цією практикою визнається сила юридичної норми [20]. Відкритим залишається питання, в який момент норма вже існує і може бути застосована, а в який момент це ще розумна практика. Ні теорія, ні практика відповіді на це запитання не дали. Це залежить від того, якої сфери стосуються стандарти і яка інституція прийняла (розробила, визначила) такі стандарти. Проте переважна більшість сучасних стандартів у праві стала наслідком прагнення створити правопорядок *sui generis*. У зв'язку з цим правовий стандарт інколи виникає як *consensus omnium*, тобто загальноприйнятна база для функціонування певного правопорядку, як це стало з Загальною декларацією прав людини 1948 р. Зрештою, правовий стандарт може стати наслідком реалізації певної правової доктрини на нормативному рівні.

Семіотичний аспект категорії «правовий стандарт» полягає в тому, що остання може розглядатися не тільки як окрема норма, але і як документ, який встановлює комплекс норм, правил, вимог щодо об'єкту стандартизації, в якому з метою добровільного багаторазового використання встановлюються характеристики об'єкту. Теоретично будь-який стандарт повинен стосуватися всіх суб'єктів, за винятком тих, які виключені зі сфери його дії окремою нормою, однак такі винятки мають стосуватися всіх суб'єктів у конкретній ситуації, що чітко передбачена відповідною нормою.

Слід також розрізняти рівні генези правових стандартів, як і рівні власне стандартів. Стандарти можуть формуватися як всередині держави (національні стандарти), так і на рівні міждержавного спілкування – регіональному, або навіть універсальному (міжнародні стандарти). При цьому існують різні вектори руху правових стандартів. Так, деякі стандарти, що формуються на рівні національної правової системи, іноді стають міжнародними, і навпаки. В ідеалі, внутрішньодержавні правові стандарти повинні відповідати регіональним, які, у свою чергу, мають кореспондуватися з універсальними. Таким чином, може скластися достатньо чітка система норм-стандартів, на які слід орієнтуватися і які слід враховувати при регулюванні певної сфери суспільних відносин. Така система стандартів склалася, зокрема, у сфері прав людини: Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про права людини та основоположні свободи 1950 р. як базовий документ регіонального характеру та Пакти про громадянські, політичні,

економічні, соціальні, культурні права 1966 р. як базові документи, що містять універсальні стандарти прав людини [19].

Міжнародні стандарти виникають або в певному регіоні, або за участі всіх чи більшості держав світу. Як правило, вони належать до категорії так званого «м'якого права» і мають, переважно, рекомендаційний характер. Проте одного лише прийняття міжнародного стандарту недостатньо, оскільки для того, аби він ефективно застосовувався державами, необхідно створити належні механізми його застосування та реалізації на національному рівні. Одним з основних механізмів впровадження міжнародних стандартів у внутрішнє право є імплементація. Імплементація – це комплекс конкретних заходів, які сприяють втіленню стандартів у життя. У контексті міжнародного права цей термін переважно означає прийняття державами внутрішнього законодавства: законів, підзаконних актів, процедурних норм, що спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань.

У контексті проблем імплементації правових стандартів слід розрізнити два схожих між собою процеси – гармонізацію та уніфікацію. У випадку з гармонізацією ми маємо справу із створенням правового режиму за допомогою подібних правових норм, заснованих на стандарті. Як правило, правові стандарти саме для цього і існують. Уніфікація означає прийняття однакової норми у різних правових системах.

Визначаючи європейський правовий стандарт як окрему категорію норм європейського права, необхідно зазначити, що цей термін слід вживати як у широкому, так і у вузькому розумінні. Широке розуміння в цілому збігається з поняттям категорії «правовий стандарт», тоді як вузьке розуміння може мати специфічний зміст та не збігатися з поняттям «правовий стандарт».

Таке трактування дає змогу виділити окремий вимір європейських правових стандартів, що існують поза технічною та фінансовою сферою. Так, європейський правовий стандарт у широкому значенні включає принципи, настанови, рекомендації, кодекси поведінки, кодекси найкращої практики. Як і у випадку зі стандартом, навряд чи існує чітке визначення, яке можна застосувати до кожного з цих термінів.

При створенні стандартів відбувається проходження трьох стадій: вибір стандарту, імплементація та моніторинг. Вибір стандарту є стадією, при якій найбільше значення набуває метод координації. Існують також три інших поширених фактори, що характерні для процесу вибору стандарту. По-перше, суб'єкти часто стикаються зі значною непевністю щодо природи проблеми, можливих шляхів вирішення, витрат, пов'язаних із альтернативними рішеннями, потенційних негативних наслідків тощо. Для прийняття стандарту може бути необхідне попереднє вивчення сфери суспільних відносин та довготривалі переговори. По-друге, витрати, пов'язані із переговорним процесом, можуть бути занадто високими. Часто до процесу переговорів на міжнародному рівні залучаються значна кількість учасників як з кола прихильників, так і противників, у набагато більшій кількості, ніж при внутрішньодержавних переговорах.

Важливим інструментом забезпечення ефективності дії міжнародного стандарту у національному законодавстві є моніторинг. Моніторинг означає збір інформації, що стосується виконання стандартів, повідомлення цієї інформації відповідній аудиторії. Транспонуючи термін «моніторинг» стандартів в площину міжнародного права, варто зазначити, що внутрішнім моніторингом є внутрішньо національна перевірка державою дотримання нею міжнародних стандартів, тоді як зовнішній моніторинг має відношення до зовнішньої перевірки виконання державою міжнародних стандартів з боку інших суб'єктів міжнародного права.

Сьогодні в міжнародному праві *de facto* створена та успішно функціонує ціла система стандартів, які регламентують різноманітні аспекти міжнародних відносин. Частина з них належить до пріоритетних сфер регулювання суспільних відносин. Для подальшого вдосконалення правової системи України та її входження в європейський правовий простір

особливого значення набувають саме європейські правові стандарти. Це потребує активного вивчення основних сфер правового регулювання, насамперед у діяльності Європейського Союзу, Ради Європи, ЄСПЛ із запровадження та дотримання європейських правових стандартів, що регулюють найважливіші сфери суспільних відносин, в тому числі і кримінально процесуальних відносин.

Список використаних джерел:

1. Барак Аарон. Судейское усмотрение. [перевод с англ.]. М.: Норма, 1999. 376 с.
2. Буроменський М. Міжнародно-правові стандарти внутрішньодержавної демократії. Вісник Академії правових наук України. 1997. №2(9). С. 12-21.
3. Буткевич В. Права людини в Україні: З погляду творення нової правової бази Політична думка. 1993. № 1. С. 79-92.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Капліна О.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 1-2. С. 223-228.
6. Київець О.В. Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія URL: <http://eurolaw.org.ua/publications/ukrainian-journal-of-european-studies/5-2011/44-2011-12-29-14-40-03>
7. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.
8. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право; 2013. 824 с.
9. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 228 с.
10. Лобойко Л.М. Європейські стандарти дотримання прав людини у галузі кримінального судочинства: поняття, система і цінність для реформування кримінального процесу України. Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матеріали «круглого столу» (Дніпропетровськ, ДДУВС, 25 травня 2007 р.), 2007. – С. 6-8.
11. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 304 с.
12. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія]. К.: Юрінком Інтер, 2005. 511 с.
13. Мірошниченко Т.М., Семенов В.С., Хотенець В.М. Актуальні проблеми поняття, джерел та шляхів реалізації міжнародно-правових стандартів у сфері кримінально-процесуальної діяльності. Матеріали науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи». 25 червня 1997 р., Київ. Х.: Право, 1998. С. 198-200.
14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
15. Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України: дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 225 с.
16. Скригонюк М.І. Права і свободи людини та європейські стандарти кримінального судочинства: новітні філософсько-правові погляди. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № (88). С. 61-66.
17. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 25 лютого 2014 року № 386/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>.
18. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П - С. 736 с.
19. Abbott K. W. Hard and Soft Law in International Governance. International Organization. № 54 (3). 2000. P. 421-456.
20. Internal Regulations / Part 2: Common Rules for Standardization Work. 2006 URL: <http://www.cenelec.eu/nr/rdonlyres/ff7f5a47-f0e6-46b2-9a02-2d0a4c2b7cab/0/irpart2english.pdf>.

Шевчук Наталія Володимирівна

здобувач вищої освіти 2 курсу ННМГІ, 081- Право, бакалавр
Одеський національний морський університет, Україна

Науковий керівник: Пузанова Галина Йосипівна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного і трудового права,
Одеський національний морський університет, Україна

КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ВІДКРИТОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Одне з найважливіших питань у забезпеченні доступу до відкритої інформації – наявність незалежного органу, який здійснює контроль за виконанням вимог інформаційного законодавства. Слід вказати, що до внесення змін 14 жовтня 2014 р. до Закону України «Про прокуратуру» [1], якими було позбавлено органи прокуратури функції загального нагляду та усіх пов'язаних з цією функцією повноважень, такий контроль здійснювався органами прокуратури. Після перегляду повноважень прокуратури постало питання про створення іншої інституції, яка би здійснювала такий контроль.

Змінами до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) було наділено повноваженнями Уповноваженого ВРУ з прав людини складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері доступу до інформації (ст. 212-3 КУпАП «Порушення права на інформацію та права на звернення») [2].

Так, порушення Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До адміністративної відповідальності може бути притягнуто посадову або службову особу розпорядника інформації, якщо вона вчинила діяння (дію або бездіяльність), яке передбачене ст. 212-3 КУпАП, і якщо при цьому вона порушила правила, виконання яких входить до її посадових (службових) обов'язків.

За 2019 р. складено 254 протоколів про адміністративне правопорушення [3, с. 179]. За результатами аналізу щорічної доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2019 рік про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у сфері доступу до інформації [3, с. 179-183], наведемо деякі типові порушення законодавства:

1) ненадання або неповне надання інформації державними та комунальними підприємствами, акціонерними товариствами щодо розпорядження бюджетними коштами, державним, комунальним майном. Прикладом є скарги мешканців житлових будинків, що перебували на балансі АТ «Укртранснафта», щодо порушення вимог Закону в зв'язку з ненаданням інформації про приватизацію цих же будинків та віднесення їх до державного житлового фонду. У результаті відносно посадових осіб АТ «Укртранснафта» складено протоколи про адміністративні правопорушення, а також поновлено право мешканців на інформацію, оскільки відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» заборонено обмежувати доступ до інформації (копій документів) про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, умови отримання цих коштів чи майна, про прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно;

2) необґрунтоване віднесення інформації до конфіденційної, яка переважно стосується виконання повноважень особами, які обіймають посади, пов'язані зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Зважаючи на публічність, професійність та гласність такої діяльності та вимоги Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. [4] уся інформація, що стосується відповідності особи кваліфікаційним вимогам до посади та подальшого проходження служби, не може бути конфіденційною. Про зазначене наголосив Конституційний Суд України у своєму рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України [5]. Як приклад може слугувати скарга на Головне управління Державної фіскальної служби у Київській області, яке у відповідь на запит заявника відмовилось надавати таблиць обліку робочого часу своїх працівників, мотивуючи відмову тим, що така інформація є конфіденційною, оскільки містить інформацію про відпустки по догляду за дитиною тощо і є персональними даними працівників. В результаті вжиття заходів реагування Уповноваженим ВРУ з прав людини з наданням відповідних роз'яснень положень законодавства та рекомендацій право запитувача на інформацію було поновлено.

Однак далеко не всі скарги на доступ до відкритої інформації завершувалися притягненням винних до відповідальності та накладенням стягнення. Причиною цього є недосконалість порядку притягнення до відповідальності та брак матеріальних та кадрових ресурсів офісу Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Так, відповідно до ст. 254 КУпАП [2] уповноважені особи секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини або його представники повинні скласти і вручити такі протоколи протягом доби. Вважаємо, що жоден протокол щодо порушення права на інформацію не може бути складений у такий строк і, як наслідок, винних осіб не можливо буде притягнути до відповідальності, тому це обмеження у строках слід усунути.

Статтею 38 КУпАП [2] передбачені такі строки накладення адміністративного стягнення: не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, за винятком випадків, коли справи про адміністративні правопорушення відповідно до КУпАП підвідомчі суду (судді). Якщо справи про адміністративні правопорушення відповідно до цього Кодексу чи інших законів підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення.

Як свідчить загальна статистика судових рішень за 2016 р. за підсумками розгляду матеріалів в першій інстанції за ст. 212-3 КУпАП, переважна більшість справ (63%) закінчилась закриттям провадження і звільненням від накладення адміністративного стягнення (п. 7 ч.1 ст. 247 КУпАП) через сплив трьохмісячного строку, передбаченого статтею 38 КУпАП для накладення адміністративного стягнення [6, с. 5].

Так само, достатньо високим є відсоток рішень, де було зафіксовано відсутність складу або події адміністративного правопорушення – 15%. У 43-х справах з 363 (12%) за підсумками розгляду було накладено адміністративні стягнення у вигляді штрафів [6, с. 5].

З огляду на судову практику з повернення протоколів на доопрацювання, закриття справ у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, необхідно продовжити строк, протягом якого може бути накладено адміністративне стягнення шляхом внесення змін до ст. 38 КУпАП, виключити обмеження у строках складення протоколу про порушення права на інформацію у ст. 254 КУпАП для Уповноваженого ВРУ з прав людини, а також суттєво збільшити розмір штрафів за

порушення права на інформацію. Це дозволить ефективно контролювати Уповноваженому ВРУ з прав людини забезпечення реалізації конституційного права громадян на інформацію.

Список використаних джерел:

1. *Про прокуратуру* (Закон України) № 1697-VII (2014). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
2. *Кодекс України про адміністративні правопорушення* № 8073-X (1984). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2019 рік про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. (2020). Київ. с. 258. Вилучено з <http://www.ombudsman.gov.ua>.
4. *Про захист персональних даних* (Закон України) № 2297-VI (2010). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
5. *Рішення Конституційного Суду України* № 2-рп/2012 (2012). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>.
6. Бурмагін О. *Аналіз практики застосування судами статті 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення у 2016-му році*. ГО «Платформа прав людини». Київ. Вилучено з <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/anal%D1%96z-praktiki-zastosuvannya-sudami-statt%D1%96-212-3-kodeksu-ukra%D1%97ni-pro-adm%D1%96n%D1%96strativn%D1%96-pravoporushennya-u-2016-mu-roc%D1%96-oleksandr-burmag%D1%96n.pdf>.

Рошупкін Кирило Андрійович

студент 2 курсу магістратури Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
Національна академія Служби безпеки України, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В умовах сучасної економіки договір є універсальною правовою моделлю організації та регулювання відносин між її учасниками. Цивільно-правовий договір забезпечує регулювання майнових відносин суб'єктів підприємництва, оформлюючи їх у необхідну законодавством правову форму, виступає способом реалізації прав та інтересів учасників правовідносин, засобом узгодження взаємного волевиявлення сторін. На підставі договору особа вправі отримати доступ до користування матеріальними і духовними благами, повідомити суспільству про особливості свого світосприйняття, про унікальність свого внутрішнього світу, яка виражається у створених нею результатах літературної, художньої, наукової або технічної творчості. Враховуючи активний розвиток інформаційних технологій в умовах сучасності, законодавство має не тільки відповідати потребам охорони прав суб'єктів інформаційних відносин і задовольняти інтереси суспільства, але й випереджати такі потреби та інтереси. Незважаючи на те значення, яке надається договорам у сфері інформаційних відносин, в юридичній літературі і на рівні законодавства відсутній єдиний підхід на систему таких договорів. Норми чинного законодавства, що визначають види і істотні умови цих договорів, часто суперечать одна одній або обмежуються лише поверховою регламентацією відповідних правовідносин. У даній роботі звуємо об'єкт дослідження до аналізу та оцінки визначення якості та професіоналізму надання інформаційних послуг. Питанням оцінки якості інформаційних послуг та їх нормативно-правового регулювання присвячено роботи О. Є. Малашко, С. С. Єсімов, І. Крикавська, О. Кондратюк, В. Лисенко, О. Вінник та інших [1-4]. Зокрема, зазначимо, що на сьогоднішній день жоден нормативний акт чинного законодавства України не містить визначення «професійної помилки». Негативні наслідки можуть виражатися у вигляді немайнових втрат, а також у вигляді матеріальних збитків. За завдані збитки підприємець, який безпосередньо надає інформаційні послуги, несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність. Однак сам факт порушення зобов'язання не завжди тягне за собою відповідальність боржника. Для виникнення відповідальності недостатньо тільки правопорушення. Чинне законодавство передбачає певні умови, при яких в тій чи іншій формі настає відповідальність. Повертаючись до можливості визначення якості та професіоналізму надання інформаційних послуг, можна говорити про те, що, наприклад, при здійсненні контролю за проведенням юридичної діяльності контролюючими органами перевіряються наступні моменти: дотримання суб'єктом підприємницької діяльності умов щодо провадження підприємницької діяльності з юридичної практики; дотримання умов укладених договорів; проведення реєстрації угод з надання послуг юридичним та фізичним особам, а також реєстрації звернень громадян, представників установ, організацій та підприємств; місце здійснення діяльності.

Як бачимо, згідно з цим переліком перевірка професійних якостей консультантів не передбачено. Зовсім інший підхід необхідний для оцінки якості іншого роду інформаційних послуг, таких як фінансові або маркетингові. Так, загальним призначенням таких договорів є отримання позитивного економічного ефекту від впровадження результатів досліджень в господарську діяльність замовника. Мабуть, під якістю подібних досліджень слід розуміти ступінь відповідності отриманих результатів завданням, іншим

вихідним даним, а також вимогам, передбаченим договором. Такими вимогами можуть бути: 1) вимоги, що випливають із завдання та інших вихідних даних. 2) прогресивність і технічний рівень використовуваних методів дослідження. 3) достатність інформації для вирішення проблемної ситуації. 4) обґрунтованість висновків і рекомендацій. 5) комплексність і належне оформлення результатів.

В даному випадку можна говорити про те, що результат, отриманий від впровадження в господарську діяльність рекомендацій консультанта (фінансиста, маркетолога) прямо залежить від якості наданої послуги. А якість послуги, в свою чергу, багато в чому залежить від професіоналізму і компетентності консультанта.

Підсумовуючи, зазначимо, що під «професійною помилкою» (як ключовою категорією оцінки якості інформаційних та інших послуг) можемо розуміти «таку винну поведінку надавача послуги в процесі якої останній необґрунтовано або помилково тлумачить норми чинного законодавства, а також правила їх офіційного тлумачення, в результаті чого клієнт зазнає негативних наслідків».

Список використаних джерел:

1. Малашко О.Є., Єсімов С.С. (2020). Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Інтернаука. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3369>
2. Крикавська І. (2020). Нормативно-правове регулювання впровадження та використання цифрових технологій у сфері надання адміністративних послуг. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Том 7. № 2. С. 162–165.
3. Кондратюк О.О., Лисенко В. (2020). Нормативно-правове регулювання дистанційної реалізації товарів, її облік а оподаткування. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17463/1/Kondratyuk%20355-357.pdf>
4. Вінник О. (2020). Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. Господарське право і процес. № 3. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/3_2020.pdf#page=56

Попович О.В.

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції

Чернівецький юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

ПОСАДОВА ОСОБА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Одним із пріоритетних напрямів розвитку та вдосконалення кримінального законодавства України є практична реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі. Такий вектор розвитку потребує втілення сучасної державної політики щодо запобігання та виявлення корупції в Україні.

Однією із існуючих проблем, що перешкоджає об'єктивному і швидкому реагуванню правоохоронної системи на корупційні кримінальні прояви є відсутність чіткого визначення «службової особи» як наскрізного кримінально-правового поняття, що поширюється на всі норми КК України, у яких передбачено вчинення кримінального правопорушення службовою особою. На думку В.О. Навроцького та Л.П. Брич, наявність таких наскрізних кримінально-правових понять відповідає засадничому положенню законодавчої техніки, яке передбачає презумпцію того, що однакові поняття вживають з однаковим значенням у межах усього нормативного акта і навіть всієї системи законодавства [1, с. 59].

Згідно ч. 3 ст. 18 Кримінального кодексу України (далі – КК України) службова особа як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення є особа, яка: 1) постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представників влади чи місцевого самоврядування; 2) постійно чи тимчасово обіймає в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій; 3) виконує функції службової особи за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Крім того, службовими особами як суб'єктами кримінальних правопорушень визнаються: посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [2].

Таким чином, на перший погляд КК України передбачає чіткий перелік ознак службових осіб як національних, так і іноземних, які є спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень. Водночас, слід зазначити, що прийняття Закону України «Про запобігання корупції» [3] від 14 жовтня 2014 року обумовило необхідність вирішення питання про перелік службових осіб як суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, оскільки даний нормативно-правовий акт використовує термін «посадова

особи юридичної особи публічного права», не визначаючи при цьому його зміст.

З приводу застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) надало відповідне Роз'яснення від 11 серпня 2016 року. Відповідно до п. 3 даного Роз'яснення під «посадовими особами юридичних осіб публічного права» (відповідно до підпункту «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції») слід розуміти працівників юридичних осіб публічного права, які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. Визначальним при цьому є обсяг функцій (обов'язків) відповідного працівника.

На нашу думку, така конструкція правової норми зумовлює виникнення проблеми щодо визначення кола осіб, до яких вона застосовується. Зокрема виникають питання, чи можуть визнаватись службовими особами за ознакою виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням особи, які не знаходяться в трудових відносинах з підприємством, установою, організацією у разі виконання таких обов'язків за договором, рішенням суду чи в інших випадках, передбачених законом, або ж за дорученням юридичної особи (представник) [4]; чи є посадові особи господарського товариства, утвореного державою чи громадою посадовими особами юридичних осіб публічного права [5]; чи наділені посадові особи юридичної особи публічного права статусом державного службовця.

В доктрині кримінального права стверджується, що жоден текст закону чи кодексу не дає однозначної і чіткої відповіді на питання про зміст і обсяг таких понять як «юридична особа публічного права» та «посадова особа юридичної особи публічного права». У зв'язку з цим Гекалюк Р. стверджує, що без чітко прописаного у законі однозначного формулювання поняття «юридична особа публічного права» існуватиме можливість вибіркового застосування правоохоронцями та судами норм Закону України «Про запобігання корупції». Маніпулювання тлумаченням законодавчих вимог дозволить уповноваженим органам реагувати на тотожні ситуації заходами, що різняться за суворістю та наслідками [5].

Спроба вирішення зазначеної ситуації була здійснена Національним агентством з питань запобігання корупції шляхом внесення змін до Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю, затвердженого рішенням від 8 січня 2019 року в якому сформульовані найбільш суттєві ознаки юридичної особи публічного права: 1) створення юридичної особи на підставі розпорядчого акта Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, а у випадках, встановлених законом, - і на підставі установчого документа; 2) визначення порядку створення та правового статусу юридичної особи Конституцією України або законом України, який є відмінним від ЦК України та Законів України, що прийняті відповідно до ЦК України; 3) метою та основним видом діяльності юридичної особи є реалізація останньою публічних функцій держави чи територіальної громади, які покладені на них Конституцією України та законом; 4) наявність у юридичної особи не загальної, а спеціальної правоздатності; 5) відсутність у юридичних осіб майна, закріпленого на самостійному речовому праві; 6) допоміжний характер підприємницької діяльності юридичної особи публічного права до її основної діяльності; 7) покладення юридичної відповідальності на державу, АР Крим, органи місцевого самоврядування за діяльність такої юридичної особи. При цьому юридичній особі публічного права не обов'язково мають бути притаманні зазначені ознаки в сукупності.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що наявність відповідних роз'яснень НАЗК щодо змісту поняття «посадова особа юридичної особи публічного права» не вирішує

проблем, які виникають в процесі правозастосування, адже такі роз'яснення носять виключно рекомендаційний характер та не є обов'язковими. З огляду на комплексний характер означеної проблеми, вона потребує подальшої наукової розробки та відповідного вирішення на нормативно-правовому рівні.

Список використаних джерел:

1. Навроцький, В.О., Брич, Л.П. (2001). Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. Підприємництво, господарство і право, 2001, № 1, 58-62.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради. 2001. № 25. Ст. 131. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n85>
3. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Кісілюк, Е.М. (2017). Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V міжнар. наук.практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків), 2017, 95-96. Вилучено з: <http://stp.diit.edu.ua/public/journals/69/Vumohydotrans.pdf>
5. Гекалюк, Р. (2018). Хто такі юридичні особи публічного права? Вилучено з: <https://blog.liga.net/user/rhekaljuk/article/31984>.

Оніщенко Наталія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, академік НАПрН України,
Завідувач відділом теорії держави і права
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Україна

Сунєгін Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Україна

ПРАВОВА АКТИВНІСТЬ ОСОБИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗБУДОВИ ЗРІЛОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах складних суспільних трансформацій та здійснення масштабних реформ практично у всіх важливих галузях суспільного життя, особливої значущості набуває дослідження проблематики правової активності особи у контексті функціонування та розвитку громадянського суспільства. Очевидним слід визнати, що зріле, активне, впливове громадянське суспільство не формується, з одного боку, без взаємодії з правовою державою та її інститутами, а з іншого – без особистості, яка може відповідально приймати самостійні рішення і діяти відповідно до реалій сьогодення. Слід акцентувати увагу також на тому факті, що саме громадянське суспільство репрезентує перед державою інтереси особи, а особа, у свою чергу, як суб'єкт, який належить громадянському суспільству, активно виборює і захищає права, свободи і законні інтереси кожної пересічної людини.

Мабуть, аксіоматичною слід визнати тезу, що розвинене і впливове громадянське суспільство не виникає на «порожньому» місці, а є результатом наявності багатьох важливих передумов у різних сферах життєдіяльності суспільства (економічних, соціальних, правових, культурних тощо). При цьому серед усіх інших відповідних складових, важливим сегментом забезпечення функціонування ефективного громадянського суспільства є напрям формування правоактивної особистості як носія цінностей громадянського суспільства сучасної епохи постмодерну.

Хочемо відразу визначитися з тим, що розгляд цієї проблематики має не тільки теоретичну або сутнісну складову, але й практичний вимір, що породжує певну і зрозумілу цікавість до неї з боку теоретиків права, юристів-практиків, а також пересічних членів громадянського суспільства. У такий спосіб запропонуємо поглиблений розгляд зазначеної проблематики.

Приділяючи увагу правовій активності, хочемо відразу наголосити, що правова активність – один із видів соціальної активності, соціально-активної поведінки особистості, яку можна і слід розглядати як юридично значущу. Поведінка кожної особи оцінюється відповідно до її наслідків, які, у свою чергу, можуть бути корисними, шкідливими або нейтральними, як для особи, так і для суспільства в цілому. Соціальна значущість з огляду на інтереси суспільства є корисною, якщо її передумовою є конструктивна правова активність суб'єктів, і соціально шкідливою, якщо порушуються певні соціальні норми.

Таким чином, юридично значуща поведінка, як вважає переважна більшість теоретиків права – це врегульована нормами і принципами права поведінка особи, що має певні юридичні наслідки. Така поведінка виступає юридичним фактом, що зумовлює виникнення, зміну і припинення правовідносин, прав та обов'язків їх учасників, заходів

юридичної відповідальності [4, с. 242-243]. В такий спосіб юридично значущу поведінку можна розглядати як соціальну свідомо-вольову поведінку особи (дію чи бездіяльність), що передбачена нормами права і спричиняє або може спричинити певні юридичні наслідки. Будь-яка поведінка суб'єктів права, у сфері, урегульованій правом, є юридично значущою. Вона слугує формою вияву свободи особи, найважливішою формою існування будь-якої професійної діяльності, що здійснюється в державі. Без поведінки у сфері дії права не здійснюються правовідносини, не реалізуються права і свободи громадян: правомірна поведінка викликає появу регулятивних правовідносин, неправомірна – охоронних і превентивних. Поведінка за межами правового регулювання є юридично нейтральною і не має юридичного значення.

Безсумнівно, правова активність є передумовою, засадою поведінки, яку можна і слід визначати юридично значущою. Зрозуміло, що будь-яка правова активність громадян спрямована саме на результат, на виникнення та регулювання відповідних суспільних відносин, розробку актів правотворчості, створення необхідних структурних ланок або скасування деяких в існуючому механізмі держави.

Отже, правову активність можна розглядати як передумову юридично-значущої поведінки, а останню – як результат відповідної правової активності. Зрозуміло, що юридично значуща поведінка має: а) соціальний характер; б) характеризується свідомо-вольовою діяльністю і не може не залежати від психічних властивостей особи, її здатності усвідомлено контролювати негативні емоційні вияви і стримувати їх зусиллями волі, керувати своїми вчинками. Іншими словами, юридично-значуща поведінка є вольовим аспектом правосвідомості, за допомогою якого здійснюється процес перенесення створених соціальних норм у реальну площину, реальну правомірну або неправомірну поведінку [3, с. 447-448].

У контексті зазначеного потрібно наголосити, що будь-яка активність членів громадянського суспільства відбувається в державно організованій системі соціальних взаємозв'язків. Без правової, демократичної держави неможливо вести мову про самоорганізацію громадянського суспільства, оскільки джерело його самоорганізації вбачається не лише у правомірній поведінці та діяльності відповідних суб'єктів, які у той чи інший спосіб реалізують правові норми, але й у відповідних забезпечувальних механізмах, що гарантуються державою. Громадянське суспільство не може функціонувати і розвиватися поза механізмом правового регулювання суспільних відносин.

Не викликає сумніву, що результатом відповідної правової активності має бути певна регулююча дія, до якої саме і прагнуть носії правової активності. У зв'язку з цим, важливе значення для нашого розгляду має аналіз революційної (народної) правосвідомості як джерела права.

Зокрема, як відомо, серед джерел права в романо-германській правовій системі традиційно виділяють насамперед нормативно-правовий акт. При цьому самостійними джерелами права вважаються також нормативний договір, правовий звичай тощо. Що стосується правосвідомості, то в умовах стабільного державного ладу, усталеної правової системи та розвинутої законодавчої техніки, коли нормативно-правовий акт як джерело права домінує, вона зазвичай не розглядається як джерело права. Разом з тим, у багатьох історико-теоретичних дослідженнях відзначається виконання правосвідомістю функції джерела права в той період, коли формується національна правова система, відбуваються трансформаційні зміни в суспільстві, яке на певний час (хай не тривалий) є більш ефективним щодо прогресивного розвитку, ніж окремі державні інституції.

Вирішення цього питання має важливе значення не тільки з науково-історичної точки зору, але і з точки зору загальної теорії права, зокрема теорії правосвідомості, оскільки дає можливість отримати більш глибоке уявлення про функції правосвідомості, її місце і роль у механізмі правового регулювання. Без цього неможливо простежити процес утвердження

нормативно-правового акту як домінуючого джерела сучасного права. Вивчення цієї проблеми може також мати значення щодо загального розуміння права, оскільки деякі вчені охоплюють правосвідомість поняттям «право» [1, с. 143], а також для програмування розвитку такого явища суспільної дійсності як правова активність громадян.

Зрозуміло, що правосвідомість характеризувалася неоднорідністю і строкатістю під час революційних подій. У першу чергу це стосувалося правової ідеології. Можна стверджувати, що сукупність способів теоретичного пояснення ролі, призначення і спрямованості права та законодавства відповідала різноманіттю і різнохарактерності політичних доктрин, що слугує ідеологічною платформою діяльності різних політичних партій та угруповань. Специфічним є і стан правової психології. Так, істотною її рисою можна вважати недовіру народу до юридичної системи попереднього режиму, що сприяє формуванню у суспільстві концепту так званого «правового негативізму», який необхідно за певний час подолати в умовах нових прогресивних процесів право- та державотворення.

Таким чином, революційна правосвідомість – це своєрідне ідейне джерело права, найважливіший засіб і умова застосування правових норм, проведення в життя вказівок влади, реалізації нової правозаконності. В певні періоди правосвідомість слугує підставою для вирішення судом цивільних і кримінальних справ, про що свідчить історичний досвід.

Оскільки головне призначення джерел права – давати більш-менш чітке уявлення про упорядкування суспільних відносин, можна стверджувати, що правова свідомість завжди більшою чи меншою мірою виконує цю функцію в системі нормативного регулювання. Уявлення народних мас про те, як слід поводитися в тій чи іншій ситуації, засновані на відповідних оцінках, а в кінцевому рахунку – на відповідних інтересах і потребах. Саме тому вони не можуть не мати нормативного значення, що підтверджено останніми подіями та певними «зрізами» нашої правової дійсності. Ідеї законності і справедливості, кореляції прав та обов'язків, відповідальності за вину, є провідними категоріями правосвідомості. Погляди про важливість і необхідність правового регулювання в суспільстві, про обов'язок дотримання правових приписів та ін., безсумнівно, мають нормативний характер. Правова свідомість безпосередньо входить в систему регулювання поведінки людей у правовій сфері. Правосвідомість пронизує весь механізм правового регулювання суспільних відносин, відображає його, впливає на нього в цілому.

Зрозуміло, що прояв нормативної функції правосвідомості є неоднаковим в різні історичні моменти. Так, за часів стабільного, упорядкованого суспільного життя, функції правосвідомості проявляються не так гостро. І навпаки, в періоди різноманітних соціальних потрясінь та кардинальних перетворень у соціальній структурі суспільства правосвідомість може проявлятися особливо виразно. Підтвердженням цього висновку може слугувати історія правового розвитку України. Революційна правосвідомість народних мас відображає ідеологічне ставлення до ролі права в суспільному житті, оскільки не всі відносини, що підлягають правовому врегулюванню новим законодавством, регламентовані відразу після повалення старого режиму.

Той факт, що революційна правосвідомість на певному етапі державного будівництва виконувала роль «безпосереднього джерела права», слугує підтвердженням логічної закономірності, згідно із якою правосвідомість характеризується властивостями нормативності, а отже, здатна здійснювати регулюючу функцію. Функції правосвідомості, як відомо, дуже різноманітні: пізнавальна, оцінювальна, виховна, регулятивна та ін. За допомогою регулятивної функції правосвідомість впливає на поведінку людей, орієнтуючи на деякі нормативні зразки.

Зрозуміло, що регулюючий вплив правосвідомості не слід ототожнювати з впливом правових норм; це різні явища правової реальності (хоча вони генетично пов'язані між собою) і їх регулюючий ефект є різним. При наявності в рамках держави розвиненої системи законодавства і юридичної техніки, при чітко налагодженій діяльності

правозастосовних та правоохоронних органів, правові норми є основним чинником юридичного регулювання людської поведінки, його «відправним пунктом». Справді, норми, зафіксовані у прийнятих в чітко визначеному порядку нормативно-правових актах, ґрунтовно увійшли в практику масової життєдіяльності людей, що захищаються та охороняються спеціально організованим і налагодженим правоохоронним та правозастосовним апаратом. Вони популяризовані за допомогою широкого арсеналу правовиховних і пропагандистських заходів; правові норми являють собою соціальну реальність особливого значення, втілені в способах поведінки, доцільність і необхідність яких визнана державою. Як інструмент регулювання правові норми відрізняються підвищеною чіткістю вимог і необхідністю безумовного, беззастережного підпорядкування їх змісту. Діяльність щодо вдосконалення правового регулювання спрямована головним чином на формування ефективно функціонуючої системи норм права і способів втілення їх у життя; будь-який прогрес у сфері правового регулювання означає насамперед створення необхідної бази у вигляді відповідної системи норм, вираженої в нормативних актах.

Про регулююче значення конкретних правовідносин, правової свідомості, інших ланок правової системи у сучасній юридичній літературі йдеться зазвичай менше, та й сам висновок про регулюючі функції останніх нерідко береться під сумнів. Це в якійсь мірі виправдано в тих умовах, коли існує розвинена система законодавства, на здійснення вимог якого працює по суті весь державно-правовий механізм. У цих умовах регулююча функція правосвідомості як системи ідей, поглядів і почуттів щодо дійсного і бажаного стану юридичних норм, інструментів та установ, відчувається значно слабкіше, незважаючи на те, що здійснюється вона постійно.

Так, ми вважаємо, що вплив на правову свідомість є невіддільним від функціональної характеристики суспільної свідомості як такої. Він не зводиться лише до сукупності поглядів або теоретичних висновків про право. Це не першорядне і не основне в структурі правосвідомості. Суттєвою її рисою є те, що в рамках правосвідомості відбуваються первинний аналіз і оцінка обставин об'єктивної дійсності і визначення того способу дій, який є необхідним. Саме у сфері правосвідомості певні форми поведінки осмислюються як необхідні, такі, що вимагають безумовного виконання, осмислюються як належне, обов'язковість яких при цьому вимагає державного визнання та забезпечення. Зафіксовані в правосвідомості як соціально необхідні та соціально цінні форми поведінки визнаються відповідними орієнтирами, зразками поведінки людей. Відображення, оцінювання необхідних форм людської поведінки у вигляді уявлень про можливе і неможливе, припустиме і неприпустиме, найчастіше фіксується в юридичних категоріях прав і обов'язків і, в разі відповідної оцінки з боку держави, формулюється у вигляді положень нормативних актів.

Отже, саме правова активність може і повинна сприяти зміцненню інститутів законності і правопорядку в державі. У жодному разі регулююча роль народної правосвідомості не повинна протиставлятися регулюючій ролі права як центрального елемента правової системи. Нормативні взірці поведінки, що народжуються в сфері правосвідомості, і правові норми у власному розумінні цього слова не є тотожними. Водночас, вони не можуть бути жорстко протиставлені, оскільки в основі формульованої норми зазвичай перебувають моделі поведінки, вироблені в сфері правосвідомості. Подібна генетична і функціональна взаємодія призводить до висновку про те, що правові норми в єдності з правосвідомістю органічно включені у нормативну орієнтацію суспільства.

Активна правова поведінка особи повинна свідчити і свідчить про високий ступінь відповідальності певного суб'єкта, адже при реалізації правових норм останній діє досить активно, ініціативно, намагаючись відтворити правове регулювання, сприяти найбільш ефективному регулюванню суспільних відносин на користь суспільства. Втім, соціально активна правова поведінка не може і не повинна бути незаконслухняною, тобто повинна

бути відповідальною правомірною поведінкою, що характеризується свідомим підкоренням вимогам закону. Задля цього сучасним вченим необхідно приділяти велику увагу питанням правового світогляду та правовій ідеології.

Сьогодні юридична наука характеризується процесами, зверненими на переорієнтацію правової проблематики щодо світоглядних основ правового життя громадянського суспільства. Саме наука дозволяє характеризувати правову думку як процес розуміння соціально-правової дійсності, пізнавальну діяльність окремого індивіда і, як вираз особливого складу характеру, розуму, світоглядно-правових основ тієї чи іншої епохи, культури, цивілізації [2, с. 14-15]. При тому слід розуміти, що навіть суттєве покращення економічної ситуації в країні, не змогло б швидко привести до належного стану громадянської відповідальності, що має підґрунтям належний правовий світогляд. Вочевидь мова йде про правову проблему формування особистості, яка здатна самостійно мислити, приймати рішення, публічно виражати свою думку, усвідомлювати та приймати на себе відповідальність за наслідки своєї публічної, особливо політичної, діяльності. Отже, про належну політико-правову активність особистості, що стає можливою в умовах розвитку і забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, з розвитком правового світогляду сучасного суспільства і особистості – можна говорити тільки у зв'язку з належним право-світосприйняттям.

Втім, вимушені констатувати, що сучасний кризовий суспільний стан та його прояви породжують стійкий соціальний та правовий песимізм, який трансформується сьогодні із площини емоцій, почуттів, відчуттів, переживань (правова психологія) у площину переконань, ставлення, уявлень, стереотипів (правова ідеологія). Це і обумовлює ту чи іншу, на жаль, не завжди бажану для суспільства поведінку індивіда. Що ж сьогодні у зв'язку із зазначеними може зробити науковий осередок для покращення ситуації в руслі відродження довіри до права?

Вочевидь, мова повинна йти насамперед про правову освіту в суспільстві, яка є невід'ємною частиною загальної культури громадянина, умовою формування високого рівня правосвідомості та правового світогляду. Життя в громадянському суспільстві формує правову свідомість (позитивну чи негативну) залежно від того, як відбувається цей процес: стихійно чи цілеспрямовано в рамках правової освіти. Адже правова освіта є запорукою того, що право стає регулятором життя індивіда, тобто його правової активності, а не перешкодою на шляху вирішення його особистих завдань. В сучасних умовах саме правова освіта може стати важливішим чинником розвитку особистості, становлення зрілого та впливового громадського суспільства і демократичної правової держави в сучасній Україні, громадяни якої зможуть жити в соціально-правовій злагоді один з одним, з державою, владою, політичними партіями, громадськими рухами тощо. Отже, правова освіта повинна стати запорукою формування правового світогляду і належній реалізації правової активності громадян. Адже правова активність правограмотної особистості є моделлю розбудови цивілізованого і розвиненого громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Малько А. В., Матузов Н. И. Теория государства и права. Курс лекций. Москва: Юристъ, 1997. 672 с.
2. Овчинников А. И. Правовое мышление: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2004. 40 с.
3. Скаун О. Ф. Теория права і держави: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
4. Теория держави і права: підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

Шевчук Наталія Володимирівна

здобувач вищої освіти 2 курсу ННМГІ, 081- Право, бакалавр
Одеський національний морський університет, Україна

Науковий керівник: Пузанова Галина Йосипівна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного і трудового права,
Одеський національний морський університет, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ВІДКРИТОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Актуальність теми. Процес розбудови української правової, демократичної держави тісно пов'язаний із забезпеченням реалізації та охорони прав і свобод людини і громадянина, серед яких право на інформацію є одним з фундаментальних.

Мета роботи. Розкриття проблемних питань при реалізації доступу до відкритої інформації для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання сфери інформаційних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Право на інформацію є показником рівня демократизації держави. Зауважимо, що незважаючи на прийняття ще 10 років тому в новій редакції 13 січня 2011р. Закону України «Про інформацію» [1] та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2], які вважалися суттєвим та прогресивним кроком у забезпеченні відкритості та прозорості у діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, у подальшому при реалізації їх положень щодо забезпечення доступу до відкритої інформації виявилось ряд недоліків.

Провідні науковці слушно зазначають, що «нерівність суб'єктів суспільних відносин у доступі до інформації веде до нерівності соціальної» [3, с. 100].

Значною мірою на незадовільний стан практичної реалізації забезпечення доступу до відкритої інформації вплинуло те, що норми інформаційного законодавства виявилися розпорощеними та неузгодженими. Погоджуємося з думкою І. Б. Усенка, що з прийняттям Закону України «Про доступ до публічної інформації» була зруйнована ієрархічна побудова галузі інформаційного законодавства з єдиним базовим Законом України «Про інформацію», який охоплював усі найважливіші питання регулювання інформаційних відносин [1]. Тобто на сьогодні реалізація доступу до відкритої інформації регламентується, окрім основного Закону України «Про інформацію», також і Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Зауважимо, що не зовсім чітко сконструйована Преамбула Закону України «Про публічну інформацію», оскільки безпідставно протиставлено «інформацію, що знаходиться у розпорядників публічної інформації» та «інформацію, що становить суспільний інтерес». Здебільшого інформація, що становить суспільний інтерес, якраз і перебуває у розпорядників публічної інформації [3].

Доступ до інформації відповідно до ст. 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2] забезпечується двома шляхами: 1) систематичним та оперативним оприлюдненням інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; 2) наданням інформації за запитами на інформацію.

Слід вказати, що досить часто на практиці розпорядники інформації запити розглядають як звернення у строки, передбачені ст. 20 Закону України «Про звернення

громадян» від 02 жовтня 1996 р. (не більше одного місяця) [5]. Стаття 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2] визначає запит як «прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні». Також встановлено, що запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Оформлення запиту може бути довільним (тобто посилання на цей Закон або вживання терміна «запит» не є обов'язковим). Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Закон України «Про звернення громадян» передбачає різні форми звернень: пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги, які можуть містити різні за змістом вимоги, прохання чи пропозиції (щодо реалізації соціально-економічних, політичних, особистих прав та інтересів громадянина, фактів їх порушення тощо) (ст.3) [5].

Між тим розмежування сфери дії цих законів є одним з актуальних питань. У ч. 2 ст. 2 Закону України «Про доступ до публічної інформації» здійснена, на наш погляд, не зовсім вдала спроба такого розмежування: він, зокрема, не поширюється на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом. Вважаємо, що з метою чіткої регламентації та недопущення довільного тлумачення ч.2 ст. 2 розпорядниками інформації, її необхідно викласти наступним чином: «Цей Закон не поширюється ... на відносини з приводу пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг громадян, які регулюються Законом України «Про звернення громадян».

Також варто зазначити, що у базовому Законі України «Про інформацію» взагалі не розкрито поняття запиту, тому слід у ст. 6 Закону України «Про інформацію» закріпити поняття запиту як прохання особи щодо надання письмової або усної інформації про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, їх посадових осіб з певних питань.

Останнім часом актуалізувалося питання розширення способів доступу до інформації, особливо в умовах децентралізації, коли значна частина бюджетних коштів передається на місцевий рівень, де приймаються важливі рішення щодо напрямків розподілу бюджету.

Враховуючи це, вважаємо, що крім оприлюднення відкритої інформації в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; наданням інформації за запитом на інформацію, необхідно передбачити такі додаткові способи: 1) доступ на відкриті засідання колегій державних органів влади (центральної та місцевої), сесій органів місцевого самоврядування; 2) обов'язкова трансляція в он-лайн режимі на інтернет-ресурсах відкритих засідань колегій державних органів влади, сесій органів місцевого самоврядування. Крім того, необхідно вирішити питання періодичності оновлення інформації, а саме: передбачити щомісячне оприлюднення інформації на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, тобто конкретизувати систематичність оновлення відкритої інформації.

Аналіз законодавства, яке регламентує реалізацію доступу до відкритої інформації, свідчить про те, що воно потребує вдосконалення.

У зв'язку з цим, варто внести наступні зміни до діючого законодавства: 1) викласти ч.2 ст. 2 Закону України «Про публічну інформацію» наступним чином: «Цей Закон не поширюється ... на відносини з приводу пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг громадян, які регулюються Законом України «Про звернення громадян»; 2) передбачити у Законі України «Про інформацію» окрему статтю «Способи доступу до відкритої інформації» наступного змісту: «Доступ до відкритої інформації забезпечується шляхом: 1) систематичного (щомісячного) та оперативного оприлюднення інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному

веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; 2) доступу на відкриті засідання колегій державних органів влади (центральных та місцевих), сесії місцевих органів самоврядування; 3) обов'язкової трансляції в он-лайн режимі на інтернет-ресурсах відкритих засідань колегій державних органів влади, сесій місцевих органів самоврядування; 4) будь-якими іншими способами, не забороненими діючим законодавством.

Список використаних джерел:

1. *Про інформацію* (Закон України) № 2657-XII (1992). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
2. *Про доступ до публічної інформації* (Закон України) № 2939-VI (2011). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
3. Брижко В.М. та ін. (2003). *Вступ до інформаційної культури та інформаційного права*/ М. Швець та Р. Калюжний (ред.). Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України. Ужгород: ІВА, 240 с.
4. Усенко І.Б. *Коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації»*. Права людини в Україні: Інформаційний портал правозахисної групи. Вилучено з: <http://khp.org/1330078677>.
5. *Про звернення громадян* (Закон України) № 393/96-ВР (1996). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Квасневська Олена Валеріївна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Письменна Олена Прилипівна

канд. юрид. наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права
та адміністративного права

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКІВ

***Анотація.** У роботі досліджено предмет та специфіку професійної діяльності правника. Охарактеризовано професійні якості правника. Визначено ціннісні орієнтації, як компонент професійної культури юристів. Окреслена сутність та зміст професійної відповідальності як самостійного виду відповідальності. Охарактеризовано ризики, причини та особливості накладення на правника заходів професійної відповідності. Визначено проблемні аспекти врахування елементів професійної етики при визначенні професійної відповідальності правників. Окреслена проблема страхування професійної відповідальності правника (адвоката).*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день наша країна знаходиться в активній фазі по формуванню правової держави і розвитку громадянського суспільства. Це в достатній мірі складний, довгий і системний процес, успіх якого може бути досягнуто завдяки дотриманню ряду вимог. Однією з таких є формування світогляду населення і підвищення рівня самосвідомості громадян в питаннях як повсякденної життєдіяльності, так і професійних, що може бути виражено в необхідності високого рівня правової культури, як наочного показника ментальності населення. Саме в ситуації становлення і розвитку правової держави зростає роль закону і норми в процесі регулювання відносин між людьми, а отже і знання цих норм людьми і здатність, а також бажання їх виконувати. При цьому необхідно зауважити, що на сьогоднішній день населення в загальній своїй масі має в недостатній мірі глибокими правовими знаннями.

У такій ситуації особливого значення набуває постать фахівця у галузі юриспруденції, правника. Саме від юристів багато в чому на сьогоднішній день залежать не тільки реалізація тих чи інших правових норм, а й ступінь оволодіння ними громадян, а найголовніше розуміння і їх дотримання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику визначення професійної відповідальності правників досліджували такі вчені: Т. В. Алексєєва, В. В. Заборовський, С.О. Іваницький, Н. Казаков, А. А. Постнова, А. А.Смирновта інші.

Проте, наразі не до кінця вирішеними залишаються проблеми професійних якостей особистості правника (юриста). Адже, в основному правова наука, звертаючись до особистісної проблематики, приділяла увагу таким проблемам, як правосвідомість, правова культура, правове виховання, правомірна поведінка тощо.

Метою статті є комплексне вивчення професійної відповідальності правників. визначити предмет та специфіку професійної діяльності правника; визначити сутність та зміст професійної відповідальності як самостійного виду відповідальності; охарактеризувати ризики, причини та особливості накладення на правника заходів професійної відповідальності; визначити проблемні аспекти врахування елементів професійної етики при визначенні професійної відповідальності правників;

Виклад основного матеріалу.

Професійна відповідальність як самостійний вид відповідальності, яку ми відрізняємо від юридичної відповідальності суб'єктів професійної діяльності, полягає в тому, що вона не зводиться тільки до юридичної відповідальності.

Це пов'язано з тим фактом, що будь-яка діяльність регулюється не тільки загальними нормами, а й тими, які специфічні для даного виду діяльності. В силу своєї специфіки вони не можуть виступати в якості правових норм, але можуть бути нормами даного конкретного професійного співтовариства. У цьому випадку ми можемо говорити про професійну відповідальність.

Як норми, порушення яких тягне за собою виникнення відповідальності суб'єктів професійної діяльності, все частіше називаються норми професійної етики у представників різних професій. Вельми цікавим видається положення, запропоноване деякими авторами, відповідно до якого суб'єкт професійної відповідальності може нести її лише за ті діяння, які здійснені в рамках наданих йому повноважень. В даному випадку мова йде лише про професійну відповідальність, в іншому випадку виключалася б юридична відповідальність за перевищення наданих суб'єкту професійної відповідальності повноважень. У той же час, наявність будь-яких повноважень повинно породжувати відповідальність [1, с. 142].

Таким чином, межі професійної відповідальності визначаються повноваженнями, якими наділений той чи інший суб'єкт професійної діяльності.

Професійну відповідальність пропонується розглядати в трьох аспектах:

- по-перше, це норми відносин з роботодавцями, в якості яких можна узагальнено розглядати інші професійні спільноти;
- по-друге, це норми взаємодії всередині професійного співтовариства;
- по-третє, це норми взаємодії з суспільством, яке відчуває на собі наслідки професійної діяльності.

Для досліджуваної проблематики роботи найбільш актуальною виступає третя форма діяльності розглянутих суб'єктів - у взаємодії з суспільством в цілому, при якому можливе заподіяння конкретним його членам шкоди. Пов'язано це з такою властивістю професійної діяльності, як суспільна значущість, що виражається, по-перше, в тому, що досягнення цілей такої діяльності важливо для суспільства, проте, в разі якщо її не вдається досягти, відповідальність все ж не виникне, а, по-друге, заподіяння шкоди в процесі такої діяльності або ж таке здійснення професійної діяльності, яка не допускається нормами, що регулюють цю діяльність, спричиняє виникнення відповідальності суб'єкта професійної діяльності [2, с. 64].

Однак, актуальним стає питання про те, в якій же формі тоді повинна існувати такого роду відповідальність. Вона виражається у винесенні питань, які раніше були компетенцією тільки фахівців, на публічне обговорення в зв'язку з загрозливими проблемами. Іншими словами, професійна відповідальність полягає в дослідженні громадської думки з ряду проблем, які спочатку можуть бути зрозумілі тільки професіоналам. Здається, що така форма цілком може існувати, проте, необхідний раціональний механізм її здійснення з метою недопущення свавілля при накладенні відповідальності на суб'єктів професійної діяльності.

Отже, професійна відповідальність як складене поняття може розглядатися з позицій двох поширених наукових категорій: «професія» і «відповідальність». У першому випадку поняття «професійна відповідальність» буде приватним щодо більш загальних категорій сфери трудових відносин, у другому – загальною правовою категорією, що входить до ієрархічно більш широкого поняття «соціальна відповідальність».

Відзначимо необхідні складові професії:

- 1) досягнення певного рівня фізичного і соціального розвитку;
- 2) отримання відповідної освіти (знань), підготовки;

3) наявність певних здібностей;

4) наявність досвіду (умінь і навичок), якісні та кількісні градації яких будуть свідчити про рівень професіоналізму, тобто про ступінь оволодіння людиною професією.

Передумовою формування професій і виділення видів (родів) трудової діяльності є «розподіл праці», під яким слід розуміти диференціацію і співіснування різних і в той же час пов'язаних між собою видів і форм трудової діяльності; поділ занять, в свою чергу приводить до професійного поділу праці та спеціалізації [2, с. 65].

Цей процес відбувається постійно, має свою логіку, яка визначається інноваціями, НТП, і проявляється у відкритті і зникненні ряду спеціальностей. Зміст і структура суспільного поділу праці як процесу детерміновані саморозвитком професій, що виявляє діалектичний характер спірального розвитку цих взаємопов'язаних явищ.

Будь-яка діяльність включає в себе мету, засоби, результат і сам процес.

Таким чином, діяльність характеризується двома основними ознаками:

1) досягненням цілей;

2) оцінкою досягнення цих цілей.

Своє завершення мета знаходить в результаті. Мета містить в собі результат самої діяльності, її підсумок. Результат вінчає саме діяльність; вся діяльність існує заради результату.

Будь-яка діяльність характеризується її результативністю, у разі недосягнення або неповному досягненні цілей якої виникають підстави для відповідальності. Суспільне значення діяльності та її особистісний смисл часто не збігаються, і це тягне за собою конфлікти і суперечності. Однак усвідомлення суб'єктом дії наслідків для суспільства має бути абсолютно певним і конкретним, що і передбачає наявність відповідальності.

Необхідними умовами професійної відповідальності є:

1) задані цілі, засоби і результати такої діяльності, їх параметри;

2) загальна оцінка результатів професійної діяльності.

Це не передбачає єдино можливого варіанту дій у професійній діяльності, але з огляду на безліч її потенційних способів і допустимих результатів, а також варіативності їх комбінацій визначає раціональний вибір найбільш ефективного і оптимального результату.

У правових нормах під юридичною відповідальністю розуміється головним чином, застосування державного примусу до винної особи за скоєне нею правопорушення. При застосуванні юридичної відповідальності правопорушник зазнає заходів державного примусу за свою провину і тому несе відомі позбавлення, втрати.

Юридична відповідальність, отже, пов'язана з громадським осудом правопорушника, соціальною і моральною негативною оцінкою його поведінки. У той же час вченими-юристами підкреслюється «вбудованість» поняття юридичної відповідальності в більш загальне поняття «соціальна відповідальність». Поняття «юридичної відповідальності» треба розглядати в рамках більш загального поняття «соціальна відповідальність», так як відповідальність - це явище, яке об'єктивно існує як обов'язковий прояв впорядкованості суспільних відносин; воно відображає об'єктивну необхідність узгодження поведінки суб'єктів соціального спілкування [2, с. 65].

Професійна відповідальність - це застосування до суб'єкта, який здійснює професійну діяльність, заходів і санкцій (додаткових. обтяжень) у разі недосягнення (неналежного досягнення) ним результату такої діяльності, який призначався для третьої особи: держави, організації, індивіда.

Відповідальність в активному аспекті (за майбутні помилки) є як би внутрішнім регулятором поведінки людини, тісно зближуючись з боргом, обов'язком. У процесі страхування професійної відповідальності відповідальність розглядається в ретроспективному аспекті (за минулі помилки).

З урахуванням вищевикладеного, ознаками «професійної відповідальності» як самостійної категорії виступатимуть наступні:

1) виконання такої діяльності саме фахівцями-професіоналами, тобто особами, які мають певний ступінь кваліфікації, що має на увазі наявність вищої професійної освіти: економічної, юридичної, медичної, технічного та іншого профілю;

2) невиконання або неналежне виконання професійної діяльності, що виявляється в невідповідності її результатів цілям;

3) результатом професійної діяльності обов'язково має суспільне (зовнішнє, екзогенне) значення (цінність);

4) наявність додаткових заходів і санкцій при виникненні професійної відповідальності, спрямованих на компенсацію будь-яких втрачених благ (збитків, упущених вигод).

Будучи загальною характеристикою будь-якої діяльності, настання професійної відповідальності тягне за собою компенсацію втрачених благ і порушених прав споживачів і вимагає організації захисту від професійних помилок і інших ризиків.

Будь-який представник юридичної професії може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Однак, яким чином буде реалізована процедура притягнення до відповідальності юриста залежить від виду юридичної діяльності. Окреслимо ризики залучення до різних видів відповідальності юристів[3, с. 4].

Так, практикуючий юрист може залучатися до відповідальності, як з ініціативи роботодавця, так і з ініціативи клієнта. Роботодавець у разі необхідності може залучити юриста до дисциплінарної відповідальності згідно з положеннями Кодексу законів про працю. При цьому процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності саме юриста не має ніякої специфіки, а тому регулюється відповідно до загальних положень трудового законодавства. Виходячи з цього, згідно з частиною 1 статті 147 Кодексу законів про працю, за порушення трудової дисципліни до працівника можуть застосовуватися лише такі види стягнень: догана; звільнення[4].

Також не варто забувати, що до дисциплінарної відповідальності юрист може бути притягнутий і з ініціативи клієнта[5, с. 35].

При укладанні договору на юридичне обслуговування з клієнтом, саме за останнім залишається остаточне слово з приводу стратегії і тактики ведення судової справи або іншої роботи, передбаченої договором. Тому замовник має повне право проявляти ініціативу і підказувати партнерам, чи варто заохочувати або накладати стягнення на того чи іншого юриста. У більшості випадків, звичайно, саме партнер приймає рішення, але, безумовно, залишити без уваги зауваження клієнта він не може. Зовсім інша ситуація виникає, коли клієнт бажає залучити до відповідальності не конкретного виконавця у справі, а юридичну компанію в цілому. У даній ситуації спір вирішується найчастіше в судовому порядку, виходячи з суб'єктного складу сторін[6, с. 112]. Причини для притягнення до відповідальності юриста можуть бути абсолютно різні. При цьому юрист може або виконати роботу неналежним чином, або не виконати її взагалі. Тому, щоб притягнути до відповідальності юриста, потрібно мати досить вагомі причини і розуміти, що саме виконано ним не так або не виконано взагалі.

Для цього існують деякі критерії, за допомогою яких є можливим оцінити роботу юриста. Безумовно, список цих критеріїв не є вичерпним, він багато в чому залежить від клієнта, а також від самої роботи, яку виконує юрист.

Так, серед основних критеріїв оцінки роботи правника можна виділити наступні:

1) Термін виконання роботи. Так, в більшості випадків будь-яке завдання, яке стоїть перед юристом, підлягає виконанню в якийсь конкретний термін. Цей термін може бути передбачений законом (наприклад, подача апеляційної скарги на рішення суду) або клієнтом. Тому якщо юрист не виконав роботу в установленний строк, то, безумовно, це є підставою для притягнення його до відповідальності.

2) Результат праці. Це найбільш важливий критерій, за допомогою якого визначається якість виконаної юристом роботи. Саме тому досягнення результату, який був намічений перед постановкою завдання, є показником успішного виконання роботи, що, в свою чергу, виключає притягнення до відповідальності виконавця.

3) Якість роботи. Цей критерій в більшості випадків може мати визначальне значення при оцінці виконаної роботи, оскільки в деяких ситуаціях дуже важливо виконати роботу не тільки швидко, але і якісно. Прикладом такої ситуації може бути підготовка проекту якогось господарського договору. При виконанні такої роботи важливо врахувати не тільки всі побажання клієнта і норми чинного законодавства, а й передбачити можливі ризики, які буде нести замовник при неналежному виконанні договору другою стороною. Тому необхідно ретельно їх вивчити, по можливості мінімізувати, щоб в подальшому уникнути будь-яких претензій з боку клієнта[7, с. 29].

Кожен з цих критеріїв в конкретній ситуації може або значно збільшувати, або зменшувати свій вплив.

Висновки: Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Кожен правник (юрист) повинен досконало володіти правовою культурою, яка є провідником на шляху ефективного та якісного виконання правником його обов'язків. Крім того, наявність розвиненої правової професійної правової культури дозволяє правнику уникнути накладення заходів професійної відповідальності.

Специфічними особливостями діяльності правника (юриста) є: дії по роботі з правовою інформацією з її відбору, аналізу і переробки, оцінки; впізнання і оцінка ситуацій, правових задач, що потребують вирішення, і використання правових засобів, тобто правових проблемних ситуацій; вибір оптимальних варіантів поведінки в рамках правових приписів; пошук і зберігання інформації, її підготовку до використання; ведення переговорів; вирішення назрілих конфліктів; виконання технічних дій; підготовка документів і матеріалів; виступи правового змісту; управління та контроль.

Професійна відповідальність - це застосування до суб'єкта, який здійснює професійну діяльність, заходів і санкцій (додаткових обтяжень) у разі недосягнення (неналежного досягнення) ним результату такої діяльності, який призначався для третьої особи: держави, організації, індивіда.

Необхідними умовами професійної відповідальності є:

- 1) задані цілі, засоби і результати такої діяльності, їх параметри;
- 2) загальна оцінка результатів професійної діяльності.

Будь-який представник юридичної професії може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Однак, яким чином буде реалізована процедура притягнення до відповідальності юриста залежить від виду юридичної діяльності.

Слід зазначити, що на практиці юридична спільнота часто стикається з дилемою: слідувати особистим інтересам або правилам, запропонованим професійною етикою? Протиріччя закладено в самому принципі роботи професіонала: з одного боку, він зобов'язаний в усьому слідувати інтересам клієнта, а з іншого - саме професійна діяльність повинна служити йому головним джерелом доходу. Між інтересами клієнта і інтересами професіонала часто виникають протиріччя, що стосуються тимчасових витрат, грошової винагороди, емоційної участі тощо.

Здійснюваний правниками (юристами) вибір часто обумовлений існуючими формами контролю: зовнішнім (суспільство), внутрішнім (колеги) і індивідуальним (сам професіонал). Цей останній рівень контролю завжди є ключовим, оскільки в силу особливостей юридичної професії оцінити якість роботи професіонала буває досить непросто. Формальний, неформальний і індивідуальний рівні контролю задаються різними акторами - державою, професійним співтовариством і юридичними факультетами відповідно.

Відповідальність в активному аспекті (за майбутні помилки) є як би внутрішнім регулятором поведінки людини, тісно зближуючись з боргом, обов'язком. У процесі страхування професійної відповідальності відповідальність розглядається в ретроспективному аспекті (за минулі помилки).

Список використаних джерел:

1. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система Монографія. Київ: Інтерсервіс, 2017. 800 с.
2. Кухар А.В. Професійна відповідальність адвоката: поняття, форми та місце в системі юридичної відповідальності. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. 2012. №173-1. С. 64-65.
3. Сущенко В.Професійна відповідальність юриста: деонтологічні та правові проблеми. Наукові записки. Юридичні науки. 2002. Том 20. С. 4.
4. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2004. № 1. Ч.І. (Зі змінами).
5. Кругул Ю., Хромей В. Конституційні гарантії захисту працівника від незаконного звільнення. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 5. С. 35
6. Мельник К.Ю. Трудове право України. Підручник. Харків: Діса плюс, 2014. 480 с.
7. Мельниченко Р. Адвокаты избавились от страха. Адвокатская практика. 2010. № 1. С. 2.

Нестеренко Олександр Анатолійович

заступник директора - завідувач відділу
автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів
*Полтавський науково-дослідний експертно – криміналістичний центр
МВС України, Україна*

Заїченко Сергій Іванович

заступник директора – завідувач відділу забезпечення діяльності центру
*Полтавський науково-дослідний експертно – криміналістичний центр
МВС України, Україна*

Свинарчук Ліна Вікторівна

провідний інженер з охорони праці
*Полтавський науково-дослідний експертно – криміналістичний центр
МВС України, Україна*

РОБОТА В ШКІДЛИВИХ І ВАЖКИХ УМОВАХ ПРАЦІ

Право громадян на працю нашою державою регламентуються Конституцією України [1], Кодексом законів про працю України, Законами України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та іншими нормативно-правовими актами законодавства.

Кодексом законів про працю України передбачено, що на всіх підприємствах, в установах та організаціях мають бути створені безпечні та нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на роботодавця [3].

З метою забезпечення соціальних гарантій працюючим, які виконують роботи в шкідливих і важких умовах праці, якщо внаслідок технологічних особливостей виробництва неможливо повною мірою забезпечити здорові умови праці, передбачено надання пільг та компенсацій.

Віднесення робіт до категорії зі шкідливими та важкими умовами праці можливе лише на підставі результатів атестації робочих місць за умовами праці. Відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 № 442 на підприємствах, де технологічний процес, обладнання, сировина та матеріали є потенційними джерелами шкідливих і небезпечних факторів, що можуть несприятливо впливати на стан здоров'я працюючих, передбачено обов'язкове проведення атестації робочих місць за умовами праці. Адже залежно від цих результатів підприємства і організації здійснюють заходи щодо поліпшення умов праці та встановлюють пільги і компенсації своїм працівникам [4].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про охорону праці» працівники, зайняті на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально – профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно – оздоровчого призначення, скорочену тривалість робочого часу, щорічну додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці в підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством. Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством [2].

Підвищена оплата праці встановлюється на важких роботах, на роботах із

шкідливими і небезпечними умовами праці за дотриманням умов, визначених Кодексом законів про працю України [3]. Конкретні розміри доплат встановлюються керівником підприємства за погодженням із профкомом у відсотках до тарифної ставки (окладу) за шкалою, яку передбачено Типовим положенням про оцінку умов праці на робочих місцях і порядком застосування галузевих переліків робіт, за яким можуть встановлюватися доплати робітникам за умови праці залежно від їх фактичного стану.

Безоплатно видається молоко або інші рівноцінні харчові продукти за дотриманням умов, визначених Кодексом законів про працю України, але оскільки на сьогодні порядок надання молока законодавством не врегульовано, роботодавець керується листом Міністерства соціальної політики України від 11.05.2018 № 790/0/101-18/283 самостійно вирішує всі питання щодо безкоштовної видачі молока або інших рівноцінних харчових продуктів працівникам, зайнятим на роботах зі шкідливими умовами праці, зазначаючи це питання у колективному договорі або угоді на підставі результатів атестації робочих місць за умовами праці.

Переліком виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2001 № 163 визначається право на скорочену тривалість робочого тижня за роботу із шкідливими умовами праці, яке визначене Кодексом законів про працю України. Порядок застосування цього Переліку затверджений наказом Міністерства праці України від 23.03.2001 № 122.

Враховуючи важливість створення безпечних умов праці, суб'єктам господарювання необхідно зосередити свої зусилля на виконанні законодавства щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці, що є запорукою не тільки збереження здоров'я працівників, а й найціннішого - людського життя.

Список використаних джерел:

1. *Конституція України*, (Основний Закон України) № 254к/96-ВР (1996) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96>
2. *Про охорону праці* (Закон України). № 2695-ХІІ (1992)
3. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
4. *Кодекс законів про працю України* (Закон України). № 322-VІІІ (1971). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
5. *Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці* (Постанова). №442-92-п (2016) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-92-п>.

Рєпіна Світлана Олегівна

здобувач вищої освіти факультету економіки
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

Гордєєва-Герасимова Людмила Юрійвна

старший викладач кафедри статистики, обліку та економічної інформатики
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, Україна

СТАН ЗАБЕЗПЕЧНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ

Досягнення та підтримка стану енергетичної безпеки, яка характеризується ступенем захищеності від загроз дефіциту енергетичних ресурсів необхідної якості та від загроз порушень безперебійності енергопостачання є одним з першочергових завдань, які розглядаються урядом при формуванні стратегії державного розвитку, адже енергетична галузь відіграє важливу роль в господарському комплексі держави. Згідно офіційних статистичних даних (рис.1), протягом останніх десяти років, більш ніж половина всього виробленого та імпортованого первинного палива використовується саме підприємствами енергетичної галузі України, з якої щорічно вироблялося більш ніж 150 млрд кВт•год енергії, що вказує на значні масштаби функціонування даної галузі [1]. Але, дослідження вказують, що протягом останніх років виробництво електроенергії поступово зменшується. Наприклад, за 12 місяців 2020 року електростанції України в цілому виробили 150,2 млрд кВт•год електричної енергії. Це на 3,1 млрд кВт•год, або на 3,4% менше, ніж за аналогічний період 2019 року. Дане явище можна пояснити впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. До перших відноситься, в першу чергу, зменшення попиту, через поступове зменшення споживання енергії, як на господарських підприємствах, з причини падіння промислового потенціалу в державі, так і економією споживачів в побуті через падіння рівня життя населення. Кажучи за внутрішні фактори, то мінімізувати негативний вплив від зменшення наявної матеріальної бази підприємствам вдається завдяки:

1. Підвищенню раціональності використання наявних матеріальних ресурсів.
2. Впровадженню на підприємствах новітніх науково-технічних розробок, в тому числі революційне переоснащення виробничих фондів.
3. Широкому використанню прогресивних форм організації праці, поліпшення якості наявних трудових ресурсів.

Важливість кожного з них є беззаперечною, проте саме від якості та ефективності використання трудових ресурсів багато в чому залежать результати діяльності підприємства та його конкурентоспроможність на внутрішньодержавному та зовнішньому ринках. Саме тому для подальшого аналізу був обраний саме аналіз забезпеченості підприємств енергетичної галузі трудовими ресурсами.

Енергетична галузь України здебільшого базується на використанні традиційних видів теплових і гідроелектростанцій, з відхиленням від середньосвітової статистики у бік більшого використання АЕС (рис.1).

За даними діаграми наведеної вище, помітно, що у 2020 році більше половини електроенергії було виготовлено атомними електростанціями, також значну частку виробили теплові [1]. Аналогічна ситуація спостерігалася і у попередні роки, саме тому для загальної оцінки забезпеченості енергетичної галузі України трудовими ресурсами здебільшого будуть аналізуватися підприємства що володіють тепловими та атомними електростанціями. На даний час найбільшими енергетичними компаніями України є ДТЕК

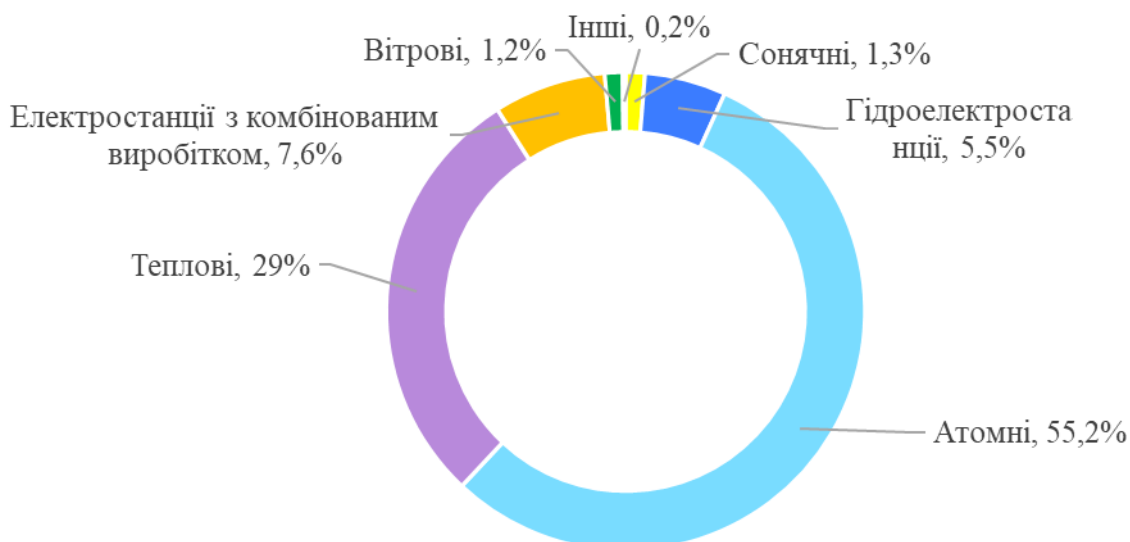

Рис.1. Структура виробництва електроенергії за 2020 рік

та VS Energy. Перша, володіє дев'ятьма з 15 українських ТЕС, видобуває 90% щорічного обсягу видобутку вугілля на 17 шахтах, включає в себе енергозбутову інфраструктуру і енергосервісну компанію. В свою чергу, VS Energy - друга за розмірами приватна енергетична компанія України, яка контролює близько 1/3 ринку передачі енергії локальними мережами в країні. Оператором діючих атомних електростанцій України є державне підприємство "Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" (НАЕК "Енергоатом"), створене в жовтні 1996 р. Отже, так як більше 55% енергетики протягом останніх років виробляється ДП «НАЕК «Енергоатом», подальший аналіз забезпеченості персоналом проводиться саме в ньому.

Для проведення аналізу забезпеченості трудовими ресурсами НАЕК "Енергоатом" спочатку розглянемо структуру та загальну чисельність персоналу (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність та структура трудових ресурсів ДП «НАЕК «Енергоатом» за 2017-2019 р.

Категорії персоналу		2017р.		2018р.		2019р.		Відхилення 2018 до 2017		Відхилення 2019 до 2018		Відхилення 2019 до 2017	
		тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Групи	Промислова	29,1	83,1	28,3	81,6	28,98	82,4	-767,4	-2,71	625,8	2,2	-141	-0,5
	Непромислова	5,9	16,9	6,4	18,4	6,1	17,6	452,4	7,1	-184,8	-3	267,5	4,3
Всього		35,05	100	34,7	100	35,1	100	-315	-0,91	441	1,3	126	0,4

Дані сформовано з [2]

Аналізуючи отримані дані таблиці, можна побачити, що загальна кількість працівників ДП «НАЕК «Енергоатом» збільшилася протягом 2017-2019 років на 126 осіб, проте так як за кількістю виробничого персоналу державне підприємство відноситься до категорії великих, то у відсотковому вираженні зміни складають лише 0,4%. Описана вище тенденція до зростання загальної кількості характерна лише для 2019 року, адже у попередньому відбулося зменшення кількості трудових ресурсів на 0,9% (315 осіб). Протягом трьох аналізованих років оптимізація чисельності персоналу торкнулася здебільшого працівників непромислової групи, в цілому приріст становив 4,3% або 267 осіб. У складі промислової групи відбулося зменшення, проте не значне, лише на 0,5%. Для більш детального розгляду зміни структури персоналу підприємства наявні дані були графічно оформлені у вигляді діаграми (рис.2).

Рис. 2. Структурні зміни персоналу НАЕК «Енергоатом» протягом 2017-19 р.

Аналізуючи дані таблиці та діаграми можна помітити, що в цілому зміни відбувалися в апараті управління. Збільшення частки службовців відбувалося через поступове зростання частки як керівників (з 13,1% до 14,2% в 2017 і 2019 рр.), так і фахівців (16,7% і 22,9% в 2017 і 2019 рр.). За три роки загальний приріст склав 5,6%, тобто більш ніж на 750 осіб, а ось серед робітників, як кваліфікованих, так і серед виконуючих найпростіші функціональні обов'язки відбулося зменшення на 2,5% та 4,6% відповідно. Їх частка в загальній кількості трудових ресурсів підприємства також зменшилася, на 2,8% або на 610 осіб. Отже, трудові ресурси підприємства непостійні, нестабільна економічна ситуація в країні змусила НАЕК «Енергоатом» зменшити кількість персоналу, проте вже через рік ситуацію вдалося майже повністю стабілізувати, так як скорочення штату працівників торкнулося здебільшого некваліфікованих робітників, повернути яких простіше ніж представників інших категорій.

Таблиця 2

Динаміка зміни рівня освіти працівників за 2017-2019 р.

Рік	Всього робітників, осіб	Вища освіта, %	Спеціальна освіта, %	Середня освіта, %	Незавершена середня освіта, %
2017	35051	26,3	27,4	42,1	4,2
2018	34680	28,8	28,4	41	1,8
2019	35177	32,1	28,8	37,4	1,7

Дані сформовано з [2]

Дані таблиці 2 вказують на поступове збільшення частки робітників, які мають вищу освіту з 26,3% до 28,8% у 2018 році (на фоні загального зниження кількості працівників) та до 32,1% у 2019. Аналогічно збільшилася кількість робітників із спеціальною освітою, з 27,4 у 2017 році до 28,8% у 2019. В свою чергу, частка працівників із середньою освітою значно знизилася, майже на 5%. Також продовжує знижуватися частка працівників з незакінченою освітою: з 4,2% в 2017 році до 1,7% в 2019, на даний час більшість з них є людьми похилого віку, які не мали можливості закінчити освіту з певних причин, тому в майбутньому даний показник може ще більше зменшитися. Найбільш кваліфіковані кадри здебільшого знаходяться в апараті управління, а персонал з повною середньою та незавершеною освітою задіяні у виробничій діяльності підприємства (табл.3).

Таблиця 3

**Розподіл робітників ДП «НАЕК «Енергоатом» за рівнем освіти (осіб)
за 2017-2019 р.**

Категорії персоналу	2017р.				2018р.				2019р.			
	вища	с/спец.	середня	незавер.	вища	с/спец.	середня	незавер.	вища	с/спец.	середня	незавер.
Робітники	2945	5599	12771	275	2335	5533	11761	271	3253	6221	12059	247
Керівники	2977	1482	132	0	3951	863	117	0	3038	1056	865	0
Фахівці	1167	413	240	0	829	487	264	1	947	447	83	0
Професіонали	3143	1706	1001	0	4411	2484	1055	0	4812	1675	56	0
Службовці	256	124	0	0	267	53	0	0	321	101	0	0
Всього	10488	9324	14143	275	11792	9420	13196	272	12370	9499	13064	247
Всього за рік	35051				34680				35177			

Дані сформовано з [2]

При порівнянні з фактичними результатами, можна відмітити поступове підвищення ефективності виробництва протягом аналізованого періоду. Це вказує на те, що для ДП «НАЕК«Енергоатом» рівень освіти є важливим фактором успішного функціонування. Не менш важливим є трудовий досвід працівників.

Таблиця 4

Розподіл робітників ДП «НАЕК«Енергоатом» за робочим стажем за 2017-2019рр.

Категорії персоналу (тис. осіб)	2017р.						2018р.						2019р.					
	До 3 років	Від 3 до 5	Від 6 до 10	Від 11 до 20	Від 21 до 30	Більше 30	До 3 років	Від 3 до 5	Від 6 до 10	Від 11 до 20	Від 21 до 30	Більше 30	До 3 років	Від 3 до 5	Від 6 до 10	Від 11 до 20	Від 21 до 30	Більше 30
Робітники	2,9	4,5	4,3	6,3	2,6	1,6	2,9	4,0	3,7	5,6	2,3	1,4	2,8	4,6	4,7	6,7	1,9	1,1
Керівники	0,1	0,8	1,0	0,9	0,9	0,7	0,1	0,9	1,0	1,1	1,1	0,7	0,0	0,8	1,2	1,0	1,0	0,8
Фахівці	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2
Професіонали	0,4	1,4	1,6	1,2	0,5	0,4	0,6	1,9	2,1	2,2	0,7	0,5	0,5	1,4	1,7	1,3	1,0	0,6
Службовці	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Всього	3,7	7,1	7,4	8,9	4,4	3,2	3,9	7,1	7,2	9,3	4,3	2,9	3,5	7,3	8,1	9,4	4,1	2,8
Частка, %	10,8	20,5	21,4	25,5	12,8	9,1	11,4	20,4	20,7	26,8	12,6	8,2	9,9	20,8	23,1	26,8	11,6	7,9
Всього за рік	35051						34680						35177					

тис. осіб

Дані сформовано з [2]

Кажучи за розподіл робітників за стажем роботи (табл. 4), то збільшення частки характерно серед працівників з тривалим стажем роботи: від 6 до 11 років зростання за три роки склало 1,7%, від 11 до 20 років - 1,3%. Найменшу частку займають особи, стаж роботи яких перевищує 30 років, представники яких присутні в усіх категоріях робітників проте більшість з них задіяні у виробничій діяльності електроенергії (1,4 тис з 3,2 тис. осіб класифікуються як робітники підприємства). Найменша питома вага (7,9%) була зафіксована у 2019 році і стосувалася саме людей похилого віку, стаж роботи яких перевищував 30 років. В свою чергу найбільший показник характерний обсягу персоналу з стажем від 6 до 10 років, а саме 26,8% в 2018 та 2019 році. Це

пов'язано зі збільшенням прийому нових кваліфікованих працівників адже підприємство віддає перевагу зрілим працівникам, які більш досвідчені у своїй справі і не схильні змінювати своє місце роботи.

Для отримання більш точної оцінки забезпеченості ДП «НАЕК «Енергоатом» персоналом, надалі проводиться аналіз руху чисельного складу працівників підприємства.

Таблиця 5

Показники руху персоналу в ДП «НАЕК «Енергоатом» (за 2017-2019рр.)

Показник	2017р.	2018р.	2019р.
1. Прийнято на підприємство	2823	2623	3329
2. Вибуло з підприємства	2715	5969	6771
в т. ч.:			
за скороченням	107	82	156
на пенсію	54	287	94
за власним бажанням	1395	1229	2004
призов в армію	43	27	47
за порушення трудової дисципліни	22	27	13
Природний спад	86	41	47
Переведення на інші підприємства	826	4193	4285
Після закінчення строку договору найму	150	68	109
з інших причин	32	14	16
3. Середньооблікова чисельність	35051	34680	35177

Дані сформовано з [2]

За даними таблиці 5, у 2017 році помітне перевищення кількості прийнятих працівників над тими, що вибули з нього на 108 осіб. У два наступні роки, ситуація дещо змінилася: чисельність вибулих працівників майже вдвічі перевищує чисельність прийнятих. Крім того, у 2018 та 2019 роках значно збільшилася кількість переводів робітників у інші підприємства (4193 та 4285 осіб у 2018 та 2019 роках відповідно). Питома вага працівників, звільнених за 2019 рік у зв'язку з переведенням їх в інші підприємства складає 63,3% від загальної чисельності вибулих у 2019 р. Так як НАЕК «Енергоатом» є підприємством з державною формою власності, дана ситуація є звичайною практикою в нашій країні, за якої кваліфікований персонал, зазвичай управлінського призначення перенаправляють у більш слабкі підприємства для стабілізації їх фінансового стану. Протягом досліджуваного періоду, також помітна велика кількість звільнень працівників за власним бажанням - 51,4%, 20,6% і 29,6% в 2017, 2018 та 2019 рр. від загальної кількості вибулих відповідно. Основними причинами звільнень аналітики підприємства виділяють важкі умови праці та низьку заробітну плату. Частка працівників, які потрапили під скорочення штату, незначна – від 1 до 4%. За порушення трудової дисципліни за 3 роки сумарно були звільнені 62 особи, що говорить про активну роботу з кадрами, про ефективні профілактичні заходи щодо попередження порушень.

На основі наведених даних, розраховуються коефіцієнти загального обороту, обороту з прийому, обороту з вибуття, плинності і сталості кадрів.

Таблиця 6

Коефіцієнти обороту робочої сили за 2017-2019рр.

Коефіцієнт	2017р.	2018р.	2019р.
Загального обороту	15,79	24,77	28,71
Обороту за прийомом	8,05	7,56	9,46
Обороту з вибуття	7,74	17,21	19,25
Плинності кадрів	4,04	3,62	5,73
Сталості кадрів	95,96	96,38	94,27

Дані сформовано з [2]

Згідно даних таблиці 6, протягом 2017-2019 років спостерігається поступове підвищення коефіцієнту загального обороту: в 2017- 15,79%, 24,77% та 28,71% в 2018 та 2019 роках, що пояснюється збільшенням числа прийнятих і вибулих працівників з підприємства.

Як вже зазначалося раніше, 2018 та 2019 роки, характеризуються перевищенням кількості вибулих працівників над прийнятими на що вказують і відповідні коефіцієнти: порівняно з 2017 роком у 2018 коефіцієнт обороту з прийому знизився з 8,05% до 7,56%, а з вибуття підвищився з 7,75% до 17,21%. У 2019 році обидва ці показники зросли до 9,46 та 19,46 відповідно, що пов'язано з великою кількістю працівників, які пішли з роботи за власним бажанням. У зв'язку з цим протягом всього проаналізованого періоду присутнє збільшення коефіцієнта плинності кадрів в 2019 р. до 5,73%. Вважається, що нормальна величина даного показника становить до 5% на рік. Зазвичай плинність характерна для молодих співробітників і після 3-х років роботи істотно знижується, що прослідковується і в розглянутому прикладі. Коефіцієнт сталості, навпаки, знизився з 96,38% до 94,27% за останні роки. Високий коефіцієнт плинності кадрів (5,69%) негативно позначається на результатах діяльності підприємства, адже воно втрачає цінних співробітників з унікальним досвідом, знаннями та навичками, крім того звільнені робітники можуть використовувати накопичений досвід в організаціях конкурентів перейшовши до них через кращі умови праці.

Отже, проаналізувавши стан забезпеченості трудовими ресурсами ДП «НАЕК «Енергоатом» - основного виробника та постачальника електроенергії в Україні, можна зробити певні припущення про забезпеченість персоналом та його якісні характеристики об'єктів енергетичної галузі держави.

Висновки. Персонал підприємства в цілому можна охарактеризувати як збалансований, з певним переважанням зрілих і досвідчених працівників, що характерно і для інших енергетичних об'єктів, адже лише при наявності досвідченого персоналу можливе їх успішне функціонування. У той же час, в розглянутому підприємстві, присутня значна частка молодих кадрів, у віці до 30 років і зі стажем до 10 років, що пояснюється нещодавно впровадженою активною політикою ДП «НАЕК «Енергоатом» щодо залучення молодих фахівців, проте при більш глибокому аналізі було виявлено, що їх кількості поки що недостатньо. «Енергоатом» одним з перших впроваджує програми щодо розвитку компанії, що засновані на досвіді інших країн, і даний проект не є винятком, саме тому досягнення аналогічних результатів іншими підприємствами енергетичної галузі можна буде спостерігати, як показує практика, лише через декілька років. Основною проблемою компанії є щорічне зростання звільнень за власним бажанням, що характерно і для інших енерговиробничих підприємств галузі. Причини цього явища можуть бути різні: важкі умови праці, низька заробітна плата, відсутність перспектив зростання, зміна місця проживання, хвороби та ін. Підприємству необхідно ретельно проаналізувати причини відходу працівників, тому що це може негативно позначитися на його діловій репутації.

Список використаних джерел:

1. *Державна служба статистики України: Енергетика (2012-2020)*. Вилучено з URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 19.01.21).
2. *Державне підприємство «НАЕК «Енергоатом»: Підсумки роботи ДП «НАЕК «Енергоатом» 2019 рік / Звіт з управління за 2017-2019 роки* URL: https://www.atom.gov.ua/ru/actvts-16/financial-114/itogi_za_2020_god-239/itogi_za_2019_god-211 (Дата звернення: 19.01.21).

Шахворост Артем Олександрович

здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби, Україна

Кузьменко Олена Валеріївна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби, Україна

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ»

Історичний шлях проявів корупції у різних її формах налічує тисячі років, і бере початок з тих часів, коли на окремих територіях почали з'являтися перші державні утворення. Письмові згадки про корупційні злочини ми можемо знайти і на пергаментних папірусах, і на асирійських глиняних табличках, а також в безлічі зафіксованих історичних подій у витоках яких також знаходились різноманітні корупційні прояви. Корупція пронизувала суспільство Древньої Греції, Древнього Риму, Держави Ахеменідів і т.д. І якщо в Стародавньому Римі корупція була невід'ємною частиною політичного життя, як за часів Республіки, так і за часів Імперії, то в грецьких містах-полісах до корупції ставлення в політичних колах було вкрай негативним.

У чому ж полягає суть корупційних злочинів та корупції в цілому. Розглянемо дане питання більш уважно, оскільки, не знаючи на нього відповіді, неможливо здійснювати подальші дослідження, присвячені корупції. Якщо звернутися до вітчизняної законодавчої практики, то можна відзначити, що законодавець неодноразово намагався закріпити поняття «корупція» у правовому полі.

Так, одним із перших понять «корупції» розкривалося в Законі України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР [4]. Під корупцією в цьому Законі розумілась діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг (ст. 1). В подальших правових актах, які прийшли на зміну Закону № 356/95-ВР поняття «корупції» були представлені більш ширше та детальніше. Так, згідно Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 р. № 1506-VI [5] корупцією є використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей (ст. 1), а згідно Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI [6] – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей (ст. 1). На сьогоднішній день з окремими стилістичними змінами, проте, без зміни суті самого визначення, воно закріплено в діючому Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [7]. Аналіз визначень, за винятком представленого в Законі № 356/95-ВР,

свідчить, що вони мають безпосередній ухил у кримінальне право, незважаючи на те, що за корупцію може наставати не лише кримінальна, але й дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність. Відзначимо, що вітчизняний законодавець відмежував корупційні правопорушення від правопорушень, пов'язаних із корупцією. При цьому офіційно закріплене визначення корупції, яке дається в Законі № 1700-VII, за своїм внутрішнім наповненням відноситься безпосередньо до корупційних правопорушень, тобто за своїм змістом є вузьким.

Якщо звернутися до міжнародних актів, то можна відзначити відсутність у них єдиної позиції відносно поняття «корупція». Так, згідно Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17.12.1979 р., прийнятого Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН [8] поняття корупції охоплює вчинення або не вчинення будь-якої дії при виконанні обов'язків або по причині цих обов'язків у результаті вимоги або прийняття подарунків, обіцянок чи стимулів або їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія чи бездіяльність (ст. 7). Як ми бачимо, ГА ООН ототожнила корупцію з хабарництвом – зловживанням службовим становищем з метою досягнення незаконної вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв'язку із займаним службовим становищем. На нашу думку, ототожнення корупції з одним лише хабарництвом є докорінно помилковою позицією. До такого висновку також прийшли й міжнародні організації, і вже на лютневій конференції у Страсбурзі у 1995 році, на першій сесії багатодисциплінарної Групи Ради Європи з проблем корупції дане явище було визначено не тільки як підкуп (хабар), але й як будь-яка інша поведінка відносно осіб, наділених повноваженнями в державному чи приватному секторі, незалежного агента, або інших відносин такого роду, і має на меті одержання будь-яких неналежних переваг для себе чи інших осіб. Наступні правові акти не давали визначення поняття «корупція», вони зосередили свою увагу на конкретизації окремих видів корупційних правопорушень. Так, згідно Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. № ETS 173 [2] до корупційних правопорушень були віднесені: дача хабара національним державним посадовим особам, одержання хабара національними державними посадовими особами, хабарництво членів національних представницьких органів, хабарництво членів іноземних представницьких органів, дача хабара у приватному секторі, одержання хабара у приватному секторі, хабарництво посадових осіб міжнародних організацій, хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей, хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів, зловживання впливом та відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією. Даний підхід, на нашу думку, є найбільш правильним з точки зору міжнародного права, оскільки законодавство кожної з окремо взятих країн може по-різному трактувати корупцію, але для ефективної боротьби з нею на міжнародному рівні, в країнах повинна бути встановлена відповідальність за схожі злочини, а вважаються вони корупційними в країні, чи ні – не так істотно.

Слід зазначити, що у вітчизняній юридичній науці, практиці застосування законодавства, аналізоване нами поняття все ще залишається дискусійним, а основний наголос робиться на визначенні змісту корупційних злочинів, їх класифікації тощо. Тобто, на передній план висувається практичний аспект поліпшення законодавства, який допоможе більш коректно сформулювати склади корупційних злочинів та визначити найбільш оптимальну відповідальність за їх вчинення. В цілому ж, аналіз міжнародних та вітчизняних джерел дозволяє виділити наступні складові поняття «корупція»:

- коло суб'єктів корупції – осіб, наділених певним набором владних повноважень;
- вчинення дій, безпосередньо пов'язаних із наявністю в особи певного правового статусу, уповноваженого приймати важливі рішення та здійснювати дії, що змінюють правовий статус інших осіб;
- особиста зацікавленість особи у здійснюваних діях.

Таким чином, на наш погляд, поняття корупції можна трактувати як у вузькому, так і в широкому сенсі. У широкому сенсі, під корупцією слід розуміти діяльність осіб, яка спрямована на умисне протиправне використання наданих їм повноважень. Дане визначення включає «в орбіту» корупції всі її прояви в нашій країні – від найбільш незначних, до наймасштабніших. У свою чергу, вузьке визначення корупції цілком обґрунтовано було сформульовано законодавцем і закріплено в Законі № 1700-VII.

Список використаних джерел:

1. Габрелян А. Ю. Протиправна поведінка неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии: сб. науч. статей / под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дремина. О.: Феникс, 2007. С. 129 – 133.*
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. № ETS 173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 23.01.2021)
3. Мороз С. С., Габрелян А. Ю. Актуальные проблемы формирования института частных исполнителей в Украине. *Траектория науки*, 2016. № 7 (12). С. 11 – 19.
4. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995. № 34. Ст. 266
5. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2009. № 45. Ст. 691
6. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 40. Ст. 404
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014. № 49. Ст. 2056
8. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 23.01.2021)

Гарашенко Людмила Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент

науковий консультант відділу вивчення судової практики правового управління (IV)
департамент аналітичної та правової роботи Верховного Суду, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЦЬКУВАННЮ (МОБІНГУ)

«Гідність» є одним із природних прав людини, закріплених у міжнародних та європейських актах, головне призначення якого полягає у ефективному здійсненні права працівників на захист гідності на роботі. Трудове законодавство України потребує модернізації в частині забезпечення захисту працівника від цькування, психологічного тиску на роботі.

Законопроект № 4306, згідно з пояснювальною запискою до нього, спрямований на вдосконалення правового регулювання трудових відносин у сфері запобігання та подолання негативних проявів цькування (мобінгу) щодо працівників, встановлення адміністративної відповідальності за такі дії, а також узгодження Кодексу законів про працю України з іншими законодавчими актами, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. Прийняття законопроекту, на думку його ініціаторів, сприятиме забезпеченню захисту учасників трудових відносин від різних форм цькування (мобінгу) [1].

Законопроект фактично вносить зміни до кількох нормативно-правових актів: Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю України, законів України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про колективні договори і угоди». Однак, назва законопроекту значно звужує сферу його застосування, оскільки в ньому йдеться не тільки про зміни у сфері адміністративної відповідальності, але й трудового та законодавства по запобіганню дискримінації.

До цього, як у назві закону, так і у тексті пропонується використовувати термін «мобінг», який належить до слів іншомовного походження. За правилами юридичної техніки вживання слів іншомовного походження під час нормотворення (законотворення) застосовуються тільки в тому випадку, якщо така словоформа в українській мові відсутня. Отже, дотримуючись єдиного термінологічного підходу на галузевому та міжгалузевому рівнях, узгодженості і впорядкованості правових дефініцій законодавства, вважаємо за необхідне у назві законопроекту та в самому тексті законопроекту застосовувати український відповідник англійського слова мобінг – цькування (мобінг).

З урахуванням наведеного, пропонуємо назву законопроекту викласти в такій редакції: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії цькуванню (мобінгу)».

Таким чином, з метою недопущення двозначного тлумачення та застосування правничої термінології, пропонуємо її уніфікувати у законопроекті у п.п 2.1, 2.2, 2.4, 2.6, 2.7, 2.9, 2.10, 3.1, 3.2, 3.3 і використовувати термін «цькування (мобінг)».

Пропозиції законопроекту щодо доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 173-5, а також доповнення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» пунктом 8 статті 1 частину 1 визначенням поняття «мобінг», вважаємо дискусійними. Реалізація цієї пропозиції через закріплення одного й того ж терміну у двох законах призведе до дублювання правових норм, що є неприйнятним.

На нашу думку, поняття «цькування» (мобінг) необхідно визначити в Кодексі законів про працю України, який варто доповнити окремою статтею 2² «Заборона цькування

(мобінгу)» із викладенням в ній законодавчої дефініції, а відповідальність за «цькування» (мобінг) передбачити у Кодексі України про адміністративні правопорушення, за аналогією з адміністративною та кримінальною відповідальністю, яка передбачена чинним законодавством за порушення норм трудового законодавства.

Щодо самої дефініції терміну «цькування» (мобінг), то він є занадто громіздким і переобтяжений вже визначеними у законодавстві конструкціями, як от «незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами» (частина перша ст. 3 КЗпП України) та «особами, які працюють за трудовим договором з фізичними особами» (частина перша ст. 21 КЗпП України), а отже, їх немає необхідності дублювати.

Виходячи із зазначеного, пропонуємо таке визначення.

Цькування (мобінг) – це діяння роботодавця, або окремих працівників трудового колективу, які спрямовані на пониження гідності та честі працівника, його професійної (ділової) репутації у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема, із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно нього напруженої, ворожої, образливої атмосфери та/або примушування до переведення на іншу посаду або звільнення.

Законопроект також запропоновано внести зміни до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» через доповнення нового пункту 8 до статті 1 частину 1 та визначити в ньому окреме поняття «цькування». У зв'язку із закріпленням цього поняття у Кодексі законів про працю України, відсутня необхідність відображення його в нормах Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації».

Законопроект запропоновано внести зміни до частини третьої статті 38 КЗпП України. Підтримуючи в цілому таку пропозицію, пропонуємо викласти цю норму в наступній редакції: після слів «не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору» доповнити словами «чинив цькування (мобінг) до працівника, або не вжив заходів щодо його запобігання або припинення».

Позитивно оцінюючи законодавчі ініціативи, вважаємо, що урахування зазначених пропозицій посилить розвиток сучасних тенденцій у сфері захисту трудових прав працівників та сприятиме укріпленню європейських цінностей.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії мобінгу. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70300

Вікторська Ярославна Володимирівна

аспірат

університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна

УЧАСТЬ ПЕТЛЮРИ У СТВОРЕНІ ТА ФОРМУВАННІ АРМІЇ УНР

Жовтень-лютий 1917 року та події які відбувалися у Російській імперії не могли відзначитися та залишити осторонь армію. Питання щодо створення могутньої «стіни» для захисту Української Народної Республіки постало з падінням імперії. Так вже, у травні 1917 року створено перший Український козацький полк імені гетьмана Богдана Хмельницького. Надалі створено українські полки: 2-й Український козацький полк ім. П. Полуботка, 3-й Український козацький полк ім. М. Грушевського. Армія Української народної республіки, формувалася та була створена на основі українізованих частин російської армії, загонів добровольців, Січових стрільців, Вільного козацтва та колишніх військовополонених галичан. Центром уваги був Перший український корпус. [1]

Після ухвалення III Універсалу про утворення УНР та більшовицького перевороту армія набирала широкого масштабу та поширилася на всі фронти, військово-морський флот, де служило багато українців, також не залишився осторонь. У цих підрозділах почала поширюватися національна термінологія, солдатів називали козаками, а офіцерів – старшинами. Популярності набуло слово «гайдамака», яким називали не тільки окремих вояків, а й підрозділи.

Аналізуючи чисельність армії УНР ми бачимо що, у березні–квітні 1918 року вояків налічувалося близько 15 тисяч, 60 гармат, 250 кулеметів. На той час військові сили УНР набували розвитку ще не відомі в історії способи ведення бойових дій. Наступ на ворога відбувався суцільним фронтом шириною до тисячі кілометрів. [2] Українська армія виявляла надзвичайну рухливість, мобільність, маневреність, бо мала невеликі військові підрозділи (загони) на всій фронтовій території. Одним з головних засобів боротьби (оборони, наступу) були броньовані поїзди, бронемашини, під прикриттям яких діяли піхота і кіннота.

4 грудня 1917 року Симоном Петлюрою (на той час генеральний секретар військових справ) було видано розпорядження про створення Українського генерального військового штабу для центрального управління військами, підпорядкованими українському уряду, звідси і пішли називати армійців «петлюрівцями». За наказом Петлюри розпочинається формування в Києві двох Сердюцьких дивізій, загальною чисельністю 15 тис. вояків, що стали зародком армії УНР та її першими регулярними частинами. Від середини грудня 1917 р. Петлюра висуває на перший план військову практику, спрямовану на організацію відсічі більшовицькій Росії. За його ініціативою українські військові звання отримали наступний поділ: козак, ройовий, чотар, бунчужний, півсотенний, сотник, курінний, осавул, полковник, отаман бригади, отаман дивізії, отаман корпусу. [3] Характеризуючи діяльність Петлюри, ми бачимо, що перспективу створення національного війська він вбачав у планомірному й методичному розгортанні українізації в рамках російської армії, яка мала на меті, використовуючи загальноросійські тилові структури і військовий адміністративний апарат, провести виокремлення українських частин і зосередити їх на території України. Проте, Українська Центральна Рада відкидала необхідність створення в Україні регулярної армії, базуючись на принцип формування Збройних сил на міліційній основі. Внаслідок цього, українізовані військові частини розпадалися. У перші дні війни більшовицької Росії проти УНР у грудні 1917 – січні 1918 років показали, що управління

військами вкрай неефективне, немає координації з «центру». Неузгодженість дій між урядом УНР та військовим керівництвом сприяло тому, що українські Збройні сили були втягнуті у внутрішньополітичну боротьбу в той час коли не була ліквідована зовнішня небезпека. Політика щодо військової проблеми стала очевидною вже у грудні 1917 року – січні 1918 року, коли значна кількість прихильних до УНР військ або ж розпустилися або ж оголосили нейтралітет.

Список використаних джерел:

1. Стефанів З. Українські збройні сили в 1917–1921 рр.: Воєнно-історичний нарис. Коломия, 1935.
2. Удовиченко О.І. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил, 1917–1921. К., 1995.
3. Костишин Е.І. Симон Петлюра та політичний курс Директорії УНР (кінець 1918 – сер. 1919 рр.): зовнішньополітичний аспект / Емілія Костишин // Історичні студії Волинського Національного університету ім. Л. Українки. – вип. III. – Луцьк, 2010.

Янішевська Катерина Дмитрівна

канд. юрид. наук, доцент, старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та судочинства
Сумський державний університет, Україна

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ

Важливе значення для дослідження правової охорони фотографічних творів має аналіз світових тенденцій задля удосконалення та його правозастосування в українському законодавстві з інтелектуальної власності.

Вартим уваги є досвід таких країн як США та Великобританія, оскільки вони є першими країнами, які надали правову охорону фотографіям, були Великобританія та США в 80-ті роки XIX століття.

Основним нормативним актом з врегулювання питань інтелектуальної власності в США є Закон про авторське право 1976 р (Copyright Act of 1976), параграф 101 якого передбачає правову охорону фотографічних творів. Також закон містить окреме тлумачення творів «візуального мистецтва». До даного виду охоронюваних об'єктів законодавством відноситься, зокрема, статичне фотографічне зображення, яке створено в одиничному екземплярі, що підписаний автором, спеціально для виставкових цілей [1].

Не менш важливим питанням, на яке варто звернути увагу є порядок здійснення реєстрації авторських прав на фотографічні твори в США. До 1978 року законодавством закладалась необхідна умова щодо реєстрації авторського права для отримання охорони твору. На сьогодні передбачається добровільна реєстрація авторського права без елементу обов'язковості. [2, с. 27].

Якщо автор виявив бажання зареєструвати авторське право на твір, потрібно подати заявку до Офісу з питань авторського права США (U.S. Copyright Office), що складається з заяви (application), яку потрібно заповнити, додаючи до нього сплачений реєстраційний збір та примірник чи копії твору, що передається на зберігання до Офісу. В сертифікаті, що видається, зазначається дата подання всіх необхідних документів як дата реєстрації, тому час, необхідний для розгляду заявки, тут не такий важливий. У даному випадку строк, протягом якого розглядається заявка, залежить від обсягів матеріалів, що були подані [3].

На нашу думку, законодавчо невизначені строки можуть спровокувати затягування розгляду заявки та отримання свідоцтва авторського права на твір. Аналізуючи українське законодавство можна зазначити, що воно містить відповідні норми щодо зазначених строків. Так, відповідно до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756, видача свідоцтва, видача рішення про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, здійснюється Національним органом інтелектуальної власності у місячний строк від дати державної реєстрації договору, який стосується права автора на твір [4].

Офіс з питань авторського права США пропонує декілька видів подачі заявки на реєстрацію: он-лайн варіант та реєстрація на папері. Он-лайн реєстрація проводиться за допомогою electronic Copyright Office (eCO) та є найкращим способом реєстрації для літературних творів, аудіовізуальних творів, звукозаписів творів, візуального мистецтва та інших творів. До переваг такого способу реєстрації варто віднести нижчу вартість реєстрації та знано швидший термін розгляду таких заявок, ніж для звичайних «паперових». Електронна заявка розглядається протягом 6-8 місяців, у той час як

«паперова» протягом 8 – 10 місяців. Також перевагою он-лайн реєстрації є можливість відстеження усіх етапів проходження заявки а також оплата збору платіжною картою. Реєстрація на папері є дещо складнішою та більш витратною. Адже спочатку потрібно роздрукувати форму, замовивши її по пошті або отримавши у відділенні, заповнити її, сплатити внесок та надіслати її до Агентства [3].

З аналізу досвіду США з питання реєстрації та правової охорони авторських прав, увагу привертає можливість он-лайн реєстрації таких прав. На нашу думку такий вид реєстрації є вимогою часу в світі швидкого розвитку цифрових технологій та значно пришвидшить та поліпшить процес реєстрації фотографічних творів.

Що стосується Великобританії, то фотографії захищені авторським правом, як і будь-які інші твори мистецтва, а саме Законом про авторські права, образи та патенти 1988 р. (Copyright, Designs and Patents Act, 1988) та деякими директивами ЄС, введені в силу в 1989 р.

Стаття 1 Глави 1 цього Акту визначає, що авторським правом охороняються такі твори: оригінальні літературні, драматичні музичні та художні твори; звукозаписи, кінофільми, радіо- і телетрансляції; типографічні оформлення друківаних творів.

Фотографічні твори підпадають під класифікацію «художній твір» (Artistic Work). Загальна сутність цього законодавства полягає у тому, щоб «запобігти несанкціонованому копіюванню матеріальних форм вираження, що представляє результат інтелектуальних підсилювачів людського розуму»... Коротко кажучи, він забезпечує попередження копіювання твору, а не використання інформації, замислу та емоцій, виражених в ньому.

Особливістю даного нормативно-правового акту є те, що він також містить поняття «фотографії» у статті 3 Глави 1, за яким – це запис світла або іншого випромінювання на будь-якому носії, на якому зображення створюється або з якого зображення може бути створено будь-яким способом, і який не є частиною фільму [5].

Авторське право встановлюється з моменту створення зображення - єдине умова - воно повинно бути оригінальним. Це право, попередньо зроблене способом фотографії, відповідно до закону, вступає в силу одразу. Ці права належать фотографу на протязі всього життя і протягом 70 років після смерті, коли вони переходять до спадкоємців. Закінчення строку дії авторського права на твори означає їх перехід у суспільне надбання.

Як і в будь-якому законі, завжди є винятки. Якщо фотограф є найманим робітником, і фотографії зроблені для роботодавця або від імені роботодавця, то авторські права на ці фотографії належать роботодавцю, якщо не підписано угоду про зворотне.

Зазначене можна порівняти з вимогою норми українського законодавства, в якому визначається, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем [6].

Інший варіант - це коли фотограф підписує угоду, за якою авторські права передаються іншій стороні, наприклад, якщо було доручено робити індивідуальні фотографії або для комерційних цілей компанії, і в рамках завдання відбувається передача фотографій відповідній особі, тоді вони володіють авторськими правами на ці зображення. У всіх інших випадках ви зберігаєте авторські права, якщо було заплачено за вашу діяльність, оплата зазвичай проводиться за час роботи і зазвичай за окрему кількість зображень [6].

На відміну від США, у Великобританії не має органу на державному рівні, який би здійснював реєстрацію авторських прав. Однак існують організації, що можуть зареєструвати авторське право, хоча ця процедура у Великобританії є значно менш розвинутою, ніж у Сполучених Штатах Америки [2, с. 27].

Сервіс з авторського права Великобританії який займається реєстрацією авторських прав на твори, у тому числі на фотографічні є UK Copyright Service. Він пропонує не тільки реєстрацію у Великобританії, але й на міжнародному рівні. Цей сервіс надає можливість

zareєструвати не тільки окрему фотографію, але й цілі добірки, колекції фотографій, які реєструються, по суті, як один твір, і тому грошовий збір також вноситься як за реєстрацію одного твору, що є економічно вигідним для авторів.

Сервіс надає можливість провести реєстрацію як он-лайн, так і за допомогою пошти, називаючи онлайн-реєстрацію найшвидшою і найшвидшою серед способів. Під час такої реєстрації буде запропоновано завантажити всі файли, які автор бажає захистити. Після здійснення платежу завантажені файли запечатаються як доказ того вмісту, яке існувало на той момент.

Проаналізувавши правову охорону авторських прав в Великобританії, варто наголосити на тому, що ступінь захисту таких прав є значно нижчим, аніж у США через менш розвинуту систему захисту та правої охорони авторських прав.

Підсумовуючи вищезазначене дослідження досвіду деяких іноземних країн у сфері правового захисту авторських прав на фотографічні твори, вказує на те, що питання охорони фотографічних творів авторським правом викликає багато питань. Беручи до уваги досвід таких іноземних країн, як США та Великобританія, ми вважаємо позитивним досвідом запровадження он-лайн реєстрації авторських прав, що спростить процедуру отримання офіційного документа про реєстрацію та зробить її економічнішою.

Список використаних джерел:

1. Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/us/us352en.pdf>
2. Улітіна О. Проблематика реєстрації фотографічних творів в умовах цифрового середовища: Україна, США та Великобританія. Теорія і практика інтелектуальної власності, 2015. № 2. С. 24-30.
3. Registering a Copyright with the U.S. Copyright Office. URL : <http://www.copyright.gov/fls/sl35.pdf>
4. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: постанова Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2001 р. № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text>
5. Copyright, Designs and Patents Act 1988. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 N 3793-XI // ВВР України, 1993р., №13, ст. 64 .

SCIENTIFIC PUBLICATION

WITH PROCEEDINGS OF THE I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**« THEORETICAL AND PRACTICAL SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS:
RESEARCH AND RESULTS OF THEIR IMPLEMENTATION »**

February 12, 2021 | Pisa, Italian Republic

VOLUME 1

English, Ukrainian, Italian and Russian

*All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with
the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.*

Signed for publication 15.02.2021. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 10,81.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:

21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81

NGO European Scientific Platform

Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755

E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC
TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: Sole proprietorship - Gulyaeva V.M.
08700, Ukraine, Obuhiv, Malyshka str. 5. E-mail: 5894939@gmail.com
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 6205 of 30.05.2018.